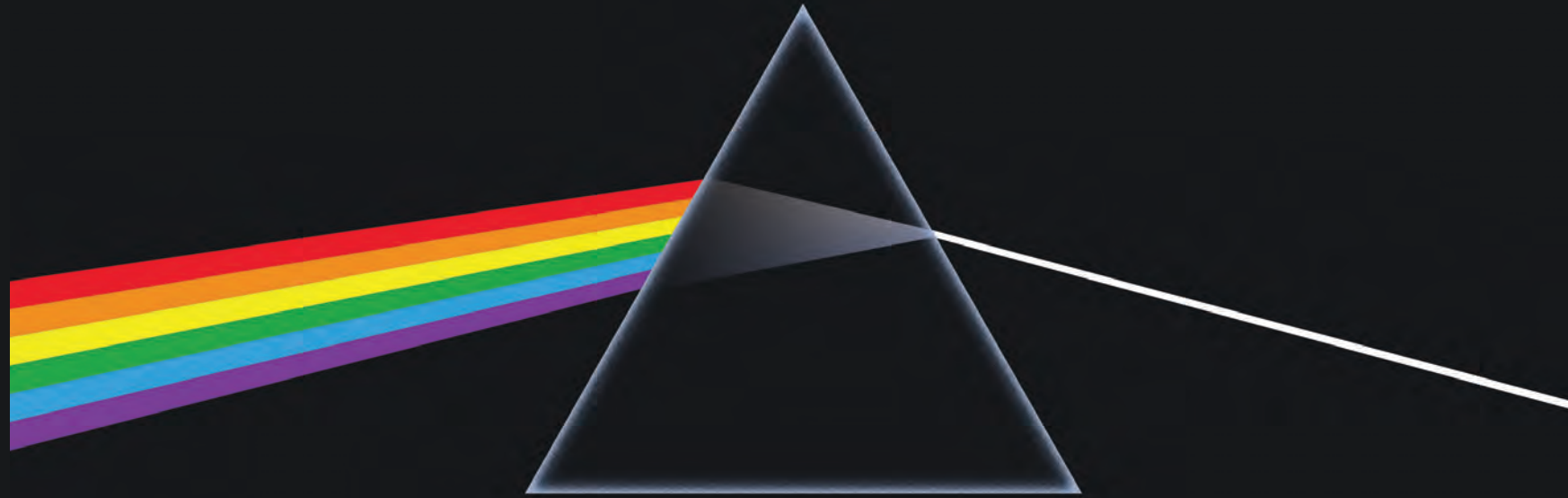

İŞTE BUNU BİR GÜZEL DÜŞÜNELİM

Birbirimizden vazgeçemeyiz

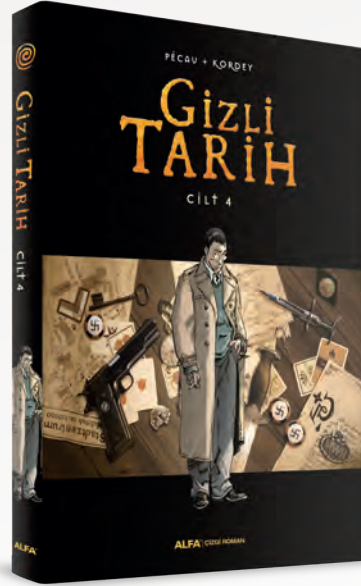
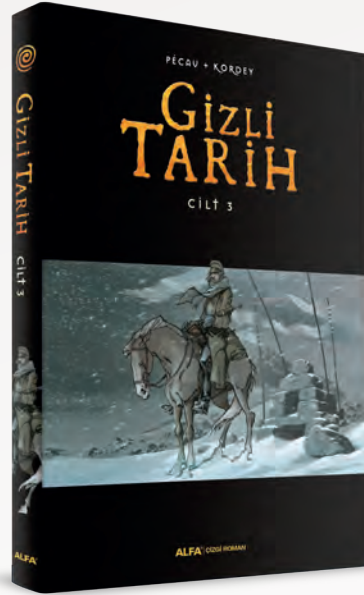
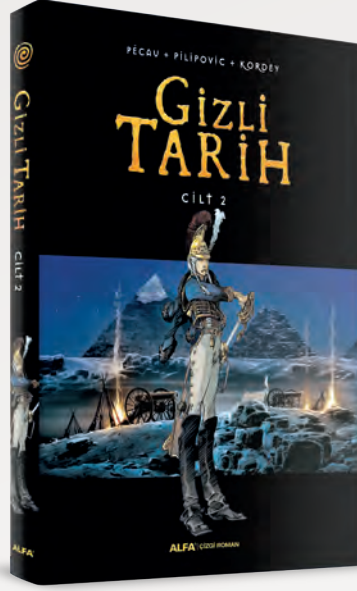
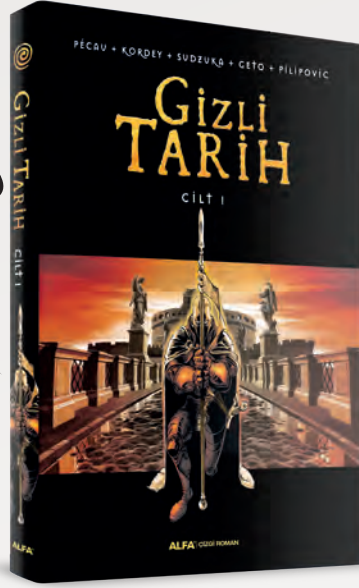
Korku bulaşıcıysa cesaret de bulaşıcı Selahattin Demirtaş
Nâmümkünlerin orta yerinde ne yapabiliriz? Şükrü Argın
Maklube: Yakın tarihimizin en siyasi yemeği Burak Onaran
Kör Bakış: Tarihe yamuk bakmak Rafet Arslan
Sokakta ve okulda nefer projesi Aysun Gezen
Anadolu Cumhuriyeti'nin kır çiçekleri Eis Ten Polin

GİZLİ TARİH

BİLİNDİK TARİHİN GİZLİ GERÇEKLERİNİ KEŞFEDİN!
TARİHİN ONCA AÇIKLANAMAZ OLAYININ ARKASINDA
NELERİN YATTIĞINI GÖRÜN.

ÇIKTI

YAKINDA

KAPAK RESMİ: STORM THORGERSON /
PINK FLOYD - "DARK SIDE OF THE MOON" ALBÜM KAPAĞI

Milton Glaser'in ünlü afişini 2011'de Dylan'ın
70. yaşgününde arka kapak yapmıştık.
Nobel dolayısıyla bir daha!

Katkıda bulunanlar: Alican Tayla, Arslan Eroğ-
lu, Ayşe Çavdar, Ayşegül Oğuz, Barış Yıldırım,
Begüm Özden Fırat, Burak Onaran, Bülent Şık,
Çiğdem Öztürk, Demet Ş. Dinler, Derya Bengi,
Didem Danış, Emine Bora, Ender Ergün, Erdir
Zat, Erselan Aktan, Ertan Keskinsoy, Ethemcan
Turhan, Ezgi Bakçay, Fevzican Abacıoğlu, Fırat
Genç, Gökşun Yazıcı, Hakan Karataş, Hakan
Lokanoğlu, İlker Aksoy, İlker Aksu, İrfan Aktan,
Kansu Yıldırım, Kerem Eksen, Merve Erol, Öykü
Gürpınar, Özay Selmo, Ragıp Duran, Rahmi
Öğdül, Saner Şen, Semih Sökmen, Serkan
Seymen, Siren İdemen, Şahan Nuhoğlu, Şükrü
Argın, Tora Pekin, Tuba Çameli, Ulaş Özdemir,
Ulus Atayurt, Utku Toy, Ümit Akçay, Ümit Altaş,
Umut Kocagöz, Yiğit Atılğan, Yücel Göktürk,
Zeyno Pekünlü

Baskı: Yaylacık Matbaacılık Ltd.

Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi

No:12, 197-203 Topkapı, İstanbul

Tel: 0212 612 58 60

Basım yeri ve tarihi: İstanbul, Kasım 2016

Dağıtım: Punto Kitap Hizmetleri

Yönetim yeri: Kuloğlu Mah. Gazeteci Erol

Dernek Sok. no: 11/4 Oda 3 Beyoğlu - İstanbul

Telefon: 0533 514 90 49

E-posta: express@birdirbir.org

Abonelik: abonelik@birdirbir.org

Yıl: 21 • Sayı: 146 • Kasım 2016

İmtiyaz hakkı: Özay Selmo

Sorumlu yazarları: Merve Erol

İlan irtibat: Özay Selmo (0533 514 90 49)

YEREL SÜRELİ YAYINDIR.

AYDA BİR YAYINLANIR.

ISSN 1307 - 461X

İÇİNDEKİLER

4 • Meram

MAVİ DAKTİLO

6 • Mutsuz tenakuz diyalogları –Ragıp Duran

ŞEHİR HATLARI

8 • Palermo: Mafya ve güney sorunu

–Gökşun Yazıcı

10 • Budapeşte: 56 Tramvayı

–Yücel Göktürk

HAYAT & SANAT

14 • 26. Uluslararası Sanat Fuarı:

Çokluğa hoşgeldiniz

/ Rahmi Öğdül - Ezgi Bakçay

15 • Sergi: *Kör Bakış* / Rafet Arslan

20 • Film: *Babamın Kanatları* / Kıvanç Sezer

HAL VE GİDİŞ

24 • Bizden ve barıştan korkuyorlar
/ 10 Ekim Barış ve Dayanışma Derneği

26 • Eğitimde silindir operasyonu

/ Aysun Gezen (Eğitim Sen)

30 • Selahattin Demirtaş'la enine boyuna

RADYO EXPRESS

36 • Güneş Murat Tezcür ile Suriye-Irak
trajedesini üzerine

41 • András Bíró ile 60. yıldönümünde

1956 Macar İsyanı

KIRAAT

46 • Hiç eskimeyecek bir kitap: Toplu
Sözleşme Bilgileri (1964) –Şükrü Argın

49 • 13 Kasım Paris saldırılarının birinci
yıldönümü: Kızım Lola Bataclan'da
dans ediyordu

MUTEFAK TARİH

54 • Maklubenin serencamı –Burak Onaran

AĞIR EXPRESS

58 • Kahkaha, gözyaşı ve sükût –Şükrü Argın

MÜZİK DOLABI

72 • Eis Ten Polin ve *Wild Flowers of Anatolia*

78 • DİL TARİH COĞRAFYA

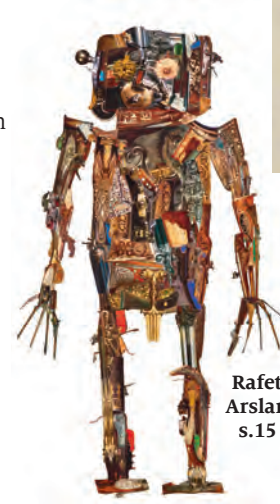
Lola
s.49

Palermo
s.8

Rafet
Arslan
s.15

Selahattin Demirtaş
s.30

Babamın
Kanatları
s.20

Eis Ten Polin
s.72

Maklube
s.54

Eğitim Sen
s.26

MERAM İŞTE BUNU BİR GÜZEL DÜŞÜNELİM

Birbirimizden vazgeçemeyiz

Ekim sayımızın Meram'ında şu satırlar vardı: "Olağanüstü koşullar olağanüstü bir muhalefet, olağanüstü bir mücadele biçimi yaratma mecburiyetini önümüze koyuyor. O mecburiyet mümkün görünmeyen şeyleri mümkün kılmayı gerektiriyor. Mümkün görünmeyen nasıl mümkün kılınabilir? Bir asgari program veya özlü bir ilkeler / talepler manzumesi etrafında buluşulabilir mi?"

23 Ekim'de, Demokrasi İçin Birlik (DİB) hareketi bir "kurultay" topladı. Merkez sol-dan sosyalistlere, birçok temsilci, milletvekili, aydın, yazar, sanatçı bir araya geldi, görüşüldü, konuşuldu, tartışıldı ve ortaya bir sonuç bildirgesi çıktı. Sondan bir önceki paragraf şöyle:

"23 Ekim buluşmamız demokrasi için atılmış önemli bir adım, yeni bir başlangıçtır. Bu buluşmaya katılanlar bir demokrasi meclisi oluşturmuşlardır. Bu meclis önümüzdeki günlerde toplanarak ortaklaşılan öncelikli hedefler doğrultusunda demokratik ve meşru yollarla

denetleme, dayanışma ve direnme hakkını kullanacaktır."

Elde var bir: Demokrasi Meclisi. İki, somut gündem: Ortaklaşılacak öncelikli hedefler belirlenmesi.

Peki, bu Demokrasi Meclisi nasıl bir yapı? Bildirgedeki tarif şu: "Çoğulcu, resmi temsil ilişkisine ya da hiyerarşiye yer vermeyen, lideri olmayan, bağlayıcı kararlar almaktan çok uzlaşarak arayan, demokratik bir organ. Katılan her kuruluş, her birey kendi ideolojik kimliğini saklı tutarak ortak bir mücadeleyi hedeflemektedir. Demokrasi İçin Birlik farklılıkların birlikte hareket etmesidir."

Yani, herkese açık bir yapı. Ortada bağlayıcı bir söz var: Farklılıkların birlikte hareket etmesi. Ve acil gündem: Farklılıkların ortaklaşacağı öncelikli hedeflerin saptanması.

Bu hedefler ne olmalı? Demokrasi Meclisi'nin varlık sebebi, Demokrasi İçin Birlik'in bildirgesinde tanımlanan ihtiyaç: "Siyasetin savaş ekseninden çıkarılıp barış eksenine oturulmasına, yaşam hakkını savunan, hukukun

üstünlüğüne dayanan, çağdaş, çoğulcu ve katılımcı bir demokrasinin inşa edilmesine ihtiyaç vardır."

Evet, arada "yuvarlak" laflar var. Ama "köşeli" olmasından daha iyi. Her bir yuvarlağı genişletmek, içini doldurmak kaydıyla. Mesela, "hukukun üstünlüğü"nü "evrensel hukukun üstünlüğü"ne genişletmek. Yine yuvarlak, ama çapı daha geniş bir daire. İçini nasıl dolduracağız?

"Evrensel"de ortaklaşıyorsak, ortada bir "İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi" var. 1789'dan bu yana, yedi iklimde, beş kıtada üzerinde ortaklaşmış, devletler düzeyinde -kâğıt üzerinde de olsa- kabul görmüş, Birleşmiş Milletler belgesi haline gelmiş bir beyannameden söz ediyoruz. Bizatihi bu beyanname de "genişletilmek"ten muaf bir daire değil elbette. Ama bir başlangıç noktası, bir temel referans, bir kılavuz anlamında, "farklılıkların birlikte hareket etmesi" için daha ortak, daha sağlam bir buluşma zemini var mı?

Ve ama, ünlü deyişteki gibi, *first things first*. Birinci ihtiyaç, bildirgenin ihtiyaç tanımlarken sarfettiği birinci söz: "Siyasetin savaş ekseninden çıkarılıp barış eksenine oturulması".

Peki, nasıl? Selahattin Demirtaş'ın bir önerisi var. Bu sayıdaki söyleşimizde (s. 30) şöyle diyor:

"Kendimi Kılıcdaroğlu'nun yerine koyarak düşünemem, ama yapacağım ilk iş PKK'ye ateşkes çağrısı olurdu. Derdim ki, 'Silahları sustur. Biz senin Türkiye'ye karşı silahları tümüyle bırakabileceğin koşulları yaratmak için parlamentoda inisiyatif alıyoruz. Bunun için demokratik

siyasete şans ver. Türkiye'nin ikinci büyük partisi olarak alternatif bir çözüm süreci programı açıklayacağız. Bunun için silahları sustur.' Biz bunu HDP olarak söylüyoruz da, öyle bir güç olarak söylediğimizde yaratacağımız etki başka olurdu."

Üç ana madde

Madem HDP bunu söylüyor, CHP yönetimi-ne de bunu öneriyor. Ve madem Demokrasi İçin Birlik sonuç bildirgesinde, "Dünya deneyimleri Kürt sorununun çözümünün barışçı ve demokratik yollarla olması gerektiğini göstermektedir" diyor ve birinci ihtiyacın "siyasetin savaş ekseninden çıkarılıp barış eksenine oturtulması" olduğunu söylüyor, bu durumda, bu başlıkta "ortaklaşılacak öncelikli hedefler" şöyle şekilleniyor: 1) PKK'ye ateşkes çağırısı. 2) Parlamento inisiyatifi. 3) Çözüm süreci programı.

Demokrasi Meclisi'nin varlık sebebi, Demokrasi İçin Birlik'in bildirgesinde tanımlanan ihtiyaç: "Siyasetin savaş ekseninden çıkarılıp barış eksenine oturtulmasına, yaşam hakkını savunan, hukukun üstünlüğüne dayanan, çağdaş, çoğulcu ve katılımcı bir demokrasinin inşa edilmesine ihtiyaç vardır."

İlk madde en kolayı. Neticede "çağrı". Ekim sayımızın Meram'ında dediğimiz gibi: "En zıt konumları bile bir araya getirmesi gereken bir asgari müşterek var: Silahların susması. Karşılıklı olarak, şartsız şurtsuz. Ve bunun için geniş bir kampanya. CHP'nin Saray'a yedeklenmemiş kesimlerini dahil etmeyi hedefleyen bir kampanya."

"Şimdilik "karşılıklı olarak" kısmını kenara koyup tek taraflı, "şartlı şurtlu" bir çağrı. Ne diyordu Demirtaş, "demokratik siyasete bir şans ver". Israrla, tekrarla bu çağrı. Her gün, her gün.

İkinci madde, "parlamento inisiyatifi" çağrıyla gerçekleştirilebilecek şey değil, özellikle parlamentodaki nicel gücün CHP'de olduğu şartlarda. Nitel gücün dönüştürücü olarak devreye girmesi gerekiyor. Öncelikle, kendilerini "demokrasi güçleri" içinde gören, böyle beyan eden, Demokrasi İçin Birlik'le irtibatlı, Demokrasi Meclisi'nde yer almaya hazır CHP milletvekilleri...

Ama, "parlamento inisiyatifi"ni gerçekleştirmekte asıl görev parlamento dışına düşüyor. Geçen sayıda vurguladığımız gibi, "demokrasiyi parlamento dışında düşün-

mek". Parlamentoyu reddetmek anlamında değil, siyaseti, demokrasi mücadelesini parlamentoya daraltmamak, parlamentoya hiza vermek anlamında. "Katılımcı demokrasi" deniyor ya, aşağıdan yukarıya sıkı bir tazyik. Ve evet, "CHP'nin Saray'a yedeklenmemiş kesimlerini dahil etmeyi hedefleyen bir kampanya". Çağrıyla yetinen bir kampanya değil, yüz yüze bakarak, parti örgütleriyle yakın temasta yürüyen bir kampanya.

Üçüncü madde, "çözüm programı", bu koşullarda "ortaklaşılacak öncelikli hedefler" içinde en zor olanı. Ama ikinci maddede yol alınması, birinci maddenin, tek taraflı ateşkes çağrısının elini güçlendireceği gibi, üçüncü maddenin de önünün açılması demek olur.

Demirtaş'ın şu sözlerine kulak verelim: "Topluma şunu söyledim: 'AKP bir çözüm süreci yürüttü. Bunu kendi çıkarları için kullandı. Biz yeni bir çözüm süreci başlasın istiyoruz. Programımız da, çözüm sürecinden muradımız da şudur. Mekanizmalar, yasal dayanaklar şöyle olacak...' Bunun için bütün toplumdan destek istedim. Peki böyle bir programı açıkladıktan sonra AKP ve Erdoğan savaşını sürdürsün bakalım, nasıl sürdürecektir! Böyle bir programa PKK eylem yapsın bakalım, nasıl yapıyor!"

"Bizi buluşturacak ruh"

Meselemiz birleşik bir mücadele olduğuna göre, Demokrasi İçin Birlik'in bildirgesindeki ifadeyle, "farklılıkların birlikte hareket etmesi" olduğuna göre, "farklılıklar" denen şeyin temeli aslında herkesin malumu olduğuna göre, şu sözlerin altını çizelim:

"HDP'nin içinde yer aldığı Kürt hareketi, Türkiye halkları ve ilerici kesimleriyle yeni bir toplumsal paradigmayla stratejik ittifak kurmak istiyor. Kürt hareketi açısından bu olmazsa olmaz bir işbirliğidir. Ama Kemalist sol ve çeperindeki sol, ısrarla bunu anlamak istemiyor. Hal böyle olunca, muhalefeti bir cephede birleştirmek zorlaşıyor. Ama bu konuda tartışmak zorundayız. Hem CHP'yle hem Haziran'la hem de Kemalist solla. Birbirimizden vazgeçemeyiz."

Bu kadar açık, bu kadar net. Bunu bir güzel düşünelim: "Birbirimizden vazgeçemeyiz." Birçok şeyde anlaşamasa da, siyaseten rakip olsak da, birbirimizden vazgeçemeyiz. Vazgeçersek Türkiye'den vazgeçmiş oluruz. Birlikte yaşamaktan, Türkiye'nin demokratikleşmesinden vazgeçeriz. Demirtaş, hepimizin 2103 Haziran'ından beri söylediğimiz şeyi vurguluyor: "Muhalefet bir ruhta birleşmek istiyorsa, bu Gezi ruhudur. Gezi'den başka bizi buluşturacak bir ruh var mı?"

Pink Floyd ünlü *Dark Side of The Moon / Ayın Karanlık Yüzü* albümünün kapağında, bir gökkuşağı, prizmadan geçerek bir ışık huzmesine dönüşüyor. Bu karanlıktan çıkışın yolu da o. O gökkuşağı, o prizma, o ışık huzmesi.

Dan Hancox Dünyaya Kafa Tutan Köy

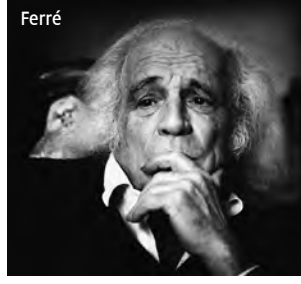
Çeviri: Ali Karatay
Metis Siyahbeyaz, 224 sayfa

Kürenin üzerinde 37° 22' 16" Kuzey, 4° 57' 29" Batı noktası: Marinaleda. Asteriks'in köyünü hatırlatan bu Endülüs köyünde insanlar kâr için değil, insanca bir hayat sürmek için çalışıyorlar. Marinaleda'da köyle ilgili kararlar herkese açık genel toplantılarla alınıyor. Çiftliklerin ve üretim tesislerinin mülkiyeti ortak. İnsanlar ömür billah konut kredisiyle cebelleşmek yerine, kooperatifin sağladığı malzemeye ve eş dost yardımıyla kendilerine bir ev inşa etmeyi öğreniyor, çok cüzi bir miktara barınma imkânına sahip oluyorlar. Ayda bir gün köyü geliştirmek için ücretsiz çalışıyor, köylerinde bir polis kuvveti bulundurmaya ihtiyaç duymuyorlar. Yani dünya üzerinde küçücük bir nokta olmasına rağmen, bir köyden çok daha fazlası Marinaleda: siyasal bir örnek, başka bir dünyanın mümkün olduğunun somut bir örneği.

Albert Camus bir zamanlar İspanya için "Başkaldıran insanın anavatını, en büyük başyapıtların imkânsıza karşı haykırışlar olduğu yer," demişti. Marinaleda, adaletsizliğe ve eşitsizliğe başkaldırısıyla, uzun mücadele tarihiyle tam da Camus'nün söz ettiği türden bir başyapıt: Barış yolunda süregiden bir ütopya.

metis

MAVİ DAKTİLO SAĞDAN SOLDAN ESTARABİM

Mutsuz tenakuz diyalogları

Emekli kahvesindeki muhabbetler bile pek siyasi olmaya başladı artık. Aslında insanlar önce çekiniyor, kinayelerle, masallarla, fıkralarla giriyor konuya, muhatabıyla aynı muhalefette ise açılıp dökülüyor sonra.

RAGİP DURAN

– İşler kötüye gidiyor. Daha da kötü olacak!
– Rabbim korusun bizi!
– Bundan çok emin değilim. O bile zor durumda...
– Ne demek istiyorsun oğlum?
– Bir şey demek istemiyorum da... Bu FETÖ'cüler yukarıda da örgütlenmiş diyorlar...
– Nasıl?
– Cennet'in ve Cehennem'in iki ayrı imamı varmış!
– Yok canım efendim olur mu öyle şey... Tövbe tövbe estağfurullah...
– Obama da Beyaz Saray'ın imamı imiş. Ama dede dert etme sen... Olsa bile n'olucak ki? Bak Hitler intihar etti. Mussolini'yi bacağından astılar. Sonra Kaddafi'yi lime lime ettiler. Saddam'ı da kuyudan çıkarıp astılar.
– Ne alâkası var bu adamların bizimle?
– Hiçbir alâkası yok dede. Öyle aklıma geldi...

– Musul'u geri alıyor muyuz, baktın mı haberlere?
– Baktım baktım, alıyoruz tabii ki, yanına Kerkük'ü de veriyorlar.
– Bana bak, sen benle dalga mı geçiyorsun, sen vatanını milletini sevmiyor musun yoksa?
– Dede bak, o eskidendi, artık vatan, millet filan bunlar sadece hükümetlerin lafı. Sonra vatan millet sevgisi Musul'u işgalle olmuyor ki. Hem sen hiçbir fakiri duydun mu vatan millet desin? İnsanlar ekmek peşinde... Bir de kimse savaş istemiyor artık, çünkü insanlar ölüyor savaşta, ve her bir silahın patlaması bizim ekmeğimizi küçültüyor...
– Biraz komünizm olmuyor mu bu söylediklerin?

– Adı önemli değil söylediklerimin. Doğru mu yanlış mı, sen onu söyle.

– Geçen gün senin o sakallı arkadaşlarından biri geldi, bana ne dedi biliyor musun?
– Ne dedi?
– Efendim bizim 1789'umuz yokmuş, bir de 1968'imiz yokmuş, bu nedenle başımıza geliyormuş her türlü felaket.
– Sen ne dedin?
– Olur mu evlâdım dedim, senin sözünü ettiğin o tarihler, gâvurların tarihi. Bizim dedim, Malazgirt'imiz var dedim, bizim İstanbul'un fethi var dedim, sonra Tanzimat'ımız var dedim. Cumhuriyet'imiz var dedim.
– Gezi'yi saymadın mı?
– Sus karıştırma aklımı!

– Geçenlerde Atina'da Adliye'ye işim düştü
– Eee?
– Yunanca bilmiyorum ya... Sözlüğe baktım, Adliye Sarayı diye, dolmuşa bindim, söyledim.
– N'oldu?
– Şoför anlamadı. İngilizce de bilmiyor.
– N'aaptın?
– Ben oturup uzun uzun İngilizce olarak mahkeme, hâkim, avukat, dava, adalet filan diye anlattım. Önde şoförün yanında bir papaz oturuyor. O İngilizce biliyor. Anladı derdimi. Önce şoföre gitmek istediğim yeri tarif etti, sonra arkaya, bana döndü düzgün bir İngilizce ile...
– Cehaletini mi yüzüne vurdu?
– Öyle sayılır. Dedi ki, "Adalet, Saray'da oturmaz. Saray zenginlerin, güçlülerin mekânıdır. Onun için biz Adalet Sarayı demeyiz, Adalet Binası deriz" dedi.
– Vay be, papaza bak sen... Kurtuluş İlahiyatı mensubu galiba arkadaş.

– İlginç değil mi? Bak mesela Fransızcada da Adalet Sarayı (Palais de Justice) denir de, İngilizcede denmez... Court House denir mesela...
– Dil acayip ideolojik bir şey yaaa...

– Sen Renaud'yu bilir misin? Springsteen'i duydun mu?
– Bruce Springsteen'i dinlemişliğim vardır. "Born To Run", değil mi?
– Aynen.
– Renaud'yu duydum, ama pek bilmem.
– O da Bruce'un Fransız yeğeni...
– Ee ne olmuş ikisine?
– İlginçtir, aşağı yukarı aynı dönemde ikisinin de özyaşamöyküsü çıktı. Aldım okudum, çok hoş...
– Renaud'nun ayrıca Charlie Hebdo'da çıkan yazıları da kitap olarak çıkmış diye duydum.
– Springsteen de kitapta anlattığı hayatının çeşitli dönemlerindeki parçaları bir CD'de toplamış.
– Bu iki şarkıcının hayatı biraz da '50'lerin sonundan itibaren ABD ve Fransa'nın hayatı. Benzerlikler ve benzememezlikler var tabii...
– Oturup bu konuda uzun bir yazı yazmak isterdim.
– E otur yaz, kim engelliyor ki seni?
– Var mı öyle bir lüksümüz? Radyolarımız, televizyonlarımız yasaklanmış, arkadaşlarımız hapiste, haftanın üç günü Adliye "Saray"larında meslektaşlarımızın davalarını izliyoruz. Güneyden her gün ölüm haberleri geliyor. Bu ortamda Renaud, Bruce biraz ayıp ya da garip olur yani...
– Doğru, haklısın. Başka zaman yazarsın.

– Kitaptan açılmışken konu, bu arada Patrick Champagne'ın *Double Dependence*'ini (Çifte Bağımlılık) okuyorum.
– Champagne adı bana yabancı değil.
– Pierre Bourdieu'nün yakın çalışma arkadaşı. Günümüzde gazetecinin çelişkilerini, siyasi ve ekonomik bağımlılıklarını, mesleki sıkıntılarını anlatıyor. Daha çok Fransa aktüalitesinden örneklerle.
– Kusura bakma ama ben bu aralar karabasan haberlerden bunaldığım için siyaset, ekonomi, sosyal-antropoloji gibi ciddi konulardan çok, daha hafif alanlarla uğraşıyorum.
– Neymiş o hafif alan?
– Pascal Boniface, ki aslında uluslararası ilişkiler uzmanıdır, İstanbul'a geldiğinde tanışmıştım, aynı zamanda futbol sosyolojisi ile de uğraşır, Leo Ferré'nin 100. doğumgünü nedeniyle güzel bir kitap yayınlamış.
– Başlığı ne?
– *Toujours Vivant* (Hep Yaşıyor!)
– Aaa ne ilginç, Renaud'nun son plağındaki manifesto şarkının adı da "Toujours Vivant".
– İşler kötüye gidiyor. Kitap yazarı içeri atıyorlar!
– Pascal Boniface'ı mı tutuklamışlar? Orada da OHAL var ya...

Meltem Gürle,
tüm zamanlara hitap eden kitapları
her zaman okunacak denemelerle hatırlatıyor.

Elinizdeki kitabın kopyası eskiyecek ama okuduklarınız değil...

Mafya ve güney sorunu

Çizmenin ucundaki top. İtalya'nın güney sorunundaki en önemli coğrafya: Sicilya. Göçmenlerle kurulmuş olsa da bugünlerde göçmen veya mülteci görmek istemiyor.

GÖKSUN YAZICI

“B ayram tatili” için Sicilya'ya doğru yola çıkarken Ulrike Meinhof'un sabah 9 - akşam 6 çalışanların hayatını özetlediği sözleri çıkageliyor: “Banyo ve tatil.” 15 gün tatil için yıl boyu çalışan ve aldığı duştan başka kendini hissedecek zamanı olmayan insanlar.

Elbette 1970'lerden bugüne çok şey değişti, 9-6 mesaisini uzattılar birçok sektörde, hafta sonunu da yediler. Meinhof şimdilerde sigorta, mesainin sekiz saati aşmaması, emeklilik tazminatı ve özlük haklarımız için mücadele ettiğimizi bilse şaşırırdı. Büyük sermayedarlar dışında kimse güvenceli değil, beyaz yakalılar artık proleter, yeni terimle prekarya olduğunu biliyor. Reklam sloganının dediği gibi: “Hepimiz tatil için çalışıyoruz.”

Rota Sicilya olunca, hayaller *Baba*'dan sahnelerle süsleniyor. Vito Corleone'nin oğlu Michael'ı ölümden kurtarmak için gönderdiği Sicilya'da genç-güzel Al Pacino'yu seyrettiğimiz sahneler...

Corleone isminde bir köy var Sicilya'da. Palermo'nun köyü dense de Palermo'da komün olarak anılıyor. “Hadi gidelim” dediğimde arkadaşlarım zavallı turist muamelesi yapıyor. Benim de “mahalle baskısına” direnecek halim yok. *Limonçello* dedikleri güney İtalya'ya has limon likörünü yudumlayıp bir-iki şey okumak, yüzmek, siesta yapmak daha cazip. Fakat zihin dürtüyor, mafya hakkında bir şeyler karıştırıyorum.

Sicilya mafyanın anavatanı sayılıyor, terimin kökü de orada: 1860'da Sicilya'ya gelen IV. Ferdinand Fransa'nın olası işgaline karşı MAFIA'yı kuruyor: “Morte alla Francia Italia anela -İtalya, Fransa'ya ölüm diye bağırıyor.” Bu kısaltma gizli teşkilat anlamına gelmeye başlıyor, IV. Ferdinand küçük silahlı gruplar kuruyor. Mafya 1900'lerde farklı bir görünüme bürünüyor; Sicilya'daki toprak sahiplerinin inlettği köylülerin ürünlerin bir kısmını “ortaklaştırması” üzerine “ağababalar” özel mülklerini ve ürünlerini korumak için mafya gruplarını kullanmaya başlıyor. Mafya ürün

Palermo'da nüfusun –dolayısıyla mafyanın da– ekseriyeti Arnavut. Sicilya'daki Arnavut varlığı 15. yüzyıla dayanıyor. Osmanlı'nın Balkan istilasıyla Hristiyan Arnavutlar Sicilya ve Sardinya'ya göç ediyor. “Bizim Gramsci” de Sardinya'ya göçen Arnavutlardan.

karşılığında toprak sahiplerini koruyor, fakat bu tablo kısa sürede değişiyor. Mafya üyeleri de köylü; köylüleri toprak sahiplerine karşı koruyan, adalet dağıtan gruplar haline geliyorlar. Halk arasında sempati ve güven kazanmaları böyle başlıyor.

Mafya İtalyanlarla özdeş görünse de Arnavutların hâkimiyetindeki Sicilya'da artık pek de İtalyan kabul edilmiyor. Mafyanın 1945 sonrası merkez üs seçtiği Palermo'da nüfusun –dolayısıyla mafyanın da– ekseriyeti Arnavut. Sicilya'daki Arnavut varlığı 15. yüzyıla dayanıyor. Osmanlı'nın Balkan istilasıyla Hristiyan Arnavutlar Sicilya ve Sardinya'ya göç ediyor, bu göç bir asır sürüyor. “Bizim Gramsci” de Sardinya'ya göçen Arnavutlardan.

Palermo'daki restoranların, barların işletmecileri ve sahipleri genellikle Arnavut, birkaç Arnavutça kelime bilmek yüklü indirim sağlıyor. Mafyayla ilişkili olmadan Palermo'da sahil şeridinde mekân sahibi olmak ya da mekân işletmek imkânsız deniyor; söyleyenlerin

yalancısıyız. İtalyan mafyası söylencesinin sonu gibi bir manzara var. Arnavut mafyasına kesmiş Sicilya. Sovyet bloku çökünce, Arnavutların favori rotası olmuş. Sicilya için mafya hikâyeleri artık turistik bir meta.

Güney sorunu

Sardinyalı Arnavut Gramsci'yi dinlemeden önce Eric Hobsbawm'a uğrayalım: “Vahşi batı”yı yaratan kovboyılar Avrupa'dan Amerika'ya göçmüş yoksul beyazlar; “vahşi batı” bu yoksul beyazların hayatta kalma stratejileriyle biçimleniyor. Bu stratejiler masum değil elbette: Hayatta kalmak ve Amerikan rüyasının vaat ettiği zenginliğe erişmek için kan dökmekten kaçınılmıyor. Sicilya da benzer bir hikâyeye biçimleniyor, ama aktörler istilacı yoksul Avrupalılar değil, yerel yoksullar, köylüler.

“Kuzeyin burjuvazisi, İtalya'nın güneyini ve adaları köleleştirmiş, sömürülecek sömürgeler haline getirmiştir” diyor Gramsci. Mafya “güney sorunu”nun bir parçası; sömürgeleştirilmiş, toprak sahiplerinin insafına terk edilen Sicilya'da hayatta kalma stratejisi olarak biçimlenen, “kayıt dışı ekonomi” yaratan, aile bağlarıyla kurulan, dolayısıyla erkek egemen bir yaşam biçimi. Kendinden zayıf olanı hedeflediği gibi, mülkiyet hakları hukukla sağlama alınan mülk sahiplerini ya da para akışını elinde tutan kapitalistleri de hedefleyen, ama tam da onlardan biri olmayı amaçlayan ekonomik bir strateji. Bildiğimiz işadamları hepsi; sadece ilkel birikimdeki kaba kuvveti ardında bırakmamış.

Göçmenler

Sicilya diğer adalar gibi göçmenlerle yaşam bulmuş –adaların kaderi bu sanki. Ayrıca, Amerika'ya en çok göç veren İtalyan bölgesi. Sicilya halkı muhafazakâr; “gemisini kurtaran kaptan” şiarını sonuna kadar uyguluyorlar, mafyayı ören ataeril iktidar mekanizmaları iliklerine işlemiş. Adanın yeni sakinleri olan Arnavutlar kendi yerlerini sağlam hissettikleri ölçüde “ucuz işçi” olacağını düşündükleri mültecilere karşı açık olabiliyor. Yine de “kültür” meselesi gündeme geliyor: “Adayı bozacaklar mı, uyum sağlayacaklar mı?”

Adada butik tarım ürünleri üretiliyor, Sicilya limonu ve zeytini ihraç ediliyor. Kısım kendine yeterli, ama yine de anakaradan destek alıyor. 15 katlı apartman iriliğindeki yolcu gemileri sahile demir atıyor. En büyük gelir kaynağı olan turizm bu gemilerden besleniyor –zehirli bir gelir. Gemilerin yolcuları adada kalmıyor, alışveriş yapıp gidiyor. Ve limanlar yolculara en kolay tüketim imkânını verecek biçimde düzenleniyor –Galataport planlarını düşünün. Kentsel dönüşüme karşı mücadele bu gemilere karşı mücadeleye dönüşmüş. Liman civarında “No Cruise” pankartları göze çarpıyor. Adanın “mafya” halkı ise ne mülteci ne de göçmen görmek istiyor, varsa yoksul turist.

DÜNDEN BUGÜNE TÜRKİYE TARİH, POLİTİKA, TOPLUM VE KÜLTÜR DERLEYENLER METİN HEPER, SABRİ SAYARI

540 sayfa, 978-605-399-459-6

Bu eser, tarih, kültür, politika, toplum, coğrafya ve ekonomi gibi kısımlarla inceleyerek, Türkiye'nin dünden bugüne olan serüvenini, yapısını, kültürünü her alanda ele almaktadır. Alanında önemli akademisyenlerin makalelerinden oluşan bu çalışma, her kesimden okuyucunun ilgisini çekecektir.

BİR HİNÇ VE ŞİDDET TARİHİ KIBRIS'TA STATÜ KAVGASI VE ETNİK ÇATIŞMA NİYAZI KIZILYÜREK

586 sayfa, 978-605-399-404-6

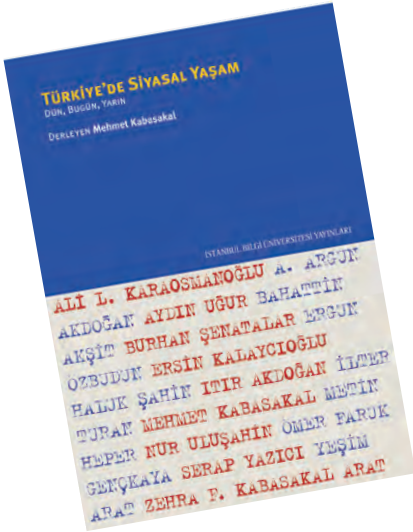
Prof. Dr. Niyazi Kızılyürek, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarında hinç duygusunun ortaya çıkışını ve akıl almaz bir biçimde yayılan toplumsal şiddet olgusunu, her iki kesim milliyetçilerinin uyguladığı politikaların boyutlarını tüm ayrıntılarıyla ele alıyor. Bugün de süregelen ve adeta çözümsüzlüğe terk edilen "Kıbrıs'ın Sırrı" üzerine yazılmış en kapsamlı eser.

BİLİM, TEKNOLOJİ VE YENİLİK KAVRAMLAR, KURAMLAR VE POLİTİKA DERLEYENLER İBRAHİM SEMİH AKÇOMAK, ERKAN ERDİL, MEHMET TEOMAN PAMUKÇU, MURAD TIRYAKIOĞLU

762 sayfa, 978-605-399-448-0

Bilim, teknoloji ve yeniliğin oynadığı rolü, bu konuları kavram, kuram, uygulama ve politika çerçevesinde ele alan, anlaşılır kılan ve kavramlar arası ilişkileri belirgin şekilde ortaya koyan bu eser, alanında öncü akademisyenlerin katkılarının bulunduğu ilk başvuru kaynağı olma amacıyla derlenmiştir.

TÜRKİYE'DE SİYASAL YAŞAM DÜN, BUGÜN, YARIN DERLEYEN MEHMET KABASAKAL

490 sayfa, 978-605-399-461-9

Demokrasinin pekişme sürecinden, anayasa tartışmalarına, kuvvetler ayrılığından yargının bağımsızlığına, sivil toplum anlayışından siyasal katılmaya, etnik yapı ve siyasetten Kürt sorununa, kadın sorunlarından, medya ve siyaset, din ve siyaset ilişkilerine, eğitim sorunlarına kadar uzanan geniş bir çerçevede değerlendirmelerinin sunulduğu bu çalışma, bir başvuru kitabı olma niteliğini taşıyor.

TRAVMA TERAPİSİNİN İLKELERİ BELİRTİLER, DEĞERLENDİRME VE TEDAVİ İÇİN BİR KILAVUZ DSM-5 İÇİN GÜNCELLENMİŞ JOHN N. BRIERE, CATHERINE SCOTT

447 sayfa, 978-605-399-460-2

Bu çalışma, travmanın psikolojik etkileri, değerlendirilmesi ve tedavisi konularında en yeni bilgileri içeren bir rehber görevi üstlenmenin yanı sıra, travma mağdurlarıyla çalışan ruh sağlığı profesyonelleri için vazgeçilmez bir kitap olarak yerini alacaktır.

KUANTUM DÖNEMİ PLANCK, BOHR, EINSTEIN VE HEISENBERG BELİRSİZLİĞİ SEVMİYİ BİZE NASIL ÖĞRETTİ ALFRED S. GOLDBER, ROBERT P. CREASE

272 sayfa, 978-605-399-458-9

Bu çalışmada kuantum teorisinin bilgi, metafor, entelektüel alış-veriş ve çağdaş dünya üzerindeki sonuçları açığa çıkmaktadır. Bir fizikçi ve diğeri felsefeci olan yazarlar sahip oldukları birikimden ve altı yılı aşkın zamanda birlikte verdikleri derslerden istifade ederek kuantumun, bilimsel bir teoriden toplumsal bir anlayışa giden engeli yolunu ortaya koymaktadır.

56 tramvayı

Macar ayaklanmasının 60. yıldönümünde Budapeşte'ye uzanıyoruz. Bir zaman makinesine –nam-ı diğer 56 numaralı tramvaya– biniyoruz, Macaristan tarihinde gidip geliyoruz...

YÜCEL GÖKTÜRK

Ilk durak Szerb Antal Utca. Budapeşte'deki ikametgâhımız orada, Macar edebiyatının önde gelen isimlerinden Antal Szerb'in adını taşıyan sokakta. Macarlar önce soyadını söylüyor, o yüzden Szerb Antal ya da Türkçesiyle Sırp Antal.

"Macar edebiyatı" dedik, doğrusu dünya edebiyatı. *Pendragon Söylencesi* (1934) ve *Yolcu ve Ay Işığı* (1937), birçok dile, bu arada Türkçeye de çevrilen (Elips Kitapları, 2012; Aylak Adam, 2016) dünyaca ünlü eserleri. Günümüzde yeniden keşfedilen o büyüleyici romanların yazarı. Aynı zamanda edebiyat tarihçisi, 1933'te Macar Edebiyat Akademisi başkanı.

Birçok Macar Yahudisi gibi Katolikliğe geçmiş ve yüz binlerce Macar Yahudisi gibi II. Dünya Savaşı'nda katledilmiş. Antal'ın payına düşen Balf Toplama Kampı. Şöhreti, saygınlığı nedeniyle Nazi işbirlikçisi Macar ordusunun yüksek rütbelileri serbest bırakılması için girişimde bulunuyor, ama olmuyor. Oldurmayan kendisi. Edebiyat tarihçisi Gábor Halász ve yazar György Sárközi'nin de bırakılmasını istiyor, onları arkada bırakarak kamptan ayrılmayı reddediyor. 30 Ocak 1945'te infaz ediliyor.

"Yüzbinlerce Macar Yahudisi gibi" dedik. Kaynaklarda verilen sayı 450-600 bin. Bu sayı bugünkü Budapeşte nüfusunun aşağı yukarı üçte birine tekabül ediyor –Macaristan'ın nüfusu ise 10 milyonun az üstünde. 1900'lerin başında Budapeşte'nin nüfusu 750 bin, Yahudilerin oranı yüzde 25 civarı –Yudapeşte lâkabı oradan. Masum bir lâkap değil elbette. Antisemitizm modern zamanların Macaristan'ında hep güçlü olmuş, komünist dönem haricinde. Ama o dönemde bile etkisini hissettirmiş. Şimdi yeniden, neredeyse, resmî politika. Siyaset konuştuğumuz herkesin "Macaristan'ın Erdoğan'ı" dediği Orban'ın partisi Fidesz – Macar Yurttaş Birliği'nin ve onun da sağındaki Jobbik'in (Macar MHP'si) Katoliklik vurgusunun dinî ideolojinin yükselişine delalet edip etmediğini sordüğümüzda cevap şu: "Oradaki mesele Katoliklik değil, Katoliklik vurgusu 'Yahudi değiliz' mesajı." Türkçesiyle, "afedersiniz Yahudi" durumu.

Türkçe demişken... Ortak ve yakın söz-

cük hiç az değil. Kapı-kapu, sakal-szakal, better-beter, damga-tamga, cep-szeb, yurt-jurta, arpa-arpa, kazan-kazan, erdem-erdem, bıçak-bicska, fincan-findzsa, ibrik-ibrik, papuç-papucs, çizme-csizma...

Şaşırtıcı değil. Hem dilsel (Ural-Altay) bir akrabalık var hem ortak bir tarih. O ortak tarih Marquez seyahatnamesi *Doğu Avrupa'ya Yolculuk*'un Budapeşte bahsinde şöyle beliriyor: "Balıkçılar Kulesi'nden şehrin o harikulade panoramasını seyretmeye gittik. Oranın yakınlığında, Türk istilacılar tarafından camiye çevrilmiş, hâlâ da arabesk süslemeleri duran eski bir kilise var..."

Osmanlı istilasını Macar hafızasında hâlâ taze. Ulusal Sanat Müzesi'nin –Marquez'in sözünü ettiği Balıkçılar Kulesi'ne ve Matthias kilisesine (1015) iki adım, beş katlı, parmak ısırtıcı zenginlikte bir koleksiyonu haiz bir müze– giriş katında ziyaretçileri karşılayan tablolarından biri Peter Krafft'ın (1780-1856) 1845 tarihli *Szigetvár Kuşatması*. Kanuni'nin 1566'da çıktığı, ders kitaplarında yere göğe konamayan Avusturya seferi, Zigetvar kalesinin kuşatılması. Macaristan'ın güneyinde Baranya bölgesindeki kent –tarihsel olarak hatırı sayılır bir Sırp nüfusa sahip– 1984'te, nasıl olmuşsa olmuş, Trabzon'la kardeş şehir olmuş. Krafft'ın *Szigetvár*'ı şöyle betimleniyor: "Hrvatistan valisi-kral naibi Kont Nikola

Šubić Zrinski ve adamları, Szigetvár kalesinin kahraman savunucuları."

İkinci durağımız Horvath Etterem, Hırvat lokantası. Sırp Antal'ın köşesinden 56 numaralı tramvaya biniyoruz, soluğu Krisztina Meydanı'nda alıyoruz. Krisztina kilisesinin tam karşısındaki Horvath'a giriyoruz. Davetlisi olduğumuz Macar dostların masasına yönelirken efsane 10 numara Puskás'ın (Türkçeye yerleşmiş şekliyle, Puşkaş) kocaman fotoğrafıyla karşılaşılıyor. Ferenc Puskás bir efsane. 1950'lerin, '60'ların "Karpatların Maradona'sı" desek az gelir, Hagi'den daha Maradona, hatta Diego kadar Maradona.

O dönemin Macaristan millî takımı da ayrı bir efsane, 1970'lerin Hollanda'sı misali. '74 Dünya Kupası finalinde Hollanda'nın başına gelen 20 yıl öncesinde Macaristan'ın başına geliyor. '54 Dünya Kupası'nda, önceki kupanın finalistleri Brezilya ve Uruguay'ı çeyrek final ve yarı finalde 4-2'lik skorlarla geçip finale çıkmışlar, ama favori olmanın uğursuzluğuna onlar da uğramış, eleme grubunda 8-3 galip geldikleri Federal Almanya karşısında 2-0 öne geçtikleri maçı 3-2 verip kupayı kaybetmişlerdi.

Oynadıkları beş maçta 27 gol atmışlardı, maç başına beşten fazla. Ağları 11 kez havalandıran "altın kafa" Kocsis gol kralı olmuş, Hidegkuti ve Puskás ise dörder tane yazmıştı. O efsane takımı '56 Şubat'ında Mithatpaşa'da seyredenler duble talihliydi. Yıllarca "Macar zaferi" diye anlatıla anlatıla bitirilemeyen maça, 3-1 galibiyeti getiren Lefter'in (2) ve Metin Oktay'ın gollerine tanık olmuşlardı.

O maçtan sekiz ay sonra Macar ayaklanması patlak verecek, Macar ordusunda albay rütbesi taşıyan Puskás İspanya'ya iltica edecek ve Real Madrid'in 1956-1960 arasında beş yıl üst üste Avrupa şampiyonu olan kadrosunda 10 numaralı formayı giyecekti. 1971'de ise bu kez hocalığını konuşturacak, Yunanis-

SZIGETVÁR KUŞATMASI, JOHANN PETER KRAFFT (1845)

tan'ın Panathinaikos takımını Şampiyonlar Ligi'nde finale kadar götürecekti.

"Yıllarca burada karşılıklı masalarda oturduk, hep eşiyile birlikte gelirdi" diyor András Biró, "Nedense onca yıl selamlaşmanın ötesine gitmedik. Benim ünlü isimlerle çekingenliğimle ilgili herhalde".

Ayaklı tarih: András Biró

Puskás kadar değilse de ünlü bir isim András Biró: gazeteci, yazar, araştırmacı, '56 ayaklanmasının öncülerinden. '56 sonrası gurbet: Fransa, İtalya, Kongo, Şili, Meksika... 1986'da dönüyor. Macaristan'daki Romanların hakkı hukuku için verdiği mücadele ona 1995 Alternatif Nobel'ini getiriyor –bölgesel veya evrensel barış için mücadele vermiş, sosyal hak ve adalet konularında uzun yıllar gönüllü olarak çalışmış kurum ya da kişilere Doğru Yaşam Vakfı tarafından verilen bir ödül bu.

Horvath'ın menüsüne bakarken "nihayet gulaş'la tanışacağız" diyoruz. András "Boşverin gulaş'ı o her yerde, her zaman. Buradaki balık çorbası çok lezzetlidir" diyor. Büyük sözü dinliyoruz. Sonra kendimizi tebrik ediyoruz –gulaş zaten her yerde, her zaman. Zaten András'ın herhangi bir sözünü boşa çıkarmak zor. Gramsci'den giriyor Allende'den çıkıyor, Zapatistalar'dan giriyor Romanların mücadelesinden çıkıyor. Bağlantılar, argümanlar zımba gibi. Kendisi de öyle. Doğumu 1925, yaş 91+. "Edgar'dan önce gitmem" diyor gülererek. "Edgar'dan kasıt Morin. O 95'inde, bu sene iki yeni kitabı çıktı: *Pour une crisologie*, ve *Ecologiser l'Homme*. András'ın yakın dostu. 90'ı devirmesi şerefine geçen yıl Paris'te verilen partide Morin de varmış tabii ki. "Edgar ve Paris'teki sol çevreler nezdinde Macar isyanının sözcüsü addediliyordum, olup bitenler hakkında ellerindeki tek belge, tek realite bendim" diyor kahkahayla. "Edgar benden zinde" diye ekliyor, "evlilik sayısında da beni solluyor –benimki beşinci, onunki altıncı".

Yemeğin sonunda soruyor: "Rakı?" He-men ekliyor: "Sizinki gibi değil, anonsuz: *Pálinka*. Sindirime birebir. Aperitif olarak da mükemmel". Büyük sözü dinliyoruz. Ve daha ikinci yudumda kendimizi tebrik ediyoruz. Ertesi gün aperitif bahsinde de öyle oluyor. András yine yüzde 100 haklı.

Hırvat'tan çıkıp Sırp Antal'e yollanıyoruz –tramvay 56. "O son *pálinka*yı içmeyecektik". Gece mesaisi var çünkü. İkinci vakti Miklós Haraszi'yle randevuluyuz, *Macaristan'da İşçi Olmak*'tan not çıkarmak lâzım. Macaristan'da 1972'de, Türkiye'de 1984'te yayınlanan o kült kitabın önsözü Heinrich Böll'ün kaleminden.

Böll'ün önsözüne göz atıyoruz. Kitabın kühnünü üç cümlede hülâsa ediyor: "Miklós Haraszi Budapeşte'de bir traktör fabrikasında çalışarak ülkesindeki sistemi tüm önyargılardan ve tereddütlerden uzak bir biçimde ilk elden araştırdı. Bu sistemin özü neydi, demokrasi ne-

rede düğümleniyordu, tüm bunların işçi sınıfı üzerindeki etkisi nasıldı? Sosyolojik çözümleme ve değerlendirme yeteneğine sahip birinin aşığına inip frezelerin ve tornaların arasından çıkardığı bir kitap bu."

Haraszi'nin nasıl biri olduğunu kitabın çevirmeni İbrahim Altınsay "Yazar Üzerine" bölümünde enine boyuna anlatıyor. Haraszi o günleri bugün nasıl görüyor? 1965'te Vietnam'la Dayanışma Komitesi'nin kurucuları arasında yer alınsı... 1967'de *Ozanlar, Şiirler, Devrimciler* adıyla yaptığı derlemeyi –Altınsay'ın deyişiyle, "Bir Shakespeare sonesinden Joe Hill baladına, Brecht-Weill şarkı sözünden Pete Seeger'in 'Guantanamo' uyarlamasına" seçtiği şiirleri, şarkıları... 1968'de Maoist olduğu kuşkusuyla polis gözetimi altına alınınsı... 1969'da Büyük gürültü koparan

Osmanlı istilasını Macar hafızasında hâlâ taze. Ulusal Sanat Müzesi'nde ziyaretçileri karşılayan tabloların biri Peter Krafft'ın Szigetvár Kuşatması. Tablo şöyle betimleniyor: "Kont Nikola Šubić Zrinski ve adamları, Szigetvár kalesinin kahraman savunucuları."

Che'nin Yanlışları adlı uzun şiirini, rejimi ters köşeye yatıran hiciv şaheserini... Lenin'in 100. doğum yıldönümü nedeniyle yapılan bir toplantıda, Sovyetler Birliği'nde Sovyet kalmadığını Lenin'in eserlerinden alıntılar yaparak öne sürmesini... 1972'de *Macaristan'da İşçi Olmak*'ın yarattığı şoku... Ve tabii Macarca adı *Drabber* (Parça Başına Ücret) olan kitabın içeriği.

Sabah Szerb Antal'ın köşesinden yine 56'ya biniyoruz. İstikamet Szell Kálman Tér, şehrin merkez meydanı, "taksim"i kelimenin sözlük anlamıyla alıp ulaşma uyarlısarak, Budapeşte'nin Taksim'i. 1929'da liberal devlet adamı Szell Kálman'a (1843-1915) atfen o adı alıyor, 1951'de komünist rejim Moskova Meydanı yapıyor, 2011'de tekrar Szell Kálman oluyor. Oradan 16A otobüsüyle turizmin kalbi Kale Bölgesi'ne gidiyoruz. Marquez'in anlattığı Balıkçılar Kulesi, Matthias kilisesi ve o "harikulade panorama"... Buda ve Peşte'yi bölen Tuna, başta ünlü Zincirli Köprü olmak üzere, kendilerine dakikalarca baktıran köprüler. Yeşil, yemyeşil bir şehir Budapeşte, feci imrendirici, İstanbul'u düşününce kahredici.

Görkey Dozsa'nın öyküsü

Kalenin kurulduğu Gellért tepesinden aşağıya iniyoruz, merdiven sokaklardan. İstikamet András'ın evi, Haraszi'yle söyleşimiz

orada. Birden karşımıza Kemal Atatürk levhası çıkıyor, patika misali bir sokak. Bir göz atıyoruz; heykel, büst, bir şey var mı? Yok. Attila Bulvarı'na varıyoruz. Attila Macar resmî tarih anlatısının gözdesi –haliyle Hun İmparatorluğu da. Bizdeki "milliyetçi-mukaddesatçıları" için Osmanlı neyse, Macar muadilleri için de Hunlar öyle.

Bir de "bizim Attila" var, İlhan değil, Jozsef. John Berger'in *Yedinci Adam* kitabına adını veren şiirin ve nicesinin ozanı. Onun adına da bir sokak var mı? András'a soralım diyoruz, sonra nisyan. Geçen seferki ziyarette önünde epey vakit geçirdiğimiz anıt bizi çağırıyor. Epik bir anıt. Tarihi önemdeki bir kahramanlığı temsil eden figürler kaidenin iki tarafına yerleştirilmiş, merkezde heybetli bir heykel. Kim bunlar? Hadise ne? Macaristan tarihinde nasıl bir yeri var? Anıtın üzerinde sadece 1514 yazıyor.

András'a sormuştuk, niye 1514'ten başka bir bilgi yok? Cevap kısaydı: "Herkes bilir, ondan". Biz bilmiyoruz. András anlatıyor. "1514 yoksul köylülerin toprak sahiplerine ayaklandığı tarih. Büyük bir isyan. Bir katliamla bastırılıyor. Almanya'daki Luther-Müntzer ayaklanmalarının, Alman Köylü Savaşı olarak bilinen isyanın on sene önceki selefi. O anıt komünist dönemde yapıldı."

Friedrich Engels'in Köylüler Savaşı adlı eserinden okuyoruz: "1514'te Macaristan'da bir köylüler savaşı patlak verdi. Türklere karşı bir haçlı seferi vaaz edildi ve alışıldığı üzere, haçlılara katılmayı kabul edecek serflere özgürlük vaat edildi. 60 bin kadar köylü toplandı ve Türklere karşı seferlerde sivrilip soyluluk sanı alan Görkey Dozsa'nın komutasına verildi. Ama Macar şövalyeleri ile devlet adamları kendilerini, mülklerini, serflerini ellerinden almakla tehdit eden bu haçlı seferine kötü gözle bakıyorlardı. Serflerini zorla ve kan dökerek topraklarına [geri] getirdiler. Bu haber haçlılar ordusuna ulaştığında ezilmiş köylüler küplere bindi. Dozsa da, birliklerinin soyluluğun ihane-ti karşısındaki öfkelerini paylaşıyordu. Haçlılar ordusu, devrimci bir ordu durumuna dönüştü, Dozsa da bu yeni hareketin başına geçti. (...) Cumhuriyeti, soyluluğun kalktığını, herkesin eşitliğini, halk egemenliğini ilân etti ve Temeşvar üzerine yürüdü. (...) Ama [ordusu] yenildi, Dozsa tutsak edildi, kızgın bir taht üzerinde kızartıldı, [kızartılmış eti], hayatlarını ancak bu koşulla kurtaran kendi adamları tarafından yendi. Dağılan köylüler yeniden bir araya [geldiler], yeniden ezildiler ve düşman eline düşenlerin hepsi, ya kaziğe oturtuldu ya da asıldı. 60 bin kadar öldürülmüştü."

1514 anıtının önündeki saygı duruşundan sonra Attila Bulvarı'na paralel uzanan parkın içinden yürüyüş... Sırasıyla Haydn, Liszt, Chopin büstlerinde mola verip Krisztina kilisesine ulaşıyoruz. Karşıya geçip Hırvat Lokantası'nın önünden hafif eğimli yokuşu

tırmanmaya başlıyoruz, merdiven sokaktan geçip András'ın evinde soluğu alıyoruz. Harashti arayıp biraz gecikeceğini söylemiş. Pál linka eşliğinde beklemeye koyuluyoruz.

Ve Harashti çıkageliyor. Hoşbeşten sonra notlarımızı çıkarıp kayıt düğmesine basıyoruz. Araya pál linka ve Türk kahvesi ikramı giriyor, kaçınılmaz Türk kahvesi-Yunan kahvesi mevsusu açılıyor, birkaç sefer kaydı durdur-başlat yapıyoruz, o arada ne oluyorsa oluyor, söyleşi bittikten sonra fark ediyoruz ki, ilk yarım saat uzayın derinliklerine uçmuş. Soğuk duş.

Harashti teselli ediyor. "Yazılı gönderin, cevaplayayım." Aynı şey olmaz ki; öğrencilik günlerini, kitabının serüvenini heyecanla ve ilk aklına geldiği gibi anlatışı... András "kis-met" diyor. İlkokul çağını babasının sürgün edildiği Bulgaristan'da geçirdiği için bildiği birçok Türkçe sözcük var. Kullanmayı en çok sevdiği "aşkolsun". Vedalaşırken András'ın eşi Dalma ertesi günün parolasını tekrarlıyor: "Pál Sokağı". Bizi ilk karşılığında, "özel-likle görmek istediğiniz bir yer var mı?" sorusuna hiç duraksamadan Pál Sokağı demiştik.

Pál Sokağı'nın Çocukları

Öğle sularında Szerb Antal'ın köşesinden 56'ya biniyoruz yine. Ve yine soluğu Krisztina Meydanı'nda alıyoruz. Bu sefer Hırvat Lokantası'nın aksi istikametine yöneliyoruz, üç-beş dakika mesafedeki M10 Lokantası'nda András ve Dalma'yla buluşuyoruz. Sakin, sessiz bir mekân. Söyleşi için ideal. Yemek faslından sonra söyleşiye geçiyoruz, tahtaya vurarak kayda başlıyoruz. András anlatıyor, 1956'yı, öncesini, sonrasını...

Telefonun şarjının bittiği noktada söyleşiyi bitiriyoruz. Dalma'nın rehberliğinde Pál Sokağı'na yollanıyoruz. "Şanslısınız" diyor Dalma, "Pál Sokağı '56 ayaklanmasının merkez üssü olan Corvin semtinde, en sert çatışmaların yaşandığı bölgeyi göreceksiniz." Ve

ekliyor: "Ama tatsız bir sürpriz var."

Tatsız sürpriz sokağın levhası: Práter Utca –Práter Sokağı. Pál Sokağı'nın adını değiştirmişler, hem de yakın zamanlarda. Yuf olsun. Son dakikada gol yemiş bir takımın santraya gidişi gibi, o upuzun sokağa girip sağa sola bakınarak yürüyoruz. 200-300 metre ilerde, kırmızı duvar yazısı Pál Sokağı'nın hakkını veriyor: "Fight nationalism", milliyetçilikle mücadele edin. Birkaç dakika sonra Pál Sokağı'nın Çocukları çıkıyor karşımıza. Szent Benedek adlı okulun önünde, bir grup bronz heykel. Bizimkiler misket oynuyor, belalıları Pásztor'lar biraz uzaktan onları izliyor. Duvar-daki kitabede kitaptan bir bölüm var:

"Pásztor'lar geldiler, geldiler ve bilyalara bakmaya başladılar. Dedim ki Kolnay'a, 'Bun-lar misketlerimize sulanacak!' En akıllımız Weisz'di. Olacakları hemen tahmin etti. 'Geli-yorlar! Hır çıkacak, görürsünüz!' Ama ben yine de ihtimal vermedim. İlk başta gerçekten bize bir şey yapmadılar. Orada durup oyunumuzu seyretiler. Kolnay kulağıma fısıldadı: 'Bana bak Nemecek, oyunu bitirelim artık.' Ben de dedim ki, 'Yok ya, sen attın tutturamadın, tam da şimdi mi bitirelim! Sıra bende. Kazanırsam bitirebiliriz.' O an sıra daha Richter'deydi. Ama elleri titremeye başlamıştı, misketini atarken göz ucuyla Pásztor'ları süzüyordu, tutturamadı tabii. Ama Pásztor'lar kımıldamıyorlardı bile. Elleri ceplerinde, orada öyle duruyorlardı."

Kırmızı grafiti Pál Sokağı'nın hakkını veriyor: "Fight nationalism", milliyetçilikle mücadele edin. Birkaç dakika sonra Pál Sokağı'nın Çocukları çıkıyor karşımıza. Bizimkiler misket oynuyor, belalıları Pásztor'lar biraz uzaktan onları izliyor.

Dalma "56 ayaklanmasında bu okul da devrimcilerin karargâhların biriydi" diyor. Ve devam ediyor: "Üst paralelindeki sokak ve sinemanın olduğu alan '56'nın kalbiydi". Işık yetersiz, doğru dürüst fotoğraf çekemediğimize hayıflanarak Corvin Meydanı'na yöneliyoruz. Ünlü sinema şimdi Corvin Plaza'nın içinde. Plazanın önünde bir '56 anıtı. İsyanı temsil eden bir heykel. Plazanın içinde su kovaşı ebadındaki külahlardan patlamış mısır atıştıran, bir yandan da cep telefonlarıyla oynayan genç kuşak. Biraz dolanıp çıkıyoruz.

Dalma "sizi Yahudi mahallesine götürüyüm, Avrupa'nın en büyük, dünyanın ikinci büyük sinagogunu görmüş olursunuz" diyor ve ekliyor: "Oraya yakın çok sevdiğim bir bar var, bir de ona uğrarız." Önce tramvay, sonra otobüs, Yahudi mahallesindeyiz. Dohány Sokağı Sinagogu ya da Nagy Zsinagóga hakikaten etkileyici. Geniş avlusunda yarı gerçek yarı temsili bir kabristan var. Temsili kısmında Szerb Antal'la karşılaşılıyor. Bir tanıdık isim daha: Joseph Pulitzer.

Dalma'nın favori barına dümen kırıyoruz. Ve Peşte'nin Buda'dan daha canlı, hareketli olduğunu görüyoruz. Sokaklar tıklım tıklım mekânlardan taştan insanlarla dolu. "Geldik" diyor Dalma. Tabelaya bakıyoruz: Spinoza. İçerisi iğne atsan misali. Dalma'nın müdavimliği de kâr etmiyor; tornistan. Kazimír adlı bir yere gidiyoruz ve nihayet gulas'la tanışıyoruz. Meğer bütün övgüleri hak ediyormuş; selam duruyoruz. Kulaşı diye bir yeniçeri çorbası varmış, gulas oradan geliyormuş-muş.

Ertesi sabah abbas yolcuyuz. Bindiğimiz taksinin şoförüne rica ediyoruz, yolumuzun üstündeki Pál Sokağı'nda kısa bir fotoğraf molası veriyoruz. Heykelin önüne geldiğimizde göz yaşartıcı bir sahneyle karşılaşılıyor. Üç-dört yaşındaki iki çocuk bizimkilerle sarmaş dolaş. Anne-babaları "hadi artık" yapıyor; çocuklar oralı değil. Genç baba heykeli işaret ederek bize soruyor, "nedir bu hikâye?" diyor, "biz Sırpız, Macarca bilmiyoruz." Anlatıyoruz, Ferenc Molnár, çocuk klasiği filan. "Aa, biliyorum" diyor karısı neşeyle, "okulda bize de okutmuşlardı".

Çocuklar nihayet oyunu bitiriyor, birkaç fotoğraf çekip Pál Sokağı'na son bir göz atıyoruz, sonra şoföre sunturlu bir "köszönöm" sarkıtıyoruz. Havalimanı yolunda kocaman bir reklam panosu "The World Is Shifting" diyor, "dünya ray değiştiriyor". Dylan'ın World Gone Wrong'u (1993) geliyor akla: "Dünya rayından çıktı."

'56 Macar ayaklanması yenik düşmeseydi ya da '68 Prag baharı... Budapeşte'ye yerleşen arkadaşımız, Roll yazarı Gökhan Pamuk'la kısa buluşmamızda dinlemeyi teklif ettiğimiz Pink Floyd şarkısı yankılanıyor kulağımızda: "Your Possible Past". Bütün o mümkün geçmişler...

FOTOĞRAF: SİREN İDEMEN

Her şeye inat, direnen gencin edebiyatı...

GİZLİ SEVENLER CEMİYETİ
Ahmet Büke

BENİ BEKLERKEN Sibel Oral

OYSA AŞK Jordi Sierra i Fabra

YENİ

12-20 Kasım'da
35. İstanbul
Kitap Fuarı'ndayız.
Salon 2 Stant 2012 A

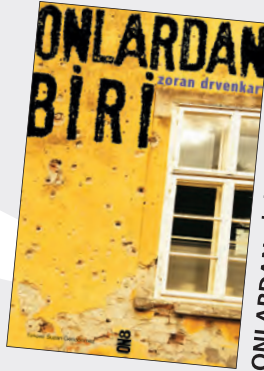
"Ben de varım!" diyenlerin edebiyatı...

1. MANGA Walter Dean Myers

SAKLAMACI Müge İplikçi

ONLARDAN BİRİ
Zoran Drvenkar

Z YALNIZLIĞI Neslihan Acı

YENİ

Beraber yürümek için yeni öykülerin edebiyatı...

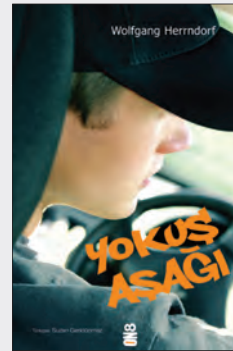
FOUCAULT'YU SAYIKLAMAK
Patricia Duncker

GEZGİN Sevgi Saygi

UZAKTA Mine Soysal

YOKUŞ AŞAĞI
Wolfgang Herrndorf

Öykü, deneme ve düşünce yazılarıyla #ON8Blog yürümeye devam ediyor...

SEVİN OKYAY Zamanlı Zamansız
NESLİHAN ÖNDEROĞLU Cin Atı
KUTLUKHAN KUTLU Mürekkep Kuşu
AHMET BÜKE Sosyal Ayrıntılar Ansiklopedisi
ECE İREM DİNÇ Düş Kazanı
HALİL TÜRKDEN Kısmet Büfesi

BLOG

on8kitap.com/blog

on8kitap.com

on8@on8kitap.com
facebook.com/on8kitap
twitter.com/on8kitap
instagram.com/on8kitap
ON8, bir Güneşli Kitaplığı markasıdır.

Çokluğa hoşgeldiniz

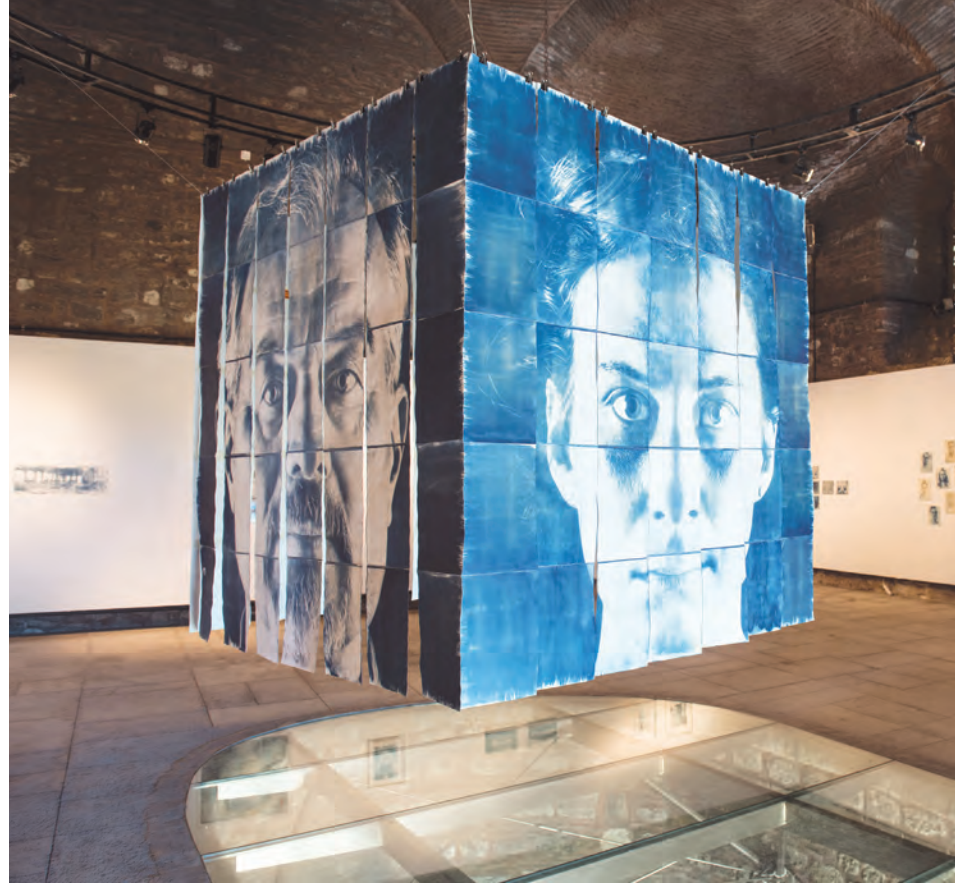
12-20 Kasım'da, TÜYAP'ta Artist 2016 çok küratörlü, çok parçalı bir etkinlikler bütününe sahne oluyor: *Umulmadık Topraklar*. Bildik-tanidik fuar ve bienal anlayışının ötesine geçerek sanat alanına yeni bir pratik öneren bu sıradışı deneyimin fikriyatını dikkatlerinize sunuyoruz.

RAHMI ÖĞDÜL - EZGİ BAKÇAY

Zaman daralıyor, sular çoktan yükseldi. Ayaklarımızı güvenle bastığımız toprak koyu bir bataklık şimdi. Ekolojik, ekonomik ve politik anlamda eve dönüşün olmadığı uzun bir yolculuğa çıkıyoruz. 21. yüzyılda milyonlarca insan, toplumsal ve zihinsel evrenlerinden zorla kopartılarak, bulutlar dışında hiçbir şeyin tanıdık olmadığı bir manzaraya dahil oldu. Kimliğin, aidiyetin, mülkiyetin geçerliliğini yitirdiği bir sınır deneyimini paylaşıyoruz hep birlikte. Bu deneyim bize, kendini ve ötekini tanımlarken "adımlarımızı yere daima hafif basmayı" öğretiyor. Kendi sınırlarımızın ötesinde başka sesler, başka bedenler, başka dünyalar olduğunu keşfetmeye başlıyoruz. Mültecilik bizi birleştiren tek ortak kimlik şimdi. Yerle güvenli ve sabit ilişkimizi yitirdiğimizde, kendimizi *umulmadık topraklarda* bulduk. İşte, henüz haritası çıkarılmamış bu topografya, birlikte yeni yollar ve ilişki biçimleri keşfedeceğimiz bir deneyim alanı olarak TÜYAP içine, Artist 2016'ya taşınıyor.

Umulmadık Topraklar, uzun soluklu, kolektif bir çalışmanın ürünü. Bu yıl 26. kez düzenlenen Artist içine geçici olarak yerleşen, ortak bir soru etrafında çeşitlenen sergiler, performanslar, paneller, etkinlikler bütünü. Örgütlenme biçimiyle, birbirine uç veren yeni ilişkili biçimlerini ve yaşam alanlarını çoğaltarak, içinde sıkışıp kaldığımız açmaz duruma bir çözüm önerisinde bulunuyor. Mimarlık, arkeoloji, sosyoloji ve sanat arasında bağlar kurmayı deniyor. *Umulmadık Topraklar* beklenmedik karşılaşmaları kışkırtacak gibi görünüyor.

Umulmadık Topraklar çok küratörlü, çok parçalı bir bütün. Parçalanarak çoğalıyor, parçalandıkça anlamını çoğaltıyor; çünkü her parça kendi içinde parçalı bir bütün ve her parçanın bütünü ve birbirleriyle kuracağı ilişkiler

***Umulmadık Topraklar*
mimarlık, arkeoloji,
sosyoloji ve sanat arasında
bağlar kurmayı deniyor.
Beklenmedik karşılaşmaları
kışkırtacak gibi görünüyor.**

ve görünmez bağlar keşfedilmeyi bekliyor. O halde bildik topraklarda değil, "Umulmadık Topraklar'dayız artık. Parçalar arasında dolaştıkça bizden saklanan anlamı devşirdiğimizi ve yabancı topraklarda keşfe çıktığımızı duyumsayacağız. Her yolculuk yeni bir deneyim alanı olarak serüveni ve tehlikeyi de içeriyor. Tehlikelidir, çünkü bildik topraklarda sabitlenmiş anlamlarla edindiğiniz kimliğinizi yitirebilir ve dönüşebilirsiniz. Umulmadık topraklardan eve geri dönersek şayet, tanıdıklarımız bize yabancı gözükecektir. Yurdumuz bir daha eskisi gibi olmayacaktır. Sanat eserinin ve estetik deneyimin özgürlük vaadi de, söz konusu yabancılaşma sürecinin içinde saklıdır. Bir sanat yapıtı, kabuğumuzu kırmak için bizi kışkırtabilir.

Umulmadık Topraklar'da her küratör kendi kavramıyla bir araya getirdiği sanatçıların

işlerinden kendine bir yurt kuruyor ve farklı kavramlarla kurulan yurtlar arasında komşuluk ilişkileri birbirine uç verdikçe sergi alanı, sınırları gözenekli ve geçirgen yurtların yurduna dönüşüyor. Kavramlar ve imgelerden oluşan yabancı topraklarda gezinirken her sınır aşımıyla bir başka serüvene atıldığımızı ve keşfettiğimiz yeni anlamlarla kendimize de yabancılaştığımızı hissedeceğiz. Sergi alanı yeni anlamlara, ilişkilere gebe bir dölyatağını andıracak. Birbirimizin ebesi olmaya var mısınız?

Umulmadık Topraklar'da önerilen kompozisyonun farkı, dışarıdan içeriye doğru kurulmuş ve sınırları dayatılmış bir form değil, aksine, içeriden dışarıya doğru genişleyen, işlerin duygulandırma gücüne bağlı olarak sınırları sürekli dalgalanan değişken bir yapı önerisi olması. Yeri ve işlevi sabitlenmiş parçalardan oluşan bir yapboz bulmacasıyla değil, konturlarının asla sabitlenemeyeceği bir yapıyla karşı karşıyayız. Zihnimizi zorlayacağımız ve hem zihinsel hem de bedensel hareketlerle kavramları kavramlarla ilişkilendireceğimiz tehlikeli bir yolculuk. Artık kendi kimliğiniz ve formunuzdan da kuşkulabilirsiniz. Neyle karşılaşacağınızı ve neye dönüşeceğinizi kestiremediğiniz "Umulmadık Topraklarda"sınız. Çokluğa hoşgeldiniz!

Tarihe yamuk bakmak

“Kavramsal sanata disiplinler ötesi bir bakış atan yazar-eleştirmen-güncel sanatçı-kolaj işçisi-performansçı... Sürrealizm, Yeni Dalga Bilimkurgu, Erekte Şiir, Mutant Sanat alanlarında aktif.” İnternet sitesinde kendini böyle tanıtıyor Rafet Arslan. Nitekim buluntu imgelerle ördüğü dördüncü kişisel sergisi *Kör Bakış*'a gelene kadar cebine öykülerini, *Çağdaş Sanat Manifestoları*'nı koymuştu, Sub Yayınları'ndan çıkan *Yıkımın Şafağında: Philip K. Dick Kazıları* kitabının da dumanı üstünde. Arslan'la işlerine sinen felsefeyi, geçmişi ve geleceği konuştuk...

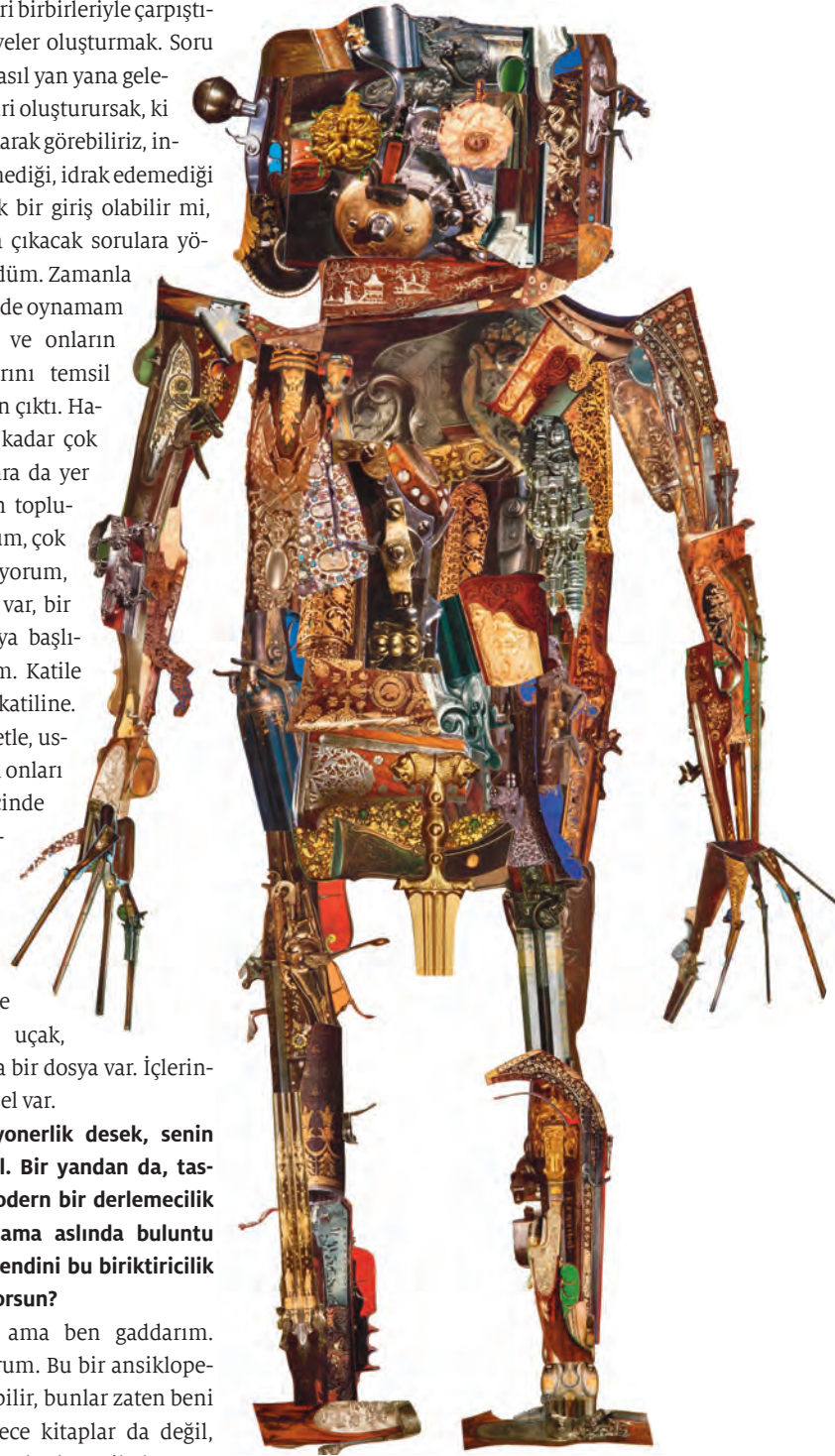
Nasıl bir dünya *Kör Bakış*'inki, nasıl süreçlerden geçerek geldin bu dünyaya?

Rafet Arslan: Bu sergi en geniş düşünsel süreciyle iki yılı aşkın bir zamanı kaplıyor. Düşündükçe düşündüm, düşündükçe de aklımda oluşan imgeler evrildi. Adorno sürrealizmi tarif ederken “Paris'i şoka alıstırdılar” diyor. Travmayla baş etme yöntemi gibi. İşgal altındaki Paris alıştı, çünkü sürrealistler ön hazırlığı yapmıştı. Adorno'nun bu yorumu çok hoşuma gitmişti. Ben de kendimce tedirgin, karanlık imgeler belirliyordum, sakat bir yerlere gidiyoruz diye. Serginin uyarıcı bir noktası olsun diye “idrak eksik” sloganıyla yola çıktım diyebilirim. Travma üstüne travma yaşamaya da devam ettik. Büyük bir söz söyleme derdinden çok, bir durumu ortaya koyacağım, bununla ilgili insanların soru sormasına ve düşünmesine açık bir alan yaratacağım diye yola çıktım. Hayatı çok ciddiye almıyorsak, en azından sanatı ciddiye alalım, değil mi? Varoluş vardır, varoluş yaraysa, hayatta kalmayı sürdürüyorsan o zaman şakadır diye bir düşünce de peşisıra geldi. Spot cümleler kafamda yanıp sönmeye başladı. O cümlelerin hepsinin kafamda linkleri var. Temel veri şu: Her şey o kadar uluorta, ama kimse farkında değil, nasıl oluyor? Elimizdeki internet teknolojileriyle her şey ortada. Bir şirket genetiği değiştirilmiş tohum üretiyor, bunu da dev bir ilaç şirketi satın alıyor. Kara mizahın dikâlesi. Sergiyi kara mizaha çekmek en iyisi dedim. Düşünsene, o tohumlardan çıkan gıdayı yiyip hastalanacaksın, firmayı satın alan şirketin ilaçlarını içip sürünmeye devam edeceksin. İşte bakıp görmemek, her şey çok açık cereyan ederken insanın bunu idrak edememesi böyle bir şey... **Gündemin sarsıcı, ironik ve kahredici taraflarını idrak etmek için nasıl imgeler üzerine düşündün, gözünde neler canlandı, bunları serginin malzemesi haline nasıl getirdin?** İnsanlık tarihinin farklı aşamalarında aynı şeyler hep olmuş. O noktada bize tarih diye yutturulan şeyle vedalaşma, hatta tarihin yok olması gerekiyor noktasına geldim. Zaman sorunsalıyla uğraşabilecek imgeler üretmeye çalıştım. Hazır malzeme kullanmanın avantajı, farklı

dönemlere ait görsellikleri birbirleriyle çarpıştırarak yeni formlar, hikâyeler oluşturmak. Soru şu: Dün, şu an ve yarın nasıl yan yana gelebilir? Böyle bir imge zinciri oluşturursak, ki bunu da biraz yamuk bakarak görebiliriz, insanların normalde göremediği, idrak edemediği şeyi görmelerine yönelik bir giriş olabilir mi, onları ileride karşılarına çıkacak sorulara yöneltebilir mi diye düşündüm. Zamanla oynuyorsam, kültürlerle de oynamam lazım. Farklı kültürleri ve onların ritüellerini, alışkanlıklarını temsil eden görsellikler arşivden çıktı. Hazır malzemeye şimdiye kadar çok yer verdim, bundan sonra da yer verebilirim, sonuçta ben topluyorum. Sürekli topluyorum, çok seviyorum. Önce kıyamıyorum, aramızda bir aşk ilişkisi var, bir yerden sonra da kıymaya başlıyorum. Onları kesiyorum. Katile dönüşüyorum. Bir imge katiline. Çatır çatır kesiyorum. Jiletle, usturayla kesiyorum. Sonra onları grupluyorum. Kendi içinde garip indeksler var. Bakan saçma bulabilir, ama benim için onların taşıdığı anlamlar var. Gözler, kafalar diye ayrı dosyalar var. Neyi ifade ediyor bunlar? Makine, uçak, araba, beden yazan başka bir dosya var. İçlerinde kesilmiş yüzlerce görsel var.

19. yüzyıl tipi koleksiyonerlik desek, senin biriktiriciliğin öyle değil. Bir yandan da, tasnif işin içine girince, modern bir derlemecilik zihniyeti akla geliyor, ama aslında buluntu nesneler topluyorsun. Kendini bu biriktiricilik âleminde nereye koyuyorsun?

Koleksiyoner kıyamaz, ama ben gaddarım. Esasında ona el koyuyorum. Bu bir ansiklopedi, özel baskı bir cilt olabilir, bunlar zaten beni tahrik eden şeyler. Sadece kitaplar da değil, bit pazarlarından, antikacılardan, aileden, eşten dosttan gelen efemeraları da topluyorum. Nesnelerin içindeki ruhu alıp yeniden canlan-

Hades / U.D.M., 2016, 165x110 cm, ahşap üzerine akrilik ve kolaj

dırmak istiyorum. Onda hiçbir ruh yoksa ona ruh üflüyorum. Zıt şeylerin arasında zıt olmadığını göstermek istiyorum ya da aynı gözüken şeylerin arasında bambaşka şeyler olduğunu gösteren imgesel araştırmalara giriyorum. Yaptığım iş 19. yüzyıl koleksiyoner imgesinden daha çağdaş bir form. *Producer* müzisyenlerin sesle yaptığını görüntüyle, görselle yapmaya çalışıyorum. Şu âna kadar koleksiyonlarla, kitaplarla, ciltlerle daha rahattım, onlara saldırdım. *Producer* ne yapıyor? Binlerce ses datasını birbiriyle karıştırarak, bazen miksleyerek, bozarak yeni şarkılar üretiyor. Ben ne yapıyorum? İnsanlığın kültürel malzemesini alıp onlardan yeni şarkılar yapıyorum esasında. Kolaj için eski bir medyum diyorlar. Resim kaç yüzyılın medyumunu? Niye hiç eskimiyor? Güncellik algımızı güncellemek zorundayız. 21. yüzyılın bir mentalitesi var, her şey birbirine bağlantılı dönüp duruyor. *Kör Bakış*'ın sorunsalları gündelik hayatta normalleştirdiğimiz konular. Ama bunların hepsi bana anormal geliyor. Herkes normal sayarken bir çocuk çıkıp "bu ne ya, bu saçma" diyor. O refleksin bende devam etmesi hoşuma gidiyor. Bu bir allah vergisi kehanet yeteneği değil, herkeste olan bir şey. Ben sadece bunu harekete geçiriyorum.

Kör Bakış'ta Dr. Benway üzerine bir kolaj serisi var. Dr. Benway Çıplak Şölen, Nova Express gibi pek çok Burroughs romanında karşımıza çıkan, tedaviden çok deneye odaklanan bir karakter. Nedir Dr. Benway'in ruhunu çağırmana sebep olan?

Bu sergi dış okumaya çok açık. Burroughs'un yarattığı delişmen ve dehşetli karakter son bir buçuk yılda yaşadığım ülkede maruz kaldığım travmatik durumlarla bir çeşit başa çıkma denemesiydi. Bu karakterde bir ruh vardı aslında, ama çok yıkıcı ve karanlık bir arzusun eseri-

di. Ben o karakteri alıp kendime mâlettim ve bu yaşadığımız günden onun hikâyesine yeni halkalar katmak istedim. Burroughs'la '90'lı yıllarda tanıştım, onda bende olmayan bir özelliğin olduğunu açtı. İnsana karşı kesin bir soğukluk vardı onda. Edebiyatçı olduğu kadar düşünür, fütürist ve sanatçı. 21. yüzyılın çok yönlü yaratıcı modelini besleyen bir öncü. Endüstriyel ve post-endüstriyel kültürün gelişiminde Burroughs merkezi bir imge.

Kolaj sanatını keşfin nasıl oldu, bu üslubu kendi sanat dilinde değerlendirmeye nasıl karar verdin?

Babam eve sürekli ansiklopedi alıyordu. İlkokuldayım, canım çok sıkkın, zaten iki kanal televizyon var, kafana göre bir şey bulman zor.

Sinemaya gitmeyi seviyorum, "üç film birden"-ler var. Onun dışında hayat bayağı monoton. Ansiklopediler de lebiderya, A'dan Z'ye kadar. O bilgilerle bir aşk ilişkisine girdim. Hiçbir zaman da bitmedi. *Bilim Teknik* çıkmaya başlamıştı, popüler bilim dergilerine takılmaya başladım. Bit pazarına gidiyordum. İzmir'de büyüdüm, İzmir'de, Adana'da filan Amerikan askerlerinin arkalarında bıraktıkları kasetler, plaklar, dergiler, garip nesneler olurdu o pazarlarda. O pazarlardan topladığım dergilerden kestiklerimle defterler yapmaya başlamıştım. Bazen yazılar ekliyordum. Kolaj böyle başladı aslında.

Ansiklopedilerle haşır neşir olduğun zamanlarda seni afallatan, büyüleyen maddeler olmuş muydu?

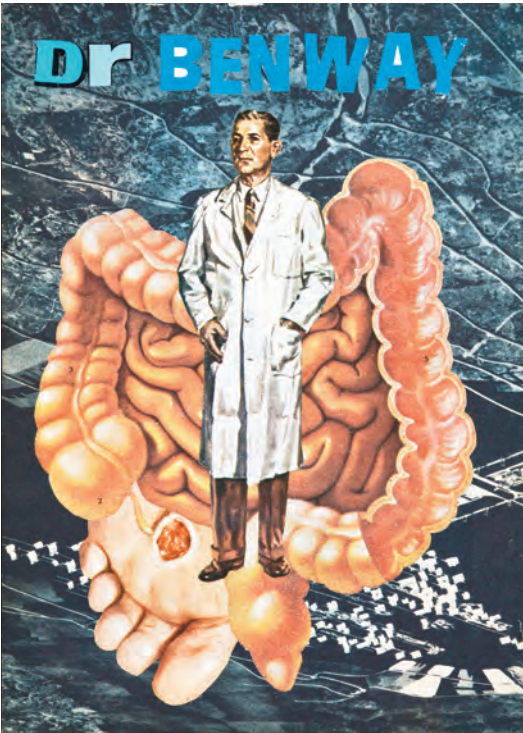
Dr. Benway serisinden: Direnme aracı olarak Nemfomani

Psikanalizin doğuşu

Dünyaya hastalık uzaydan mı geliyor?

"New Deal" sosyal reformlar yapıyor

Haz ve acı ikiliği

Bazı isimler beni büyüledi. Bosch, Goya, Dali... Onlara bakmak hoşuma gidiyordu, onlar kafamı açtı. Bir süre sonra kütüphane merakım ortaya çıktı. Kütüphanelerde vakit geçirdim. Bazı şeylerin fotokopisini çektiyorduk o zaman, çok hoşuma gidiyordu. İzmir'de Amerikan Kültür'ün kütüphanesi cennetti. TRT 3'te dinleyip merak ettiğim gruplar vardı, fakat ortada hiçbir şey yoktu. Amerikan Kültür'ün kütüphanesinde Rock Tarihi Ansiklopedisi'nden çizelgeler çıkarttım. Bilim kurgu, Amerikan edebiyatı... Her şeyle ilgili listeler yapıp duruyordum. İnternet yokken defterler doldurarak internetçilik oynamak gibi. Bu alışkanlıklar toplayıcılık alışkanlığını doğurdu. Bit pazarlarını gezer oldum. Kendi harçlıklarımınla aldıklarımı kesmeye başladım, babanın aldığını kesemezsin çünkü. O kıyıp yaptığım defterler zamanla içimde bir arzuyu da büyüttü. Benim açımdan hep aynı şeyler: Edebiyat, düşünce, müzik, sinema, görsel sanatlar, hepsi aynı türün parçası. Bunlar hayatı anlamlı hale getiren en önemli şeyler. TRT 3'teki grupları keşfetseydim, yoktum, ölmüştüm, yaşamazdım ki. Onlar bizim hayatımızı kurtardı.

Kimler seni en çok etkiledi o günlerde?

Pink Floyd'un *The Wall*'unu izlemek garip bir deneyimdi. Kazayla King Crimson diye bir grup keşfetmiştim, sonra Edgar Allan Poe'yu. Zamanla eski Varlık Yayınları baskılarını bulmaya çalışıyorsun, bir taraftan da Alan Parsons Project'in Poe'ya ithaf ettiği albümü dinliyorsun. Poe güzel bir kavşak. Her zaman güzel bir kılavuz oldu. Varlık Yayınları'nın eski baskılarını bulup okurken polisiye, fantezi, bilim kurgu ve romantik şiir arasında geçişken bir evreni bana müjdeliyordu Poe. Melankoli ve karanlığın bileşiminde dehşet kadar romantik bir ruh da vardı. Sonra o kapıdan girip çok farklı dehlizlerde ilerleme şansım oldu. Poe sayesinde Lovecraft'a, Baudelaire'e geçtim. Hermetik geleneği görmemi mümkün kıldı bütün bunlar.

Türkiye'de olup bitenler, burada üretilen kültür bu geniş ilgi alanına nasıl sızdı?

O burada, ondan kaçacak halin yok ki. Burada da ruhuna hitap eden şeyler var tabii. Türkü mü, gayet güzel örnekleri var. Bilirsin ki Ruhi Su büyük ozandır. Türk edebiyatı dünyadaki iddialı edebiyatlardan biridir, hâlâ da çok iyi ürünler vermeye devam ediyordur. Amma velâkin benim kuşağımla birlikte değişen bir şeyler var. Şu an bu resmi çok daha iyi görebiliyoruz, dünya teknolojiyle birlikte bambaşka bir algıya geldi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında küresel bir kültür gerçekten oluştu. Yerellikler bununla ilişki kurmazsa hep güdük kalacaklardı. Türler, akımlar var, bunlar yerel değil ki. Kültür ya da sanat hareketleri dünyada dalga dalga yayılmıştır. Biz Türkiye'de sürrealizme bugünden bakacak bir grup kuralım dediğimizde, adamlar Mısır'da zaten kurmuşlar sürrealist grubu, 1930'larda. Binbir Gece Masalları var, Ömer

Rafet Arslan'ın işleri 12 Kasım'a kadar Versus Art Project'te (Beyoğlu) görülebilir

Hayyam, Sadık Hidayet var, daha sayarsın, bunlar zaten sürrealin canı, o imge orada duruyor. Dünyanın artık yerellik kıskacılarından çıkması gerektiğine dair gerçeği görme şansı olan kuşaklar, '60'ların sonunda doğmuş olanların böyle bir avantajı var. İki dünya savaşı arasındaki hızlı gelişmenin tanıklarıyız, aynı zaman-

Elimizdeki internet teknolojileriyle her şey ortada. Bir şirket genetiği değiştirilmiş tohum ürettiyor, bunu da dev bir ilaç şirketi satın alıyor. O tohumlardan çıkan gıdayı yiyip hastalanacaksın, firmayı satın alan şirketin ilaçlarını içip sürünmeye devam edeceksin. İşte bakıp görmemek, her şey çok açık cereyan ederken insanın bunu idrak edememesi böyle bir şey...

da bunu oluşturanız da. Neden tarih var? Tarihe dayanan düşmanlar, çatışmalar var. İnsanlar neden 300 yıl önceki bir anlaşmazlığın kurbanı? İnsan hayatından mukaddes başka da bir şey yok. O yüzden tarihi yok etmeliyiz. Gerek yok. Yerellik güzel de, insanın yerel olmak için yaratıldığına dair mit gerçek mi acaba?

Kör Bakış'ta kısa yoldan "İnsan nedir" diye soruyorsun. Bu sorgulamanın nesnelerini hayvan, manken ve robot olarak ortaya koyuyorsun.

Hal Foster *Zoraki Güzellik* kitabında düşündü-

ğüm pek çok şeyi reel hale getiriyor. Robot, manken gibi nesnelere ölüm travmamızda köle olma, kadın olabilme, travmalarla baş edebilme ya da bunların takıntıları sonucunda oluşmuş otoportreler gibi bakıyor. Oyuncaklarda, otomatlarda sana dair normalde ifade edemediğin tekinsizi açığa çıkartan durumlar var. Bu fikir benim de kafamı açtı, zaten benzer fikirlerim vardı. Vi trin mankeni gizlice bizi gözetleyişinde ya da çocuğun oyun odasında yerde duran bebeğin bakışlarında delici bir şey var. Sanki "ne yapıyorsunuz" diye bakıyor. Hayvan da onu yapıyor. Ağacın üzerindeki kuş bakıyor sana, yanlışı hissediyor. O yüzden sokak köpeklerinin bakışları hüzünlü. O yüzden hayvanlara ve cansız olanlara bakış vermek istedim, "kör bakış"ın alternatifi de bu olsun istedim, bunlara dair imgeleri sergide çok kullandım. Sağlama yapmak gibi. Bir hayvan insana nasıl yaklaşıyorsa sen de ona yaklaşılabirsin. Çünkü o doğal ortamında yaşaması gereken bir canlıysen sen ne yapmışsın, şehirler, köprüler, binalar yapmışsın. Hayvanları evcilleştirerek onların da doğasını bozuyoruz, ama onların hâlâ doğal olana dair hisleri var. Kendimizi terbiye edip onlardan öğreneceklerimize bakabiliriz. Bunlar nedir, esasında hırslarla bürülü yaşamların ne kadar saçma olduğu gerçeğidir. Büyük söylemlerin, ideallerin, kahramanların ne kadar saçma olduğu gerçeğidir. Hayatın esasında çok basit olduğu gerçeği ortada. Can sıkıntısının büyük sorun olduğu '50'lerin sonunu, '60'ların başını düşünüyorum, çok kritik bir durum esasında. Birçok ünlü kuramcının, düşünürün es geçtiği, ıskaladığı bir şeyi yakalamışlardı. Dünyadaki en büyük sorunlardan biri can sıkıntısı. Bunlar bence sanatın ana konuları.

Sen de canı sıkılan bir çocukmuşsun, öyle mi? Öyleydin. Gezmeyi seviyordum. Yürümek

Cassandra Complex (bakmayanlar), 80x127 cm, tuval üzerine akrilik ve kolaj

bence insanın en özgür deneyimlerinden biri. Yürürsen düşünürsün, bakarsın, imge toplarsın. İzmir'de çok yağmur yağardı. Yağmur bitmez, arkadaş yok, ne yapıyorsun? Kitap okuyorsun. *Defne Adası*'nı okudum, hayatım değişti. Rimbaud'yu keşfettim, zihinsel yolculuk yaptım, hayal edip oralarda gezindim. Gerçek dünyanın yanında hayal edebileceğim sonsuz olasılıkların da olabildiği gerçeğini *Defne Adası*'nı okuyarak keşfettim. Poe'yu, Jack London'ı, Borges'i keşfetmek zaman içerisinde beni mutlu etti. Çünkü gerçek dünya çok sıkıcıydı. Hiçbir şey de değişmedi aslında. Televizyonun aptal kutusu olduğu '90'larla birlikte kalabalıklarla benimsendi, "televizyon izlemiyorum" demek cool'luk oldu. İnternetin gelmesi müthişti. Bir sürü müzik grubu vardı eskiden, ama hiçbir bilgi yoktu, imkân yoktu. Hayal kurardım plaklar, kitaplar, filmler benim olsun diye, şimdi allaha şükür torrent var. Yeni televizyonumuz, yeni mabedimiz de internet. Kıyamete dayandık, bunu kabul etmemiz lâzım. Gerçeklik dediğimiz şey çok boktan olduğu için kimse sanal gerçekliğe karşı çıkmak istemeyecek.

Bu düşüncelerinde bilim kurguya duyduğun ilginin payı var mı?

Star Trek'leri, Galaktika'ları izleyerek büyüdüm, bunlar hep kafamı açtı. Bilim kurgu 20. yüzyılın ana kültür-sanat düşünce alanıdır, ondan öncesi o yüzyılın ihtiyaçlarını karşılayamaz. İnsanlık durumuna dair hiçbir zaman kaybolmayacak bir imge, bir ruh taşır gerçek sanat eserleri. Hiçbir zaman da bu muazzam özelliklerini yitirmeyecekler. Bosch'un bir resmi, Beethoven'ın bir bestesi ya da Beatles'ın *White*

Album'ü farketmiyor. Her çağın kendi gerçekliği var, bunun karşılığında kültürel, sanatsal biçimler hep üretilmiş. 21. yüzyılın gerçek merkezi kültür-sanat, düşünce imgesi bilim kurgudur. Doğal olarak bunun idrak edilmesi o çağda olmaz, çünkü o çağ bir sonrakinin de ebesidir. 21. yüzyıldayız, şu âna kadar baktığımda da bilim kurguyu aşabilecek minvalde yeni bir olgu yok. Bilim kurgu imgesi hâlâ merkezde duruyor. Çünkü kıyametle ilgili bir alan bu. Edebiyatın felsefeye en yaklaştığı alan. Sonrası sinema. **Kolaj, üretilmiş olana yeni format bir atma, yeni biçimler oluşturma sanatı. 20. yüzyılın dağınık imgeleri, ilgilendiğin bunca farklı alan mı sebep oldu bu kolaj, kırkama merakına?**

Moda dergilerine hayranım, bakıp bakıp kesiyorum. Şu an ulaşabildiğim her tarihe dair kullanabilecek materyale ulaşabilirim, tüketim nesneleri üzerine düşünüp üretebilirim. İnsanın kadim mirasına dair bir sürü cilt, ansiklopedi, özel baskı da topladım, onları da kullanmak istedim. Bazı heykel ya da yapı örneklerinin benim için taşıdığı kodlar var. İnsanın elle tutulacak bir tarafı belki. Yaptığım iş hikâye anlatmak. Bazen hikâye anlatmanın sınırını geçip doğaçlama yapabilirim, otomatik yazına da, free caza da kayabilirim. Sonuçta sanatın bir ritmi olmalı. O yüzden atölyede hep müzik dinleniyor.

Bosch ve çağdaşları da *Kör Bakış*'ın misafiri, onlar bu zamandan bakınca kadim bilgi sayılır mı? "Dün, Şu an ve Yarın" serisiyle ne anlatmak istedin?

Bosch karanlığı ve vahşeti resmetmenin, sınırsız hayal gücünü ortaya dökmenin ustası. Ço-

cuk yaşta onun imgesinin büyüüne girmek insanın geleceğindeki üretim sürecinin farklı aşamalarında kendini gösteriyor. Rönesans resminin realizmden koptuğu, insanların havada durduğu bir imgesel tarafı var, ben o kısmıyla ilgiliyim aynı zamanda. Bu, kelimenin Brecht'çi anlamıyla gerçeği yadırgatma şansını veriyor. Bu suluboya serisinde bile isteye bu imgesel geleneği kendime özgü bir şekilde yorumlamaya soyundum. Bosch tabii çok büyük öncü, aşılması çok zor bir ufuk çizgisi. Benim Bosch'a ilgin daha çok bir hayranın saygı duruşu niteliğinde.

Kolajla yeni bir imge yaratmanın hazzı sıfırdan bir şey üretmeye göre nasıl bir şey?

Daha önce düşünülmemiş ilişkileri kurmak demek kolaj, bir şeyi bulunduğu bağlamdan koparmak, onu saptırmak, bozmak ya da oradan yepyeni bağlamlar üretmek... Kolajın kendisi büyük bir oyun. Ömrüm ve imkânım yettiği sürece montaj deneyimlerinin hepsini yaşamak istiyorum. Montaj radikal bir biçim. Bilim kurgu felsefeye en yakın edebiyat türüdür, montaj sanatının kendisi de öyle. Düşünceye çok yakındır, hem estetik hem düşünce üretmek zaten modern dünyanın oyunu. Duchamp diye bir adam çıkıp retinal olana savaş açtı. Dedi ki, düşünceyi de sanata sokmak lâzım. Bizde kavramsal sanat nedir sorusu hâlâ biraz havada duruyor. Duchamp ise Dada'yı bir jest olarak görüyor, sürrealist ressamalarda en azından düşünce resmi yapanlar var diyor. Her iki harekette de bulunmuş bir adam. Magritte'in *Hegel Tatilde* diye bir resmi var, şemsiyenin üstünde bir bardak. Düşünce sanatın içine

girmiş, bir daha geri döndürülemez, salt retinal bir şeye dönüştürülemez. Şimdi tamamen endüstri ve tasarım döneminde yaşıyoruz, güncel sanat pratikleri sırf retinal bir yerde kalınca tasarım nesnesine dönüşüyor. Montaj temelli sanat bu tuzağa hiçbir zaman düşmez. O sokak dövüşçüsüdür. Kaçar. Ele gelmez. Saklanır. Nanik yapar gider.

Gerçeküstücülerin temel hareket noktasının, düşünme biçiminin tutarsızlıktan tutarlılık üretmek olduğunu söyleyebilir miyiz? Bu yorum sana uyar mı?

Hayatın kendisi büyük bir tutarsızlık. Ama gündelik hayatın kendisi bu tutarsızlığı kabul etmeme üzerine kurulu. O yüzden bir sürü büyük kurum, söylem var. O yüzden can sıkıntısını yok etme, onunla baş etme endüstrisi iktidarda. Sanatçının yapacağı nedir? O zaten bu tutarsızlığı ifşa edecek çeşitli başka tutarsızlıklar üretebilir. Bu bir çeşit oyunbozanlıktır, bilerek ve isteyerek yaparsın, göstermeye çalışırsın. Yazarken yapmaya çalıştığım buydu, görsel üretirken de aynı şeyi yapmaya çalışıyorum. Hatta bu sergiyle daha önceki sergilere göre daha fazla sözümün görselimin içine sızmasını desteklemeye çalışıyorum. Bundan sonra daha da sızsın istiyorum. Hatta sesle ilgili performans deneylerimin, bunların hepsinin daha da bütünleşip kendi imgemi güçlendirici hale gelmesi adına, geleceğin giriş kapısı olarak bu sergiyi düşünüyorum. Kolajdan çok belki de *mix medya*'yı kullanmak lâzım, çünkü tek başına, tek bir tekniğin hâkim olacağı bir çağda değiliz. Baudelaire Salon Sergileri'ni anlatıyor, oradaki ressam imgesini düşünelim, bir uzmanlaşma, ustalaşma var. Sanat tarihinde görüyorsun, kırk yıl daire formu çalışmış adam. Biri de kalkmış, bütün sanat hayatı boyunca bir grafik sembol olarak kalpler üretmiş. Kapitalin uzmanlaşmaya açtığı toplumsal rollerin sanatta da karşılığı var. Bugün göçebe bir zamandayız. Kimse hayatını bir konuda uzmanlaşarak tüketmek istemiyor, insanlar farklı disiplinlerde gezmek istiyor. Geçişkenliklerin çok fazla olduğu akışkan bir çağdayız, tek bir alanda uzmanlaşamazsınız. *Mix medya* o yüzden çağın pratiği. Ben güncel bir sanat yaptığımı düşünüyorum. Kolaj için çok eski, yüz yıllık diyorlar. Ama şu anda elimizde olan, en son keşfedilmiş radikal sanat bu.

Tarih yazıcılığında gün geçtikçe mikro bir bir bakış hâkim olurken sana "insanlık nedir" diye büyük bir soru sorduran ihtiyaç ne?

Kültürün doğasını arayacağın yer insandır. İnsan da yüzlerce yıllık, kuşaktan kuşağa aktarılan bazı jestler, bazı kimlikler ve zorunluluklar üzerinden hayatı programlanmış zavallı bir türdür. Evrensel bazı durum ve semboller üzerinden gittim. Kötülükle ilişki kuracaksa cennetten atılıp dünyaya düşme hikâyesini, elmayı, yılanı görürüz, ama gnostik okumalarda yılan ya da elmanın bilgiyi temsil ettiğine dair tam tersine olumlayıcı okumalar olduğunu öğrendim. Böy-

le düşünürken döngüsel formlara taktım, kendi kuyruğunu yutan yılanın hep bir döngü içinde olduğunu düşündüm. Dünyanın döngüsüne, garip çıkarsamalara girdim. Sonra da şunu sordum: Ne değişmiş? Bakıyorum, milattan önce 300 yılında yaşamış bir Yunan filozofunun yazdığı sorunlar devam ediyor. Bir Yunan filozofunun altını çizdiği, insan ruhundaki karanlık ve kötülükle ilgili, toplum düzenindeki yanlışlıklarla ilgili her şey sürüyor. Biz neye inanıyoruz? İlerlemeye. Ama ilerleyen bir şey yok. Zaman dönüyor. Bizse bunu fark etmiyoruz. Uygarlık dediğimiz şeyin kendisi bir komplo. Kendi hastalıklarımızı normalleştirebiliyoruz, türün vahşi devamı böyle sağlanıyor. Bu noktada biraz daha total, uzaktan bakarak, yavaş yavaş bugüne geldim.

Duchamp diye bir adam çıkıp retinal olana savaş açtı.

Dedi ki, düşünceyi de sanata sokmak lâzım. Magritte'in Hegel Tatilde diye bir resmi var, şemsiyenin üstünde bir bardak. Düşünce sanatın içine girmiş, bir daha geri döndürülemez, salt retinal bir şeye dönüştürülemez. Güncel sanat pratikleri sırf retinal bir yerde kalınca tasarım nesnesine dönüşüyor.

Akis 4, 60x30 cm, tuval üzerine akrilik ve kolaj

Sergide yan yana gördüğümüz iki kuvvetli işi analiz: Hades ve Çığırından Çıkmış Zaman.

Hades'i bir evrensel ölüm makinesi olarak düşündüm ve tasarladım. Ortaya çocuksu, komik, çekici bir makine çıktı. Bunun da kara mizahın kendisi olduğunu düşündüm. Yüzlerce silah parçası görselinden oluşuyor. *Hades* bir kara mizah. Kendi çocukluğumda beni etkileyen bilim kurgu imgesine bir gönderme var. Ölüm ve yıkımı temsil ediyor aynı zamanda. Sonuçta bunlar felsefe alanında değil, estetik alanındaki şeyler. Felsefe yapmanın da sanatın içinde olduğunu kabul etmemiz lâzım. Duchamp'ın retinal olana karşı açtığı savaş böyle bir şey. Bu savaş açılalı yüz yılı geçti. *Çığırından Çıkmış Zaman* ise, çocukluğumdan bugüne akan zaman şelalesi içinde, dünyanın farklı coğrafyalarındaki "insanlık durumunun" bir fotoğrafını vermeye heves ediyor. Bakıyor ve görmüyorsak, gördüğümüz her neyse onu da idrak edemiyorsak, burada bir öznenin varlığından bahsedemeyiz. Baktığımız fotoğraflarda farklı toplumsal kimliklerin biçtiği kıyafetleri giymeye mecbur olan, farklı kodlarla bölünmüş yığınlarla karşı karşıya kalırız. Öznenin yokluğunda, gündelik hayatın bitmez ritüellerine, toplumun biçtiği rollere, sonsuz can sıkıntısına mahkûm edilmiş, her kuşak ve sınıftan umutsuz insanlarla yüz yüze geliriz. Onların bu tarih dışı dramı kendi kuyruğunu yutan yılan sembolünün içinde barındırdığı hiçlik ve travmayla bütünleşir.

Aynı zamanda şiir yazıyorsun, Dada'nın da, sürrealistlerin de kalbinde şiir var. Şiirdeki referansların kimler?

Rimbaud, Baudelaire, Lautreamont, gerçeküstücü şiir, Dylan'la başlayıp punk ve sonrasıyla devam eden şiir ilk aklıma düşenler. Şiirle sanatın birlikteliği avangard dediğimiz geleneğin kalbinde yatıyor. 21. yüzyıla dayandığımızda da basılı şiir kadar şiirin ses, video, grafiti ve web halleri mutlaka ele alınmalı. Şiir ciddi iştir, şiiri salt dizede ya da kâğıtta okuyacağımız devir çoktan geçti.

Nobel haberini duyunca ne hissettin?

Nobel'in değeri ne, bilmiyorum, ama Dylan benim için şairdir. 14 yaşımıdayken Gökaltıp Baykal'ın *Bob Dylan: Bir Şarkı Irmağı* (Stüdyo İmge, 1985) kitabını okudum, o zamandan beridir biliyorum ki Dylan büyük bir ozan, şiirin müziği hack'leme halinin de öncüsü. Gece herkes uyuyunca TRT 3 dinler, o kitabı tekrar tekrar karıştırırdım. Gerçeklikten kaçmak istiyordum, yazma isteğini bende o kitap uyandırdı. Yaşamda zorluklara karşı sanatın bir direnç merkezi olabileceğini bana o kitap öğretti. Bizdeki o dönemin pop kültürü dışında, başka ve devingen bir pop kültür olduğunu da aynı zamanda öğrendim. Topluma karşı başkaldırıya izin veren bir pop kültür gerçeği olduğu bilgisini keşfetmek müthişti. Neticede Nobel haberine ancak tebessüm edip geçtim.

SÖYLEŞİ: **AYŞEGÜL OĞUZ**

Bu duvarların içinden kan sızıyor mu?

Şantiyelerde çalışırken “kötü hastalığa” tutulan İbrahim ve hayata kafasındaki hayaller üzerinden tutunan inşaat işçisi yeğeni Yusuf. Sinemamızda emekçileri merkezine alan nadir filmlerden *Babamın Kanatları* insanî bir trajediyi emek sömürsünden beslenen düzene mercek tutarak anlatıyor. Altın Koza'dan yedi ödülle dönen, Duhok'ta Yılmaz Güney En İyi Film Ödülü'nü alan filmin yönetmeni Kivanç Sezer ile bir araya geldik.

Üniversitede biyomühendislik okumuşsunuz. Sinemaya geçişiniz nasıl oldu?

Kivanç Sezer: Ege Üniversitesi'ndeyken arkadaş grubumuzla kısa filmler çekiyorduk, yüksek lisans yaparken tiyatroya da bulaştım. Sanat içimde bir çıkış yolu arıyordu. Bir bursla İtalya'ya doktora gittim, aklımda mesleğimi tamamen değiştirmek ve sadece sinemaya yoğunlaşmak vardı. Bunun için sinema kurusu üzerine bir okula başvurduğum, iki yıllık bir meslek okuluydu. Sonra İstanbul'a döndüm, üç-dört yıl televizyon ve belgesel işlerinde çalıştım. O esnada iki kısa film ve bir belgesel çektim. *Turabi'nin Çocukları* belgeseli Türkiye'deki Süryaniler ile ilgiliydi. *Kaç Para* isimli toplumsal cinsiyet meselesine dair bir kısa film yaptım, bir de profesyonel bir ekiple Cortázar'ın *Hera'nın Öyküsü*'nü uyarladık. Bu süreç benim için deneme ve arayıştı. 2012'den itibaren de *Babamın Kanatları* üzerine çalışmaya başladım.

Birçok yönetmen ilk uzun metrajında daha kişisel yerlerden yola çıkar. Sizi sınıf meselesini anlatmaya yönlendiren ne oldu ve bu meseleye vakıf olduğunuzu nasıl hissettiniz?

Hocalarımız bize “Hikâye anlatmaya kendi sokağından başla” derler. Benim oturduğum sokakta da üç yıldır her tarafta inşaat var, inşaat hepimizin hayatının bir parçası. Bu benim için kişisel bir kaldıraçtı, temel meselem ise sınıfsal olanı sinemada görünür kılmak düşüncesiydi. Bir de sınıfsal bir olguyu anlatırken evrensel olanı kaçırmamak istedim, bunu da insanlık onuru olarak formüle ettim. İlk başlarda bu konuya ne kadar vakıf olabileceğime dair kaygılarım vardı, çünkü bir inşaat işçisi değilim, inşaatla hiç çalışmadım. Araştırmaya başladıkça Türkiye'de ekstrem ya da sıradan birçok işkolunda farklı veçhelerle de olsa benzer dinamiklerin işlediğini gördüm. Kapitalizmin ve neoliberalizmin dayattığı yaşam ve çalışma sorunları her alana sızmış durumda. Filmde inşaat işçilerini anlatıyoruz, ama sinema emekçilerinin birçok iş pratiğine bakarsak inşaat işçile-

rinden çok da farklı olmadığını görürüz. Çalışma koşulları birçok yerde daha zorlaşan, güvensizleşen, sömürünün ve mobbing'in arttığı, mutsuzluk üreten bir şeye dönüştü. Bunu senaryo sürecinde inşaat işçileri üzerinden görünürleştirmeye ve oradan daha genel bir şeye ulaşmaya çalıştım. O genel şey de taşeron çalışma sistemi, güvencesiz koşullar, örgütsüzlük gibi olgular. Dolayısıyla film kafamda kişisel bir hikâyeden başlayıp daha genele ulaşarak somutlaştı.

Çekimlere başlamadan önce şantiyelere gidip inşaat işçileri ile vakit geçirdiniz mi?

Evet, birçok farklı inşaat ve şantiyeye gittim, oralarda arkadaşlar edinin onlarla sohbet ettim. İşverenlerle de yer yer konuştum, ama daha çok işçilerden dinlemeye, onların çalışma koşullarını gözlemlemeye çalıştım. Aslında kafamda şantiyede çalışma fikri de vardı, fakat bel fıtığım olduğu için kendimi zorlamak istemedim, daha gözlemci bir noktada durup arkadaşlık ilişkilerini gözlemledim.

Anlatılan somut şeyler benim için çok faydalı oldu, mesele daha görünür hale gelmeye başladı. Bu sayede karakterlerimi tanımaya, onların nasıl insanlar olduklarını, nasıl cevaplar verebileceklerini zihnimde oturtmaya başladım.

Örgütsüzlükten bahsettiniz. Filmde diğer işçileri örgütlemeye çalışan bir karakterin yanında, ispiyonculuk yapıp patron kesilme durumu da var. Bunlara ziyaret ettiğiniz şantiyelerde tanık olduğunuz mu?

Bunlar çok gördüğümüz, bildiğimiz durumlar. Sendikası bir işyerinde diğer işçileri sendika için ikna etmeye çalışan, öncü işçi diyebileceğimiz figürler vardır. Ama aynı zamanda onları patrona şikayet eden, tırnak içinde ajan diyebileceğimiz figürler de vardır. Bu çok evrensel bir olgu, sohbetlerimizde de çok anlatıldı. Fakat ben hikâyeyi o öncü işçinin hikâyesi olarak değil de İbrahim (Menderes Samancılar) ve Yusuf (Musab Ekici) üzerinden kurmak istedim. Öncü işçi ise biraz da mevcut

Kivanç Sezer

koşulları gösterebilmek amacı ile senaryoda kendine yer buldu.

Formen Resul'un (Tansel Öngel) veya müteahhittin tarafından bakınca iş cinayetleri fitrata, işçilerin güvenlik önlemlerine dikkat etmemesine bağlanıyor. Ama biliyoruz ki bu esas olarak kişisel talihsizliklerden değil, çalışma sisteminden kaynaklanan bir durum. Bu politik bakışı ortaya koymak için nelere özen gösterdiniz?

Bu bakış filmiden seyirciye geçiyorsa başarabilmemiz demektir. Sadece İbrahim'in hastalığına bağlı dramına eğilmek istemedik, o taşeron silsilesinde en aşağıdaki işçiden en yukarıdaki patrona kadar ödenmeyen ücretleri, olmayan iş güvenlik önlemlerini önemsemeye çalıştık. Seyirciyi bir işçinin ölümünün karakterler üzerinde yarattığı etkiye odaklamak istedik. Bu denge zor bir dengeydi. İbrahim'in kişisel hikâyesi ile işçilerin genel problemleri arasında bir bağ var, bu bağ hepimiz için geçerli, dolayısıyla bu ikisi arasında gidip gelerek ne çok ağır bir trajedi, ne de çok kuru, mesafeli ve didaktik bir şey yapmak istedik. Ama tabii ki ilk senaryom, ne kadar başardığımızı seyirci takdir edecektir.

Deprem olgusu da filmde yer bulmuş. Bir yandan İbrahim'in ailesi üzerinden Van depremine dokunuyor, diğer yandan evli bir çift deprem fobisi ile İstanbul'da yeni bir ev satın almak istiyor.

Bir taraftan yıkım, bir taraftan yapım, sistemin böyle işleyen bir çarkı var. Bir yerde deprem ya da savaş oluyor, o bitince oraya yapımcılar ve büyük firmalar giriyor. İstanbul'da büyük bir deprem bekleniyor, Van'da yakın tarihte olan bir deprem var. "Deprem öldürmez, bina öldürür" söylemi klişeymiş gibi olsa da bu söylemin senaryonun içinde

bir yerlerde durmasını istedim. Çünkü bu tam da yapımcıların hikâyesiydi, o yapımcıların inşa ettiği bir toplu konuttaki bir insan hikâyesini anlatıyordu. Ayrıca İbrahim'in Van'daki ailesinin yeni yapılacak konutlara erişimi için paraya ihtiyacı vardı ve bu İbrahim'in de çıksızlığını aktaran bir unsur oldu.

İbrahim'in Van'daki ailesi borçlu, ev gezen evli çift de bankadan kredi çekecek. İnşaat dinamiğinin ekonomi ile bağını borçlanma kavramı üzerinden kurmak istemişsiniz gibi. Konut sistemi büyük bir rant üretirken bü-

Babamın Kanatları hepimiz gibi Kürtlerin de meselesi olan bir meseleye dair bir film. İçinde yaşadığımız ofisler ve evler kimler tarafından yapıldı, duvarını kim ördü, sıvasını kim yaptı, kalıbını kim döktü ve acaba bunlar olurken birileri öldü mü, bu duvarların içinden kan sızıyor mu diye düşünmek aslında hepimizin kafasında önemli bir parantez açabilir. Benim için önemli olan nokta burasıydı.

yük bir sömürü de yaratıyor. Aynı zamanda kentsel açıdan şehirleri yaşanmaz hale getiriyor, Ekümenopolis'te çok güzel anlatıldığı gibi uydu kentlerle etrafa doğru büyüyen ve ucu olmayan şehirler inşa ediliyor. Bu kentleşme ve borçlanma meseleleri sadece Türkiye için geçerli değil, Brezilya'da da, İs-

"İbrahim karakteri benim için başından beri Menderes Samancılar'dı. Türkiye'de bu karakteri sadece bakışlarıyla, gözleriyle, duygusuyla bu kadar canlı verebilecek başka bir oyuncu bilmiyorum."

panya'da da, Hindistan'da da aynı durumu görebiliriz, dünyanın birçok yerinde uygulanan küresel bir politika bu. Fakat biz oralara çok açılmadan sadece kendi hikâyemize değen ince dokunuşlar yapmak istedik. Zira bu bir ilk film ve tek bir filmle çok fazla şey anlatamazsınız.

Derdiniz etnik bir mesele anlatmak değil, ama filmin odağında Kürt işçiler var. Bu iki mesele epey iç içe geçmiş. Bu konuda biraz alandaki gözlemlerinizi bahsedebilir misiniz?

İnşaat işçilerinin yarısından çoğu Kürt ve bu insanlar 15-16 yaşlarından itibaren çalışıyorlar. Örneğin, 40'lı 50'li yaşlarında ustaları gördüğünüzde bu insanların 25-30 yıldır bu işlerde çalıştığını ve büyük oranda sigortasız çalıştıklarını anlayabilirsiniz. Ana karakterlerin Kürt olmaları hem daha geneli yansıtmak açısından, hem de Van depremi ve oradaki TOKİ konutları ile hikâyeyi bağlayabilmek açısından önemliydi. Yoksa Kürt olmayan işçiler de var, formen karakteri Karadenizli, göçmen işçiler, Afgan, Suriyeli ve Özbek işçiler de çok sayıda. Şantiyeler etnik anlamda çok fazla çeşitliliği barındıran yerler, ama çoğunluğu Kürtler oluşturuyor. Filme hazırlanırken bunun Kürt meselesine dair bir film olmayacağını biliyordum, *Babamın Kanatları* hepimiz gibi Kürtlerin de meselesi olan bir meseleye dair bir film. İçinde yaşadığımız ofisler ve evler kimler tarafından yapıldı, duvarını kim ördü, sıvasını kim yaptı, kalıbını kim döktü ve acaba bunlar olurken birileri öldü mü, bu duvarların içinden kan sızıyor mu diye düşünmek

aslında hepimizin kafasında önemli bir parantez açabilir. Benim için önemli olan nokta burasıydı.

Filmdeki inşaat işçilerinden biri öğrenci, sanırız bu da filme dair çıkış noktalarınızdan biriydi.

2010 yılında okuduğum bir gazete haberi idi, Ömer Çetin isminde üniversiteli bir gencin okul inşaatında çalışırken düşüp ölmesi beni çok etkilemişti. İki yıl boyunca kafamda bununla ilgili ne yapabilirim diye bir düşünce vardı. Bu beni yaralayan, üzen ve eminim okuyan, şahit olan herkesi üzecek bir şey. Kişisel bir durum değil, sistemsal bir durum. İki yılın sonunda böyle bir uzun metraj film yapmayı ve bunu da işin içine katmayı düşündüm. Aslında ilk taslakta hikâye onun hikâyesi gibiydi, yazdığım süreçte başka bir şeye evirildi, öğrenci karakterin yanda durduğu bir senaryo ortaya çıktı.

Filmin ismi ilk olarak *Kan Parası* olacaktı, sonradan değiştirmeye karar vermişsiniz.

Hukuksuz olarak mağdurlara verilen tazminat parasına kan parası deniyor ve bu çok yaygın bir durum. Soma olayında, Torunlar'daki ölümlerde, işçi ölümlerinin dışında trafik kazalarında da sıkça rastlıyoruz. Sorumluluğu olan kişi hukuku dışarıda bırakarak mağdur olan kişi ile arasındaki sorunu çözüyor. Fakat bu müteahhitlerin, kendi konumlarını korumak isteyen insanların cezasızlık durumu yaratma aracına dönüşüyor. İlk duyduğum zaman bu bana çok acı gelmişti. O parayı alan insanları suçlamak için söyleyemiyordum, onlar da zor durumda, ama bu durumun kendisinin insanlık onuruna çok karşı bir şey olduğunu düşünüyorum. O yüzden senaryo ilk çıktığında ismi *Kan Parası*'ydi. Bu isim aslında hikâye de oturuyordu, ama bir köy filmi ya da bir polisiye filmi çağırıyordu, biz de *Babamın Kanatları*'nda karar kıldık.

Çekimleri gerçek bir şantiyede yapmış olmalısınız. İkna süreci zor olmadı mı?

Biraz zor oldu, konuşmak ve ikna etmek uzun sürdü. Film Esenyurt'ta yaklaşık üç yıldır durmuş bir şantiyede çekti. Belediyeye görüştük, zaten durmuş bir şantiye olduğu için aracı oldular ve içinde çekim yaparken kendi güvenliğini sağlama koşuluyla izin verdiler. Bu konuda birtakım belgelerin altına imzamızı attık. Çekim mekânını da birtakım post-produksiyon efektleri vasıtasıyla çalışan bir şantiye gibi göstermeye çalıştık.

Bir şantiyede çekim yaparken inşaat işçilerinin yaşadığı risklerle set ekibi olarak da çalışmışsınızdır.

Aslında biz de duvar işçileri gibi duvar ördük, vinçle malzeme çekti, filmdeki karakterler ne yapıyorsa biz de yaptık. Bunun için bir iş güvenlik uzmanlık şirketi ile çalıştık, baret gibi şeylere dikkat etmeye çalıştık. Ama samimiyetle söyleyeyim, ilk günden sonra etrafıma baktığımda ben dahil kimse baret takmı-

yordu. O noktada diğer hiçbir güvenlik önleminin alınmadığı koşullarda baret takmanın da pek etkisi olmadığını anladım. Çalışan bütün ekiple nerede, neyi, ne kadar süre çekeceğimizin hazırlığını çok iyi yaptık ve çalışma saatlerinin uzun olmamasına dikkat ettik. Sinema, dizi ve reklam sektörlerinde 16-18 saat gibi çok uzun sürelerle çalışabiliyor. Bu genel bir sektör problemi, "Hadi Hadi" çalışma rejimi denilen bir şey var. Uzun saatler çalışıldığında insanların dikkati dağılıyor, verim düşüyor ve bunu aylarca yaptığınızda insanlar tükenme noktasına geldiklerinden çok büyük dikkatsizlikler yaşanabiliyor. Biz buna engel olmak için filmi dört değil beş haftada çekti, özellikle şantiye çekimlerinde sabah yedi buçuk gibi gelip beş gibi paydos ediyorduk.

Şantiyenin görsel estetiğini filme yansıtırken nelere özen gösterdiniz?

Filme sinematografik açıdan beni çeken en önemli şeylerden biri filmin inşaatla geçmesi oldu. Sinema tarihine baktığımızda inşaatla

2010 yılında okuduğum bir gazete haberi idi, Ömer Çetin isminde üniversiteli bir gencin okul inşaatında çalışırken düşüp ölmesi beni çok etkilemişti. İki yıl boyunca kafamda bununla ilgili ne yapabilirim diye bir düşünce vardı. Bu beni yaralayan, üzen ve eminim okuyan, şahit olan herkesi üzecek bir şey. Kişisel bir durum değil, sistemsal bir durum.

geçen çok fazla film yok. İnşaatlar genelde korku atmosferleri için kullanılan mekânlar, ama tamamı şantiyede geçen ve oradaki hayata dair filmlere pek rastlamıyoruz. Oradaki gerilim atmosferini kullanmak benim için önemliydi, bunu da betonlar, kolonlar, kirişler ile insanların hayatını bir cendereye alan yatay ve dikey çizgilerin geometrisi üzerinden düşündüm. Görüntü yönetmenim Jörg Grüber'le başka şantiyelere gidip bu çirkin mekânı renkler, geometri ve omuz kamerası ile nasıl bir atmosfer unsuru olarak kullanabiliriz diye detaylı olarak düşündük. Omuz kamera kullanımı baştan beri aklımda olan bir şeydi, olaylara tanıklık eden birinin gözü gibi olmasını istedim. Uçan drone'lar filan yoktu, ama belgesel yakın bir estetik yakalamaya çalıştık.

Şantiyenin atmosferini aktarırken sesler, metalik ve ritmik gürültüler de son derece işlevsel. Filmin müziklerini Bajar yapmış, onlarla nasıl bir araya geldiniz?

Senaryoyu yazdığım süreçte Bajar'ın iki albü-

münü sürekli dinliyordum, filmin müziğini yapsınlar diye değil, çok sevdiğim için. *Amele* diye tam da bu meseleyi anlatan bir şarkıları vardır, birden kafamda acaba Bajar bu filmin müziğini yapar mı diye bir fikir belirdi. Sonra konuştuk, anlaştık, hem çekimler öncesinde, hem de kurgu esnasında epey mesai yaptık ve hepimizin memnun olduğu bir şey çıktı ortaya. Zaten Adana'da en iyi müzik ödülünü aldılar.

Yusuf ile Nihal'in (Kübra Kıp) bir yan hikâyesi var. Onu neden filme katmayı tercih ettiniz?

Bir de aşk hikâyesi olsun diye değil aslında. Nihal karakterinin çıkışında şunu düşündüm. Evet, inşaat işçileri zor koşullarda çalışıyor. Ama mesela tezgâhtarlar daha da zor koşullarda çalışıyor; mesaipleri daha uzun ve oturmaları yasak olduğundan sürekli ayakta. Hizmet sektöründeki birçok kolda da aynı şekilde. Bir de iç çamaşır mağazalarında hep başörtülü kadınların çalıştığı realitesine dair bir gözlemim vardı. Neden Yusuf'un da böyle bir hikâyesi olmasın dedim ve Nihal karakterini geliştirmeye başladım. Nihal ve Yusuf'un bir yan öykü, ama Yusuf'un hayallerini ete kemiğe büründürmek açısından benim için önemli bir noktada durdu. Hem de İbrahim'in yoğun ve depresif tarafını dengelemek için mizahi unsuru kullanmaya alan açtı. Zira bu ağır bir hikâye, bir trajedi ve seyirciyi de içine alabilecek genel bir atmosfer yaratmak anlamında bir ferahlatma unsuru olmasını istedim.

Altın Koza'da filmin üç oyuncusu ödül aldı. Onlarla filme nasıl hazırlandınız?

İbrahim karakteri benim için başından beri Menderes Samancılar'dı. Türkiye'de bu karakteri sadece bakışlarıyla, gözleriyle, duygusuyla bu kadar canlı verebilecek başka bir oyuncu bilmiyorum. Kendisiyle tanıştık, seçme yapmadan rolü doğrudan teklif ettim, o da kabul etti. Çekimler maddi sebeplerden iki kere ertelendi, 2015'in Kasım'ında çekimlere başlamadan önceki iki sene onun için kendini role hazırlama süreci oldu. Sete girdiğimizde zaten İbrahim olmuştu. Musab ve Kübra ise iki genç oyuncu, bir seçme sürecinden geçtiler. Seçmeleri iki karakterin bir sahnesini iki oyuncuya da vererek aynı anda yaptık, yaklaşık 50-60 çift gördüm. Musab ve Kübra yan yana denk gelmişti, ikisi birlikte aldılar rolü. İkisi de tiyatro mezunu, ilk sinema filmleri, onlarla da yaklaşık bir yıllık bir ön hazırlık süreci yaşadık, o süreçte ikisi de rolü sindirmişti. İyi bir ön hazırlık yapmamızın meyvesini sette aldık.

Dünya prömiyeri Karlovy Vary'de gerçekleşmiş. Filmde anlatılan sömürü evrensel, ama Türkiye bunun en acımasız olduğu yerlerden biri. İş cinayeti sıralamalarında dünyada üçüncü, Avrupa'da birinciyiz. Oradaki izleyiciler garipsediler mi filmi?

Garipsediler, anlam veremediler. Böyle bir çalışma sistemi olabileceği ve bunun üzerine bir

drama kurulması onlara çok inandırıcı gelmedi diye düşünüyorum. Soru-cevap kısımlarında filmi beğendiğini söyleyen çok fazla insan oldu, ama oradaki tepkilerden sanki biz meseleyi bir tarafa doğru abartıyormuşuz gibi hissettiklerini fark ettim. Karlovy Vary'de olmak önemliydi, çünkü bir film ne kadar iyi bir festivalde açılırsa filmin sonraki yolculuğuna o kadar katkıda bulunuyor. Karlovy Vary de bizim için öyle oldu, son yirmi yıldır ana yarışmaya alınan ilk Türkiye yapımı film olmuşuz. Bizim için mutluluk vericiydi, festivalin ortamı da güzeldi, prömiyerde ekseriyetle Doğu Avrupalı izleyiciyle tartışma ve konuşma fırsatı bulduk. **Türkiye sinemasında son dönemde ana karakterin emekçi olduğu film sayısı az. Akla Nefesim Kesilene Kadar, Toz Bezi ve Zerre gibi örnekler geliyor. Emekçilere odaklanan filmler biraz da dünyadaki konjonktür sebebi ile 70'lerde daha yaygındı, o dönemden Bereketli Topraklar Üzerinde, Otabüs, Maden ve Demiryol gibi değerli eserler var. Ne oldu da sinemada emekçileri göremez olduk?**

Türkiye özelinde de, genelde de bunu biraz post-modernizm üzerinden okuyorum. Festivallerde birtakım revaçta, daha gündemde olan konular var. Bu konular önemli konular da. Toplumsal cinsiyet, etnik meseleler veya ülkelerin bazı kendine özel meseleleri festivallerde karşılıklarını buluyorlar. Fakat işçi sınıfını merkezine alan filmler önemli olma durumunu kaybetti. Post-modernizm ile aklın ve ideolojilerin dünyayı değiştirebileceği fikri zayıfladı, bunda reel sosyalizmin çöküşünün de etkisi var. Neticede böyle bir dönem sonrasında işçi sınıfına bakış değişti. Ana karakter işçi olabilir, ama lümpen bir işçi ya da aynı zamanda bir seri katildir, bu tür filmler çok yapıldı. Ama bu değişim emek ve sınıf alanlarında sorunlar yaşanmadığından

kaynaklanmıyor, bu sorunları anlatacak kişilerin bu sorunları anlatmayı çok da etkili ya da önemli bulmamasından kaynaklanıyor. Ülkemizde de tabii ki bunun yansımaları var. Ama sonuçta bahsettiğiniz filmlerin, bu tür çabaların karşılığını bulabileceğini düşünüyorum. Biz de hem ilk film olma, hem de sınıfa dair film olma anlamında bir risk aldık. Bu riski yüklenecek bir yapımcı gerekiyor, benim yapımcım Soner Alper bu riski üstlendi, o anlamda şanslıyım. Bu meseleleri anlatmak isteyen insanlar yapımcı bulamıyor, yapımcılar da para bulamıyor, böyle bir kısır döngü var. Yine de geleceğe dair iyimserim.

Finansal açıdan zorlandınız mı?

Bir hayli. Kültür Bakanlığı'ndan destek aldık, ortak yapımcımız var, bir kitlesel fonlama kampanyası da açtık. Fakat film bütçeleri çok yüksek, bunları ancak borç harçla sağladık. Ama bu filmi yapabilmiş olmamız kendi başına önemli, bir yönetmen olarak maddi meseleleri geri planda bırakmaya yeterli.

Bir sahnede duvarda Yılmaz Güney posteri vardı. İlham aldığınız yönetmenler kimler?

Yılmaz Güney elbette köşe taşı yönetmenlerden biri. Ömer Lütfü Akad öyle, Şerif Gören'in çok değerli filmleri var. Yurt dışından Dardenne Kardeşler'in sinemasını ve anlatım şekillerini çok beğeniyorum. Ken Loach da dünyanın Yılmaz Güney'i diyebiliriz. 80 yaşında politik doğrultusunu kaybetmeden işçi sınıfını bu şekilde anlatan bir yönetmen çok önemli. Tam onun gibi olmasa da Mike Leigh de mühim bir isim. İran sinemasından Ashgar Fahradi ve Mecid Mecidi'nin filmleri çok temel insani meseleleri anlatmaları açısından değerli. Bunlar her işini merakla izlediğim ve çok şey öğrendiğim yönetmenler. Bunun haricinde sinema tarihine damgasını vuran İtalyan Yeni Gerçekçilik akımındaki

"Nihal karakterinin (Kübra Kip) çıkışında şunu düşündüm: Evet, inşaat işçileri zor koşullarda çalışıyor. Ama mesela tezgâhtarlar daha da zor koşullarda çalışıyor; mesailer daha uzun ve oturmaları yasak olduğundan sürekli ayakta. Bir de iç çamaşır mağazalarında hep başörtülü kadınların çalıştığı realitesine dair bir gözlemim vardı. Neden Yusuf'un da (Musab Ekici) böyle bir hikâyesi olmasın dedim ve Nihal karakterini geliştirmeye başladım."

Vittoria De Sica'nın ve Francesco Rosi'nin filmleri ayrı bir yerde duruyor.

Filmi emekçilere ulaştırmak konusunda neler yapıyorsunuz?

Şu ara sendikalarla görüşüyoruz, onlarla beraber ortak bir çalışma yapmak istiyoruz. Onlar da Adana'dan sonra filmi duydular, görüştüğümüz kişiler hem filmi işçilerle buluşturmak, hem de vizyon sürecinde bize destek olmak açısından oldukça istekli. O konuda nasıl bir yere varınız kestiremiyorum, ama ilk aşamada vizyona girmesini çok önemsiyorum. Bu filmi en çok da benim gibi düşünmeyen insanlara ulaştırmak isterim. Çünkü vizyona girdiğimiz zaman zaten bu konularda duyarlı, sinemayı takip eden, siyasi açıdan benzer düşündüğümüz kişiler gidip izleyecek. Ama bizim düşündüğümüzün tam tersini düşünen insanların da filmi izlemesi ve mümkünse beraber tartışmak en çok önemsedğim şey. Bunun da imkânlarını elimizden geldiğince zorlayacağız.

Bir sonraki filme dair aklınızda fikirler var mı?

Babamın Kanatları aslında bir üçlemenin ilk filmi. İkinci filmde o bitmiş konutlara taşınan bir çiftin öyküsünü anlatmak istiyorum. Şu an üzerinde çalıştığımız şey de ilk başta konuştuğumuz büyük döngüyü, konut meselesini ve borçlanmayı üç filmle anlatıp genel çerçeveyi çizecek bir proje.

SÖYLEŞİ: YİĞİT ATILGAN

Bizden ve barıştan korkuyorlar

7 Haziran seçimlerinden sonra “Millet kaosu seçti” diyorlardı. “Verin 400’ü, bu iş huzur içinde çözülsün” sandıkta karşılık bulmayınca, “kaos” başladı. Önce Suruç vahşeti sahnelendi. Ardından düşük yoğunluklu saldırılar, sonra da 10 Ekim katliamı... Savaş siyasetine dur demek için Barış Mitingi’ne giden on binlerce insan Ankara Garı’nda patlayan bombalarla geri püskürtüldü. 101 can kaybı, 450’den fazla yaralı... Can çekişen insanlara yardıma koşan sağlık ekiplerine sıkılan gaz, ambulanslara “güvenlik barikatı”, acilen yayın yasağı, akabinde “terör kokteyli” açıklamaları ve ardından dönemin başbakanının “10 Ekim’den sonra anket yaptırarak ve oylarımızın arttığını gördük” demeci. Aradan bir yıl geçti, yıldönümü anması için düzenlenen tören gaz bombalarına, polis saldırısına, gözaltılara hedef oldu. 7 Kasım’da Ankara katliamı “yargı” önüne çıkıyor. İlk duruşma öncesinde 10 Ekim Barış ve Dayanışma Derneği’nin başkanı Mehtap Coşgun ve başkan yardımcısı İhsan Seylan’ı dinliyoruz.

“Anıt gereken yerde gaz sıkıyorlar”

Söze Mehtap Coşgun başlıyor: “Dava 7 Kasım’da başlayacak. Sabah 8 gibi aileler buluşuruz. 8:30 gibi Adliye Sarayı açılır. İlk dava bizimki. Mahkeme başkanının verdiği bilgiye göre, 10 ve 11. Ceza Mahkeme Salonları birleştirilecek, böylece duruşma yaklaşık 300-500 kişilik bir salonda yapılabilecek. Gelebilecek herkesin orada olması gerek. Devlet birinci yıl anmasını engelleyerek ‘senin sevdiğini öldürdüm, senin yarını deşip anmayı burnundan getiririm’ diyor sanki. ‘OHAL de var, istediğimi yaparım’ diyor. Sırf zulüm olsun diye, bizden ve yakınlarımızdan, barıştan korktukları için yapıyorlar bunca eziyeti. En başından beri hep yasaklama zihniyeti var. Birinci yıl anması için her şeyi en ince ayrıntısına kadar planlamıştık. Ailelerimiz konuşacaktı. Çoğu ilk kez gelecekti Gar’ın önüne. Ama bizden korkuyorlar, alanda sevdiklerimize mezar olan o yerde, onların barış sloganlarının asılı kaldığı o meydanda olmak isteyen aileleri, yaralılarımızı ve 10 Ekim’in tanığı olan insanları, korktukları için darp edip gazladılar. O günden beri düşünüyorum. 7 Kasım öncesinde yine ailelere gelin deyip, aynı şeyin Adliye önünde de yaşanması durumunda ne olacak?

Sözü İhsan Seylan alıyor: “Orası bizim için bir alandan çok fazlası, çocuklarımızın mezarı orası. Trafiğe kapatılıp anıtlaştırılması gereken bir alanda bir sene sonra, hâlâ o günkü gibi gaz yiyip tartaklanıyoruz. Açıkçası böyle bir müdahale beklemiyorduk. Demek ki hâlâ bir umudumuz varmış, bunlar robot değil, insan diye düşündük herhalde.” *Ve ekliyor:* “Biz acıları ortaklaştırarak beraber iyileşmek ve özellikle dava sürecinde mücadeleyi büyütmek için

kurduk bu derneği. Örgütlü bir yapı olarak bir arada olmak, dayanışmayı büyütmek istiyoruz. Bu aşamada bile korkuyorlar, tüzüğümüz kelime kelime didik edildi, üç kez revize edildi. Şimdi de kapatılma istemiyle bir dava süreci başlatıldı. Siyasetler üstü bir konumdayız, neredeyse tüm siyasetleri temsil eden, örgütlü-örgütsüz insanlarız. Dernek ismimizdeki gibi barış talebini seslendiriyoruz.”

Coşgun devam ediyor: “Ölenler tesadüfen orada değillerdi. Onların barış talebini yükseltecek bir vakfa dönüşmek arzumuz. Hepimizin bu dernekte olmak için hem benzer hem de ayrı ayrı nedenleri var. Eşim beni o gün bu ofise bıraktı. O günden beri Sıhhiye’deki bu ofisten Gar’a eşimin yanına gitmeye, onu bulmaya çalışıyorum. Hâlâ... Katliamın ertesi günü herkese söylüyordum, ‘bu gece delilleri ka-

artmaya başlamışlardır, suçlular kaçıyorlar’ diye. Nitekim korktuğum oldu, ertesi gün alana deterjanla yıkadılar, bir hafta sonra avukatlar insan dokularını toplayıp savcılığa teslim ettiler. Öyle ki, açın bakın otopsi raporlarına, hepsi kes-yapıştır, aynı. 37 sanıklı davanın sanıklarının bir kısmı piyon, bir kısmı kendini patlattı, büyük kısmı firarda, kalanlarına da müebbet verip davayı kapatmak istedikleri çok açık. Aceleyle bir duruşma tarihi verdiler, 10 Ekim öncesine yetiştirmeye çalıştılar.”

“İddianamede gerçek suçlular yok”

İddianameyi soruyoruz Coşgun’a, bir avukat olarak nasıl değerlendiriyor? “Göz göre göre gelen katliamın ardından iktidar faili belirsizleştirerek ‘kokteyl terör’ kavramını kullandı, hatırlarsınız. Bu iddianame hazırlanmadan önce

Ankara katliamında can verenlerin yakınlarının, yaralananların ve onların yakınlarının kurucusu olduğu 10 Ekim Barış ve Dayanışma Derneği’nin 54 üyesi var. Dernek başkanı Mehtap Coşgun (sağda) eşini, başkan yardımcısı İhsan Seylan (solda) ise 18 yaşındaki üniversite öğrencisi yeğenini kaybetti.

ortaya çıkan müfettiş raporu bir dizi acı gerçeği ortaya koymasına rağmen, adalet sistemi içerisinde kıymetinin olmadığını gördük. Yaratılan güvenlik zafiyetiyle adeta katliama davet çıkarıldığını, önüne geçilebilecekken bunun yapılmadığını gözledik. Sevdiklerimiz hayatta kalabilirdi, önlem alınabilirdi. Bunu bilmek insanların acısını artırıyor.”

Seylan ekliyor: “Bizi ötekileştirdiklerini biliyorduk, ama bu kadar pervasız olacaklarını düşünmemiştik, bizden ne kadar korktuklarını bu iddianame ile bir kez daha anladık.”

Coşgun devam ediyor: “İhmalen fazlasının söz konusu olduğu mülkiye müfettiş raporları ile açıklığa kavuştu. Ancak bu iddianame de tek bir kamu görevlisi sorumlu tutulmadı. Onlarca dilekçe verdik, hiçbirini okumadılar. Alelacele bir duruşma tarihi saptadılar. Şimdilik Ankara’da yapılacak yargılama. Müşteki dinlenmesi için illerde ifade alma yoluna gitmek istediler, buna itiraz edip tüm müştekilerin Ankara’da dinlenmesini sağlamak için illerde ifade vermedik. Aileler de davada burada olmak, olaya müdahil olmak istiyorlar. Bakın 19’unda Diyarbakır patlamasının davası Ankara’da görüldü. İsterlerse bu davayı da diğer illere taşımak isteyebilirler. Müştekilere zulüm olsun diye bu ifadeleri tek tek illerde alabilirler.”

Seylan giriyor söze: “Ciddi tereddütlerimiz var, 90. gün savcılıkta yaptığımız görüşmede de bunu gözledik. İddianame ortada, birinci yıl anmasında yaşananlar ve Türkiye’nin hukuki açıdan durumu malûm.”

10 Ekim Dayanışması inisiyatifi (*) olarak yürüttüğümüz Minnesota Sözleşmesi kampanyası tam da bunun içindi. Minnesota Sözleşmesi, özetle, ihmal veya daha fazlasının söz konusu olması durumunda tüm kolluk ve yargılama sürecinin bağımsız bir heyet tarafından yürütülmesini öngörüyor.

Coşgun anlatıyor: “Hem ihmal veya kasıt içeren bir eylem içinde olacaksınız hem de so-

İddianame hazırlanmadan önce ortaya çıkan müfettiş raporu bir dizi acı gerçeği ortaya koymasına rağmen, adalet sistemi içerisinde kıymetinin olmadığını gördük. Yaratılan güvenlik zafiyetiyle adeta katliama davet çıkarıldığını, önüne geçilebilecekken bunun yapılmadığını gözledik.

ruşturmada çalışacaksınız, bu mümkün mü? Bakın, 90. gün savcılıkta görüşme yapıyoruz, bize dediler ki, ‘bu soruşturmada onlarca kayıtlı bulduk, inceledik, çok çalıştık, sizinkiler öldüyse de yeni katliamları önledik’. Bunu dediler ve ertesinde Sultanahmet patlaması oldu. Sonra Antep patlaması... Bazı yaralılarımızın iddianamede ismi bile geçmiyor. Sanıklar açısından da yetersiz bir iddianame. Birkaç kişinin ömür boyu müebbet almasının ciddi bir sonucu olmayacak. Olay örgüsü ve gerçek suçlular iddianamede yok. Çok göstermelik bir dille kaleme alınmış. Bazen de diyorum ki, en azından bir iddianame hazırlandı ve yargılama başlayacak. Uluslararası başvurularımız için bir adım oluştu. Mahkemeden çıkacak sonucun ardından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne kadar gideceğiz.”

“Bu davada gelmezse adalet kimseye gelmez”
10 Ekim-Der’in 7 Kasım’a dönük bir çağrısı var mı? Coşgun genel hatlarıyla özetliyor: “Orada 101 canımızın ve 450’nin üzerinde yaralımızın avukatları olacak, yani neredeyse bir avukat ordumuz olacak. Biz ailelerimiz, dernek ve avukatlar olarak orada olacağız. Yine barikatlar kurulacak, tek tek aramalar yapılacak. Şimdiden aileleri aramaya başladık, kitle örgütle-

rinin misafirhanelerinde, evlerimizde kayıp yakınlarını, yaralılarımızı ağırlayacağız. Bu konuya taraf olan, duyarlı olan herkesi bekliyoruz. Bu hayatımızın davası; biliyoruz ki, bu davada adalet gelmeyecekse kimseye adalet gelmeyecek bu ülkede. Hem bir avukat hem de sevdiği insanı bu katliamda kaybetmiş biri olarak söylüyorum, orada bir kişi bile fazla olsak, sesimizi daha güçlü duyursak çok şey değişir.”

Son sorumuz süreci ve gidişatı nasıl değerlendirdikleri. Coşgun ve Seylan benzer sözcüklerle aynı şeyi anlatıyor. İkisi de tüm katliam mağdurlarının yaşadığını yaşıyor, her katliam ve her ölüm haberinde o güne, o saatlere geri dönüyorlar. “Nasıl yani, benim evime kadar mı geldi diyorsun önce, sonra anlıyorsun ki senin benim evim yok. Önceden haberlerde duyuyorduk, sanki insanlar bir şey yaptıkları için bunu yaşadılar gibi geliyor. Bu da bizim özeleştirimiz olsun. Bir şey yapmamıştık ki... Evimize ateş düştü, artık biliyorum ki hiçbir yer güvenli değil. Türkiye artık Ortadoğu’nun tüm vahşetinin sergilendiği, masum insanların kurban seçildiği bir ülke oldu. Ankara katliamında müşteki olan, müdahil olan herkes biliyor ki, o gün, 10 Ekim günü bir eşik atladı Türkiye” diyor Coşgun.

Seylan ekliyor: “Öyle şeyler yaşanıyor ki, günbegün artan bir şiddette acımızı yaşamamıza bile izin vermiyor bu süreç. 7 Haziran sonrasında siyasetçilerce öngörülen kaos yaşanıyor bugün. Sevdiklerimizi yitirdik ve hâlâ bu risk var. Keşke siyasetçiler durumumuzu anlamaya çalışsa; bizi ötekileştirmeden, bizden korkmadan anmalarımızda ve şimdi mahkeme sürecinde bize saygı duysa.”

SÖYLEŞİ: **TUBA ÇAMELİ (10 EKİM DAYANIŞMASI)**

* 10 Ekim Dayanışması, Ankara katliamından dört gün sonra, katliamdan doğrudan ve dolaylı olarak etkilenen herkesle dayanışmak ve birlikte güçlenmek amacıyla sivil inisiyatif olarak kuruldu. (<https://www.onekim.org>)

Sokakta ve okulda nefer projesi

Türkiye'nin yakın tarihindeki en sert siyasal dönemeçlerinden biri "15 Temmuz darbe teşebbüsü" olarak kayda geçti. Devlet biçiminde dönüşümlerin habercisi olan uygulamaları peşinden sürükleyen "15 Temmuz" bir sürecin adı haline geldi. Bu süreçte iktidarın taarruza geçtiği alanlardan biri eğitim oldu. Darbe teşebbüsüyle ilişkisi olmayan, muhalif sendikalara üye binlerce eğitim emekçisi ya ihraç edildi ya da açığa alındı. Siyasal bir operasyon olduğu kadar ideolojik merhalelere de sahip tasfiye sürecini, Eğitim Sen 5 no.lu Üniversiteler Şubesi Yönetiminden ve BAK imzacılarından araştırma görevlisi Aysun Gezen' le konuştuk.

15 Temmuz'la birlikte Türkiye tarihinde bir ilke tanıklık ettik. İlk kez ülke çapında olağanüstü hal kararı ilan edildi. Ve peşpeşe çıkartılan KHK'ler eşliğinde muhalif kesimleri hedef alan bir süreç başladı. Bilhassa öğretmen ve akademisyenlere yönelen tasfiye dalgasını siz nasıl yorumluyorsunuz?

Aysun Gezen: Sendikalara yönelik saldırılarda 15 Temmuz'u milat görmek yanlış olur. 15 Temmuz öncesinde sendikalara yönelik görece daha düşük yoğunluklu da olsa bir saldırı olduğunu söylemek gerekiyor. Sendikal faaliyetin yürütücülerine karşı soruşturmalar, dava silsilesi, gözaltılar ve işten çıkarmalar yaşanıyordu, OHAL sonrası bu saldırılar yoğunlaştı. KHK'ler ile on binlerce emekçinin işten çıkarılması, açığa alınmasıyla birlikte, özellikle sarı sendika olmayan sendikalarda, örgütlenmiş olmanın kendisi dahi suç unsuru sayılmaya başlandı. KHK ile açığa alınan yaklaşık 11 bin öğretmenin yaklaşık 10 bini -9843'ü- Eğitim Sen üyesi. Üstelik bu öğretmenler Anayasa ve uluslararası sözleşmelerle korunan sendikal haklarını kullandıkları için açığa alınmış durumdalar. En ufak bir somut delil olmaksızın gerçekleşen bu tasfiyeler, sendikadan istifaları da beraberinde getiriyor. AKP iktidarı bir korku iklimi yaratmayı başardı, işlerinden, emeklerinden olmamak, iktidarın şiddetiyle karşı karşıya kalmamak için sendika üyeliklerine son vermeyi tercih edenler oldukça fazla. AKP emeğin örgütlü gücünü, kendi karşısında güçlü muhalefet odaklarını dağıtmak için sendikaların gerek maddi gerekse manevi gücünü azaltacak yöntemler izlemeye devam ediyor. Sendikalarındaki istifalar salt üye kaybı olarak görülmemeli bu anlamda. AKP açığa alınan,

ihraç edilen emekçilerle dayanışma gösteren her kesime saldırarak bir tür yalnızlaştırma politikası izliyor, saldırıya uğramayanlar nezdinde bu kişileri "terörist" olarak yaftalıyor, yaptığı saldırıları meşru göstermeye yönelik bir marjinalleştirme politikası izliyor. Emeğe yönelik saldırılara dur diyecek, direnecek güçleri yok etmeye çalışarak neoliberal politikalarını sorunsuz yaşama geçirmek istiyor. Sendikalarda yaşanan bu dalganın durdurulamaması halinde emek sömürüsü belki de en vahşi haline ulaşacak. Sendikalar ve meslek örgütleri sadece emek sömürüsünün değil, doğanın, doğal kaynakların talanının önündeki en büyük engeller AKP için. Bu engellerin aşınmasına izin vermemek bir yana, bu engelleri güçlendirecek cesareti

göstermek gerekiyor. Eşit, özgür, adil, emekten yana bir yaşamın kurulması sendikal mücadele büyük önem taşıyor.

İhraç edilen ve açığa alınan muhalif öğretmen ve akademisyenlerin çoğu Barış Akademisyeni veyahut sendikal faaliyetlere katılan isimler. 15 Temmuz'dan önce Eğitim Sen'in, yani sendikasının grevine katıldığı için açığa alınan öğretmenleri biliyoruz. Bu listeler nasıl ve kimler tarafından hazırlandı? Muhbirlik mekanizmaları mı devreye sokuldu?

Edindiğimiz bilgiler, bu listelerin Milli Eğitim için okul müdürleri ve valilikler işbirliğiyle, üniversiteler için de rektörler ve bakanlık işbirliği ile hazırlandığı yönünde. Nitekim, YÖK'ten üniversitelere gönderilen bir talimatla 5 Ağustos'a kadar "FETÖ" listesi hazırlanması ve gönderilmesi istenmişti. Bu listeler herhangi bir ön soruşturma yürütülmezsizin, hiçbir somut delile dayandırılmaksızın hazırlandı. Kripto FETÖ'cülerin kendilerini gizlemek için muhaliflerin isimlerini verdikleri iddiası söz konusu. Fakat AKP'nin ve Erdoğan'ın söylemlerine baktığımızda, bu iddianın geçerlik taşıdığı olaylar olsa dahi, asıl istenen OHAL'i fırsat bilerek tüm muhalif kesimlerin sesini kesmek. Bu süreç bir anlamda Barış İçin Akademisyenler'in "Bu Suça Ortak Olmayacağız" bildiriyle başladı. Daha doğrusu, Erdoğan'ın bu bildiriyi imzalayan akademisyenlere yönelik nefret söylemine varan açıklamalarıyla. Kürt illerinde yaşanan ölümlerin, devlet eliyle gerçekleştirilen katliamların durması, sorumluların cezalandırılması için devlete kendi sorumluluğunu hatırlatan bu bildiri akademideki tasfiye sürecini hızlandırdı. Özellikle küçük ve muhafazakâr kimliği öne çıkmış kentlerde imzacı akademisyenler gözaltına alındı, sözleşmeleri yenilenmedi, işten çıkarıldı. Birçoğunun çalışma ofislerine, kapılarına tehditler içeren notlar, işaretler bırakıldı. Derslerde anlattıkları üzerinden BİMER'e yapılan şikayetler "delil" alınarak soruşturma, dava konusu yapıldı. Bazı arkadaşlarımız can güvenliği olmadığı için bulunduğu illeri terk etmek durumunda kaldı. İmzacı olanlara soruşturma açmayan bir-iki istisna üniversite kaldı. Onlar da başka şekillerde sendika aktivistlerini cezalandırarak AKP'nin değirmenine su taşıyor. 1 Eylül KHK'sı ile saldırı bugüne kadar yaşanan en geniş boyutuna ulaştı.

Yani, olağan halde hukuki açıdan muvaffak olamayacakları soruşturmalar ve disiplin süreçleri için olağanüstü hali fırsat olarak görüyorlar.

Evet. Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi'nden bir imzacının sözleşmesini yenilemeye tasfiyenin sinyallerini vermişti. AÜ'de toplam 103 imzacı var, fakat 12 öğretim elemanının ismi listeye dahil edildi. Bu isimlerin hepsi imzacı olsa da aslen ihraç sebebi bu değil. Benim de aralarında bulunduğum bu

“Eğitim Sen, hakların yasalardan önce geldiği şiarıyla mücadeleler sonucu kurulmuş bir örgüt olarak bu niteliğini sürdürecektir. AKP iktidarının saldırıları karşısında da geri adım atmıyacak ve yılmıyacaktır. Hukukun tamamen askıya alındığı bir ülkede mücadele için alanlardan başka yol yok. İşyerlerinden başlayarak adım adım örgütlülüğümüzü korumamız ve güçlendirmemiz gerekiyor.”

isimlerden beşi, 2014'te kampüse yapılan polis saldırısına, darplı gözaltılara karşı ses çıkaran sendika yöneticileri ve aktivistleri. Hepimiz hakkında soruşturmalar, ceza davaları açıldı, bu süreç sonucunda işten çıkarıldık. Diğer isimler de ihbar mekanizmasıyla hedef gösterilen, haklarında imzacı olmak dışında da soruşturmalar olanlar. Burada asıl söz konusu olan, Erdoğan'ın kopyası ve kuklası rektörlerin, yöneticilerin kendilerine muhalef olanları fırsattan istifade tasfiye etmeye çalışması. ODTÜ'de bu saldırıların farklı bir versiyonu yaşanıyor. Sendikal faaliyet cezalandırılmaya, direnç noktaları yok edilmeye çalışılıyor. Bu yöneticiler kendilerini genellikle emniyetten ve valilikten baskı gördükleri için soruşturma açmak zorunda kaldıkları yönünde savunuyorlar. Hukuksuz emre itaat etmeme seçeneği ise hiç telaffuz edilmiyor. Üniversitelerin kurumsal özerkliği tamamen yok edilmiş durumda. Polisler kampüs içinde ve çevresinde sürekli bir şekilde varlık kazandı. Derslerde anlatılan her şey ihbar mekanizması üzerinden denetlenir ve cezalandırılır oldu. Üniversiteler tamamen tabeladan ibaret hale geldi. Milli Eğitim'de bu saldırılar daha ziyade tasfiyeler ve yeni düzenlemeler üzerinden gidiyor, fakat ihbar mekanizması her iki alanda da geçerli ve maalesef etkili.

Baskı ve ceza furiasıyla birlikte bir isyan dalgası patlak verdi. Liselerde bir hareketlenme başladı, öğrenciler ve veliler AKP'nin yeni icadı "proje okul" uygulamasına karşı eylemler düzenliyor. Bu "proje" AKP iktidarının parçalanmış hegemonik projesinin de bir parçası. Sizce amaçlanan ne?

Bu gelişmeleri iki eksenle ele almak gerekiyor. İlki AKP'nin kamu rejiminde yaratmak istediği dönüşüm. İkinci ise inşa etmek istediği *hakikat rejimi*. İlk ve en büyük saldırının eğitim alanında gerçekleşmesinin asıl anlamı da burada kendini buluyor. AKP uzun süredir 4+4+4 gibi çeşitli yasal düzenlemelerle, müfredatta yaptığı değişikliklerle, ders kitaplarının içeriklerini değiştirerek eğitim sistemini yeniden dizayn etme çabası içinde. Kurmak istediği mezhepçi, dinci, gerici rejimi sürdüleştirecek kuşaklar yaratmak çabasında: Yaşamın dinci/gerici biçimde yeniden örgütlenmesi temelinde düşünmeyen, sorgulamayan,

kendilerine sunulan her şeyi kabul eden, tam itaat gösteren kuşaklar. Dinin dogmatik yapısı da bu inşa sürecini AKP adına kolaylaştırmaya yarıyor. Rasyonalizm karşıtlığı ve akıl düşmanlığı itaatkar kuşakların yaratılması için kritik öneme sahip. Eleştirel düşünceyi, bilimi, aklı, aydınlanmanın değerlerini ve özellikle laik ve bilimsel eğitimi savunan eğitim ve bilim emekçilerine yönelik saldırılar AKP'nin kendi kuşaklarını yaratma çabasının bir uzantısı. "Proje Okulları" bu açıdan son derece önemli. Seçilen isim bize yapılmak isteneni açıkça belirtiyor. Proje "gelecek"le ilgili bir tasarım. Seçilen okullar ve bu okullarda hayata geçirilmeye başlayan uygulamalar düşünüldüğünde, amacı ismiyle müsemma: AKP'nin proje okulları. Bakanın da söylediği gibi: "15 Temmuz olduğunda, vatan senden hizmet bekliyor dendiğinde sağına soluna bakmadan sokağa bayrakla çıkabilecek, yeni bir nesli ye-

KHK ile açığa alınan yaklaşık 11 bin öğretmenin yaklaşık 10 bini Eğitim Sen üyesi. Üstelik bu öğretmenler Anayasa ve uluslararası sözleşmelerle korunan sendikal haklarını kullandıkları için açığa alınmış durumdadır. En ufak bir somut delil olmaksızın gerçekleşen bu tasfiyeler, sendikadan istifaları da beraberinde getiriyor. AKP iktidarı bir korku iklimi yaratmayı başardı.

tiştirmek istiyoruz". Son dönem sosyal medya üzerinden açıkça yapılan "Erdoğan için silahlanma" çağrılarıyla da birlikte düşünmek gerekiyor. Yaratılmak istenen rejimi tehlikeye atabilecek her türlü unsurdan kurtulmak üzerine kurulmuş bir projeye karşı karşıyayız. Bu eğitimin bir parçası da kendisini vatan, bayrak ve her şeyden öte "Führer" için feda edebilecek "nefer"ler yetiştirmek. Erdoğan, çok kısa

bir süre önce "madam gibi değil adam gibi ölmek" gerektiğini söyledi. Bu konuyu aslen ölüme ve kadına olan yaklaşım üzerinden ele almak gerekiyor. Erdoğan ve AKP özellikle 15 Temmuz'la birlikte ölümün kutsallaştırılması ve hatta "özendirilmesi" konusunda propaganda yürütüyor. Ölüm -ölmek ve öldürmek-yüceltiliyor. Tartışmamız gereken asıl şey yaşamın çoğaltılması, onurlu bir yaşam sürme, insanın kendisini gerçekleştireceği, eşit, özgür, adil bir kolektif yaşamı örnek gereğidir. Kadınlar da bu mücadelenin en önemli bileşenlerindendir. AKP'nin yaratmak istediği nesiller içinde kadının yeri ikincildir, toplumun yeniden üretilmesi işlevine indirgenmiştir. Proje okullar ve eğitim sisteminde AKP eliyle gerçekleştirilen değişiklikler erkek, Sünni, mezhepçi bir İslâmî rejim inşasına yönelik. Proje okullar genellikle AKP'nin hegemonyasını kurmadığı, istediği rejimin "değerleri" doğrultusunda dönüştüremediği öğrenci ve eğitimcilerin yoğun olduğu okullardan seçilmiş görünüyor. Hegemonya mücadelesinde laik ve bilimsel eğitimi, eleştirel düşünceyi, üniversite değerleri savunan kesimlerin tasfiyesinin amaçlandığı şeklinde durumu özetlemek mümkün -eğitim emekçileri, veliler ve öğrenciler açısından da. AKP kendi düzeni için projelendirdiği insanı yaratmanın kavgasını yürütüyor. Tek parti dönemi ve Kemalistler sıklıkla modernleşme projesini tepeden inmece bir tarzda hayata geçirmekle eleştirilir. AKP de her sıkıştığında bu eleştirilere sığınıyor, fakat benzer bir "proje"yi bugün kendisi yürütüyor. Führerprinzip işletiliyor, Erdoğan'ın her sözü yasa kabul ediliyor, Saray ve AKP kendi tabanını tepeden inmece bir şekilde oluşturmaya çalışıyor. Rızayı üretmediği her noktada zor aygıtlarına başvurmaktan geri kalmıyor. Altı yaşındaki çocuğu dahi duvara yazı yazdığı gerekçesiyle gözaltına alıyor. Yazarları, edebiyatçıları, gazetecileri, eğitimcileri hapsettiriyor. Muhalef kimlikleri ile tanınan, aydınlanmanın değerlerini, ilerici birikimi sahiplenmiş öğretmenler, veliler ve öğrenciler yaşamın zorluğuyla şekillendirilmeye çalışılıyor. Bu süreci bu açılarından laik ve bilimsel eğitim ile üretilen bilginin toplumsallaşmasının engellenmesi ile böyle bir bilgi üretilmesinin önlenmesi şeklinde ikili bir tarzda okumak

“Seçilen okullar ve uygulamalar düşünüldüğünde, amacı ismiyle müsemma: AKP’nin proje okulları. Sosyal medya üzerinden yapılan ‘Erdoğan için silahlı çağrılar’la da birlikte düşünmek gerekiyor. Yaratılmak istenen rejimi tehlikeye atabilecek her türlü unsurdan kurtulmak üzerine kurulmuş bir proje. Bu eğitimin bir parçası da kendisini vatan, bayrak ve her şeyden öte ‘Führer’ için feda edebilecek ‘nefer’ler yetiştirmek.”

mümkün. “Bu Suça Ortak Olmayacağız” bildirisinin ardından akademisyenlere yönelik saldırının, on binlerce Eğitim Sen’inin açığa alınmasının, 38 Eğitim Sen’li akademisyenin KHK ile ihracının, 20’ye yakın imzacının sözleşmesi yenilenmeyerek ilişkisinin kesilmesi ve hatta proje okullarına bakanlık eliyle öğretmen atanmasının ardında böyle bir mantığın işlediğini düşünüyorum. AKP bugün şort giydiği için otobüste bir hemşireye tekme atan kişinin dile getirdiği şıara uygun bir nesil yetiştirmek istiyor: İslâmi değerlere, şeriata göre şekillenmiş bir toplum. Bu anlamda en büyük toplum mühendisliğini bugün AKP yürütüyor. 15 Temmuz’un ardından bu eğitim-öğretim yılının açılışı her okula dağıtılan 15 Temmuz broşürleriyle yapıldı, yeni bir kur(tuluş des-tanı anlatılmaya başlandı. Darbe girişimine katılanların yok edilmesi için silahlandırılmış kitleler sokağa çağrıldı, camilerde gençlik örgütlenmesi gerçekleştirilmesi salık verildi. AKP’nin kendi sokak milislerini oluşturmak

için gençlere verdiği önem açıkça ortada. Camiden çıkan kitlelerin yol açtığı katliamlar ise hâlâ hafızalarımızda. Faşizmin temelinde, Zeev Sternhell’in *Faşist İdeolojinin Doğuşu* kitabının gösterdiği gibi, materyalist temellerden arındırılmış, feda kültürüne, esrimeye, cesarete dayanan anlayış yatıyor. Bu temel bugün Erdoğan’ın şahsında cisimleştiriliyor. 15 Temmuz broşürleriyle benimsetilmek istenen anlayış da bunun üzerine kurulu. Kendileri yerine düşünen, karar veren güçlü lider ile ona tam itaat gösteren, vur deyince vuracak, öl deyince ölecek bir nesil için eğitim alanında yoğun bir mücadele yaşanıyor.

15 Temmuz’la ilgili kitapçıkların yanı sıra, medya aracılığıyla da bir kahramanlık miti inşa ediliyor. Yeni Türkiye’nin yeni kahramanlık epiğinde kurucu figür, Erdoğan’ın siyasal bedeni. “Millet”in her ferdi bedeninin bir parçası. Bu epiği nasıl yorumluyorsunuz? 15 Temmuz hem Türklerin Anadolu’ya gelişinden beri bir süreklilik içinde ele alınarak

Türklerin bağımsızlık mücadelesinin bir uğrağı gibi sunuluyor hem de bir kopuşa işaret ediyor. Eski rejim bir dekadans olarak işaretleniyor ve ona dair her şeyden kopuş olarak yeni rejimin kuruluşu ve Erdoğan’ın iktidarı görünür kılınmaya çalışılıyor. 15 Temmuz da bu yeni rejimin kur(tuluş günü veya Zafer Bayramı olarak işaretlenmeye aday. Erdoğan’ın doğum gününün ilk kez kitleleştirilmeye çalışılan bir biçimde kutlanması söz konusu oldu. Bu, Nazi rejimine dair bilgisi olan herkeste Hitler’in doğum günü kutlamalarını çağırıyordu. “Türk milleti”nin Erdoğan’da cisimleştiğini gösteren birçok imge üretildi, dolaşıma sokuldu. Erdoğan 15 Temmuz sonrasında tanrılaştırıldı. Ölümüne meydan okuyan, ölümsüz bir lider olarak imajı pekiştirildi. Darbe girişimine karşı sokağa çağrılan, ölen-öldüren kitle kahramanlaştırıldı; vatan, bayrak ve lider uğruna fedakarlık-canı feda etme söylemi dolaşıma sokuldu. Dökülen kan üzerinden yeni bir birlik kuruldu. Bu birlik Yenikapı mitinginin

VELİ-DER İKİNCİ BAŞKANI METİN ERDOĞDU

“Proje okullar”ın amacı ümmeççi nesiller

Eğitimin dönüştürülmesi 2012’de AKP’nin çıkardığı 4+4+4 eğitim yasasıyla başladı. Ülke genelinde ilk uygulamalarından biri camilerle okulların birleştirilmesi oldu: Normal okulların içerisine imam Hatip sınıflarını yerleştirdiler. Yerleştirilen sınıflar Cuma günleri okul koridorlarında namaz kılıyor, okulların avluları camiye çevriliyor. Öğrencilerin çoğu “uygulamalı” olarak Cuma günü camilere götürülüyor. İmamları okullara getirip ders verdiriyorlar. Gerici, cinsiyetçi ve ticari bir eğitim uygulaması başlatıldı. Proje okulları da gerici bir eğitime yönelik operasyonun bir parçasıdır. İstanbul Erkek Lisesi, Vefa Lisesi, Kabataş Lisesi, Kadıköy Anadolu Lisesi gibi tarihsel kökleri

ve gelenekleri olan, nitelikli ve bilimsel eğitim veren bu okulların yetiştirdiği, dünyada bilim ve teknoloji üreten ülkelerle rekabet edecek ve ülkemizi söz sahibi yapacak potansiyele sahip bu parlak liselileri AKP iktidarı istemiyor. Türkiye’de ilk olarak 1980’lerde İstanbul Göztepe’de açılan Güzel Sanatlar Lisesi de bu proje kapsamında. Bu ülkede kitabı bombaya benzeten zihniyetler evrensel ortak dil olan sanatı, kültürü, müziği ve resmi de belli ki tehlikeli bir madde olarak görüyor. Mülakat değil, liyakat esas alınarak zamanında sınavla bu okullara gelen, analitik düşünen, donanımlı öğretmenler Milli Eğitim Bakanı’nın hukuksuz uygulamasıyla tasfiye edilmektedir. Bi-

limsel, laik, nitelikli eğitim alan, özgür düşünen, biat kültürüne yatkın olmayan bu liselilerden ümmetçi bir toplum oluşturamayacaklarını bilenler, “proje okullar”ını uygulamaya koydular. Bu projeye amaçladıkları bu okulların niteliklerini düşürmek, uzak imam hatiplerde olduğu gibi, dogmatik bir eğitim yöntemiyle kendilerine biat edecek ümmetçi nesiller yetiştirmektir. Okullardan gönderilen öğretmen-

lerinin yerine mülakatla atanacak öğretmenlerden çocuklarının yeterli eğitim alamayacakları kaygısını taşıyan ebeveynleri çeşitli arayışlara itecektir. Parası olan veliler çocuklarını ya yurt dışında eğitim aldırmanın yolunu arayacak ya da özel okullara göndereceklerdir. Bu da tam da iktidarın istediği eğitimde özelleştirmeyi artıracaktır. Veli-Der olarak gidişata sessiz kalmayacağız. Bizler, bu alanda mücadelenin gerekli olduğunu düşünerek ilk başta Kartal’da Zekeriya Güçer İlköğretim Okulu’nun 4+4+4 uygulamasıyla dönüşümüne karşı Veli İniyatifi’ni kurduk. Ne var ki, bireysel inisiyatiflerin yetersiz olduğunu gördük ve kitlesel eylemler yapmamız gerektiğini düşünerek örgütlendik. Şu anda Türkiye genelinde yedi Veli-Der şubemiz ve altı bin civarında üyemiz var. Örgütümüzü ve mücadelemizi büyütmek için, AKP karanlığına karşı çalışmaya ve direnmeye devam edeceğiz.

de somutlaştırıldı. Salalar, mevlitler, cenazeler bu resmin ayrılmaz bir parçası olarak yerini aldı. Okul açılışları da besmeleler eşliğinde, dualarla yapıldı ve 15 Temmuz “destanı” kitapçıklaştırılarak öğrencilere dağıtıldı, bilinçaltına yerleştirilmesi için çalışmalar yapıldı. “Yeniden kurma” iddiasıyla önce imge savaşları başladı; eski ve yeni arasında kıyasıya bir savaş sürüyor. Eskinin sembolleri yenilerle yer değiştiriyor. Şimdi artık “Reis” deyince Erdoğan imgesinin çağırılması eğitim sisteminin ayrılmaz parçası olan sınav sorularına konu oluyor. İlerleyen dönemlerde belki de 15 Temmuz için yapılan marş, İstiklal Marşının yerini alır kim bilir.

Siyasal İslâm ile sermaye arasında simbiyotik bir ilişki olduğu malûm. KOÇ grubunun daha önce başlattığı, ucuz işgücü profilini ve sömürü sistemini kuvvetlendirmeyi amaçlayan “meslek lisesi, memleket meselesi” projesi ile AKP’nin “proje okulları” arasında piyasacı ve dinsel noktalardan nasıl irtibat kurabiliriz?

AKP’nin kendi sokak milislerini oluşturmak için gençlere verdiği önem açıkça ortada. Camiden çıkan kitlelerin yol açtığı katliamlar ise hâlâ hafızalarımızda. Faşizmin temelinde feda kültürüne dayanan anlayış yatıyor. Bu temel bugün Erdoğan’ın şahsında cisimleştiriliyor. Kendileri yerine düşünen, karar veren güçlü lidere tam itaat gösteren, vur deyince vuracak, öl deyince ölecek bir nesil için eğitim alanında yoğun bir mücadele yaşanıyor.

Koç’ların “toplum ve özel sektör arasında dinamik bir ilişki yaratmak” şeklinde tarif edilen projesi aslen özel sektörde ihtiyacı duyulan ucuz işgücünün sağlanmasına yönelik. Sömürünün “kendini gerçekleştirmek” adı altına gizlendiği bir uygulamadan söz etmek mümkün. Verimlilik ve kalite gibi kapitalist sistemin en belirgin iki kavramı üzerine kurulu olan, piyasanın devlet eliyle desteklenmesine ve korunup geliştirilmesine dayanan anlayışı somutlaştıran bir proje aynı zamanda. AKP döneminde yapılan bir protokolle hayata geçirilen bu program AKP’nin neoliberal politikalarıyla da uyumlu. Özelleştirmeler ve kamu rejimindeki dönüşüm, güvencesiz istihdam biçiminin yegâne istihdam biçimi haline getirilmeye çalışılması, sermaye lehine yapılan düzenlemeler emeğe yönelik saldırı-

ların boyutunu gösteriyor. Meslek lisesi projesinin istihdam yaratmak söylemiyle emek sömürsünü gizlemesinde olduğu gibi, AKP de din ile benzer bir örtmeyi yapmak istiyor. En tipik örneği Soma katliamı. 301 madencinin öldürüldüğü katliamda sermayenin kayırıldığı bir dava süreci izliyoruz. Ölen emekçilerin ailelerine haklarının verilmesi yerine ölümün de kazanın da Allah’tan geldiği, tevekkülün şart olduğunun anlatıldığı bir trajedi izledik. Öfkesini haykıranlar tekmelendi, haklarını arayanlar polis şiddetiyle karşılaştı, ölüm acısı yaşayan aileler tepki gösterip hak arayışına girmesin diye mollalar yollandı, dini değerler seferber edildi. Bu açıdan piyasacı anlayışla din arasında sıkı bir işbirliği hakim. İşçi sınıfı dini değerlerle pasifleştirilmeye, sömürü mekanizmasına gönüllü kuluk etmeye zorlanıyor. Başına gelen her şeyi kabullenen, tevekkül eden bir işçi “sınıfı”nın yaratılmasının yolu da dini değerlere uygun, biat kültürüyle eğitilen gençlerden geçiyor. AKP’nin neoliberal politikaları ile dinci/mezhapçı uygulamaları arasında sıkı bir bağ var. Bunu görmezden gelirsek mücadelemizi de doğru yerden kuramayız.

İdeolojik ve siyasal yönden kuşatmanın yoğunlaştığı bu dönemde Eğitim Sen nasıl bir yol izleyecek?

Eğitim Sen öncelikle savunduğu değerleri inat, ısrar ve kararlılıkla savunmaya devam edecek. AKP’nin yerleştirmeye ve süreklilik kazandırmaya çalıştığı mezhapçı faşist İslâmi rejimin karanlığı karşısında en önemli savunma hattı laik ve bilimsel eğitimidir. Bir emek örgütü olarak emeğin özgürleşmesi, insanın kendini gerçekleştirdiği, onurlu bir yaşamın kurulması için mücadelemiz elbet sürecek. Toplumsal sorunlara çözüm geliştirmek konusunda sorumluluğumuzun farkındayız. Toplumsal barış sadece etnik çatışma ekseninden ele alınamaz, aynı zamanda bir arada yaşamın kurulabilmesi için gericilikle mücadele etmek ve laikliği kazanmak kritiktir. Tabii ki silahların susması, ölümlerin durması, barışın tesisi için çatışmasızlık ortamı çok önemlidir. AKP’nin yol açtığı karanlığı dağıtmak için bu talebin yanı sıra, toplumun seküler bir şekilde yeniden kurulması çok önemli. Eğitim Sen’in önünde bu sorumluluklarının yanı sıra açığa alınan, ihraç edilen üyeleriyle dayanışma geliştirme, örgütlülüğünü koruma ve güçlendirme sorumluluğu da bulunuyor. Eğitim Sen hakların yasalardan önce geldiği şiarıyla mücadeleler sonucu kurulmuş bir örgüt olarak bu niteliğini sürdürecektir. AKP iktidarının saldırıları karşısında da geri adım atmayacak ve yılmayacaktır. İş yerlerinden başlayarak adım adım örgütlülüğümüzü korumamız ve güçlendirmemiz gerekiyor. Örgütlü bir halkı hiçbir kuvvet yenemez. Bunun bilinciyle Eğitim Sen mücadelesine yılmadan devam edecek.

SÖYLEŞİ: KANSU YILDIRIM

RAKAMLARLA TASFİYE SÜRECİNİN KRONOLOJİSİ

Binler, on binler

15 Temmuz’un hemen ardından yaklaşık 33 bin öğretmen görevden uzaklaştırıldı. O günlerde bu kişilerin 3318’inin Eğitim Bir Sen, 1371’inin Türk Eğitim Sen ve 88’inin Eğitim Sen üyesi olduğu basında yer aldı. Üniversitelerden ise 5342 kişi görevden uzaklaştırıldı. YÖK, Türkiye’deki üniversitelerde görev yapan 1577 fakülte dekanının, yani halihazırdaki tüm dekanların istifasını istedi. Aktif Eğitim Sen adındaki sendikanın üyelerinin ise neredeyse tamamı (üye sayısı 18. 015’ti), sendikanın Gülen Cemaati tarafından kurulduğu iddiası nedeniyle görevden uzaklaştırıldı, Aktif Eğitim Sen de kapatıldı. Yine Gülen cemaatine ait olduğu iddia edilen özel okullarda çalışan 21 bin öğretmenin lisansı (çalışma belgeleri) iptal edildi. Kapatılan 15 vakıf üniversitesinde çalışan –2808’i öğretim elemanı olmak üzere– yaklaşık altı bin kişi bir gecede işsiz kaldı.

1 Eylül gece yarısı, OHAL kapsamında yayınlanan 672 Sayılı KHK ile 28.163’ü MEB, 2346 YÖK kapsamında olmak üzere, toplamda 50. 875 kamu personeli en temel hukuk ilkeleri ve anayasa ayaklar altına alınarak, adil yargılama ve savunma hakkı bile tanınmadan kamu görevinden ihraç edildi. Bu kapsamda ihraç edilenlerin sendikal dağılımı bilinmemekle birlikte, 121’i öğretmen, 38’i akademisyen olmak üzere toplam 159 Eğitim Sen üyesi ihraç edildi. 8 Eylül’de ise 11.285 öğretmen daha hükümetin darbe fırsatçılığı sonucunda görevden uzaklaştırıldı. Bu defa açığa almalarda FETÖ yerine PKK ile ilişki iddiası öne sürüldü. Bu kişilerin sendikal dağılımlarına bakıldığında, Eğitim Sen’den 9843 kişi, Eğitim Bir Sen’den 51, Eğitim İş’ten 40, Türk Eğitim Sen’den dört, Özgür Eğitim Sen’den dört, Aktif Eğitim Sen’den ise bir kişi açığa alındı. Açığa alınanlardan 1358 kişinin ise hiçbir sendikaya üye olmadığı belirtildi.

13 Ekim’de 2400 öğretmen, “Bylock kullandıkları” iddiasıyla görevden uzaklaştırıldı. Eğitim Bir Sen ve Türk Eğitim Sen’in konuya dair tepkileri gözetilecek olursa, çoğunluğun bu sendikalara üye kişiler olduğunu söylemek mümkün.

“Bu Suça Ortak Olmayacağız” başlığıyla yayınlanan bir bildiriye imzaladıkları gerekçesiyle 32 Eğitim Sen üyesi görevden uzaklaştırıldı, yine Eğitim Sen üyesi 20 akademisyen ise sözleşmeleri yenilenmeyerek işten atıldı.

Veriler: **Eğitim Sen Yükseköğretim Uzmanı İlker Akçasoy**

Korku bulaşıcıysa cesaret de bulaşıcı

Türkiye bir defa daha referandum sath-ı mailinde – daha Türkçesiyle, eğik düzleminde. Ve bu defa düzlem çok daha eğik. Tek adam rejiminin kurumsallaşmasının eşiğindeyiz. Bu, 12 Eylül'den beter bir karanlığa, içeride ve dışarıda kanlı maceralara yokuş aşağı yuvarlanmanın da eşiği. Saray'ın ne zamandır taşlarını döşediği, üzerinde yürüdüğü bu yolun önü nasıl kesilir, bu eşikten nasıl dönülür, bir karşı yürüyüşe nasıl geçilir? Demokrasi güçleri nasıl bir araya gelebilir, bir direniş hattı nasıl kurulabilir? Saray rejiminin hedef tahtasının merkezindeki HDP ülkede ve bölgede yürütülen savaş siyasetine nasıl bakıyor, nasıl bir tutum almayı hedefliyor, toplumsal muhalefete ve ana muhalefet partisine ne öneriyor? Selahattin Demirtaş'ı dinliyoruz.

Başkanlık sistemi için referandum hazırlığı yapılıyor. Referandum ihtimaline nasıl bakıyorsunuz?

Selahattin Demirtaş: Parlamentodaki aritmetik hesaba katıldığında, referanduma gitmeyi tek başımıza engelleme şansımız yok. MHP ve AKP anlaşır ve fire vermeden bunu parlamentodan geçirirse, referanduma gidilecek. Bizim tercihimiz böyle bir ortamda herhangi bir referanduma gidilmemesidir. Çünkü böyle ortamların en büyük tehlikesi faşizmi sandıktan çıkarmak, onu kurumsallaştırıp “meşruiyetini” sağlamaktır. Adil seçim koşulları varmış gibi referandum sonucunu bu meşruiyete dayandırarak kalıcı hale getirmek dönemin en büyük tehdidi ve tehlikesidir.

Aynı zamanda toplumsal gerilimin de ciddi sonuçlara yol açmasından korkuluyor.

Tabii ki bağrında daha büyük riskler de taşıyor, ama bizim referanduma gitmeden önce OHAL koşullarını ortadan kaldıracak, muhalif medyanın toplumda özgürce kendini ifade edebileceği koşulları sağlamamız lâzım. Ortada adil bir seçim koşulu yoktur ve referandum sonuçları faşizmin kurumsallaşmasına, dikta rejiminin meşruiyetine hizmet eder. Biz böyle bir ortamda seçimi normal, meşru görmediğimizi ilan ederek bir çalışmaya başlamalıyız. Ama karşımıza konan sandığa da duyarsız kalamayız.

Ne yapacaksınız peki?

Referandum gelecekte, bunun başkanlık rejimi adı altında dayatılan bir dikta rejimi olduğunu topluma anlatmamız lâzım. Bu bir fırsattır. Belki imkânlar eskisi kadar olmayabilir, ama eldeki olanaklarla, bütün muhalif kesimler bunun son tarihsel hesaplaşma olduğunun da farkına vararak mücadele etmeli. OHAL'e karşı mücadele için, dikta rejimini anlatmak için iyi bir fırsattır referandum süreci. Başkanlığa hayır diyerek aslında nelere hayır

dediğimizi topluma anlatmanın iyi bir imkânını yakalamış olacağız. Meselenin başkanlık adı altında idarî bir değişiklik olmadığını, tümüyle ideolojik bir çatışma ve bütün Ortadoğu'da yaşanan hegemonya kurma çabasının bir parçası olduğunu Türkiye toplumuna anlatmanın da iyi bir fırsattır referandum. Referandumdan korkmuyorum. Kesinlikle iyi bir sonuç elde ederiz. Muhalif kesimler olarak derdimizi de iyi anlatırız. Fakat MHP ve AKP'nin böyle bir ortamdaki işbirliği ve medyanın tek sesli hale getirildiği, seçim kampanyasının sadece Erdoğan'ın kazanması üzerine kurulacağı hesaplanırsa, referandumda yüzde 50'den fazla oy alabilir. Bu da “başkanlık halk tarafından desteklendi, artık meşruiyeti vardır” sonucu çıkarır. Ama bizim de elde edeceğimiz başarı kesinlikle 7 Haziran'dan daha yüksek olur. Biz buna dayanarak mücadeleyi büyütüp sıçratabiliriz.

Referandum öncesi erken seçim önerilerine nasıl yaklaşıyorsunuz?

CHP'nin yaptığı gibi “bir an önce erken seçim olsun” teklifini tehlikeli buluyorum. Bu ortamda kim neyi seçebilecek? Seçim dediğiniz, toplumda eşit alternatiflerin bulunduğu ve toplumun özgürce tercih yapabileceği bir süreçtir. Haziran-temmuz gibi erken seçime gidelim demek Erdoğan'ın değirmenine su taşır. CHP bu hatayı yapıyor ve ben bunu tehlikeli buluyorum.

Diyelim ki başkanlık rejimine geçildi, Saray bu rejimi kurumsallaştıracak güçte mi sizce?

Erdoğan bir sistem yaratabilecek bir lider değil. Kendisini en güçlü hissettiği an şu andır. Herkes artık Erdoğan'ın işi alıp götürdüğünü ve bundan geri dönüş olmadığını düşünse de ben o kanıda değilim. Erdoğan bir düşünce adamı değil, entelektüel siyasetçi değil. Siyaseti bölgesel ve küresel düzeyde analiz edebilecek beceride değil. Toplumu yeniden bir inşaya götürebilecek birikime de sahip değil. Geçici bir lider. Evet, sürükleyici, halkın nabzını tutabiliyor, ama tarihe not düşebildiği,

kendisine ait tek bir cümlesi yok. Bir toplumu yeniden inşa etmek ve bir sistemi kalıcı hale getirip onu geleceğe taşımak Erdoğan'ın işi değil. Erdoğan siyasi olarak kendisiyle sınırlı bir düzen yaratabilir. Siyaseten bittiği gün, bir gün sonrasında Erdoğanizm diye bir şey kalmaz. Parçalanmış bir AKP, darmadağın bir devlet yapısı... Tabanı da yeni bir sağ oluşumunun arkasından koşacaktır. Ama Erdoğan'ın verdiği zarar, Erdoğan'dan sonra kolay kolay atılamayacaktır. Toplumda karşısındakini boğazlayacak düzeyde bir Türkçü-İslâmcı kitle yarattı. Türkçülük de, İslâmcılık da her zaman vardı. Ama Türkçü-İslâmcılık bu kadar kitleselleşmemiştir. 15 Temmuz darbe girişiminden sonra bu kitle Erdoğan'ın teşviki ve devletin de desteğiyle sokağı da kullanmayı öğrendi. Şimdi kendisi gibi düşünmeyen bütün toplumsal odakları bir tehdit olarak görüyor bu kitle. Kendisi gibi düşünmeyen bireyleri fiziken de yok etmek için sadece talimat bekliyor. Tehlike budur.

Bu tehlike nasıl bertaraf edilir?

Bunun yolu, ev ev dolaşarak yeniden halka gitmektir. Üstten siyasi çağrılarla, elit söylemlerle veya süslü laflarla bu süreç götürülemez. Seçim çalışması yapıyormuş gibi insanların güvenini kazanmak, süreci anlatmak, neler yapılabileceğini doğrudan halkla tartışmak ve bunu tabandan doğru örerak gelmek gerekiyor. Tabanı, muhalif kesimleri buna hazırlamak gerekiyor.

Neye hazırlamak gerekiyor?

Cihadist kafayla hareket eden güruha karşı ideolojik olarak kendisini koruyabilecek bir donanımına sahip olmalı. Bedel ödemeyi göze alabilen kesimlerle de sokağa çıkmanın elzem olduğunu herkese anlatmamız lâzım. Yasaklanmış olan meydan, alan, sokak direnişini büyütmemiz lâzım. Direnmek anayasal bir haktır. Toplum ceberut hale gelmiş baskıcı

Tercihimiz böyle bir ortamda herhangi bir referanduma gidilmemesidir. Ortada adil bir seçim koşulu yoktur ve referandum sonuçları faşizmin kurumsallaşmasına, dikta rejiminin meşruiyetine hizmet eder. Böyle bir ortamda seçimi normal, meşru görmediğimizi ilan ederek bir çalışmaya başlamalıyız. Ama karşımıza konan sandığa da duyarsız kalamayız.

iktidara direnme hakkına sahiptir. Dünyadaki bütün anayasa hareketleri bu direnme hakkını tanımıştır. Türkiye toplumu bu faşizme karşı meydanlarda, alanlarda direnmelidir. HDP bunu örmenin çabası içinde. Yaklaşık bir buçuk aydır bütün hazırlıklarımızı, örgütlerimizi, teşkilatlarımızı buna göre yeniden konumlandırıyoruz. Toplantılar yapıyoruz ve bütün bu çalışmayı halka, mahalleye, sokağa taşıyacak perspektifi oluşturuyoruz. Kendimize güveniyoruz. Hiç umutsuz, karamsar değilim. Baskının çok abartılı, orantısız olduğu dönemlerde bir avantaja sahipsiniz: Kazanmak için ayakta kalmanız yeterlidir. Saldırıya illa aynı oranda cevap vermeniz gerekmiyor. Bu kadar büyük saldırının bir dezavantajı vardır: Bu büyük güce rağmen karşısındakini yıkamazsa, yenilmiş sayılır. O yüzden bu fırsatı Türkiye muhalefetine iyi değerlendirmesi lâzım. Erdoğan çok abartılı güç kullanıyor diye kazanmış sayılmaz. Halka dayanarak ayakta kalırsanız kazanmış sayılırsınız.

Özellikle 10 Ekim 2015'teki Ankara Katliamı

sonrasında sokağa çıkmanın da pek bir imkânı kalmamış görünüyor. Ayrıca, 6-7 Ekim Kobanê olaylarından sonra, sizin sokak çağrılarınız büyük ölçüde kriminalize edilmiş durumda. Bir basın açıklamasına bile gitmekten korkar hale gelmiş olan insanları nasıl bir söylemle demokratik haklarını talep etmek üzere sokağa çıkmaya ikna edebilirsiniz?

Saydığınız hususlara ilaveten 15 Temmuz sonrasındaki OHAL ortamının ve KHK'lerin oluşturduğu baskı da var. OHAL'le birlikte sokağa çıkmak artık resmen de yasak. Şimdi biz öncelikle OHAL'e karşı bir kampanya planlıyor, ona hazırlanıyoruz. OHAL'in artık meşruiyeti kalmamıştır. Görünüyor ki, OHAL rutin yönetim şekli olarak kalıcılaştırılmak isteniyor. OHAL bitse bile bu, yasalarla sürdürülmek isteniyor. Biz buna karşı ev ev, kapı kapı dolaşacağız. Toplum örgütlüydü, bu örgütlülük dağıtılamadı. Ama toplum cesurdu ve kararlıydı, bu konuda bir umutsuzluk yaratıldı. Bizim topluma yeniden bu umudu verebileceğimiz kanallarımız ve mekanizmalarımız elimizden alınmış durumda. Muhalif televizyon, gazete, radyo kanalları neredeyse tamamen kapatıldı. Sosyal medyadan da belli bir kesime ulaşabiliyorsunuz. Biz üstten çağrılarla değil, ev, sokak, mahalle toplantılarıyla ve giderek büyüyen bir umut ve cesaret süreci başlatmak istiyoruz. Kapsamlı örgüt toplantıları serisi bitti, önümüzdeki hafta İstanbul bölge toplantısından sonra OHAL karşıtı kampanyamızın startını vereceğiz. Sadece HDP olarak değil, CHP, Halkevleri, Haziran Hareketi, içindeki süreci doğru okuyabilen bütün kesimlerle, en küçük platforma kadar herkesle işbirliği yapmak istiyoruz.

Bu konuda görüşmeler yapıyor musunuz?

Evet, bu sadece HDP kampanyası değil. OHAL'e karşı durmak isteyen herkesle, aydınlarla, ga-

zetecilerle, sanatçılarla kampanya yürütmek istiyoruz. Bunu adım adım örgütleyeceğiz. Çok sayıda görüşme, toplantı yaptık. Korku nasıl bulaşıcıysa cesaret de bulaşıcı. Korku insanlara yukarıdan bulaştırıldı. Korkmakta haksız değil insanlar. Bu ülkede insanlar diri diri bodrumlarda yakıldı. Haksız yere on binlerce insan işten atıldı, meydanlarda bombalar patlatıldı, yüzlerce genç öldürüldü. Dolayısıyla, topluma “niye korkuyorsunuz” demenin anlamı yok. Bizim buna karşı cesareti büyütecek işler yapmamız lâzım. Yukarıdan “hadi sokağa çıkalım” söylemi dönemin tarzı değildir. Sabırla, alttan, umudu yeniden büyütecek işler yapmamız lâzım. Karınca misali, yaşayacağımız siyasi alanı yeniden kanallar açarak büyütmeliyiz. Sonrası gelecektir. Bu mücadele bir haftalık, bir aylık olarak düşünülmemeli. 15 Temmuz sonrasında Türkiye yeni bir hatta girdi. Demokratik siyaset kanalları sıfıra yakındı, şimdi sıfırın altındadır. Biz yeniden 7 Haziran öncesindeki “olağan” dönemin –ne kadar olağan ve demokratik idiyse– koşullarına dönmek için uğraşmalıyız. Bunu alt etmeden, sanki Türkiye sıradan bir muhalefetle düzelirmiş gibi davranmak tam da Erdoğan’ın arzu ettiği şeydir. Biz buna teslim olmadan, şunu ispatlamaya çalışacağız: Yenilmedik, Erdoğan kazanmadı. Çünkü Erdoğan tam da “artık yapabileceğiniz her şey bitti, benim dayatmamı kabul edeceksiniz, bu fiili durumu da resmîleştireceksiniz” duygusunu hâkim kılmaya çalışıyor. Bahçeli ve MHP’nin kurduğu söylem tam da Erdoğan’ın arzuladığı anlaşma-uzlaşma üzerine kuruldu. Biz hayır diyoruz, sen kazanmadın ve biz bitti demeden de bitmez bu iş.

Bir yandan da HDP milletvekillerini ve siz eşbaşkanları doğrudan hedef alan yargısal bir süreç işliyor. Bazı milletvekilleri hakkında

mahkemeye zorla getirilme kararı var, tutuklanmaları da olası. Bunlar partiniz içinde nasıl algılanıyor?

Tutuklama, gözaltı olabilir. Biz eşbaşkanlara dahil, bir yargı operasyonu olabilir. Bu çok ihtimal dahilindedir ve şu anda bunun olmaması için yasal engel yok. Peki, neden yapamadılar? Ocak ayından beri Erdoğan neredeyse gece-gündüz “dokunulmazlıklarını kaldırırsın, yargı gereğini acilen yapsın” diye

Referandum gelecekte, bunun başkanlık rejimi adı altında dayatılan bir dikta rejimi olduğunu topluma anlatmamız lâzım. Bu bir fırsattır. Belki imkânlar eskisi kadar olmayabilir, ama eldeki olanaklarla, bütün muhalif kesimler bunun son tarihsel hesaplaşma olmadığının da farkına vararak mücadele etmeli.

kamuoyu önünde talimat veriyor. Acaba zaman zaman bize karşı merhamet duyguları mı depreşiyor da bunu yapmıyorlar? Hayır. Tam da bunun kendisine maliyetinin yüksek olacağını her hesap ettiklerinde, frene basmak zorunda kalıyorlar. Ama gerilim-çatışma giderek sertleşiyor ve Erdoğan artık bazı maliyetleri ödemeyi de göze alabilir.

Ne gibi maliyetler?

Hem Türkiye’de hem de bölgede bazı siyasi maliyetleri göze alabilir. Bu yüzden bize yönelik tutuklamalar da olabilir. Fakat biz tabanımızı buna karşı tepki gösterebileceği, elin-

deki bütün olanaklarla protesto edebileceği, iradesine sahip çıktığını ispatlayabileceği bir örgütlülük düzeyinde tutmaya çalışıyoruz. Diplomatik alandaki bütün çalışmalarımız bu başlığın bir parçası. Tutuklama gerçekleştğinde önemli bir uluslararası dayanışma bekliyoruz –bu konuda belli hazırlıklarımız var. Güçlü konumdayız. Onlar bütün dünyada IŞİD zihniyetinin temsilcisi olarak görülüyor, HDP ise bütün dünyada bu karanlık içinde parlayan bir yıldız olarak. Bu avantajımızı diplomatik alanda iyi değerlendirdik ve bugüne kadar getirdik. Ama hiç durmuyoruz. Kampanya üstüne kampanya, çalışma üzerine çalışma örüyoruz. Bir yandan bu çılgınlığı yapmamaları için uğraşıyoruz, ama yaparlarsa, postumuzun ucuz olmadığını göstermek istiyoruz. Böyle bir şey yapılırsa, bu HDP’nin durdurulmasına değil, sıçrayışına dönüşebilir. Bundan da herkesin emin olarak, özgüvenli hareket etmesi gerekiyor.

AB’nin ve üye ülkelerinin Türkiye’deki antide-mokratik uygulamalara büyük ölçüde sessiz kaldıkları bir ortamda, size yönelik herhangi bir tutuklamaya karşı güçlü ses çıkarmalarını bekliyor musunuz?

Dünyayı hükümetlerden ve devletlerden ibaret görmemek lâzım. Özellikle batıda, hükümetleri belirleyen veya denetleyen güçlü baskı grupları da var. Güçlü bir sivil toplum, basın, muhalefet var. Bizim sadece hükümetler düzeyinde değil, asıl bu kesimlerle ilişkimiz çok güçlü. Böyle bir uygulamayla karşılaştığımızda sessiz kalan hükümetler, kendi kamuoylarının çok büyük bir tepkisiyle karşılaştacaktır. Biz onları AB değerlerine, Kopenhag kriterlerine ve kendi kamuoylarına, her koşulda korumayı taahhüt ettikleri değerleri bir kez daha savunmaya zorluyoruz. Bize değil, kendi değerlerine sahip çıkmaya çağır-

ERBİL-SÜLEYMANİYE-BAĞDAT-ANKARA HATTI

Özgüçlerin ittifakına doğru

Eylül ayı sonunda Kürdistan Bölgesel Yönetimi’nde Mesud Barzani ve Celal Talabani başta olmak üzere siyasi temsilcilerle çeşitli görüşmeler yaptınız. Kürdistan’a niçin gittiniz ve neyle döndünüz?

Selahattin Demirtaş: Güney Kürdistan’daki Kürt siyasi partileri ve hareketleri arasında bir yılı aşkın süredir diyalog kopmuş durumda. Parlamento kapalı, bakanların ve parlamento başkanının başkente girişi yasaklanmış. Olağanüstü bir durum yaşanıyor. Kürt siyasetinin bir arada olması gereken en acil dönemde en dağınık vaziyet yaşanıyor. Neredeyse birbirlerine silah çekecek kadar ciddi bir gerilim içinde. Kürdistan’daki partilerin bir arada hareket etmeleri, parlamentonun yeniden işler hale gelmesi konusunda

hem bizim bir isteğimiz vardı hem de onların HDP’den beklentileri vardı. **Beklenti içinde olan partiler hangileriydi?**

Ayrım gözetmeksizin tüm partiler.

Size bir davet mi geldi?

Resmî bir davetten çok, KDP’li, YNK’li ve Goran Hareketi’nden dostlarımız bir arabulucu girişiminin mutlaka olması gerektiğini ve bunu yapabilecek tek partinin HDP olduğunu belirterek bir sorumluluk yüklediler bize. Biz de bu çalışmayı yaptık ve hepsiyle görüştük. Yeniden birbiriyle temas kurmaları, doğrudan görüşme yapabilmeleri için hepsinden ricada bulunduk. Çünkü bölge emperyal müdahaleyle kaynıyorken, bölgedeki ulus devletler statükolarını korumaya çalışırken tüm ezilen halkların kaderlerini ellerine

alabilmesi, özgüce dayalı olarak birlikte hareket etmelerine bağlıdır. Bunları söylemek için siyasi analist olmaya gerek yok. Sokaktaki her insan bunu bekliyor. Hal böyleyken siyasi partilerin veya liderlerin kendi dertlerine düşmesi, partizan çıkarlarla hareket edilmesi hem Rojava için hem de Güney Kürdistan için bir yıldır çok büyük sıkıntılar yaratıyor. Bu konuları

konuştuk ve daha iyi bir noktaya gidelebilmesi için ön açıcı olduk. Ama tabii henüz sonuç almış değiliz.

KDP-YNK ihtilafının arkaplanında Tahrir, Bağdat ve Ankara’yla münasebetlerdeki farklılık da yatıyor. KDP bölgedeki tek müttefik olarak Ankara’yı görürken YNK Tahrir ve Bağdat’la daha yakın bir ilişki içinde. Dolayısıyla KDP-YNK ihtilafında

riyoruz. Bu konuda da belli sonuçlar ortaya çıktı. Avrupa Konseyi'ndeki tartışmaları

izliyorsunuz. Türkiye'nin yeniden izleme sürecine alınması tartışması yapılıyor ve böyle giderse bu karar çıkabilir. Ki Konsey, Türkiye'nin de üye olduğu güçlü bir mekanizma. Konsey'deki ülkelerin temsilcilerinin neler konuştuğuna dikkat edin. Tek tek devlet başkanlığı düzeyinde söyleyemedikleri her şeyi Konsey üzerinden Türkiye'ye söylüyorlar. Sert eleştiriler ve yaptırım kararları oradan çıkabilir.

Erdoğan'ın sık sık idam cezası savunusu aslında AB ile münasebetleri askıya alma arzusunun dolaylı ifadesi sayılmaz mı? Sizce iktidar AB üyelik sürecinin devamından yana mı?

Zihniyet olarak, ideolojik olarak yana değil tabii. Gücü yetse bugün müzakereleri bitirir, Konsey'den de çıkar, yüzünü Güney'e, Arap ülkelerine dönebilir. Ama bu iş Erdoğan istedi diye gelişecek değil. Bunun Türkiye ekonomisine faturası AKP'yi tuzla buz edebilir. Bakmayın bu konuda ahkâm kestiklerine. Türkiye gerçekten AB'ye yüzünü tümünden dönmek istiyorsa bu çok uzun bir geçiş süreci gerektiriyor. Erdoğan bunu "kestim, küstüm" gibi bir politikayla belirleyemez. Türkiye'nin dünyada en çok ticaret yaptığı ülke Almanya. Avrupa ülkeleriyle Türkiye'nin ticareti, dış ticaretin neredeyse yüzde 80'i. Erdoğan bunu bildiği için kolay kolay yapamayacak.

Başkanlık referandumu söz konusu olursa, HDP ile CHP tabanı arasında bir ittifak için tarihi fırsatın yakalanabileceği söyleniyor. İki taban arasında bu anlamda bir ortaklaşmanın koşulları hâlâ var mı?

Kemalizm-sol ilişkisi, Kemalizm-Kürt hareketi ilişkisi, Ortadoğu'daki çizgi ve çıkar savaş-

Taktiksel işbirliklerine açık olmamız gerektiğini düşünüyorum. Bir seçim, bir referandum, bir kampanya veya bir hamle için bile işbirliği yapmaya değer. Fakat esas mevzu şu: Niye stratejik ittifaklara ve işbirliğine gidemiyoruz? Çünkü Ortadoğu'da veya Türkiye'de Kürtlerin kazanımlarının Türklerin ve Türkiye'nin zararına olduğu sanılıyor.

larından bağımsız değildir. Bugün HDP-CHP, HDP-Haziran Hareketi-Halkevleri ilişkisi tüm bunlardan bağımsız olarak ele alınsa çok yavan kalır. Dolayısıyla, meseleye "bu hafta işbirliği yapalım, haftaya herkes yoluna" diye bakamazsınız. Ama ben HDP'nin eşbaşkanı olarak taktiksel işbirliklerine açık olmamız gerektiğini düşünüyorum. Bir seçim, bir referandum, bir kampanya veya bir hamle için bile işbirliği yapmaya değer. Bütün bu çevreler buna açık olmalı, biz de açık olmalıyız. Fakat esas mevzu şu: Niye stratejik ittifaklara ve işbirliğine gidemiyoruz? Çünkü Ortadoğu'da veya Türkiye'de Kürtlerin kazanımlarının Türklerin ve Türkiye'nin zararına olduğu sanılıyor. Bu konuda bir uzlaşma sağlamadığımız sürece stratejik bir işbirliğine gitmemiz neredeyse imkânsız hale geliyor. Kemalistler, Kemalist sol, ulusalcılar,

ulusalcı sol, Kürtleri emperyalizmle işbirliği yaparak, kendi çıkarlarını

merkeze koyarak mücadele etmekle eleştiriyor veya suçluyor. Öbür taraftan, özellikle HDP'nin içinde yer aldığı Kürt hareketi, mevzunun bir taktik işbirliğinden çok Türkiye halkları ve ilerici kesimleriyle stratejik bir işbirliği olduğunu anlatmaya çalışıyor. Bu, Kemalist veya ulusalcı sol tarafından ısrarla anlaşılmak veya tartışılmak istenmiyor. Kürt hareketi meseleye stratejik ve ideolojik yaklaştığı için ve bütün bu çevrelerle demokratik ulus, demokratik sol çerçevesinde yeni bir toplumsal paradigmayla, yeni bir ideolojik yapılanmayla stratejik ittifak kurmak istiyor. Kürt hareketi açısından bu olmazsa olmaz bir işbirliğidir. Ama Türkiye'deki Kemalist sol ve çeperindeki sol, ısrarla bunu anlamak istemiyor. Hal böyle olunca, Türkiye'deki muhalefeti bütünlüklü olarak bir cep-hede birleştirmek giderek zorlaşıyor. Ama biz bu konuda tartışmak zorundayız. Hem CHP'yle hem Haziran'la hem de Kemalist sol. Kürt hareketini milliyetçi bir hareket olarak gören, sadece Kürtlerin çıkarları için mücadele ettiğini düşünen bir sol anlayışla ikna temelinde yeniden tartışmak hepimizin görevidir. Bir-birimizden vazgeçemeyiz. Demokrasi yanlısı İslâmî kesimlerle de, azınlıklarla da ittifak ve işbirliği yapmak ve bunu giderek stratejik bir birliğe dönüştürmek zorundayız. Başkanlığa, OHAL'e karşı veya seçimlerde geliştirilecek geçici ittifaklar bu stratejik birliğe hizmet edebilir. Bunu yapmalıyız. Başkanlık adı altında diktanın resmîleştirilmesine karşı hep beraber kampanya yürütebilmeliyiz.

İşaret ettiğiniz sorun güncel değil, yapısal bir sorun. Fakat şu an çok daha acil bir durumla karşı karşıya olduğu halde, ne siz ne CHP

bölge devletleri de belirleyiciyken, Kürdistan'da siyasi bir birlik kurulması mümkün mü?

Çelişkilerin bu kadar derinleşmesinin temel sebebi söyledüğünüz mevzu-dur. Sykes-Picot sonrası Kürtlerin parçalanmışlığı meselesi, her Kürt hareketi ve parçasının başka güçlere dayanarak ayakta kalmaları gibi bir tarihsel olguyu beraberinde getirdi. Şimdi yeni yüzyılda da Kürtler eski ittifaklarını, dayandıkları devlet veya güçleri reddederek yeni bir siyaset kuramıyorlar. ABD ve Rusya'yı ya da İran'la Türkiye'yi, Şii-Sünni hattını ne kadar ortak bir zeminde buluşturabiliyorsanız, bugün bazı Kürt hareketlerini ancak o kadar buluşturabiliyorsunuz. İmkânsız yakın bir şey. Kürt hareketlerinin buradan tek bir çıkışı var, o da halka, özgülçüline dayanmaları. Ankara'ya, Bağdat, Tahran veya Washington'a, oraya-buraya dayanmadan, bütün bu ilişkileri taktik-diplomatik çerçevede ele alıp

esas olarak ezilen halklar, sınıflar, kimlikler adına direniş hattı kuran siyasi hareketlerle ittifakı stratejik görerek yeni bir birlik oluşturabilirler. Süleymaniye-Erbil hattı arasındaki gerilim iki parti arasındaki gerilim gibi okunmamalı. Bu çok keskin iki ana hat ve çizgi arasındaki gerilime, hatta iki devlet arasındaki gerilime dönüşmüş durumda. Batı-Doğu arasındaki gerilim hattının Kürdistan'daki yansımasıdır aslında. Oradaki dostlarımıza hep şunu telkin ettik: Tabii ki uluslararası alanda diplomatik ilişkiler kurulmalı, Ankara'yla da, başka devletlerle de. Ama bunu, dayanacakları stratejik ittifak olarak görmeliler. **Musul operasyonuyla beraber Erdoğan Lozan Antlaşması'nı tartışmaya açtı, Musul'da hak iddia etmeye başladı. Bunu nasıl yorumluyorsunuz?** Lozan'ı gündeme bu kadar hızlı sokmasının nedeni Musul-Kerkük'ü almak değildir. Eldekinden olmamak için böyle bir hamle yapılıyor. En

azından Türkiye'nin mevcut statüsü korunmak isteniyor. Yoksa Türkiye'nin öbür türlü süne gücü yoktur. Türkiye'yi yönetenler ne kadar çılgın olsalar da buna kalkışacak akılsızlıkta değiller. **Türkiye'nin bölgedeki tek müttefiki Erbil hükümeti. Fakat Erbil'in de aynı zamanda Bağdat ve Washington'la Musul operasyonu bağlamında bir anlaşması var. Aynı anda iki ayrı blokla ittifak kuran Erbil'in bunu sürdürebileceğini düşünüyor musunuz? Türkiye'yle ittifaklarında çatırdama söz konusu olur mu?** Güney Kürdistan'ın Ankara'yla diplomatik ilişki kurmasına karşı değil. Bütün bu ilişkilerin partiler arasından çıkıp halklar arası ilişkiye dayanması gerektiğini savunuyoruz. HDP bunu yapıyor. HDP, Kürt-Türk ittifakına karşı değil ki. Tam da bu zemin üzerine oluşmuş bir partiyiz. Türk halkının, Kürt halkının, Ermeni, Arap, Fars ve bölgedeki diğer halkların direniş odaklarının ve ezilenleri temsil etme

iddiasında olan tüm halk hareketlerinin ittifak yapması gerektiğini düşünüyor ve savunuyoruz. Güney Kürdistan hükümeti, AKP ile ilişki kurmanın bütün Türkiye halkıyla ilişki kurmak olduğunu düşünüyor. Erdoğan da KDP'yle ilişki kurmanın tüm Kürtlerle ilişki kurma anlamına geldiğini düşünüyor. İkisi de yanılıyor. Biz ilişki kurulmasına karşı değiliz, ama ilişkilerin partiler arası ilişkiyle sınırlı kalmasının iki tarafı da çok zorladığını ve zorlamaya da devam edeceğini düşünüyoruz. Erdoğan'ın kafasındaki hedeflerle KDP'nin kafasındaki hedeflerin farklı olması çok normaldir. İkisi de bu ilişkiye taktik yaklaşıyor –olması gereken de budur. Bizim uyarımız da bu yöndedir: Kimse bu ilişkiye stratejikmiş gibi yaklaşmasın ve değerlendirmesini buna göre yapmasın. Çünkü sahadaki gelişmeler bunu kesinlikle boş çıkarır. Sahadaki ilerlemeye görünen o ki, herkes kendi kazanımını sağlama almaya çalışacak.

ve diğer muhalif kesimler birbirine karşı sözünü pek yumuşatmıyor.

Evet, bu yapısal sorunu şu anki acil dönemde çözemeyiz. O yüzden taktiksel işbirliğine gitmeliyiz diyorum. Katılıyorum, muhalefetin birbirine karşı sert bir dil kullanması doğru değil. Fakat Yenikapı'ya gidip aleni bir şekilde Erdoğan'ın çizdiği bir politikanın yanında saf tutmayı bir muhalefet biçimi olarak kabul etmemizi kimse beklemesin. Bununla ilgili bir özeleştiril verilmesi lâzım.

CHP tabanı da "Yenikapı ruhu"ndan rahatsız.

Biz parlamentonun üçüncü büyük partisiyiz. Diğer partilerin tabanlarından oy almak, onları ikna etmek herkesin hakkıdır, bizim de hakkımızdır. CHP tabanına "siz bu yönetimi hak etmiyorsunuz" diyoruz. Böyle bir yönetim CHP tabanı için zulümdür. Kaç tane CHP'li Yenikapı'daydı? Bir kişi bile olduğunu zannetmiyorum. Tam tersine, Yenikapı'daki sahnede oluşturulan ruhtan CHP tabanı ürktü, korktu. CHP yönetiminin "muhalefeti önemli ölçüde gerileten bir iş yaptık" diyerek özeleştiril vermesi lâzım. Doğru, darbeye karşı direniş hakkı, meşruiydu. Ama onu zaten yapıyorduk. Bu konuda bir sıkıntı yoktu ki. Ama Erdoğan'ın siyasi darbesinin önünü açan şey, Kılıçdaroğlu'nun Yenikapı'ya gitmesidir, Bahçeli'nin gitmesi değil. Orada muhalefet kırıldı. Kılıçdaroğlu nezdinde bütün muhalefeti oradan ezmeye başladılar. Evet, muhalefet birbirine karşı dilini yumuşatsın, ama herhalde buluşacağımız yer Yenikapı ruhu değil. Muhalefet bir ruhta birleşmek istiyorsa, bu Gezi ruhudur. Buyrun orada buluşalım. Gezi'den başka bizi buluşturacak bir ruh var mı?

Diyelim ki anamuhalefetin başkanı sizsiniz. Ne yapardınız?

Kendimi Kılıçdaroğlu'nun yerine koyarak düşünemem, ama elimde öyle bir güç olsaydı, partim öyle bir konumda olsaydı, yapacağım ilk iş PKK'ye ateşkes çağrısı olurdu. Derdim ki, "silahları sustur, ateşi kes. Biz senin Türkiye'ye karşı silahları tümüyle bırakabileceğin koşulları yaratmak için anamuhalefet partisi olarak parlamentoda inisiyatif alıyoruz. Bunun için demokratik siyasete şans ver. Türkiye'nin ikinci büyük partisi olarak topluma alternatif bir çözüm süreci programı açıklayacağız. Bunun için silahları sustur." Biz bunu HDP olarak bugün söylüyoruz da, öyle bir güç olarak söylediğimizde yaratacağımız etki başka olurdu. Ve topluma dönüp şunu söylerdim: "AKP bir çözüm süreci yürüttü. Bunu kendi çıkarları için kullandı. Ve biz yeni bir çözüm süreci başlasın istiyoruz. Programımız da, çözüm sürecinden muradımız da şudur. Mekanizmalar, yasal dayanaklar şöyle olacak, nihai hedefi de süresi de bu olacak." Bunun için bütün toplumdan destek isterdim. Peki böyle bir programı açıkladıktan sonra AKP ve Erdoğan savaşı sürdürsün bakalım, nasıl sürdürecektir! Bir anda Saray'ın savaşı boşa düşer. Böyle bir

programa PKK eylem yapsın bakalım, nasıl yapıyor! Diyorsunuz ya, anamuhalefet olsaydınız ne yapardınız diye. Hiçbir şey yapamazsak, bunu yapardık ve bunun üzerinden muazzam bir enerjiyle toplumsal muhalefeti büyütme fırsatı çıkarırdık. Kılıçdaroğlu ne diyor? "Biz hükümete açık çek verdik, terörü bitirmesi için ne gerekiyorsa sunduk, sunmaya da devam ediyoruz. Niye bitirmiyorsunuz terörü kardeşim?" Söyleyebildiği tek şey bu. Sosyal demokrat bir parti olduğunu iddia eden anamuhalefet partisi, yüzde 25'in desteğini alıyor, ağırlıklı olarak Türk seçmenden destek alıyor ve demokrat bir tabanı var. Ama bu gücünü hükümetin Kürtlere karşı savaşına açık çek olarak kullanıyor sadece. Tıkanma noktası burasıdır işte. Siyaset açılacaksa buradan açılır. CHP'nin işgal ettiği alan barışın, demokratikleşmenin yolunu tıkıyor, AKP'ye karşı mücadelenin yolunu tıkıyor. AKP her

Ulusalçılar, ulusalcı sol, Kürtleri emperyalizmle işbirliği yaparak kendi çıkarları merkeze koyarak mücadele etmekle eleştiriyor veya suçluyor. Öbür taraftan, özellikle HDP'nin içinde yer aldığı Kürt hareketi, mevzunun bir taktik işbirliğinden çok Türkiye halkları ve ilerici kesimleriyle stratejik bir işbirliği olduğunu anlatmaya çalışıyor. Bu, Kemalist veya ulusalcı sol tarafından ısrarla anlaşılmak veya tartışılmak istenmiyor.

sıkıştığında, yaptıkları hatalarla, devletin bekası adına resmen faşizan sistemin değirmenine su taşıyorlar. Biz bunu eleştirmeden veya tespit etmeden yürüyemiyoruz artık. CHP yönetimini eleştirmek muhalefete karşı bir muhalefet değil, aslında iktidara karşı muhalefetin de bir parçasıdır artık.

Trabzon'da geçtiğimiz günlerde epilasyon broşürü dağıtan birkaç kişi, "dinimize aykırı" denerek kurşunlandı. Türkiye'deki faşizm gündelik hayata bu denli hükmediyor. Ve bundan en çok kadınlar etkileniyor. HDP'nin kadınlara yaklaşımı özgürlükçü olsa da, kadın hakları ve laiklik konularında yeteri kadar mücadele ettiğinizi düşünüyor musunuz?

Hayır. Burada hiç mazerete sığınmayayım. Laikliğe daha fazla vurgu yapacak işler yapmamız, söylem üretmemiz, politika geliştirmemiz lâzım. Laiklik cami, medrese, kilise üzerinden tartışılmaz. Laikliğin odağında kadın vardır. Erkek egemenliğine karşı özgür-

lükçü kadın mücadelesinin öne çıkmasıdır laiklik. HDP'de de en çok bu var. Biz bu yönümüzü iyi değerlendiremiyor ve topluma da iyi anlatamıyoruz. Erkek egemen zihniyete karşı kendini bu kadar örgütlemiş, bunu yapısına, ideolojisine, programına, bütün yönetim organlarına yansıtabilmiş bir parti olarak hakkını vermiyoruz. Toplumda bunu savunma konusunda daha cesur davranmalıyız. Parti içinde bunu tartışmıyor değiliz. Gündemin yakıcılığı içinde bunu çok vurgulayamasa da, sorunlar arasındaki diyalektiği kurarak bu meseleyi daha fazla ön plana çıkarmalıyız.

HDP içinde yer alan bazı muhafazakâr milletvekillerinin zaman zaman çok tartışılan, tepki toplayan beyanatları oluyor. HDP'nin bu muhafazakâr sesleri gereğinden fazla önemsedğine yönelik yönelik eleştiriler var. Acaba bunun sebebi İslâmcı söylem hegemonyasının partinizdeki yansıması olabilir mi?

HDP mevcut siyasal konjonktürü, algıların yaratılma ve yönetilme biçimini dikkate almadan sandığa dayalı bir siyasi zeminde kolay kolay duramaz. Bunlara dikkat etmek zorunda HDP. En nihayetinde bir seçim yarışı var, seçmeni kazanma, oy artırma gibi bir derdi de var HDP'nin. HDP sırf devrimci bir parti değildir. Devrimci partilerin seçime girme kaygısı olmaz, seçime bile girmezler hatta. Biz öyle değiliz ama. Parlamentonun en büyük üçüncü partisiyiz. Bu konumumuzu korumak ve büyütme istiyoruz. Dolayısıyla muhafazakâr tabanın beklentilerini, hassasiyetlerini üstten bir dille yok sayan yaklaşımla hiçbir şey anlatamazsınız, o tabanı yanınızda tutamazsınız. Burada partimizin sıkıştığı ve aşması gereken nokta şudur: Muhafazakâr tabanla ilişki kurma biçimini AKP'nin söylemine sıkıştırmamak lâzım. Muhafazakâr tabanla ilişki kurma biçimini AKP belirlemeli ve AKP'nin belirlediği zeminde biz de "söylemimizi böyle kurup bu alanda yarışalım" hatasına düşmemeliyiz. Zaman zaman milletvekillerimiz bu sıkışmışlığı yaşıyor. O zeminde yarışmanın tek yolunun AKP'yle aynı söylemi kurmaktan geçtiğini düşünmek yanılmanın en büyüğüdür. Her seferinde her milletvekilimizi, HDP'nin anayasasına bakmaları konusunda uyarıyoruz. Muhafazakâr kesimin de özgürlüğünün garantiye alınmasının yolu dincilik-mezhepçilik değil, laikliktir. Diğer din ve inançların baskı altında olduğu bir yerde Müslümanın kendi dinini, ibadetini yaşaması mümkün değildir. Bu yursunlar Halep'e, Kerkük'e baksınlar. Orada da Sünni Müslümanlar var. Özgürce ibadet edip inançlarını yaşayabiliyorlar mı? Hayır. Mezhepçi, sağ yaklaşımlarla kendi inançlarını diğerlerine dayattılar. Emperyal güçler de bu çelişkilerden yararlandılar ve bölgeye müdahaleye geldiler. Demokratik çerçevede bizi bir arada tutabilecek şey laikliği geliştirmektir. HDP'nin laiklikten bağımsız dü-

şünülebilecek bir anlayışı yoktur. Dincilik, mezhepçilik üzerinden kimse kendi dini anlayışına, yaşam biçimine özgürlük sağlamayı düşünmesin. Her seferinde milletvekili arkadaşlarıma bu uyarıyı yaptım. Dinci bir siyaset yapmak istiyorlarsa, Türkiye'de dinci partiler var. Milliyetçi bir siyaset yapmak istiyorlarsa, Türkiye'de milliyetçi partiler de var. Bu yol herkese açıktır. Kimseyi HDP'de zorla tutmadık. HDP'nin programına, çok kültürlü, çok dilli, çok inançlı toplumsal gerçekle buluşan anlayışına saygı duyanlar HDP'de olsunlar ve topluma da bunu böyle anlatmaya çalışsınlar. Sıkıştığı anda kimse dincilik, milliyetçilik yaparak bu sıkışmışlığı aşmaya çalışmasın. HDP bu kan revan içinde yeni yeni gelişmeye çalışan, zorluklarla bu anlayışı ayakta tutmaya çalışan bir parti. Bu tür sıkışmışlık içinde yapılmış beyanları HDP'den sapma, HDP'yi boşa çıkarma gibi görmemek lâzım. O belki o kişilerin sıkışmışlıklarıyla ilgilidir.

Temmuz 2015'te yeniden başlayan savaşın, HDP'nin 7 Haziran'daki başarısını, Türkiye'nin batısına sesini duyurma çabasını berhava etme amacı taşıdığı söyleniyor. HDP'nin PKK'yle ilişki bakımından bir sıkışmışlık içinde olduğunu düşünüyor musunuz? İktidar cehenniminin HDP-PKK özdeşleştirme çabası başarırlı oldu mu?

Şüphesiz. Bir defa PKK silah da kullanan bir hareket. Sadece Türkiye'de değil, İran, Irak, Suriye topraklarında ve dünyanın birçok ülkesinde örgütlülüğe sahip. Böyle bir örgütün tabii ki ajandası, taktikleri, bölgeye bakışı HDP'den farklıdır. HDP anayasal çerçevede kurulmuş siyasi bir parti. PKK'nin bütün yaptıklarının, eylemlerinin yarattığı toplumsal-duygusal sorunların HDP'ye fatura edilmesi AKP açısından tam da arzulanan şey. Çünkü PKK seçimlere girmiyor, seçimdeki rakibi değil. AKP bütün faturayı HDP'ye çıkarak, hatta bazen PKK'yi ağızına bile almayarak, başlattığı savaşın sorumlusu HDP'ymiş gibi göstererek sonuç elde etmeye çalıştı. Savaşın siyasi alanda yarattığı zehirlenmeyi herkesin görmesi lâzım. HDP'nin siyasi alanı daraldı da geri kalanların alanı açıldı mı? AKP grubu

Kürt hareketini milliyetçi bir hareket olarak gören, sadece Kürtlerin çıkarları için mücadele ettiğini düşünen bir sol anlayışla ikna temelinde yeniden tartışmak hepimizin görevidir. Birbirimizden vazgeçemeyiz.

siyaset mi yapabiliyor şu anda? Ya da CHP siyaset yaptığını mı zannediyor? Savaş bütün siyaset alanını zehirledi. Evet, HDP'nin büyümesini durdurdu, ama HDP'yi geriletmedi. HDP yüzde 11 - 11.5 bandında asılı kaldı ve kalıcı olduğunu ispatladı. En zor koşullarda bile bu pozisyonunu korudu. 1 Kasım seçimleri bunun bir örneğidir, sonrasında yapılan her ankette de bunu ispatladı. Tabii ki HDP'nin büyük bir hamleyle büyümesi de durdu, bunu söyleyebilirim.

Baskıcı politikalar, akademisyenlerin, öğrencilerin, öğretmenlerin, kadınların, hak talep edenlerin karşı karşıya kaldığı kuşatma karşısında en sık duyduğumuz soru şu: "Bu kâbustan nasıl çıkacağız?" Sizin buna yanıtınız var mı?

Bunun basit bir formülü yok. Kimse "şunları yaparsak bu kâbustan çıkarız" demesin. Yüz yılda bir gelişen bir girdabın içindeyiz. Türkiye birkaç aylık bir siyasi krize girmiş de hemen çıkacakmış gibi düşünmesin kimse. Öğrencisi, işçisi, memuru, akademisyeni, parlamenterleri tutuklu olabilir, fakat Erdoğan'ın teklif ettiği, "gelin burada uzlaşalım" dediği zemini kabul etmemek, "hayır, ben seninle orada uzlaşmayacağım" demek, direnenin kendisidir. Ve bunu herkes, her yerde göstermelidir. Bedel ödmeden bu iş olmaz. Özgürlüğümüz elimizden alınabilir, işimizden olabiliriz, dayak yiyebiliriz. Bütün bu bedelleri göze almadan "demokrasiyi, özgürlüğü savunuyoruz" demenin anlamı yok. 12 Eylül darbesi sonrasında bedel ödemeyi göze alanlar o bedeli ödediler, ama geleceğe de bir miras bıraktılar. Gelecek de o miras üzerin-

den şekillendi. Şimdi çok daha ağır koşullar yaşıyoruz. 12 Eylül'de bu kadar baskı yoktu. Evet, kaba-çıplak zor daha fazlaydı, ama böylesine sinsi, ismine demokrasi denen bir faşizm bu kadar kurumsallaştırılmak istenmiyordu. Şimdi direnmeyeceksek, bedel ödemeyeceksek ne zaman yapacağız? Benim bildiğim tek yol bu. Erdoğan başkanlık diyecek, OHAL diyecek, tek millet, tek dil, tek mezhep diyecek, her şeyi belirleyen olacak ve muhalefete de "uzlaşmak istiyorsanız, gelin bu zeminde uzlaşalım" diyecek. Biz buna hayır diyoruz. Hayır demenin faturası her gün daha ağır olabilir. 15 Temmuz öncesinde hayır demenin faturası yine vardı, ama bu kadar ağır değildi. O yüzden bu bedeli ödememek için rektörler, yargıçlar küppelerini ilikliyolar önünde. Varsın bir kısım insan öyle düşünsün. Ama biz kesinlikle bu bedeli göze almış bir partiyiz ve tek başımıza kalsak bile buna karşı direndiğimizi göstermek, Erdoğan'ın kazanmaması için yeterlidir. Belki biz de kazanamayacağız, ama Erdoğan'ın da kazanmasına izin vermeyeceğiz. Durumu yeniden normal mücadele şartlarına çevirecek, OHAL ve dikta şartlarını ortadan kaldıracak bir direnişi ortaya koyuyoruz ve bunu başaracağız. Biz var oldukça Erdoğan kazanamayacak. Erdoğan'ın kazanması bizim yok olmamıza veya teslim olmamıza bağlıdır. Bunu da yapmayacağımıza göre, herkesin içi rahat olsun ve direniş hattında yerini alsın. Şu an Türkiye'de iki hat var: Direnenler ve faşizmle ittifak edenler, Saray'ın önünde el pençe divan duranlar. Bundan başka bir ayrım görmüyorum. Kürt, Türk, zengin, fakir, kadın, erkek... Evet, bunların hepsi toplumdaki ayrımcılık noktaları, ama şu andaki temel ayrım direnenler ve teslim olanlardır. Biz HDP olarak direnenlerin tarafındayız ve herkesi de bu tarafa davet ediyoruz. Elinizde ne imkân varsa direnin. Kimi dua ederek direnebilir, kimi sokağa çıkarak, kimi akademide, kimi cezaevinde direnebilir. Kimi içinden geçirerek "ben sana teslim olmadım Erdoğan" desin en azından. Dirensin insanlar, biz kazanacağız.

SÖYLEŞİ: İRFAN AKTAN

Savaş kemikleşebilir

Vaktiyle “Japon kalesi” diye bir oyun vardı. Altı-yedi kişiyle oynanırdı, herkesin kendi kalesi vardı, herkes birbirinin kalesine gol atmaya çalışırdı. Oyun içinde çeşitli ittifaklar kurulur, rakipler kendi aralarında paslaşarak gözlerine kestirdikleri, ortak hedef belledikleri kalelere birlikte atak yapardı. Bu arada müttefiklerinin kalelerini de kollar, kâh onları da savunur, kâh onlara da hücum ederdi. Kimin kime gol atacağı, hangi ittifakın ne kadar süreceği belli olmazdı. Daha güçlü olanların kazanma ihtimali daha yüksekti, ama daha zayıf olanların da oyunun kaderini belirlemesi mümkündü. Suriye ve Irak’ta olup bitenler aşağı yukarı böyle, bölgeyi kan gölüne çeviren bir “Japon kalesi”. Ama güçlü-güçsüzün ötesinde, bu kanlı oyunun kurucuları ve bu oyuna maruz kalıp “kalesini” savunmaktan başka çaresi olmayanlar var. Bu kanlı “Japon kalesi”ndeki gidişatı, oyuncularını ve pozisyonlarını Central Florida Üniversitesi’ndeki Kürt Siyaseti Çalışmaları Kürsüsü öğretim üyesi Güneş Murat Tezcür’den dinliyoruz.

Son dönemlerde hem PKK hem de IŞİD’e katılımlar üzerine araştırmalar yaptınız. Öncelikle IŞİD’le ilgili araştırmanızın kapsamıyla, genel çerçevesiyle başlayalım.

Güneş Murat Tezcür: Bireylerin hangi koşullar altında hayatlarını riske ederek silahlı örgütlere katıldığını araştırıyorum. Bunun için de bir sosyal bilimci gözüyle PKK’dan Kızıl Tugaylar’a, Afrika’daki çeşitli örgütlerden cihatçılara, geniş bir alana bakıyorum. Farklı amaçlar için mücadele ediyorlar. Olağan hayatını terk ediyorsun ve silahlı bir örgüte katılıyorsun. Çoğunlukla da silahlı bir örgüte katıldığında, ölme ihtimalinin yüksek olduğunu biliyorsun. Asıl ilgimi çeken de bu. Normal hayatını sürdürebilecekken o veya bu sebepten “bu mücadeleye katılmam lâzım” diyerek, bazen bulunduğu coğrafyayı da terk edip bir harekete dahil oluyorsun. Silahlı örgütlere katılım konusundaki benzerlik buraya kadar. Sonrası farklı. Ama ben tam da bu aşamaya kadarki kısmı, yani kişinin normal hayatını terk edip bir amaç uğruna ölümü göze alışı üzerine çalışıyorum.

Amaçlar arasında çok ciddi farklar var. Örneğin, cihatçılar ahireti, sonraki “dünyayı” kazanmak için mücadele ettiklerini söylüyor. Seküler veya sol hareketler ise bu dünya ve bu hayat için mücadele ediyor.

Farklılık bununla da sınırlı değil. Örneğin, Yüksekova’nın bir köyünden 1990’larda PKK’ye katılan bir gencin hayat hikâyesiyle İstanbul’daki işini-gücünü veya okuduğu üniversiteyi bırakıp Rojava’ya giden bir gencin hayat hikâyesi de çok farklı. İkisi de Kürt hareketi saflarına katılıyor, ama onları o noktaya götüren faktörler çok farklı olabiliyor. Londra’nın bir banliyösünden Suriye’deki IŞİD’e katılan biriyle Tunus veya Suudi Arabistan’dan gelip IŞİD’e katılanların motivasyonu arasında da farklar var. Şu an Suriye’deki

Doç. Dr. Güneş Murat Tezcür, ABD’de Central Florida Üniversitesi’ndeki Kürt Siyaseti Çalışmaları Kürsüsü’nde öğretim üyesi. Kürt siyaseti, siyasal İslâm, siyasî şiddet, etnik ve dinî kimlikler ve mobilizasyon, seçim sistemleri ve dış politika üzerine akademik dergilerde çok sayıda makalesinin yanı sıra *Muslim Reformers in Iran and Turkey: The Paradox of Moderation* adlı bir kitabı yayımlandı. Türkiye, İran, Lübnan, Endonezya ve Peru’da saha araştırmaları yürüttü. Anadili Türkçenin yanı sıra İngilizce, Farsça ve Kürtçe biliyor.

cihatçılar sadece IŞİD için savaşmıyor. Türkiye’den 2013-2014’te Suriye’ye gidenlerin önemli bir kısmı ilk başlarda ÖSO’ya, Nusracılara ve diğer cihatçı örgütlere katıldılar. Fakat IŞİD, özellikle Musul’u almasından sonra ciddi bir çekim merkezi haline geldi.

Siz daha ziyade Türkiye’den IŞİD’e katılanların profilini mi incelediniz?

Hayır, dünyanın farklı bölgelerinden gidenlere de bakıyorum. Şu dikkat çekici: IŞİD’e katılanlar, diğer cihatçı örgütlere katılanlardan daha dindar değil. Mesela Mısır’dan bir genç, çok seküler bir hayat yaşarken birkaç ayda radikal bir değişim geçirip kendisini Suriye’de bulabiliyor. Veya İslâm’ı pek bilmeyen

bir genç IŞİD’in dinle ilgili basit bir mesajını çok ciddi bulup harekete geçebiliyor. İslâm’a pek hâkim olmadığı için bu mesaja karşı bir argüman da geliştirmiyor. Dolayısıyla IŞİD’in “biz burada halifelik kurduk” veya “ümme için savaşıyoruz” mesajı çok etkili olabiliyor. Bu kişilerin sadece öbür dünya için savaştıkları veya bunun üzerinden motive olduklarını söylemek pek doğru değil. IŞİD en azından yakın zamana kadar onlara alternatif bir yönetim modeli sunuyordu. Geniş bir coğrafyayı elinde bulunduruyor, çok kolay zaferler kazanıyordu. Birçok insan için orada yeni bir yaşam kurmak cazip hale gelebiliyor. Dolayısıyla sadece ahiret için değil, kurdukları yönetim modeli için de savaşıyorlar. 1980’lerden, Sovyetler’in Afganistan’ı işgalinden beri cihat kavramı var, ama IŞİD’le beraber ilk defa, çocukların, kadınların, ailelerin gidip dahil olduğu bir devlet yapısıyla karşı karşıyayız.

Cihat İslâm’ın temel kavramlarından biri. “1980’lerden beri cihat kavramı var” demenizin sebebi ne?

İslâm’ın siyasal bir ideoloji olarak ortaya çıkması ‘70’lerden itibaren başlıyor. 1967’de Arap milliyetçiliği İsrail karşısında yenildiği için İslâmcı örgütler biraz daha prestij kazanmaya başlıyor. 1973’te petrol krizi patladıktan sonra Suudi Arabistan başta olmak üzere, Arap ülkeleri çok ciddi parasal kaynaklar elde edip bu tür İslâmcı akımları destekleyince, radikal İslâmcı hareketler daha fazla palazlanıyor. 1979’da İran devrimi var. 1980’de Sovyetler Afganistan’ı işgal ettiğinde ilk defa gayrimüslim bir devlet, Müslüman bir coğrafyayı işgal etmiş oldu. Bu da yakın tarihteki en büyük cihadist mobilizasyona yol açtı. Sonrasında Bosna, Çeçenistan, arada Filipinler, Keşmir, Etiyopya, sonra 2001’de Afganistan ve 2003’te Irak, nihayet şimdi de Suriye... Cihadizmin

"Suriye'deki savaşa gidenlere baktığında, hiç beklemediğin profillerle karşılaşıyorsun. İstanbul'da tekstil atölyesinde çalışan genç bir kadın, anne-babasına 'ben cihada katılıyorum' diye not bırakıp gidiyor mesela. Kadının hayat hikâyesine baktığında, böyle bir karar almasını gerektirecek pek bir faktör göremiyorsun. Bu da biraz ürkütücü bir şey. 'Bu cihada gidebilir' gibi tipik bir profil bulmak giderek zorlaşıyor. 'Bu adam şu karakteristiklere sahipse cihada gitmesi daha muhtemel' diyebiliyorduk önceden."

tarihsel kökleri olsa bile, modern tarih açısından aslında otuz yıllık bir geçmiş var.

Bunca farklı ülke deneyimlerine rağmen cihadist örgütlerin mantar gibi üremesinin Suriye savaşıyla ortaya çıkışını nasıl izah ediyorsunuz? Arap Baharı olarak anılan sürecin başını ılımlı İslâm olarak gösterilen Müslüman Kardeşler çekerken, nasıl oldu da sahne radikal İslamcı gruplara kaldı?

Bunun yanıtı çok komplike, ama basitçe şöyle bakmayı öneriyorum: Eğer Müslüman coğrafyasında kan gövdeyi götürüyorsa, radikal gruplar, ılımlı gruplara karşı daha fazla prim yapar hale geliyor. Suriye'de başlayan isyan, İran ve Rusya destekli Esad rejimini devirmeyi başaramayınca, savaş giderek içinden çıkılmaz bir hale geldi ve asıl savaşan gruplar Selefi-radikal gruplar olmaya başladı. Böylece Müslüman coğrafyasında bu grupların prestiji bunun üzerine yükselmeye başladı. Aynı şeyi Irak ve Afganistan savaşları için de gözlemliyoruz. Gözden kaçırılmamalı, bu adamlar "biz zulüm altındaki Müslümanlar için savaşıyoruz" diyor ve bu da Müslümanlar açısından reddedilebilecek bir argüman değil. Çünkü bu grupların güçlü alternatifleri yok.

Londra'nın banliyösündeki bir Müslüman nasıl oluyor da kendisini cihatçı örgütlerin içinde buluyor?

Şu önemli bir nokta: Kürtlerden farklı olarak, sabahın köründe evlerine polis baskını yapılan insanlar değiller. Fakat birebir hayat tecrübesinden öte, algının şekillenmesiyle ilgili bir durum. Gittiği camide, kahvede veya sosyal medyada gördüğü retorik "her Müslümanın görevi bu tehdide karşı savaşmaktır" şeklindeyse, bu son derece etkili bir söylem haline gelebilir. Sosyal psikoloji çalışmalarına bakınca, insanların aidiyet bağı kurdukları topluluklara yönelen tehditlere karşı hayatlarını riske atmaları şaşırtıcı değil. Özellikle vurgulayayım ki, yanlış anlaşılmasın: Bu değerlendirmeyi meseleye normatif olarak bakarak yapıyorum. Yani olumladığım veya meşru gördüğüm sonucu çıkarılmasın.

Bu alandaki çalışmanız devam ediyor mu, sonlandı mı?

Hayır, bu araştırmayı daha da küresel bazda genişletmeye çalışıyorum. '80'lerden bu yana cihada gitmiş insanların biyografisini oluşturmaya çalışıyoruz. Şu ana kadar elimizde 1700 kişilik bir örneklem var. Bu sayıyı biraz daha artırıp örneğini Suriye'ye giden cihatçılarla daha önce başka bölgelere giden cihat-

çılarının profili arasındaki benzerlik veya farklılıkları ortaya çıkarmaya çalışacağız. IŞİD için savaşanlarla Suriye'de savaşan diğer cihatçılar arasında nasıl farklar olduğunu da araştırıyoruz. İslâmî tecrübeleri, eğitim, yaş gibi kriterler üzerinden kıyas yapacağız. Benzer bir çalışmayı Türkiye'de de yaptım, bitmek üzere. **Türkiye'deki çalışmada elde ettiğiniz bulgular neler?**

'80'lerin başından itibaren Afganistan dahil olmak üzere cihat yapılan bölgelere giden binlerce insan var. Bunlardan 450'sinin bilgi-

IŞİD'e katılanlar, diğer cihatçı örgütlere katılanlardan daha dindar değil. Bu kişilerin sadece öbür dünya için savaştıkları veya bunun üzerinden motive olduklarını söylemek pek doğru değil. Sadece ahiret için değil, kurdukları yönetim modeli için de savaşıyorlar.

sine ulaştım. 230'u son Suriye savaşına, 228'i de önceki savaşlara katılanlar. Aralarındaki demografik farklara ve IŞİD ile diğer yapılara katılanlar arasındaki farklara baktım. Suriye savaşına gidenler daha geniş bir demografik grubu temsil ediyor. 1990'larda veya 2000'lerin başında Bosna'ya veya Çeçenistan'a gidip savaşanların genelde İslâmî network'lerden geldiği görülüyor. Ama Suriye'deki savaşa gidenlere baktığında, hiç beklemediğin profiller çıkıyor. İstanbul'da tekstil atölyesinde çalışan genç bir kadın, anne-babasına "ben cihada katılıyorum" diye not bırakıp gidiyor mesela. Kadının hayat hikâyesine baktığında, böyle

bir karar almasını gerektirecek pek bir faktör göremiyorsun. Bu da biraz ürkütücü bir şey. Cihada gitme fikri Suriye'den beri sıradanlaşmış durumda. "Bu cihada gidebilir" gibi tipik bir profil bulmak giderek zorlaşıyor. "Bu adam şu karakteristiklere sahipse cihada gitmesi daha muhtemel" diyebiliyorduk önceden.

Peki niye böyle oldu?

Doğrusu bu soruyu ancak genel fikirlerle yanıtlayabilirim. Üç önemli faktör sayabiliriz. Bir kere Suriye'deki savaşa katılmak önceki savaşlara katılmaktan daha kolay. Mahalledeki camiden veya çay ocağından veya sosyal medya üzerinden bir bağlantı bulup otobüs bileti alarak Antep'e veya Kilis'e gitmek ve oradaki kontak üzerinden Suriye'ye geçmek mümkün. '80'lerde Afganistan'a veya '90'larda Çeçenistan'a gitmekle şimdi Suriye'ye gitmek arasında dağlar kadar fark var. Genç bir kız rahatlıkla Rakka'ya gidebiliyor, ama önceki dönemlerde Keşmir'e veya Çeçenistan'a gitmek çok daha zordu. İkinci faktör de Suriye savaşının Türkiye'deki "Müslüman hassasiyetleri" hiç olmadığı kadar doğrudan etkilemiş olması. Bunun sebebi "Müslümanlara uygulanan zulmün" sürekli vurgulanıyor olması, ki bunda doğruluk payı da var.

Türkiye'deki siyasi iktidarın yapısının da üçüncü bir faktör olduğu söylenebilir mi?

Bir sosyal bilimci olarak bu konuda net kanıt görmem lâzım. Ama en azından 2015'e dek cihatçı grupları AKP tehdit olarak görmedi. Onlar için esas mesele Esad rejimiydi, Kobani'nin kurtulmasından sonra da PYD... Ne zamanki ülke içinde şiddet arttı ve Batı'dan tepkiler geldi, o zaman politikasında bir değişim başladı. Son bir yıldır bu anlamda bir politika değişikliği var.

Son bir yılda nasıl bir politika değişikliği gözlemliyorsunuz?

Rusya'nın savaşa dahil olmasıyla birlikte

Esad rejiminin düşmeyeceği netleşti. Keza İran devreye girdi. Haliyle Türkiye, Suriye'deki jeopolitik koşullarda ıskartaya çıkmış oldu. Batı'dan gelen tepkiler de artınca, Suriye'de söz sahibi olabilmek için IŞİD'e karşı pozisyon almak zorunda kaldı. Ayrıca, Cerablus operasyonunda da gördüğümüz gibi, Türkiye'nin hedeflerinden biri Rojava kantonlarının bir araya gelmemesiydi. Ama bunu yapabilmesi için de IŞİD'le savaştığını göstermesi gerekiyordu. İkincisini yapmadan birincisini yapma şansı yok.

IŞİD'e katılımıla ilgili saydığınız üç unsur –ulaşım kolaylığı, aidiyet-kimlik ve Türkiye'deki iktidarın cihatçıları tehlike olarak görmemesi– değişti mi şimdi?

İkinci unsur, yani kişilerin aidiyet hissettikleri kesimin saldırı altında olduğuna dair algı değişmiş değil. Bu algı sürdükçe selefi-çihatçı örgütler bunun üzerinden beslenmeye devam edecekler. Birinci faktör, yani IŞİD'e ulaşım ile ilgili koşullar eskisine göre biraz değişmiş durumda. Batılı veya Arap ülkelerinden katılımlarda gözle görülür bir düşüş var. Ayrıca IŞİD toprak kaybetti. Üçüncü faktör, yani AKP'nin pozisyonu da jeopolitik faktörler dolayısıyla kısmen değişmiş görünüyor. AKP'nin en büyük hedefi, Esad'ın devrilip yerine Müslüman Kardeşler çizgisinin geçmesiydi. 2015 itibarıyla bu hedefin gerçekleşmeyeceği açığa çıktı. Diğer yandan selefi-radikal İslâm AKP'nin temsil ettiği siyasal İslâm'dan farklı bir geçmişe sahip. AKP Türkiye'deki İslâmcı grupları yönlendirebiliyor, ama IŞİD ve benzeri grupları yönlendirmekte zorlanıyor.

Suriye'de IŞİD'e muhalif bazı cihatçı gruplar da var. Anlaşamadıkları nokta ne?

Birbirlerine rakipler, ama aralarında geçişkenlik var. Bir IŞİD mensubu yarın başka bir örgüte geçebiliyor veya tam tersi. İdeolojik olarak benzer noktada olsalar da hedef aldıkları kesimler ve uyguladıkları şiddetin biçimi arasında fark var. IŞİD diğer ülkelerdeki sivil-leri de hedef alabilirken, öbür cihatçı örgütler bunu yapmıyor veya en azından öncelikli hale getirmiyor. Örneğin Nusra Paris'e bombacı göndermiyor. Ayrıca IŞİD'in kullandığı şiddet, diğerlerine göre çok daha korkunç.

IŞİD'in bunca vahşi şiddet uygulamalarının kökeni nedir?

IŞİD'in çıktığı coğrafya, 2003'ten beri korkunç bir şiddetin yaşandığı Irak. Radikalizasyonun sosyolojik temeli olarak buraya bakılabilir. IŞİD'den önce de zaten Saddam var. Ama IŞİD'in İslâm'ı yorumlama biçimi ve ideolojisinin bu şiddet biçiminde etkisi bariz.

Musul operasyonunu 2012-13'ten itibaren uyguladığı vahşetle iktidar alanını genişleten IŞİD için sonun başlangıcı olarak yorumlayanlar var. Sizce de IŞİD artık sona yaklaştı mı?

IŞİD'in şu anda hem Suriye hem de Irak'ta yenildiği aşikâr. Ama diyelim ki Musul bir hafta veya bir ay sonra bunlardan alındı. Ta-

"PYD'nin uzun sürede orada hâkim bir güç olması ABD politikasına endeksli gibi gözüküyor. ABD oradan elini-eteğini çekerse, PYD'nin pozisyonu tehlikeye girebilir. Ama şunu da söylemek gerekiyor, IŞİD bitse bile oradaki istikrarsızlık devam edeceği için Kürtlerin oradaki gücü ABD açısından önemli olmayı sürdürecektir."

bii Musul'un Halep gibi olup olmayacağı da bir muamma. Ama Musul geri alınsa bile, bu coğrafyada bu tür hareketlerin bir daha türemeyeceği bir yönetim kurman lâzım. Temel sorun bu. Bu coğrafyadaki insanları temsil edecek bir yönetim kurup kuramayacağın IŞİD gibi örgütlerin geleceğini de belirler. ABD 2003'ten sonra Irak'ta bunu yapamadı. Yönetime gelen Şiiler de yapamadı ve sonuçta IŞİD çıktı ortaya. IŞİD sadece dışarıdan gelen savaşıçılardan ibaret değil. Oradaki in-

Şu an çok kısa vadeli hesaplar yapılıyor. IŞİD'in Türkiye sınır hattından çıkarılması, Musul ve Rakka'nın kazanılması... Ama sonrası için bir plan yok. Herkes askerî başarıya odaklanmış durumda, sonrası ise yok. Savaşın şiddeti azalabilir veya savaş kemikleşebilir.

sanlar da bu örgüte destek verdi ve katıldı. IŞİD mensuplarını üç kategoriye ayırıyoruz. Birincisi lider kadrosu. Onların bir geleceği yok. Ya öldürülecekler ya yakalanacaklar. O yüzden de sonuna kadar savaşacaklar. İkinci kategoriye yabancı savaşıçılar oluşturuyor. Bunların bir kısmı belki kendi ülkelerine dönecekler. Bir kısmı ise dönemeyeceği için sonuna kadar savaşma motivasyonuna sahip olabilir. Üçüncü kategori ise yerel unsurlar. Onlar yeni oluşturulacak siyasal yapıya entegre edilebilirler. Ama şimdiye kadar ne Suriye'de ne de Irak'ta oldu bu.

Başta bölge devletleri olmak üzere, şu an Irak ve Suriye'de çeşitli emelleri olan güçlerin bu

iki ülke için tasarladığı uzun vadeli bir yönetim modeli var mı?

Ne ABD ve Rusya'nın ne de bölge devletlerinin uzun vadeli ciddi bir yönetim planları var, bu aşikâr. Şu an çok kısa vadeli hesaplar yapılıyor. IŞİD'in Türkiye sınır hattından çıkarılması, Musul ve Rakka'nın kazanılması... Bundan sonrası için herhangi bir ciddi plan yok. Çünkü bu işe müdahil olan aktörlerin çıkarları ortak değil. İran'ın Musul'la ilgili planıyla Türkiye'ninki arasında dağlar kadar fark var. Ortak bir noktada buluşmaları mümkün gözüküyor. Herkes askeri başarıya odaklanmış durumda, sonrası ise yok. Ne Suriye ne de Irak'ta savaşı görünür vadede bitirebilecek siyasi bir çözüm görünüyor. Savaşın şiddeti azalabilir veya savaş kemikleşebilir.

Savaşın kemikleşmesinden kastınız ne?

Belli bölgelerde belli güçler hakimiyetlerini daimileştirebilirler, ama hemen yanlarındaki diğer güçlerle sürdürülebilir bir çatışmaya devam edebilirler. En iyimser ihtimal bu. Bundan daha iyimser bir ihtimali kim görüyorsa, kesinlikle hayal görüyor.

Uluslararası güçler neden daimileşmiş bir siyasi çözüme odaklanmıyorlar?

ABD'den başlayalım. 2003'te Irak'ı işgal ettiğinde, kafasında belli bir proje vardı. Irak'tan başlayarak Ortadoğu'da ABD yanlısı rejimleri hâkim kılmaya odaklanmıştı. Ama bu projenin tamamen fiyaskoyla sonuçlanmasından sonra, hem ABD yönetiminde hem de ABD kamuoyunda, genel olarak Ortadoğu'daki savaşlara karşı bir antipati gelişti. En fazla hava gücüyle etrafı bombalayıp yerel güçler eliyle –şu an Suriye'de PYD, Irak'ta hem Peşmerge hem Irak ordusu– savaşı sürdürmek ve mevcut tehditleri bertaraf etmeye çalışmaktır ABD'nin pozisyonu. Rusya ise eskiden beri cihatçı-selefi gruplarla savaşıyor; Afganistan, Çeçenistan, şimdi de Suriye. Tekrar Ortado-

Yukarıda, Mesut Barzani ve Binali Yıldırım: "Aşağıda Şii hükümeti, doğuda İran, batıda da PYD ve Suriye var. Dolayısıyla Kürdistan'daki sistemin uzun vadede ayakta kalmasının tek yolunun Türkiye'yle iyi ilişkilerden geçtiğini düşünüyorlar." Yanda, ABD ve Rusya Dışişleri bakanları, John Kerry ve Sergey Lavrov: "Rusya Ortadoğu'da hâkim güç olmak, ama bunu ucuza çıkarmak istiyor. Bölgeye donanmasını, uçağını gönderiyor, etrafı bombalayıp Esad'la işbirliği yaparak en büyük söz sahibi oluyor! Bundan öteye ne başka bir şey yapmaya mecali var ne de projesi. Clinton, Obama'ya benzer bir yol izleyecektir. Hem PYD'yle hem de Türkiye'yle ilişkileri sürdürmeye ve bu iki güç arasındaki ihtilafları azaltmaya odaklanılacaktır. Bu denge politikası Türkiye'nin PYD'yi tamamen hedef almasını engelliyor, ama PYD'nin de Kürt kemerini oluşturması mümkün olmuyor. Bu politikada önümüzdeki birkaç yılda çok ciddi bir değişim olamayacak gibi görünüyor."

ğu'da hakim güç olmak, ama bunu deyim yerindeyse ucuza çıkarmak istiyor. Bölgeye donanmasını, uçağını gönderiyor, etrafı bombalayıp Esad'la işbirliği yaparak en büyük söz sahibi oluyor! Bundan öteye bir şey yapmaya ne mecali var ne de siyasi projesi. İran açısından en büyük tehdit kesinlikle selefi-cihatçılar. İran da Irak ve Suriye'deki rejimleri desteklemek dışında bir siyasi projeye sahip değil.

Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan açısından durum ne?

Arabistan, Katar, Türkiye ve küçük Körfez ülkelerinin hem Suriye hem de Irak'ta oynadığı atlar başarılı olmadı. Muhalif kesimlerin Suriye'deki durumu, bu aktörler açısından hiç iç açıcı değil. Irak'taki Sünni kesimleri IŞİD dışında temsil eden çok da güçlü bir yapılanma yok. O yüzden de bu ülkelerin etkisi bölgede giderek azalıyor. Irak'ta da Suriye'de destekledikleri Sünnilerin meşru bir yapılanmaları yok. Destekledikleri cihatçı örgütleri de istedikleri gibi kontrol edemiyorlar. Ayrıca bu örgütlerin uluslararası alanda bir meşruiyetleri yok. O yüzden bu ülkelerin Suriye ve Irak politikası darboğaza girmiş durumda. Türkiye'nin

ise Suriye'de Kürt kemerini engellemek dışında bir hedefi yok, ama buna dair bir projesi yok. Tamam, Cerablus'u ele geçirdin, belki biraz daha aşağıya inebilirsin, ama bunu ne kadar sürdürebilirsin? İş yaptığın grupların ne kadar sağlam oldukları belli değil. TSK orada ne kadar kalabilecek, meçhul. Türkiye'nin Ortadoğu'daki en büyük müttefiki Kürdistan Bölgesel Yönetimi. O belli bir avantaj sağlıyor, ama Türkiye'nin ciddi manada Irak'taki savaşa katılıp bir söz sahibi olması pek mümkün görünmüyor.

Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar'ın Irak-Suriye politikasındaki kriz yerel güçlerin, örneğin Rojava'da Kürtlerin daha belirleyici aktör olmalarını sağlayabilir mi?

2003 Irak işgalinden en büyük kazanımı Kürtler sağladı. Yakın zamandaki petrol krizine kadar Erbil-Süleymaniye-Duhok'ta güvenli ve işleyen bir sistem kurulmuştu. PYD'ye baktığımızda ise, Suriye savaşının çıkması oradaki Kürtlere avantaj sağladı. Ama PYD'nin uzun sürede orada hakim bir güç olması ABD politikasına endeksli. ABD dış politikası değişirse, PYD'nin durumu daha sancılı hale gelebilir.

Clinton seçilirse ABD politikasında bir değişiklik olur mu??

Clinton büyük olasılıkla Obama'ya benzer bir yol izleyecektir, ama Obama'ya nazaran Ortadoğu'da daha aktifleşebilir. Obama dönemindeki gibi, hem PYD'yle hem de Türkiye'yle ilişkileri sürdürmeye ve bu iki güç arasındaki ihtilafları azaltmaya odaklanılacaktır. Bu denge politikası Türkiye'nin PYD'yi tamamen hedef almasını engelliyor, ama aynı zamanda PYD'nin de Kürt kemerini oluşturması mümkün olmuyor. Bu politikada önümüzdeki birkaç yılda çok ciddi bir değişim olamayacak gibi görünüyor.

IŞİD'in büyük ölçüde bertaraf edilmesinden sonra da bu denge politikası sürer mi?

Musul'un ay sonunda, Rakka'nın da yıl sonunda ele geçirildiğini farzedelim. Orada yaşayan insanları temsil edecek bir sistem kurmadığın sürece IŞİD yeraltında bir tehdit olmayı sürdürür.

Uluslararası güçlerin Suriye ve Irak için bir sistem projesi olmadığını söylüyorsunuz, ama Kürtlerin bir sistem önerisi var. Rojava'daki demokratik özerklik modelinin tüm Suriye'ye uygulanabileceğini söylüyorlar. Demokratik konfederal sistemin de Ortadoğu için işlevsel olabileceğini vurguluyorlar. ABD ve Rusya başta olmak üzere, uluslararası güçler neden Rojava'daki özerklik projesini siyasi bir formül olarak görmüyorlar?

Uluslararası güçler açısından tehlike oluşturan bir yapı olarak IŞİD var. PYD de buna karşı savaşan bir güç. Bunun ötesinde belli bir ideolojik veya siyasi ortaklık yok. PYD'ye sadece IŞİD'le savaştığı için destek veriliyor. Bir devletin başka bir ülkedeki herhangi bir yapıya salt fikri sebeplerle destek vermesi zaten enderdir. ABD açısından bakıldığında, PYD'ye desteği sırf IŞİD'le savaştığı için sunuyor. Uzun vadede çıkarı değişirse, bu desteği çekebilir. Mesele Gürcistan, 2004'teki ayaklanmadan 2008'e kadar, kendini ABD ve batılı ülkelerin Kafkasya'daki temsilcisi olarak lanse etmeye çalıştı. Sistemlerini tamamen buna göre uyarladılar. Ama 2008'de Rusya'yla bir savaş başladı ve Gürcistan bir-iki hafta içinde tamamen yenildi. ABD ne yaptı? Aynı şey Ukrayna'da da yaşandı, ABD Ukrayna'nın bölünmesine seyirci kaldı. Şunu anlatmaya çalışıyorum: Dünyanın farklı yerlerinde, batıya yakın, seküler, demokratik birçok grup veya devlet olsa da, bunun uluslararası ilişkilerde pek karşılığı olmuyor. Son tahlilde, ABD kendi çıkarlarına göre hareket ediyor. "PYD, IŞİD'le savaşıyor ve başarıyorsa benim dostumdur" diyor, ama yarın işler değiştiğinde o "dostluk" rafa kaldırılabilir. Uzun vadede ABD siyaseti açısından PYD'nin ortaya birlikte yaşama projesi koymasının bir anlamı yok. Ama şunu da söylemek gerekiyor, IŞİD bitse bile oradaki istikrarsızlık devam edeceği için Kürtlerin oradaki gücü ABD açısından önemli olmayı sürdürecektir.

İŞİD'in giderek daralmasıyla beraber Türkiye'nin bölgedeki agresif siyasetinden yükseliş var. Musul meselesiyle bu iyice açığa çıktı. Türkiye'nin bu siyasetinin bir karşılığı var mı? Musul'daki savaş kolay biterse, herkes o zaferden bir pay kapmak istiyor. Türkiye'nin korkusu, Musul'da İŞİD kolayca yenilmesi halinde sürecin dışında kalacak olması. Türkiye'nin Irak'taki müttefiki Erbil hükümeti. Ama onların da kendilerine göre çıkarları var. Keza ABD ve İran tarafından desteklenen bir Bağdat var. Dolayısıyla Türkiye'nin retorikten öte bir şey yapması şu aşamada olası görünmüyor.

Çözüm süreci devam ederken sizinle yaptığımız sohbetlerde, bu sürecin sürdürülemediği sonucuna varıyorduk. Tarafların uzun vadeli beklenti ve motivasyonları arasında çok ciddi bir makas vardı çünkü. Nitekim süreç 2015'te sonlandı. AKP'nin Ortadoğu'daki çıkamazına da bakıldığında, anti-Kürt siyasetine yine ara verebilir mi?

Tarafların beklentileri konusundaki asimetri ortadan kaldırılmadığı sürece, yeni bir süreç başlasa bile yine çıkmaza girer. Kürt meselesinin askeri yollarla çözülebileceğine inanan birini bulmak pek mümkün değil. İktidar koşullara göre müttefiklerini değiştiriyor. 2013-2015'te bu müttefik Öcalan'sa, 2015'ten bu yana müttefik ulusalcı-milliyetçi güçler. Bundan bir-iki sene sonra bu ittifak yine değişebilir. Dolayısıyla, geri dönülmez bir yola girildiğini söylememek lüzum. Öte yandan Türkiye'deki Kürt sorunu tarihte hiç olmadığı kadar enternasyonal bir hal almış durumda. Türkiye ile PYD ortak bir paydada buluşmadığı sürece, içrideki sorun da devam edecek. Rojava'daki PYD ile Türkiye'deki Kürt hareketini ve PKK'yi birbirinden ayrı düşünemezsiniz artık. Diyelim ki, PKK militanlarını çekti, nereye çekecek? Rojava'ya veya Kandil'e. Sonuçta Rojava'da bir Kürt yönetimi oluşmuş durumda. Bunu kabul etmediğin sürece, burayı nasıl çözeceksin? Bu sürdürülebilir bir politika değil ki!

Türkiye-Barzani ittifakı sürdürülebilir mi?

Şubat ayında, Erbil, Süleymaniye, Duhok, Kerkük, Halepçe; tüm bölgeyi gezdim. Barzani'nin hakim olduğu Erbil ve Duhok açısından Türkiye'yle ilişkiler hayati bir öneme sahip. Çünkü aşağıda Şii hükümeti, doğuda İran, batıda da PYD ve Suriye var. Dolayısıyla Kürdistan'daki sistemin uzun vadede ayakta kalmasının tek yolunun Türkiye'yle iyi ilişkilerden geçtiğini düşünüyorlar. Musul konusunda da Türkiye-Kürdistan arasında ihtilaftan ziyade ittifak görüyoruz. Zaten Irak Kürtlerinin Musul'u topraklarına katmak gibi bir dertleri yok. Esas olarak Kerkük'ü ellerinde tutmak istiyorlar. İŞİD bertaraf edilirse, Kürtler açısından Musul'la ilgili bir arzu yok.

Musul operasyonunda, Kürdistan Bağdat'la ortak hareket ediyor. Bağımsızlığa yöneldiğinde Bağdat'la ilişkiler kopacak. İran'ın da

Kürdistan'ın bağımsızlığına kategorik olarak karşı olduğunu biliniyor. Kürdistan'ın bağımsızlığının geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Kürtler Kerkük'ten vazgeçerse, Bağdat bağımsızlığı kabul eder. Ama Kerkük Kürtlerin hayat damarı, hiçbir zaman vazgeçmeyecekler. Olay sadece bağımsızlık değil, bağımsızlığın hangi koşullarda olacağı ve nereleri kapsayacağı. KDP-YNK ihtilafına dair de şunu söylemek lüzum: Barzani-Talabani mücadelesi aslında 1960'lara kadar gider. Son zamanlara baktığımızda, Barzani ailesinin hâlâ hakimiyetini koruduğunu, buna mukabil Talabani ailesinin zayıfladığını görüyoruz. Celal Talabani çok yaşlanmış durumda. YNK'nin Politbüro

Kendimizi bir Kürt gencinin yerine koyalım. Şu anda Türkiye'deki Kürt varlığı güvence altında mı, değil mi? Bu soruya "güvence altında" diyebilecek ne kadar Kürt genci bulabiliriz? Varlığını tehdit altında görüyorsa, şiddet yanlısı veya karşıtı bir şekilde bu duruma itiraz etmesi şaşırtıcı olmaz. Bu da bizi karamsarlığa sürüklüyor tabii.

üyeleri arasında da çok farklı eğilimler var. Eskisi kadar Süleymaniye'ye hakim değiller. Çünkü YNK içinden çıkan bir de Goran hareketi var. Jeopolitik olarak baktığında, YNK kontrolündeki Süleymaniye bölgesinin İran ve Irak'a daha bağımlı olduğunu görüyorsun. Erbil ise Türkiye'ye bağımlı.

Son bir yıldır şehirlerin de yakılıp yıkıldığı çok çetin bir çatışmaya tanık olduk. Kürt gençlerinin PKK'ye katılımı üzerine de araştırma yaptınız. Sizce bu sürecin Kürtler üzerindeki tesiri nasıl oldu?

Kendimizi bir Kürt gencinin yerine koyalım. Şu anda Türkiye'deki Kürt varlığı güvence altında mı, değil mi? Bu soruya "güvence altında" diyebilecek ne kadar Kürt genci bulabiliriz? Varlığını tehdit altında görüyorsa, şiddet yanlısı veya karşıtı bir şekilde bu duruma itiraz etmesi şaşırtıcı olmaz. Bu da bizi karamsarlığa sürüklüyor tabii.

Hükümetin son dönemlerde "kökünü kazıyacağız" söyleminin Sri Lanka modelinin benimsenmesi olarak yorumlanmasına ne diyorsunuz?

Kürt hareketinin geldiği seviyeye baktığında, Sri Lanka modelinden bahsedilmesi abes. Bu hareketi askeri olarak yenmen mümkün gözüküyor. Tekrar terör paradigmasına dönüldüğü doğru. Ama bu, şu an ülkeyi yönetenlerin ciddi bir siyasi projesinin olmadığını gösteriyor. Elinde başka bir alternatif kalmayınca

terör paradigmasına dönüyorsun, ama bunun da sürdürülebilir olmadığı açık.

Genel tabloda Kürtler tarihin neresinde?

En az yüz yıllık geçmişi var Kürt sorununun. Osmanlı'nın yıkılışından sonra kurulan yeni ulus devletlerde Kürtler eşit haklara sahip olmadığı için bir istikrarsızlık kaynağı durumundalar. Çünkü sürekli baskı altında tutuluyorlar. 1946'da Mahabad Kürt Cumhuriyeti ve yıkılışı, ardından Barzani'nin başına geçtiği, 1961'den '70'lere kadar süren büyük isyan. Ardından PKK'nin silahlı eylemlere başladığı 1984. Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin kurulduğu 1992 ve 2003'te de-facto devlet haline gelmesi, son olarak da Rojava'nın oluşumu... Şu andaki sistem içinde Kürt sorununun çözümü mümkün gözüküyor. Ama Kürt hareketinin gücünün daha aza indirilmesi de mümkün gözüküyor. Bu, çatışma ortamına çok müsait bir jeopolitiğe işaret ediyor. Üstelik sadece Türkiye'yle de sınırlı değil. Değişimin ne kadar radikal veya yumuşak olacağını kestirmek çok zor, ama önümüzdeki yıllarda bu meselenin sürekli jeopolitik ve günlük hayata yansımalarını göreceğiz. Meselenin kısa vadede çözülebileceğini beklemek gerçekçi değil. 2013'te Öcalan'ın mektubu ile "bu süreç artık barışla sonlandı" dendiğinde de o görüşte değildim, şimdi daha da net olarak söyleyebilirim ki, çözüm uzakta. Belki şiddet azalır veya artar, ama mesele bölgesel boyutta varlığını sürdürecektir.

Türkiye'nin mevcut çatışmacı ortamı, karşı karşıya bulunduğu jeopolitik çıkmazlar dolaşısıyla yumuşatmaya mecbur bırakır mı?

AKP'nin milliyetçi-ulusalcılarla ittifakını dağıtmayı gerektirecek bir ortam yok. Cumhurbaşkanı'nın şu anda askeri bir zafere ihtiyacı var. Çünkü pozisyonunu kalıcı hale getirmesinin tek yolu bu gibi. Cerablus'a girmesinin bir nedeni de buydu. Ama şu da var ki, bu coğrafyada kolayca zafer kazanabileceğin bir ortam yok. Koşullar hiçbir şekilde elverişli değil. 1974'te Kıbrıs hareketi Türkiye açısından bir zaferdi, ama sorun içinden çıkılmaz bir hale geldi. Şu an ona benzer bir ortam bile yok. Rojava'da istediğin şekilde belirleyici olamazsın. Türkiye'de PKK'yi yenmen ne kadar mümkün? Musul'a müdahil olman bile mümkün değil.

AKP'nin geleceğini nasıl görüyorsunuz?

AKP 2002'den beri mücadele ettiği bütün kesimleri, Kürt hareketi hariç, alt etmiş gözüküyor. Cumhurbaşkanı'nın temsil ettiği siyasi hareketin hâkim güç olduğu kesin. Ama uzun vadede eğer kendi iktidarını kurumsallaştıracak hamleler yapamazsa -ki bunu yapabilmesi çok mümkün gözüküyor- bulunduğu nokta çok kaygan. Kurumsallaşmamış, bir kişi ve çevresindeki insanların sözüne bakan bir yönetimden söz ediyoruz. Türkiye gibi bir ülkenin bu şekilde uzun süreli yönetilmesi mümkün değil.

SÖYLEŞİ: İRFAN AKTAN

Haysiyetin ayaklanması

Tam tamına 60 yıl önce bütün dünyanın gözü Macaristan'daydı. Sovyetler Birliği'ne başkaldıran Macarlar "sosyalizmde devrim" yapıyordu. 12 uzun, upuzun gün süren ayaklanma tanklarla ezildi. O tarihî günleri ve mirasını '56 isyanının tanığı ve öncülerinden birinden, Macaristan'ın Roman halkı için verdiği mücadele nedeniyle Alternatif Nobel'le ödüllendirilen yazar ve aktivist András Bíró'dan dinliyoruz.

1956 ayaklanmasını gözünüzün önüne getirdiğinizde beliren ilk görüntü ne?

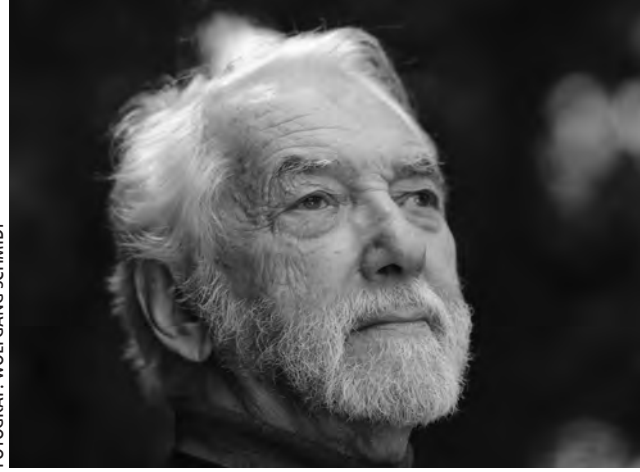
András Bíró: Sokaktayım, Peşte'nin büyük bulvarındayım, devrimin dördüncü ya da beşinci günü...

27 Ekim ya da 28...

İkisinden biri, tam olarak hatırlamıyorum. Bir ekmek kamyonu yavaşlıyor, bir ara sokağa sapıyor. Genç bir adam kamyonun kasasına çıkıyor ve ekmekleri sokaktaki insanlara atmaya başlıyor. İnsanlar kamyonu durduruyor ve aralarından biri o gence bir tokat aşk ediyor: "Burası Rusya değil, ekmekleri geri koy." Gözümün önüne gelen ilk görüntü bu. O genç adam bir dayanışma jesti yapıyordu, iyi niyetli olduğu aşıkardı. Ekmeği sokağa atmıyor, insanlarla paylaşmak istiyordu. Ekmek bulmanın zor olduğu günlerdi, fırınların önünde kuyruklar eksik olmazdı. Buna rağmen kendilerine ekmek atan genci durdurdular, azarladılar. "Burası Rusya değil, biz de beleşçi değiliz."

Bir haysiyet ayaklanması...

Tastamam öyle! İki görüntü daha anlatayım. Budapeşte'nin merkezinde küçük bir çukur açılmıştı –belediye bir sebeple açmış, sonra öyle kalmıştı. O çukurun önüne bir yazı konmuştu. "Hayatını kaybeden kahramanların aileleri için ne kadar verebiliyorsanız o kadar verin –Macaristan Yazarlar Sendikası." Çukur banknot doluydu –madeni para değil. Ve çukur çevresinde hiç kimse yoktu, kimse paraları yan gözle bile bakmıyordu. Üçüncü görüntü: Bir dükkan vitrini. Çatışmalarda camı çerçevesi kırılmış. Vitrine asılan bir bezin üzerinde şu yazıyordu: "On adet kolye, şu kadar yüzük, vs. bekçiye teslim edilmiştir." Bir mücevherat dükkanının vitriniydi. İki milyon kişinin yaşadığı bir başkentte, otobüse ya da tramvaya binmek için insanların birbirini itip kaktığı, ayağına bastığı bir şehirde, genel ahlâkî standart 24 saat içinde zirveye çıkmıştı. 1956'nın benim gözümde temsil ettiği budur –hissiyat anlamında. Anlattığım bu küçük hadiseler muazzam bir enerjinin ortaya çıktığı atmosferi karakterize ediyor. Daha iyi ücret, daha yüksek yaşam standardı; böyle bir gündem yoktu. Bu arada, yaşam standardı –Stalin'in 1953'teki ölümünden itibaren komünist rejimlerin sert ekonomik kemer sıkma politikasında yumuşamaya gitmeleriyle– zaten birkaç yıldır yük-

FOTOĞRAF: WOLFGANG SCHMIDT

selmişti, daha çok emtiaya erişmek mümkün olmuştu. Dolayısıyla, o kaba materyalist açıklama, yani insanların daha iyi maddi şartlar, daha müreffeh bir hayat için ayaklandıkları tamamen yanlış bence. Çünkü temel motivasyon etik, ahlâk, haysiyet. Devrim bir haysiyet âni, bir kitlesel haysiyet âni.

O günlerde ne iş yapıyordunuz, mesleğiniz neydi?

Gazeteciydim, sendikanın gazetesinde çalışıyordum. Uluslararası Politika bölümündeydim –bildiğim yabancı diller nedeniyle. Ayaklanma başladığında, gazetede bir "devrim konseyi" seçimi yaptık, ben de seçilenler arasındaydım. Ve devrim konseyi olarak gazetenin ismini değiştirdik. Sebep şuydu: 75 yıllık mazisi olan bu gazete, vaktiyle Sosyal Demokrat Parti'nin yayın organıydı ve komünist rejim döneminde sendikaya geçmişti. Sosyal Demokrat Parti yeniden kurulmuştu, dolayısıyla gazetenin ismini partiye iade etmek durumundaydık. Ama matbaa elimizin altındaydı, kadromuz hazır, yeni bir gazete çıkarmaya karar verdik, adını Halkın Umudu koyduk.

Sizi o günlerde en çok heyecanlandıran, mutlu eden neydi?

En heyecan veren, mutlu eden hadise İşçi Konseyleri'nin kurulmasıydı. Bu bir "cephe" durumuydu. Çünkü 24 Ekim gecesinde ilk Sovyet işgalini yaşamıştık. Çatışmalar olmuştu, fakat öyle çok dramatik bir boyutta değildi.

Çatışmalar kimler arasındaydı?

Sokaklarda silahlanmış insanlar vardı. Kendiliğinden bir araya gelmiş gruplardı bunlar. Bir kısmı silahlanmış devrimcilerdi, bir kısmı hü-

kümeti destekleyen, polisin rolünü üstlenip düzeni sağlamayı, rejimi korumayı görev edinmiş gruplardı. Onlar bize göre karşı devrimciydi, biz de onlara göre karşı devrimciydik. Hapishaneler boşaltılmıştı, siyasi mahkûmlar serbest kalmıştı. Kentlerde, köylerde Devrimci Konseyler, fabrikalarda İşçi Konseyleri mantar gibi bitiyor, yeni siyasi partiler kuruluyordu. Beni en çok heyecan-

landıran, ilgilendiren İşçi Konseyleri'ydi.

İşçi Konseyleri sizi niye o kadar heyecanlandırmıştı?

1956'nın bir devrim olduğunun kanıtı İşçi Konseyleri'ydi çünkü. Yaratıcılık tavan yapmıştı. Fabrikalardaki İşçi Konseyleri kendiliğinden demokratik seçimle kuruluyordu. Önemli bir nokta şuydu: Bu konseylerde kaçınılmaz olarak bir mühendis ve bir yönetici de yer alıyordu. Çünkü işçiler kendilerini fabrikaların sahipleri olarak görüyordu, dolayısıyla fabrikayı işletecek profesyonel know-how'a ihtiyaçları vardı. Dolayısıyla sadece romantik, duygusal bir durum değil, gerçekçi bir yaklaşımdı. Yeni bir işletmecilik anlayışı hayata geçiriliyordu. O güne kadar bilenen yegâne örnek Tito Yugoslavya'sındaki konseylerdi. Fakat arada çok önemli bir fark vardı: Oradaki konseyler yukardan aşağıya, parti vasıtasıyla şekillenmişti. Burada ise aşağıdan yukarıya şekilleniyordu. Yerel konseyler Budapeşte'deki diğer konseylerle eşgüdüm içindeydi. Ve bu konseyler direnişin yürütme organı oldular. Budapeşte Merkezi İşçi Konseyi bütün konseylerin çatısıydı. Bir devrim aynı zamanda sembolik bir hadisedir. Birçok sembolik olay vuku bulur, gerçek şeylerin yanısıra. Örneğin, Stalin'in şehrin kuzeyindeki Városliget parkındaki devasa heykeli –yüksekliği 25 metre– dizlerine kadar kesilmiş ve paramparça edilmişti. İnsanlar heykelin parçalarını almıştı. Heykelin başı bizim büronun önüne getirilmişti, beş-altı kilometre taşınarak. (gülüyor)

Ayaklanmanın başlangıç ânına dair neler hatırlıyorsunuz?

23 Ekim'in ikindi vaktinde ilk büyük gösteri başladı. Aslında yasal bir gösteriydi, Ernő Gerö (1898-1960) hükümeti önce izin vermişti, sonra işçileri bakanı geri adım attı, yasakladı. Ama yasağı kimse dinlemedi. Yüz binlerce kişi Petőfi Meydanı'ndan parlamentoya doğru yürüyüşe geçti. İlk sembolik işaret, Macar bayrağının ortasındaki kırmızı yıldızlı armanın kesilip çıkarılmasıydı. 200 bin kişi mi, 300 bin mi, parlamentonun önünde toplandık. Unutmadığım bir andır: Tam Imre Nagy'nin (1896-1958) çıkıp konuşacağı balkonun önündeydim. Meclisin tepesindeki kırmızı yıldızın ışığı yanıyordu. İşçi mahallesi olan Csepel'den gelen gençler yanımda slogan atmaya başladı: "Yıldızın ışığını kapat, yıldızın ışığını kapat..." Onlara dönüp dedim ki, "yıldızın nesi var?" Cevapları şuydu: "Onu Ruslar getirdi buraya." "Peki" dedim, "o yıldızın neyin sembolü olduğunu biliyor musunuz? Uluslararası işçi sınıfının, beş kıtanın işçilerinin sembolü." Kırmızı yıldız hakkında en ufak bir fikirleri yoktu. On dakika sonra, yıldızın ışığı kapatıldı. Csepel'li işçi çocuklar benimle dalga geçme başladı, "e, ne diyorsun amca şimdi?" (gülüyor) Az sonra Imre Nagy parlamentonun önündeki yüz binlere hitap etmek üzere balkona çıktı. "Sizleri selamlıyorum yoldaşlar" diye başladı söze. "Yoldaş" kelimesi ağızdan çıktığı anda ıslıklar başladı. Artık yoldaş yoktu. O güne kadar sokakta herkes birbirini yoldaş diye selamlardı, herkes yoldaştı. O 200-300 bin kişinin birkaç saat sonra devrimin başlayacağına dair en ufak bir öngörülere, tahayülleri yoktu.

Birkaç saat sonra ne oldu?

Nagy parlamento önünde toplanan kalabalığa konuşma yaparken, radyoda parti genel sekreteri Gerö'nün göstericileri karşı-devrimci olarak yaftalayan beyanatının yayınlandığı haberi geldi. Bunun üzerine kitlenin bir kısmı radyo-evi binasına doğru yürüyüşe geçti. Radyoevi binasının önündeki gösteride öğrenciler -öğrenci komiteleri, başını Teknik Üniversite öğrencilerinin komitesi çekiyordu- 12 maddelik taleplerini okudular.

Neydi o talepler?

Parlamentoya yapılan yürüyüş öncesinde Petőfi Meydanı'nda okunan taleplerdi. Sovyet ordusunun Macaristan'dan çekilmesi, Imre Nagy'nin yeniden hükümet başına geçirilmesi, katılımcı bir yönetim, işçilerin fabrikalarında daha fazla söz sahibi olması, ücretlerin ve toplumsal refahın yükseltilmesi, Rusça eğitime son verilmesi... İşte o anda siyasi polis öğrencilere ateş açtı. Ve bu provokasyon bir iç savaşın başlamasına yol açtı. İsyancılar da silahlanmaya başladı. Silahlar iki kaynaktan geliyordu: Csepel ve Ujpest'teki silah fabrikalarındaki işçilerden ve kışladaki askerlerden. Ayrıca, "Sepel ve Ujpest" silah fabrikalarındaki işçiler de silahlanarak göstericilerin yanında yer aldı. Ayaklanma Budapeşte'nin her tarafına yayıldı, Miskolc, Győr, Szolnok, Pécs, Debrecen gibi sanayi kentlerine de sirayet etti.

Petőfi Meydanı'na dönelim, 12 maddelik talep listesinin okunduğu âna. Öğrencilerden biri elinde Macar bayrağı ile şair Petőfi'nin heykeline tırmanıyor...

Biliyorum, oradaydım. (gülüyor) Ve meclise doğru yürümeye başladık. O yürüyüş esnasında, daha önce bahsettiğim gibi, bayraktan rejimi temsil eden simgeler kesiliyordu. Saat 15'ten 18'e kadar parlamentonun önündeydik.

Devrimin işaret fişegi Petőfi Meydanı'ndaki o sahne miydi?

Evet, fiziksel olarak öyle. Ama o anın hazırlığı başka bir şey. Toplum için için kaynıyor-

O kaba materyalist açıklama, yani insanların daha iyi maddi şartlar, daha müreffeh bir hayat istedikleri için ayaklandıkları tamamen yanlış bence. Çünkü temel motivasyon etik, ahlâk, haysiyet. Devrim bir haysiyet âni, bir kitlesel haysiyet âni.

du. Genel bir hareketlenme vardı, özellikle üniversitelerde. Petőfi meydanı bir buluşma yeri idi. Ayrıca, adını 1848 devriminin önde gelen simalarından şair Sándor Petőfi'den (1823-1849) alan Petőfi Çevresi diye bir oluşum vardı. Nisan 1956'da üniversite öğrencileri, entelektüeller, yazarlar, gazeteciler tarafından kurulmuştu, Yazarlar Sendikası'nın desteklediği, partinin resmî organı Genç Komünistler'in de içinde yer aldığı bir çevreydi. Çok kısa bir zaman içinde, Petőfi Çevresi'nin düzenlediği toplantılara binlerce insan katılmaya başladı. Bu toplantılarda rejim sert biçimde eleştiriliyor, başka türlü bir sosyalizm için ne yapılması gerektiği tartışılıyordu. Çok canlı, dinamik bir ortamdı. Sadece orada değil, çeşitli üniversitelerde tartışma kamusal ve kitleseldi. Hazırlanan 12 maddelik talep listesinin esin kaynağı 1848 devrimindeki 12 maddelik talep listesiydi. 1956 devrimi bir sürecekti, ani bir patlama değildi. '56 yazında başlayıp büyüyen ve yoğunlaşan bir muhalefet dalgasıydı. Bütün bunların Stalin'in 1953'teki ölümünden sonra Sovyetler'deki ve onun uzantısı olarak Varşova Paktı ülkelerindeki vidaları gevşetme yaklaşımının sağladığı görece serbestlik ortamında olduğunu unutmamalıyım. 1956'ya giden yolda 1953 çok önemli bir dönüm noktası. Stalin'in ölümünden sonra, Macar Komünist Partisi'nin liderliğine "insan yüzlü sosyalizm" diyebileceğimiz bir çizgide olan Imre Nagy getirilmişti. Fakat çok geçmeden Stalinist Mátyás Rákosi (1892-1971) iktidarı aldı. Gevşeyen vidaları sıkılaşmaya başladı. Ve bir "beyaz ayaklanma" vuku bulduğu takdirde ezileceğini ilan etti.

Ne zaman oldu bu?

'56 Temmuz'unda. Çünkü bir şeylerin kaynağını hissediyorlardı. 1953'te siyasi mahkûmlar serbest bırakılmıştı. Birçoğu komünistti. Artık kral çıplaktı. İnsanlar Stalin döneminin yargılamalarının ne olduğunu öğrenmişti. Arkadaşlarımızdan biri partinin resmi toplantılarının birinde, '56 Mayıs'ında, Rákosi'ye, "yoldaş Rákosi, istifa etmelisiniz" demişti. Böyle bir şey o güne kadar görülmemiş, duyulmuş değildi. O arkadaşımız tutuklanmadı bile. Ama Rákosi '56 Temmuz'unda istifa etmek zorunda kaldı. Yerine gelen Ernő Gerö reformcu çizgiye taviz verilmeyeceğini ilan ederek işbaşı yaptı. Bütün bunlar giderek büyüyen muhalefet dalgasını simgeliyor. Ve 23 Ekim'deki o gösteriye yol açan havayı...

Aynı günlerde Polonya'da kaynıyordu, Poznań'da, Gdansk'ta işçiler greve gitmişti.

Zaten 23 Ekim'deki gösteri Polonya'daki muhalefetle dayanışma amacıyla düzenlenmişti. Yürüyüşün ilk durağı Josef Bém heykeliydi -Bém, 1848 devriminde Macarlarla birlikte Avusturya monarşisine karşı savaşan ünlü bir Polonyalı general.

23 Ekim gecesine, Radyoevi'nin önüne dönelim. 12 maddelik talep listesini okuyan öğren-

cilere ateş açılmasından sonra neler oldu?

Gösteriler bir iç savaşa, rejime karşı silahlı bir ayaklanmaya dönüştü 23 Ekim gecesinde. Haber olağanüstü bir hızla yayıldı. Herkes her şeyi biliyordu. Ve daha o gece biz gazetemizin bürosunda devrimci konseyi kurmuştuk. Her şey çok hızlı cereyan etti, devrimci bir süreçte doğal olarak olacağı gibi. 24 Ekim sabahı Radyoevi devrimciler tarafından işgal edilmişti. Aynı gün Imre Nagy iktidara geldi. Parti taviz vermek zorunda kalmıştı. Bir önceki yılın nisan ayında tasfiye ettikleri adama, 18 ay sonra partiyi ve iktidarı teslim etmişlerdi. Unutmayın, her şey on gün içinde olup bitti. Hadiseler büyük bir hızla akıyordu. Nagy halkın silahları bırakması için çağrı yaptı, ama bir etkisi olmadı. Ertesi gün, 25 Ekim'de parlamentonun önünde büyük bir gösteri düzenlendi. Ve kalabalığa civardaki binalardan ateş açıldı. Hâlâ kimin yaptığı bilinmiyor. Onlarca insan hayatını kaybetti. Rejim bir direnç gösterdi, ancak genel olarak çökmüştü. Bu durum Sovyet ordusunun ikinci müdahalesini motive etti. O günlerin atmosferinin bir başka boyutunu imleyen dehşet verici bir örnek var. Partinin merkez komite binasının önünde insanlar toplanmıştı. Bazı devrimcilerin binada tutulduğuna dair söylenti yayıldı. Ve binaya saldırıldı, birçok insan öldürüldü, hemen orada asıldı. Onaylamak anlamında söylemiyorum elbette, böyle şeyler kaçınılmaz. Denetlenemeyen bir süreçte nefret dolu patolojik gruplar böyle noktalara gelebiliyor.

Kimdi o asılanlar?

Parti yetkilileri... Karmaşık bir durum aslında: Asılanlar rejimin icraatlarından sorumlu tutulabilecek düzeyde, unvanda, rütbede kişiler değildi. Muhtemelen masum insanlardı. Fakat üzerlerinde siyasi polis üniforması vardı. Birçoğu çarçabuk üniformalarını çıkarıp attı, ama o kadar hızlı davranamayanlar da vardı. Siyasi polis mensupları ordudaki askerler gibi mecburi hizmet yapan insanlardı. Orada olmayı seçmemişlerdi, oraya gönderilmişlerdi. Bazı durumlarda üniforma ve üniforma işareti cinayetleri motive etti. Sosyal infilak anlarında insanlar böyle davranabiliyor.

İki Sovyet müdahalesinden söz ettiniz. Aralarında nasıl bir fark vardı?

İlki 25 Ekim'deydi. Budapeşte civarındaki birlikler harekete geçti. İnsanlar tankların önünde durdular, üstüne oturdular. Sovyet askerleri tankların içindeydi. Budapeşte başta olmak üzere, birçok şehirde işçiler ve öğrenciler tren vagonlarından ve varillerden barikatlar kurmuştu. Sovyet tanklarının müdahalesi ayaklanmayı bastıramadı. Nagy hükümeti Sovyetler'le bir anlaşma yaptı, Sovyet ordusu başkentten çekilecekti. Nitekim öyle oldu. Budapeşte'yi terk ettiler. 2 Kasım itibarıyla Sovyetler'den özgürleşmiş olmaktan ötürü mutluyduk. Sonra haber aldık ki, sınırdan yeni birlikler geliyor. Macaristan'daki birlikler

Kentlerde, köylerde Devrimci Konseyler, fabrikalarda İşçi Konseyleri mantar gibi bitiyor, yeni siyasi partiler kuruluyordu. Beni en çok heyecanlandıran, ilgilendiren İşçi Konseyleri'ydi. 1956'nın bir devrim olduğunun kanıtı İşçi Konseyleri'ydi çünkü.

Sovyet yöneticilerinin gözünde güvenilirmez unsurlardı. Hükümet heyeti Sovyetlerle masaya oturup Sovyet birliklerinin nihai çekilmesi üzerine müzakere etmeye gittiklerinde tutuklandı. Ve 4 Kasım'da ikinci müdahale başladı. Sabaha karşı...

Adını "Kasırga operasyonu" koymuşlar. Varşova Paketi ülkelerinin askerlerinden oluşan bir karma ordu, 80 bin asker...

İkinci müdahale gerçek bir savaştı. İlkinde, gençler molotof kokteyli atıyordu tanklara, tanklar da ateş ederek karşılık veriyordu. Fakat sokaklarda asker yoktu, tanklar vardı esasen. Bir şişeye benzin ve bez koyup ateşleyip tanklara fırlatılıyordu. Ya da sokaklara ip geriliyor, ipin üstüne benzin dolu şişeler asılıyordu. Tanklar gelirken o şişelere ateş ediliyordu. Böyle bir sürü teknik vardı. Ve bunların birçoğunu insanlar Sovyetler'in partizan direnişleri filmlerinde görüp öğrenmişti. (gülüyor) Askerlik zorunluydu ve üç yıldır. Dolayısıyla askeri eğitim almış insanlardık. (gülüyor) Tabii bütün bunların bumerang gibi kendilerine

döneceğini düşünmemişlerdi. İkinci müdahale basbayağı bir savaştı. Ve tabii ki yine direniş oldu.

"Direniş kahramanca olmuş" diyor Marquez Doğu Avrupa'ya Yolculuk kitabında. "Gençler tankların üstüne tırmanıp alevler içindeki benzin şişelerini içeri atıyorlarmış"...

Evet, direniş kahramancaydı, ama o askeri güce karşı yapabilecek pek bir şey yoktu. Önce tanklar iki koldan girdiler şehre, arkasından zırhlı birlikler. Top ve tank atışlarıyla inliyordu ortalık. Havadan bombalar cabası...

Marquez şöyle diyor: "5 Kasım sabahı şafak vakti yerle bir edilmiş bir şehirle karşılaşılmış."

Ve rakamlar veriyor: "Beş bin ölü, 20 bin yaralı." Ardından ekliyor: "Tahrifatın boyutları kurbanların sayısının çok daha yüksek olduğunu akla getiriyordu. Sovyetler Birliği kendi kayıplarının sayısını vermemişti"... Çeşitli kaynaklar o sayının 700 civarında olduğunu belirtiyor.

Rakamları bilemiyorum, farkı kaynaklar farklı rakamlar telafuz ediyor. Her halükârda büyük bir katliam söz konusu. "Şehrin yerle bir edilmesi" çok doğru bir ifade, mecaz değil. Tanklar hiç ayırım yapmadan bütün binaları top ateşine tuttu. 4 Kasım sabahı, 8'e doğru direniş neredeyse tamamen kırılmıştı. Neredeyse diyorum, çünkü bazı bölgelerde direniş çok zayıflamış da olsa sürdürüldü. 10 Kasım'a, direnişin son kalesi Csepel teslim bayrağını çekene kadar. Bir rakam da ben vereyim. İnsanlar Avusturya sınırına akın etti, 150-200 bin kişi bir hafta içinde ülkeyi terketti. Bu, yakın tarihin en büyük iltica dalgalarından biri. Bu arada enteresan bir anekdot nakledeyim: İkinci müdahale için gelen askerler Süveyş'te,

Mısır'da –o günlerde Süveyş Kanalı krizi vardı– ya da Berlin'de olduklarını sanıyorlardı. Anlaşılan onlara –en azından bir kısmına– öyle söylenmiş. (gülüyor)

Marquez'den devam edelim. Ayaklanmadan 10 ay sonra gittiği Macaristan'da korku içinde, suskunluğa gömülmüş bir toplumla karşılaştığını söylüyor ve şöyle devam ediyor: "İnsanlar sustukları zaman ne düşündüklerini anlamak için tuvaletlere girmek gerekir. Aradığımı orada buldum. Pornografik çizimlerin arasındaki protesto yazıları Macaristan'daki durum hakkında değerli bir tanıklık oluşturuyor: 'Halk katili Kádár', 'Hain Kádár', 'Rusların av köpeği Kádár'." Kádár '56'da ve sonrasında nasıl bir rol oynadı?

Janós Kádár (1912-1989) Nagy hükümetinin başkanıydı. Ayaklanma başladığında ortadan kayboldu. Ya Sovyet elçiliğine kaçırıldı ya kendisi gitti, hâlâ bilinmiyor. Ve akabinde Moskova'ya götürüldü. Bir alternatif olarak geri döndü! Kádár Stalinist Rákosi döneminde hapisteydi, bu bakımdan ideal bir alternatifti. 1950'lerin başında bir dizi klasik "Moskova duruşmaları" oldu. Bu mahkemeler Macaristan'daki Sovyet danışmanlar ve Macar siyasi polisi tarafından dizayn edildi. O dönemde Rákosi iktidarda. Ve Kádár hain olarak damgalanıp hapsi boyluyor. Rákosi hükümetinde bir dönem İçişleri Bakanı'ydı. "Tito'cu casus" olarak yaftalanan Lázló Rajk (1909-1949, 1946-48 arasında İçişleri Bakanı, 1948-49 arasında Dışişleri Bakanı) Kádár'ın İçişleri Bakanı olduğu dönemde infaz edildi. Kádár'ın Rajk'ı casusluk yaptığını kabullenmesi için ikna etmeye çalıştığı görüşmenin ses kaydı var. Rajk casusluk suçlamasını reddediyor, böylece ölüm hükmünü imzalıyor. Ve çok acı bir ironi: Son nefesini vermeden önce "Yaşasın Sovyet Komünist Partisi" diye slogan atıyor. Yani Kádár, Rajk'a yapılan Sovyet manipülasyonunun parçasıydı. Sonra aynı tuzağa kendisi düştü. Çünkü Rákosi bütün yerli komünist liderleri elimine etmek istiyor, sadece Moskova yanlılarını güvenilir buluyordu. Kádár, tıpkı Rajk gibi, kurmaca dosyalarla suçlu ilan edildi, hapse kondu, işkenceye uğradı. Fakat 1953'ten sonra, bütün bu mahkemeler revize edildi, "karşı devrim işbirlikçisi" olarak damgalananların itibarları iade edildi. Ve Kádár partiye geri döndü. Rákosi ise ihraç edildi. Gerö, İspanya savaşında anarşistleri katleden Gerö, partinin liderliğine getirildi. Bunlar Moskova tarafından alınan kararlardı. Kádár '56 devrimi öncesinde bir tür kült figürdü, Stalinizmin, '53 öncesinin mağduru, demokratik sosyalizm yanlısı! Ve Nagy hükümetinde bakan oldu. '56 ayaklanmasında ortadan kayboldu, soluğu Moskova'da aldı ve 10 Kasım'da Macaristan'a döndü. Ayağının tozuyla bir radyo konuşması yaptı, artık iplerin kendisinde olduğunu ilan etti. Sonra yaptıklarını, nasıl bir rol oynadığını Marquez'in naklettiği grafitiler özetliyor.

'56 ayaklanmasının talepleri arasında özel mülkiyet rejimiyle, piyasa ekonomisiyle ilgili tek bir madde yoktu. '56 Prag Baharı'nın sloganı olan "insan yüzlü sosyalizm" talebiydi. Ve bu yukarıdan aşağıya bahsedilecek bir sosyalizm değil, aşağıdan yukarıya kurulacak bir sosyalizmdi. İşçi Konseyleri'nin mantar gibi bitmesi bu yüzdendi.

Imre Nagy nasıl biriydi size göre?

Çok ilginç bir kişilikti. Genç bir köylü, sonra işçileşiyor. 1915'te, Rusya'ya savaş esiri. Komünist oluyor, Kızıl Ordu'ya katılıyor. II. Dünya Savaşı sırasında Macaristan'a yapılan radyo yayınının editörü. 1945'te tarım bakanı oluyor, çok radikal bir toprak reformuna öncülük ediyor. Yoksul köylüler onun döneminde toprak sahibi oluyor. 1953-1955 döneminde başkanlığa getiriyor. Bir yandan çok Moskovacı, ama söylemiyle –ve şivesiyle– kültürel bir Macar kimliği var. 1953'te yaptığı bir konuşmada, eğitim üzerine konuşurken öğrencilerden "küçük Macarlar" diye söz etmesi herkesi şaşırtıyor ve o ifadesi iz bırakıyor.

Ulusal kimliğin altını çizdiği için mi?

Evet. Ayrıca, "Yeni Yol" adını verdiği politika nedeniyle şimşekleri üzerine çekti ve neticede yerini Rákosi'ye bırakmak zorunda kaldı, partideki bütün ünvanları elinden alınarak tasfiye edildi. '56 devrimi esnasında kamuoyunun baskısı nedeniyle parti tarafından göreve çağrıldı, 24 Ekim'de başkanlığı üstlendi.

23 Ekim'deki konuşmasında ne demişti, "yoldaşlar" diye hitap ettiği için ısıldığı konuşmasında?

Yasallığı geri getireceğini, saf bir sosyalizmi kuracağını, bürokratik yozlaşmaya son vereceğini söyledi. Ve alternatif bir sosyalizm sözü verdi. Çok partili bir siyasal sisteme yö-

neldi. Geçmişteki siyasi partiler canlanarak iktidara ortak oldu ve Nagy esasen bir koalisyon hükümeti kurdu. 1 Kasım'da Macaristan'ın Varşova Pakti'nden ayrılacağını ilan etti. BM'ye başvurarak büyük devletlerin Macaristan'ı korumasını ve bağımsız bir devlet olarak tanınmasını istedi. Üç gün sonra, ikinci Sovyet müdahalesinde Yugoslavya büyükelçiliğine sığındı. Kádár'ın kendisine güvence vermesi üzerine, 22 Kasım'da büyükelçiliği terk ederken tutuklandı ve Romanya'ya sürgün edildi. 1958'de Macaristan'a iade edildi, "vatana ihanet" suçuyla yargılandı. Mahkemede kahramanca bir tavır sergiledi. Özeleştirisi yapması teklifini reddetti. Ölüm cezasına çarptırıldı ve asıldı. Macaristan'ın komünizm tarihindeki en trajik öykülerden biridir Nagy'ninki.

'56 öncesinde ve sonrasında ve yargılanırken de hep Marksist olduğunu, Stalinizmin dogmatizmine karşı olduğunu, Marksizmin "statik kalamayacak bir bilim" olduğunu söylediği biliniyor.

Nagy'nin pozisyonunun özeti "alternatif sosyalizm"di. Sovyetler'de Lenin döneminde başlayan, Stalin tarafından son verilen NEP politikalarına yakın bir ekonomi anlayışı vardı. Küçük toprak sahiplerine özel mülkiyet hakkı tanınmasından yanaydı. Siyasal olarak da çoğulculuk taraftarıydı.

Bugün, 1956'nın 60. yıldönümünde, o 12 günlük devrimin bıraktığı miras ne?

Liberallere sorarsanız özel mülkiyet ve piyasa ekonomisi! Evet, bugünlerde, 60. yıldönümü dolayısıyla '56'ya övgüler düzülüyor, bugünkü "özgürlüğü" '56'ya borçlu olduğumuz büyük bir koro tarafından söyleniyor. Ama '56 ayaklanmasının talepleri arasında özel mülkiyet rejimiyle, piyasa ekonomisiyle ilgili tek bir madde yoktu. '56, '68 Prag Baharı'nın sloganı olan "insan yüzlü sosyalizm" talebiydi. Ve bu yukarıdan aşağıya bahsedilecek bir sosyalizm değil, aşağıdan yukarıya kurulacak bir sosyalizmdi. İşçi Konseyleri'nin mantar gibi bitmesi bu yüzdendi. Bugün tabii 60. yıldönümü anmalarında ne sosyalizmin adı anılıyor ne de İşçi Konseyleri'nin. Ve başımızda Orban var, sizin Erdoğan'ın ikizi. (gülüyor)

SÖYLEŞİ: YÜCEL GÖKTÜRK

KIRAAT

Otoriterleşme ve serbest piyasanın yarattığı tahribata rağmen AKP'nin seçmen desteğini yıllardır nasıl devam ettirdiğine dair sosyal yardımlardan cemaat ilişkilerine, karizmatik liderden cahil halka birçok cevap verildi. Bu sorunun yanıtını partinin yereldeki örgütlenme ağına eğilerek irdeleyen çalışmalar ise az sayıda kaldı. Sosyolog **Sevinç Doğan, Mahalledeki AKP** adlı kitabında (iletişim) eski bir emekçi mahallesi olan ve zamanla muhafazakârlaşan Kâğıthane'nin Sanayi Mahallesi'nde bir saha araştırması yürütüyor, tabandaki ilişkiler ağına ve himayeci nitelikteki bu ağı kurduğu şirket mekanizmasının insanların gündelik pratikleri üstündeki etkisine odaklanıyor.

Franz Kafka ömrünün son döneminde tanıştığı Dora Diamant'dan hastalığı nedeniyle ayrılmak zorunda kalmış, ona yazdığı mektupların dışında bazı defterlerini de emanet etmişti. Kimi metinlerini yazarın arzusu üzerine Kafka'nın gözü önünde yaktığı iddia edilen Dora bu emanetleri saklamış, ancak bir Gestapo baskınında bunlar da elden gitmişti. **Michael Kumpfmüller**, 2013'te Jean Monnet Ödülü'nü alan **Yaşamın İhtişamı**'nda bu ilişkiyi Kafka'nın gözünden anlatıyor, ardında tek bir iz bırakmadan dünyaya veda etmeyi isteyen edebiyatçının ruh haletini mikroskop altına alıyor.

“Daime bir müzakere olarak” alan çalışması, araştırmacı için hem kendini hem de araştırmayı dönüştüren bir deneyimdir; bununla birlikte bu deneyim, akademik yazında nadiren yer bulur. **Rabia Harmanşah ve Z. Nilüfer Nahya** tarafından hazırlanan **Etnografik Hikâyeler —Türkiye’de Alan Araştırması Deneyimleri** (Metis), işte böylesi kaleme alın(a) mamış deneyimlere odaklanıyor. Farklı disiplinlerden sosyal bilimcilerin alanda yaşadıkları deneyimler, karşılaştıkları sorunlar, kurdukları

ya da kuramadıkları ilişkilerle birlikte şekillenen araştırma süreci dillendiriliyor bu kitapta. Araştırmacılar, kendi konularından, kimliklerinden, algılarından başladıkları sorgulamalarını, alanı “yaşamının” getirdiği handikaplara, sınırlılıklara ya da yeni karşılaşmalara dek genişleterek, alandaki “öteki”ne bakışları kadar “öteki”nin onlara yönelen bakışını da ağızsozlu bir değerlendirmeye ortaya koyuyorlar. Misal, çoğu kadın araştırmacılarından oluşan yazarlar “alandaki kadın olmak” üzerine deneyimlerini aktarırken, karşılaştıkları zorluklar kadar feminist metodolojiden hareketle ürettikleri stratejileri de tartışmaya açıyorlar. Bununla birlikte derlemenin kaygısı, araştırmacıya “doğru yolu” bulduracak bir sonuca varmak değil; aksine, her araştırmacının kendi sorularına dikkat çekerek, bu soruları çoğaltmanın önemine vurgu yapıyor.

Sanatın bir tarihi var, ama bir de sanat tarihinin tarihi var. Bu tarih de etrafındaki bağlamdan, hegemonik fikriyattan, hatta ilişkilerinden bağımsız değil. **Ceren Özpınar Türkiye’de Sanat Tarihi Yazımı (1970-2010)**'da (Tarih Vakfı Yurt Yayınları) “sanat tarihi anlatıları üzerine eleştirel bir inceleme” yapmaya soyunuyor ve dönemselleştirmeleri, kanon inşalarını, etnik kimlik veya toplumsal cinsiyet üzerinden yapılan tasnifleri veya görmezden gelişleri, bu dönemde cumhuriyetin klasik çağı anlatılarının ne yönde değiştiğini, nasıl yeni sorunlar başgösterdiğini yüzlerce metni inceleyerek masaya yatırıyor.

1915-16'da Halep'te bulunan Naim Efendi adlı bir Osmanlı memuru hatıratını ve Talat Paşa'nın yolladığı bazı telgrafları 1918 senesinde Aram Andonian isimli bir Ermeni aydına satmış, bunların bir kısmı 1920-21 yıllarında yayınlanmıştı. Bu hatırat ve belgeler, 1983'te Şinasi Orel ve Süreyya Yuca tarafından sahte olduklarının iddia edilmeleriyle yıllarca yok sayıldı. **Taner Akçam, Naim Efendi'nin Hatıratı ve Talat Paşa Telgrafları** adlı kitabında (iletişim) özgün belgelere dayanarak Naim Efendi isimli bir bürokratin ve tuttuğu hatıratın varlığını kanıtlayıp belgelerin sahteliğine delil olarak gösterilen evrak numaralarının, kullanılan kâğıt çeşidinin ve şifreleme tekniğinin tutarsızlığı gibi tezlerin spekülatif olduğunu ortaya koyarak soykırıma dair oluşturulmuş yalan duvarından bir tuğla çekiyor.

Osmanlı toplumsal tarihinin duayen isimlerinden **Suraiya Faroqhi, Devletle Başa Çıkmak**'ta (Alfa) 1550-1720 arasına ve “Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasal çatışmalar ve suç” başlığına odaklanıyor. Kadı sicillerinden ve mühimme defterlerinden derlediği birtakım öyküleri bir tarihsellik içine oturttukça tebaa ve devlet arasındaki büyük mesafeyi ve geçişkenlikleri, yerelde yaşanan iktidar ve isyan dinamiklerini anlamaya çalışan Faroqhi, gayet özlü önsözünde ve satıraralarında “aşağıdan” tarihciliğin yöntemlerini ve yaklaşımını da tartışmaya açıyor. Devlet fetişinin kökenlerini anlama yolunda bugün için de önemli bir deneme.

“Sosyalizmin tesisinden elde edilecek belli başlı kazanç, hiç şüphesiz, bunun bizleri o pek sıkıcı şeyden, başkaları için yaşamak zorunluluğundan kurtarması olacaktır ki, halihazırdaki gidişatta, bu hemen hemen herkesin üzerine bir heyula gibi çöküyor. Hatta hiç kimse için bundan kurtuluş yok gibi bir şey.

(...) Sosyalizm, Komünizm ya da adına ne derseniz deyin, özel mülkiyeti kamusal zenginliğe dönüştürerek ve rekabetin yerine işbirliğini koyarak toplumu baştan aşağı sağlıklı bir organizma haline, olması gereken hale getirecek ve toplumun her

bir üyesinin maddi refahını sağlayacak. Daha açık bir deyişle, hayata esas temelini ve esas çevresini kazandıracak. Fakat, yaşamı kusursuzluğun en yüksek mertebesine çıkarmak için, daha fazlasına gerek vardır. Gerek duyulan şey Bireyselliktir.”

2000 yılında “kenar notlarıyla” birlikte Roll Kitapları'ndan bastığımız **Oscar Wilde'in Sosyalizm ve İnsan Ruhu**, “Roll edisyonu” halinde yeni baskısıyla Metis'te. İçine kapanan bir Türkiye’de en ihtiyaç duyduğumuz ses...

x-kütüphane

Antranik Dzarugyan Çocukluğu Olmayan Adamlar (Aras)

Aslı Erdoğan Kırmızı Pelerinli Kent (Everest)
Batu Akyol (haz.) Caz Çok Zor: Söyleşiler (Kara Plak)

Carl Freedman (der.) Ursula K. Le Guin'le Konuşmalar (Agora)

Enis Batur Nigredo, durayazmak (Kırmızı Kedi)

Geoff Andrew Üç Renk Üçlemesi (Alfa)

Fatih Yaşlı Türkçü Faşizmden “Türk-İslam İlküsü”ne (Yordam)

Fernando Pessoa Gizemli Bir Maske (Kolektif)

Foti & Stefo Benlisoy “Hristiyan Türkler” ve Papa Eftim —Türk Milliyetçiliğinde Katedilmiş Bir Yol (İstos)

Frédéric Vandenberghe Alman Sosyolojisinin Felsefi Tarihi (Ayrıntı)

George Orwell Faşizm Kehanetleri (Sel)

Meltem Gürle Kırmızı Kazak (Can)

Michael Gardiner Gündelik Hayat Eleştirileri (Heretik)

Nail Güreli 1 Mayıs 1977 (Ozan)

Necmiye Alpay Türkçe Sorunları Kılavuzu (Metis)

Pascal Gielen Sanatsal Çokluğun Mırıltısı (Norgunk)

Ralph Thanhauser Godard Amerika'da (Sub)

Tzvetan Todorov Ya Sanat Ya Hayat (Sel)

Ulaş Özdemir Kimlik, Ritüel, Müzik İcrası —İstanbul Cemevlerinde Zakirlik Hizmeti (Kolektif)

Vesna Madzosi Küratörlük —Koruma ve Kapatmanın Diyalektiği (KÜY)

Efendilerin Makyavelizmine karşı kölelerin kontra-Makyavelizmi

Yayınlanalı yarım asırı geçti. Ama taptaze bir kitap: *Toplu Sözleşme Bilgileri*... Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu başkanı Halit Narin'in 12 Eylül'ü nasıl selamladığını hatırlayalım: "Şimdiye kadar hep işçiler güldü, gülme sırası şimdi bizde." 1960'ların ortalarından '70'lerin sonuna dek süren sermayenin "meşrutî monarşi"si 12 Eylül'le birlikte sona erer, "mutlak hükümrânlık"a geri dönülür. Narin'in gülmesi o yüzden. *Toplu Sözleşme Bilgileri* 1960'ların "meşrutîyet"ini belgelemekle kalmıyor, bugünkü "mutlak hükümrânlık"a karşı esinlendirici bir "Kontra-Makyavelizm" in kapısını açıyor.

ŞÜKRÜ ARGİN

Habire altüst olan dengesiz bir dünyada, bugüne direnme araçları dünün enkazı altında kalmış olabilir. Bugüne direnmek isteyenlerin acilen ihtiyaç duydukları şey, fütürolojik bir arayış değil de, daha ziyade arkeolojik bir kazı olabilir. Bu sebeple, iki eski yazımı eşeleyeceğim ve bu yazılarda ele alıp değerlendirdiğim günümüze epeyce uzak bir kitabı yeniden gündeme getirmeye çalışacağım.

Kitabın adı *Toplu Sözleşme Bilgileri*. 1964'te Bakanlıklararası Milli Prodüktivite Merkezi tarafından birkaç ilde (Bursa, Yalova ve Adana'da) düzenlenmiş olan Toplu Sözleşme Seminerleri'nin kayıtlarını içeren bu kitap, aynı yıl içinde ve yine aynı Merkez tarafından kitap olarak yayımlanmış. Esas olarak, 1964'te kabul edilen Sendikalar Kanunu ve Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunları'nın "iş hayatı"na getirdiği, getireceği "yeni düzen" in tartışıldığı bu seminerlere –tahmin edilebileceği gibi– hükümet yetkilileri, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) temsilcileri, yabancı (doğal olarak Amerikalı) uzmanlar ve şahsen bazı "işveren"ler katılmış. İşçiler ve temsilcileri, "doğal olarak" yok.

Dolayısıyla, diyebiliriz ki, bu kitabın ilk ve en önemli vasfı, tamamen "biz bize" bir ortamda olmanın verdiği rahatlık içinde, hem siyasal hem de ekonomik düzen aktörlerinin (ki söylemeye gerek yok, alaylı erkek), son derece "samimi" bir biçimde "ortak" bir siyasa geliştirme çabalarını belgelemesidir. Kitabın ikinci önemli vasfı, "toplu sözleşme" gibi son derece somut bir meseleye dair ortak bir siyasa geliştirmeye adanmış bu "samimi" seminerlerin, taraflardan biri, yani "işverenler" arasında yarattığı gerilimleri, anlaşmazlıkları ve hatta çatışmaları sergilemesi.

Seminerlerdeki konuşmalar ve taraflar arasında yol açtığı diyaloglar göz önüne alındığında, üç temel gerilim hattının orta-

ya çıktığı görüldüğü söylenebilir. Birincisi, tek tek bireysel kapitalistler ile sınıf örgütü, yani konfederasyon (TİSK) temsilcileri arasındaki gerilim. Bunu, bireysel kapitalistlerin kısa vadeli tikel çıkarları ile söz konusu konfederasyonun temsil ettiği (ya da ettiğini iddia ettiği) sınıfın bir bütün olarak uzun vadeli genel çıkarları arasındaki gerilim hattı olarak görmek mümkün. İkincisi, özel sektör içindeki küçük, orta ve büyük boy firmaların kendilerine özgü reel çıkarları arasındaki gerilim. Nihayet üçüncüsü de, özel sektör ile kamu sektörü işletmeleri arasındaki açık gerilim, bariz çıkar çatışmasıdır. Bütün bu gerilimler, aslında iki temel mesele etrafında

"Şimdiye kadar her işveren kendi iş yerinde mutlak bir hükümdar idi. Fakat bugün bu zihniyetten çıkıp tamamen demokratik cemiyet biçimi demesem bile, işçiye karşı hiç olmazsa meşrutî idareyi kabul etmeliyiz."

ortaya çıkmış görünüyor: "Teşmil" (yani, toplu iş sözleşmesinin aynı iş kolundaki –sözleşmeye katılan ya da katılmayan– tüm işçi ve işverenleri bağlayıcı olması şartı) ve grev, özellikle de genel grev.

Öyle görünüyor ki, bu seminerler esasen sınıf örgütünün kendi üyelerini, toplu sözleşme düzeninin –ait oldukları sınıfın uzun vadeli genel çıkarları bakımından– "iyi bir şey" olduğu konusunda ikna etme amacına hasretilmiş. Hükümet yetkililerinden işveren sendikası temsilcilerine ve yabancı uzmanlara dek hemen her katılımcı, yeni düzenlemeye kuşkuyla bakan bir işverenler grubunu sakinleştirmeye; onları korku ve kuşkularından kurtarıp gerçek çıkarlarını görmek için "gözlerini açmaya" davet etmektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla, işleri hiç de kolay değildir. Zira, bütün bu yetkili/temsilci/uzman kişiler, nihayetinde aralarında "Bu husus hiç onlarla [yani işçilerle] oturup da konuşmaya değer mi?" sorusunu, hem kendine hem de diğerlerine alenen soracak denli hayret ve şaşkınlık içine düşmüş birçok işverenin bulunduğu "özgüveni" yüksek bir grubu ikna etmeye çabalamaktadır.

FOTOĞRAF: MEHMET KAÇMAZ

“Mutlak hükümrانlık”tan “meşrutî rejim”e

TİSK Genel Sekreteri Haldun Kip, söze şöyle girer örneğin: “Benim burada işaret etmek istediğim şudur ki, Toplu İş Sözleşmesi bugüne kadar işverenlerimizin alışagelmış olduğu sistemde çok büyük bir değişiklik meydana getirmiştir. Her alışlagelen şeyde bir değişme, bir yenilikle karşılaşılması umumiyetle bir ürkme duygusu tevhit eder. Bu tabii bir duygudur” (s. 6). Kip, yeni durumda, bireysel işverenlerin sendikaları lehine fedakârlık göstermelerini ve “hükümrانlık hakları”nın en azından bir kısmını sendikalarına devretmelerini teklif ve tavsiye eder:

“Her zaman her yerde yarı şaka yarı ciddi olarak tekrarladığımız gibi, mutlak hükümrانlık rejiminden hiç olmazsa meşrutî rejime geçme zaruretinin kabulü lazımdır. Şimdiye kadar her işveren kendi iş yerinde mutlak bir hükümdar idi. Fakat bugün bu zihniyetten çıkıp tamamen demokratik cemiyet biçimi demesem bile, bir paralel teşbih yoluyla söylüyorum, işçiye karşı, hiç olmazsa meşrutî idareyi kabul etmeliyiz” (s. 6).

Yabancı bir uzman, bu “rejim değişikliği”nin zarureti –kendine yakışan türden “objektif” bir bakışla– şöyle temellendirir: “İşveren ile işçi arasındaki münasebetleri sınıf mücadelesi olarak görmek tamamıyla modası geçmiş bir düşünce tarzıdır. Bu münasebetler ve toplu sözleşme, müşterek meselelerine hal çaresi bulmak üzere her iki tarafça yapılan müşterek bir gayret olarak görülmelidir. İşveren ve işçiler bu hava içinde pazarlık masasına oturdukları takdirde her iki tarafın yararına olan sonuçlar alınabilir. Bu sizlerin yumuşak davranması veya karşı taraftan gelecek taleplerin çoğunu kabul etmesi demek değildir, fakat başarılı sonuçlar alınabilmesi için bu zihniyetin benimsenmesi gerekir” (s. 4).

Daha önce de belirtildiği gibi, işverenlerin söz konusu “rejim değişimi”ne dair kuşkuvarlığının odaklandığı iki nokta vardır: “Teşmil” ve grev. Bireysel kapitalistler arasındaki, yani hem büyük-küçük işyerleri hem de kamu işletmeleri-özel firmalar arasındaki gerilim, öncelikle “teşmil” meselesinde su yüzüne çıkar. Göreceli küçük işyeri sahibi işverenler, büyük firmaların imzalayacağı toplu sözleşmelerin mali yükünü kendilerinin taşıyamayacak oldukları kanaatinde. Aynı kanaat, daha genel bir düzeyde, kamu işletmeleri karşısında, aynı işkolu içindeki özel firma sahibi işverenler tarafından da paylaşılmaktadır elbette.

İşverenlerin bu çerçevedeki kuşkuvarlığını yatıştırmak için, devreye TİSK’in hukuk müşaviri girer. Adı Münir, fakat soyadı –elbette– Ekonomi’dir bu müşavirin ve işverenleri şöyle aydınlatır: “Teşmil; Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu’nun 8. Maddesinde tarif edilmiştir: (...) ‘Bir toplu iş sözleşmesinin kapsadığı işçiler, aynı iş kolunda çalışan işçilerin çoğunlu-

FOTOĞRAF: ÖZER AKDEMİR

Bergama köylülerinin Eurogold şirketine karşı 90’ların başında başladıkları ve 2000’lerin ortasında durulan sivil direniş, bu toprakların “kaybedilmiş davalar geleneği”ne kaydedilmiş umut verici, renkli ve neşeli eylemlerin başında geliyor. Zamanla duruldu, evet! Fakat harekete geçirdiği enerji tükenmedi elbette, deyiş yerindeyse ‘yeraltı’na çekildi. Fırsat bulduğunda yeniden yeryüzüne çıkacaktır, zaman zaman çıkmaktadır da. Bergama köylülerinin 90’ların başında “soyunduğu” eylemi, 2013’te Taksim Meydanı’nda hemen hemen aynı niyetle “eyleme duran” insanlar devraldı. “Beklemek gözde kazanması zamanın” demişti Cemal Süreya. Gezi’de sergilenen durma eylemi de işte böyle bir “şahsi ve muhterem” gövde gösterisi, “kamu” denen “eksik halk”ın bir anlık vücut buluşuydu.

ğunu teşkil ediyorsa, Bakanlar Kurulu, Yüksek Hakem Kurulu’nun istişari mütalâasını aldıktan sonra bu toplu iş sözleşmesinin aynı iş kolundaki diğer işçilere ve onları çalıştıran işverenlere bir kararname ile teşmil edebilir’ (...) Yapılacak olan bu teşmile Bakanlar Kurulu karar vermek istediği takdirde düşünceye şey; diğer toplu sözleşmenin, mevcut toplu sözleşmeleri veya herhang bir toplu sözleşme ile bağlanmış olan işçilerin lehine (...) hareket etmek değildir. Bir bakıma işverenleri korumaktır” (s. 23).

Haldun Kip de aynı mesele üzerine söz alır ve teşmilin, toplu sözleşme düzenini ve dolayısıyla, bu sözleşmenin taraflarından biri olan işverenlerin örgütlenmesini, sendikalaşmasını dayatan bir “sorun” olduğunu teslim eder. Kip, hem özel sektör firmaları arasındaki hem de kamu işletmeleri ve özel firmalar arasındaki mali güç, çalıştırılan işçi sayısı gibi farklılıkların sebep olacağı çatışmaların, ancak bir toplu sözleşme düzeni içinde ve sınıfın genel çıkarları doğrultusunda geliştirilen sendikal siyasetlerle giderilebileceği görüşünü dile getirir (s. 11). Kip ayrıca şunları söyler: “Eğer teşmilden korkuyor isek, eğer işçimize şu veya bu sebepler ile yahut bunu biraz latife yoluyla söyleyeyim, işçimize şirin gözükme için diyelim, yahut da herhangi bir şahsi endişe ile veya herhangi bir egoizm içinde bu teşmile sebebiyet verecek işverenlerin mevcut olabileceğini kabul edersek, bu riski önlemek, ancak ve ancak bu iş kolu içinde bir toplu iş sözleşmesi yapılabilmesiyle mümkün olur” (s. 25).

Söylendiği gibi, işverenleri kuşkuvarlandıran, hatta korkutan ikinci temel sorun, toplu sözleşme düzeninin grevleri önlenemez bir biçimde ülke çapında yaygınlaştırma ihtimâ-

lidir. Fakat –tahmin edilebileceği gibi– sendika temsilcileri ve yabancı uzmanlar, hiçbir yığınlığa düşmeden, işverenleri bu konuda da ısrarla ikna etmeye çabalarlar. TİSK Genel Sekreteri Kip bu doğrultuda şunları söyler örneğin: “Bidayette bu toplu iş sözleşmesi kanunu istenirken ve hazırlıkları yapılırken işçiler, bu anayasal hakkımızdır, diyordu. Kanun çıkmazsa, (...) grev yaparız iddiaları ortaya atılıyordu. Sabırsızlıkla elde edilmeye çalışılan bu hak ilk fırsatta ve her iş kolunda adeta küçük bir çocuğa verilen bir oyuncak gibi kullanılacağı benziyordu. İlk defa bir oyuncakla oynayan bir çocuğun şaşkın halleri ve bu oyuncaktan azami derecede istifade etmek arzusu ile işçilerin [salt] bu gücü tatbik etmekten duyacakları mücerret zevk için grev yapacaklarına inanıyorduk, ve bundan endişe duyuyorduk” (s. 26-27).

Kip, temsilciliğini üstlendiği sınıfın hislerine böyle içten biçimde tercüman olur önce ve hemen ardından, kendini toparlayarak bu endişenin yersizliğine işaret eder: “Fakat Türk işçisi ve onları sevk ve idare eden liderler çok şayanı şükrandır ki ve katiyetle söyleyebilirim ki, bütün tehlikeli cereyanların karşısında olan, sadece memleketini seven ve memleket davalarına inanmış olan hakiki liderlerdir” (s. 27).

Ve nihayet, hâlâ ikna olmamış olabilecek işverenlere karşı “son koz”unu oynar ve şunu ileri sürer: “Şayanı teşekkür olan bir şeyi zikretmek isterim ki, işçileri yetiştirmekte olan teşekküllerin başında bulunan A.İ.D. ve diğer Amerikan teşekkülleri ve işçilerin sık sık gittikleri ABD gibi bir memleket ile münasebette bulunmaları neticesinde işçi liderlerine daima bu hususlar telkin edilmekte ve grevin çok tehlikeli bir oyuncak olduğu kendilerine anlatıl-

maktadır” (s. 28). Görülebileceği gibi, Kip’in ifadeleri –duygu dozu arttıkça– dağılmaya, bozulmaya, sanki ne dediği anlaşılmaz hale gelmeye başlar gibidir; fakat meramını dile getiremediği söylenemez elbette. Zira “meram” gün gibi ortada!

Kip, işverenlerin derin işçi, daha doğrusu işçi sınıfı korkusunu, bu işçileri “temsil eden” sendikalar ve sendikacıların aslında “yabancı” olmadığını, “bizden” olduğunu telkin ve telin ederek yenmeye çalışır ve bu bakımdan, elbette tek başına, çaresiz kalmış değildir. Bu bakımdan, orada bulunan bir yabancı uzmanın, John F. McGonagle’ın Kip’i teyid eden şu sözleri dikkate şayandır: “Türkiye’ye gelmeden evvel Uzak Şark’ta çalıştım. Bu memleketlerin çoğunda –Japonya hariç– gerek sosyal (...) gerekse ekonomik kalkınmaya matuf planlar vardı. Fakat Türkiye’deki gibi olgunlaşmış, adeta bir Yüksek Devlet memurunun mes’uliyeti hissini müdrik bir sendikacı grubuna –Japonya hariç– rastlamadım” (s. 8).

Efendilerin Makyavelizmi

Artık işverenler ikna olmuşlar mıdır, bilmiyoruz, fakat yetkililerin, temsilcilerin ve uzmanların ellerinden geleni mükemmelen yaptıkları aşîkâr. Elbette kastettiğim şey, bunun (yani ikna meselesinin) söz konusu seminer metinlerinde belirsiz olduğu. Zira, 1960’ları ve 1970’leri yaşamış insanlar olarak, işverenlerin bu “rejim değişimi”ne yürekten ikna olduklarını biliyoruz. Hatta bunun böyle olacağının emareleri bizatihi o metinlerde de bulunabilir. İşverenler hafiten ikna olmaya başlamış olmalı ki, başka bir yabancı uzman, Richart E. Chislett, seminerlerin sonlarına doğru, toplu sözleşme düzeninin ve politikasının ideolojik örtülerle nasıl kamufle edilebileceğine dair tavsiyeler vermeye başlıyor: “Sendika, produktivitenin ve mamul kalitesinin düşürülmemesi veya arttırılması [bakımından] muhakkak surette sorumlu kılınmalıdır. Müessesenin başarı ile çalışmasının, işverenler ile işçilerin ortak yararına olduğunu belirten ve bu amaçla işbirliğine çağırان bir ifade sözleşmeye eklenebilir. Bu arada, beş yıllık kalkınma planı ile memleket menfaatlerinden söz edilebilir” elbette (s. 12). Kısacası, uzman, “Yeni düzen sizindir, gerisi ‘bla bla,’” diyor yani ve ne yazık ki, doğru söylüyor.

O uzmanın doğru söylediğini, bu “Yeni Düzen”in onca yıl tam da böyle “bla bla” ile yürütüldüğüne ve 1980’de, aynı efendiler tarafından, aynı “memleket menfaatleri”nden dem vurularak –askerî bir darbe marifetiyle– yıkıldığına şahit olduğumuz için biliyoruz. Hâlâ işverenlerin, kapitalistlerin o darbe marifetiyle ile ihya ettikleri “mutlak hükümlanlık” altında yaşadığımız için biliyoruz. Yine biliyoruz ki, efendiler kâh aslan kâh tilki postuna bürünerek, bizi bazen mutlak bazen meşrutî fakat her halükârda bir “monarşi” ya

da “oligarşi” altında idare etmeye niyetli ve yatkındır. Biz buna “efendilerin Makyavelizmi” diyebiliriz. Peki ama, kölelerin bunun karşısına bir tür kontra-Makyavelizmle çıkma imkânı, onlarla başetme yolları bulmaları mümkün olamaz mı?

Bulanabilir elbette! Hatta dün bulunmuş ve bugün de bulunmaya devam edilmekte, diyebiliriz. Tek bir örnek vereceğim. Aynı kitaptan alınmış bir örnek bu. Monarşik egemenliklerini “meşruteleştirme” hususunda ikna edilmeye çalışılan efendilere, o zaman bizzat kendi temsilcileri ve uzmanları tarafından takdim edilmiş olduğu için, epeyce “güncel” bir örnek olduğu söylenebilir. Zira bugün biz –daha önce de söylemiş olduğumuz gibi–

Bir işveren temsilcisi, işçilere mutlak bir grev yasağı getirilir ya da onların meşru bir direniş yolu olarak greve başvurmaları engellenir ve dolayısıyla işçi sendikaları meşru hak arama yollarından dışlanırsa, bunun hem işçilerin hem de sendikaların daha “yaratıcı” ve bu sebeple daha “tehlikeli” yeni direniş ve grev tarzları geliştirmek zorunda kalmalarına neden olabileceği gerçeğine işaret eder.

onların yeniden geri döndükleri bir “mutlak monarşik” idare altında altında, köleleri efendilerin insafına terk eden neo-liberal bir düzen içinde yaşıyoruz. Başka bir deyişle, söz konusu kitapta çevrilen film şimdi geri sarıldı ya da orada azıcık meşrutî hükümlanlık sularına çevrilen dümen, bugün yeniden mutlak hükümlanlık sularına kırıldı.

Bu kitapta kayda geçirilen seminerlerin temel amacının işverenlere örgütlenmenin, bir sınıf örgütü olarak sendikanın önemini kavratmaya yönelik olduğu söylenebilir. Değiş yerinde ise, kapitalistlere sınıf bilinci aşılamaya dönük, bir tür kontra-Leninizm faaliyetinin tutanakları gibi okunabilir. Fakat ilginç olan şu ki, işverenlere sadece kendi sendikalarının değil, aynı zamanda işçi sendikalarının önemini de gösterilmeye çalışılır burada. Elbette onların kendi genel sınıfsal çıkarları açısından... Örneğin, bir işveren temsilcisi, eğer işçilere mutlak bir grev yasağı getirilir ya da onların meşru bir direniş yolu olarak greve başvurmaları bir şekilde engellenir ve dolayısıyla işçi sendikaları meşru hak arama yollarından dışlanırsa, bunun hem işçilerin hem de sendikaların daha “yaratıcı” ve bu sebeple daha “tehlikeli” –yasadışı değilse

de yasanın etrafından dolanan– yeni direniş ve grev tarzları geliştirmek zorunda kalmalarına neden olabileceği gerçeğine işaret eder ve bu türden ilginç bir örneği işverenlerin dikkatine sunar. Yine son derece samimi bir eda ile anlatılan bu örneği, olduğu gibi, harfiyle aktaracağım.

Kontra-Makyavelist bir direniş örneği

“Böyle durumlarda” diyor, ilgili şahıs, “çok tecrübeli ve çok kurnaz” bazı sendikacılar, “tamamen aksi bir taktikle aynı neticeyi almayı düşünüyorlar. Bu az çalışmak değil, bilâkis çok çalışma, ‘gayretkeşlik grevi’ diyebileceğimiz bir grevdir. İşçi tam faaliyettedir, fakat neticede akşam üzeri bakarsınız randıman sıfır. Bu nasıl oluyor? Bunun klasik misali, birçok garp memleketinde hudut memurlarının yaptıkları grevlerdir. Hudut şehirlerindeki sakinler, bilhassa Cumartesi günleri, Fransa’dan Belçika’ya, veya Fransa’dan İsviçre’ye, İtalya’dan İsviçre’ye akın akın arabalarıyla giderler. Hafta sonunu bu şekilde geçirmek âdet haline gelmiştir. On binlerce araba bu şekilde memleketlerin birinden diğerine geçer. Normal zamanlarda gümrük memurları bunları gayet kolaylıkla geçirirler. Çünkü bunlarda kaçakçılık vesaire bahis mevzuu değildir. Şimdi gümrük memurları grev yapacaklar, fakat kanunen memnu olduğundan yapamazlar. Ne yaparlar? Gümrük Vekâleti’nin talimatını harfiyen tatbik ederler. Bir arabayı yarım saat muayenede tutarlar, tekerleklerinden ampullerine kadar. Öyle ki, Cumartesi günü on binlerce araba hudutlarda sıraya girmiş, gümrük memurlarının muayenesinin bitmesini beklerler. Halbuki bunların hepsinin pasaportu vardır, geç diyebilirler. Hayır, muayene edeceğiz, gümrük idaresinin talimatlarını uyguluyoruz, derler. Bir şey söyleyemezsiniz, talimatı tatbik ediyorlar, harfiyen tatbik ediyorlar. Yani vazifelerini tam olarak yapıyorlar. Neticede bu hareket seyyahlar bakımından, döviz ithali bakımından o kadar ağır bir baskı oluyor ki, Vekâlet gümrük memurlarının arzularını yerine getirmek mecburiyetinde kalıyor. Diğerlerinin tam ilk durak tersine bir çalışkanlık, gayretkeşlik grevidir bu.”

İşte bu, tam anlamıyla kontra-Makyavelist bir direniş örneğidir, diyebiliriz. Yenilgiye uğramış olabilir, fakat dünün enkazı altından kaldırılıp hiç değilse “kaybedilmiş davalar geleneği”ne kaydedilmeye değer bir direniş örneğidir. Hatta içerdiği Şvaykvari “yıkıcı konformizm” ruhu tam da günümüz koşullarına cuk oturur görünüyor. Öyleyse, gümrük işçilerinin dünkü o yıkıcı “gayretkeşlik”lerinin bugüne nasıl ve ne biçimde taşınabileceği; örneğin, nasıl güncellenip dönüştürülebileceği üzerinde düşünmeyi; sistemi kendi yasaları, iddiaları, idealleri ve vaatları ile yüzleştirip kilitlemenin yollarını tahayyül etmeyi okurlara bırakarak yazıyı burada noktayabiliriz.

Kızım Lola Bataclan'da dans ediyordu

13 Kasım 2015 Paris... Stade de France önünde, üç saldırgan Fransa topraklarındaki ilk canlı bomba eylemini yaptı. Üç saldırgan da kafe ve restoranların terasında oturanları taradı. İkisi kaçtı, biri kendisini patlattı. En kanlı saldırı Bataclan konser salonunda gerçekleşti. Üç IŞİD militanı polis müdahalesi öncesinde dinleyicileri taramaya başladı. Polis üç saldırganı öldürdü. O gece 90'ı

Bataclan'da, 130 kişi hayatını kaybetti, 99'u ağır 413 yaralı hastaneye kaldırıldı. 28 yaşındaki Lola Salines de Bataclan'da can verenler arasındaydı. Lola'nın babası çevre hekimi Georges Salines, kurucularından olduğu 13 Kasım Kardeşlik ve Hakikat Derneği'nin başkanlığını üstlendi. Ayakta kalabilmek ve unutmamak için yazdı: *A'dan Z'ye Anlatılamayan*. Bu sarsıcı kitaptan seçtiğimiz bölümleri yer yer kısaltarak naklediyoruz.

6 ARALIK 2015'TE Lola 29 yaşında olacaktı. Eagles of Death Metal'in Bataclan'da verdiği konserde 13 Kasım Cuma günü teröristler tarafından katledildi. Konseri izleyen 89 seyirci daha aynı yerde öldürüldü, o akşam Paris ve Saint-Denis'deki saldırılarda 130 kişi hayatını kaybetti. Yaklaşık beş yüz kişi yaralandı. Binden fazla kişi travma yaşadı. Bir insan

Absürd

bu katliamın inandığı davayı yücelteceğini nasıl düşünebildi? Kızımın yasıtı gençler nasıl onu ve onca insanı gülererek, şakalaşarak (tanıkların dile getirdiğine göre) öldürebildi? Aynı zamanda kendilerinin de öleceğini biliyorlardı, ama bu eylemin onları cennete götüreceğine inanıyorlardı herhalde. Kızım bir hiç için öldü, bir illüzyon için, bir delilik için. Çok absürd bu.

LOLA ACI ÇEKTİ Mİ? Lola korktu mu? Ölüm fikriyle barışmak zor, ama ölümün aniden, hızla yakaladığına emin olmak bir teselli olabilirdi. Aşırı kan kaybı neticesinde dakikalar süren bir can çekişmeyi tahayyül etmek tüyler ürpertici. Öldürücü darbenin, yere kapanmış vaziyette dururken katledilen Bataclan kurbanlarının çoğuna olduğu gibi, uzun ve korkulu bekleyişin ardından geldiğini düşünmek ise dehşet verici.

İstirabım sonsuz, fakat 2014'te Kabiliye'de Tizi Uzu yakınlarında kaçırılıp kameralar karşısında boğazı kesilen kendi halinde bir yürüyüşçü olan Fransız Hervé Gourdel'in, ya da 22 Kasım 2012'de Suriye'nin kuzeybatısında kaçırıldıktan sonra Cihatçı John lakaplı Mohammed Emwazi tarafından yine kameralar karşısında kafası uçurulan Amerikalı gazeteci

James Foley'nin anne-babasının ıstırabı yanında benimki nedir? Ya da Al-Kaide'nin Mağrip birimi tarafından 2011 Kasım'ında Mali'de kaçırılıp 2013 Mart'ında başına sıkılan bir kurşunla katledilen Philippe Verdon veya Kasım 2012'de yine Mali'de Batı Afrika Birlik ve Cihad Hareketi tarafından kaçırılıp Nisan 2014'te öldürülen Gilberto Rodrigues Leal gibi, işkencecilerinin elinde aylar, hatta yıllarca esir kaldıktan sonra öldürülen rehinelere anne-babaları neler hissetmişti? Peki, 2006'nın Ocak ayında Paris yakınlarında, Yahudi cemaatinin üyesi olduğu gerekçesiyle kaçırılıp Yusuf Fofana liderliğindeki barbarlar çetesi tarafından zorla alıkonarak üç hafta boyunca işkence gördükten sonra bir yol kenarında can veren 24 yaşındaki gencecik Ilan Halimi'nin anne babası neler hissetmiş olabilir?

Lola'ya isabet eden kurşunlar bir anda ölümüne sebep olmuş olmalı. Şurası kesin, uzun süre can çekişip acı çekmedi. Muhtemelen hiç acı hissetmedi. Korkacak kadar zamanı oldu mu acaba? Olmadı belki: Edinebildiğim tanıklıklara göre, seyircilerin bir kısmı ilk patlamaları gösterinin bir parçası ve çatapat sesi sanmış. Lola sahne önünde kalabalığın ortasında dans ediyormuş, işitme hasarı yaşamamak için sesi azaltan kulak tıkaçları takıyordu. Ne olup bittiğinin daha farkına varmadan vurulmuş olabilir. Hiçbir zaman bundan emin olamayacağız, fakat Adli Tıp Enstitüsü'nde camın arkasından gördüğümüz ölü halinde de uykudakiyle neredeyse aynı olan güzel yüzünün dinginliği öyle ümit etmemize imkân veriyor.

AHTAPOT Lola'nın maskotuydu adeta. Çizim defterlerini tombik ahtapotlarla doldururdu. Çok yumuşak bakışlı, **Ahtapot**

çok becerikli (sekiz koluyla yapamayacağı şey yok), çok zeki bir hayvan. Tek kusuru çok kısa ömürlü olması.

ALLAHU EKBER! (Tanrı büyüktür!) diye bağırmış Bataclan katilleri. Bu nida Batı'da İslamcı teröristlerin savaş çılgılığıyla özdeşleşti, halbuki Doğu'da, gündelik hayatta çeşitli vesilelerle çok sık kullanılan sıradan bir deyiş. Mesela: "*Mahmud, ibre nerdeyse sıfıra dayandı, benzinimiz yetmeyecek, yolda kalacağız!*" Mahmud ise daha iyimser, varış noktamıza ulaşma şansımız olduğunu düşünüyor, tabii Tanrı'nın yardımıyla ve şöyle karşılık veriyor: "*Allahu Ekber!*" Sırf kötü ihtimalin hiçbir zaman kesin olmadığını hatırlatmak için. *Allah* Arapça Tanrı demek, o kadar. İncil'de geçen ve Raphael (Tanrı şifa verir), Samuel (Onun ismi Tanrı'dır), İsrail gibi isimlerdeki *El, Eli, Eloi, Elohim* ile aynı kökten geliyor... Ayrıca, Mısır, Irak ve Suriye'de anadili Arapça olan Hristiyanların da Müslümanlar kadar kullandığı bir kelime.

"*Şayet Tanrı varsa, umarım iyi de bir mazereti vardır.*" Woody Allen'ın bu sözü çok ayağa düştü, ama içinde bulunduğumuz şartlara iyi denk düşüyor. "*Bir gün karşılaşırsanız Tanrı'ya ne derdiniz?*" sorusunu Amin Maa-louf Madam Roland'a atıfla şöyle cevaplıyor: "*Ona şunu derdim: Ey Tanrım senin adına ne cinayetler işleniyor!*"

Tanrı, Allah, Yehova... Kendimi bildim bileli varlığına inanmadım. Din olgusu üzerine düşündükçe, eleştirel ya da dini vaaz eden, kutsal metinleri ya da ladinî metinleri okudukça Tanrı'nın varlığı daha da inanılmaz geldi. Çok sayıda inançlı zeki insan tanıdım, onları dinledim, onlara saygı duydum,

Allah

ama hiçbir zaman onları tam anlamıyla anlayamadım. Evrenin yaratıcısı olarak Tanrı hiçbir şeyi açıklamıyor, zira Onu yaratanın kim olduğunu bilmiyoruz. Dualar aracılığıyla şahsi bir rabıta kurulabilen bir Tanrı; bu da bana olsa olsa çocuk masalları kadar inanılır geliyor. Hem kâinatı yaratmaya muktedir hem de bizim ufak tefek işlerimizle ilgilenen bir varlık ise daha da inanılmaz. Tanrı'dan söz eden kimi düşünürler inanan büyük çoğunluğun Tanrı olarak adlandırdığından bambaşka bir anlamda kullanıyor bu sözcüğü; kozmik bilinemezlik (Evrenin esrarı Tanrı) gibi, ya da insana özgünlüğünü veren ve ona moral, ahlaki kılavuzluk yapan bir tür içsel Tanrı (Tanrı'ya iman Tanrı'dır) gibi. Ama sıradan anlamıyla Tanrı yoktur, ve şahsen böyle olması içimi rahatlatıyor, çünkü eğer olsaydı, namussuzun önde gideni olurdu.

MÉNİLMONTANT BULVARI'NDAN, Repos sokağı tarafındaki ana kapıdan girin Père-Lachaise'e. Hemen sola dönün. Père-Lachaise metro istasyonuna daha yakın, fakat olağanüstü hal nedeniyle çoğunlukla kapalı duran (teröristler ölümleri katletmeye kalkarsa diye mi?) diğer girişe doğru duvar boyunca yürüyün. 61. kısmın bitiminde, sağa Luzarraga sokağına sapın. Soldaki ilk yolun sonuna kadar gidin. İki mezar arasındaki geçitten sola kıvrılın. Geldiniz işte. Père-Lachaise Mezarlığı'nın 62. kısmında istirahat ediyor Lola. 1982'de Cannes'da Altın Palmiye'yi alan harikulade film *Yol*'un yazarı Kürt sinemacı Yılmaz Güney'in yakınında. Yukarı doğru biraz daha devam ederseniz, Bataclan kurbanlarından bir diğerinin, Armelle Pumir Antievic'in mezarı çıkar karşınıza.

4 MART 2016. Bataclan'ın sahibi Jérôme Langlet saldırıdan sağ kurtulanların ve kurbanların ailelerinin bir tefekkür anı yaşayabilmeleri için küçük gruplar halinde olay yerine gelmelerine izin verdi. Biz (Emmanuelle [Lola'nın annesi], Lola'nın erkek arkadaşı Mallory, ev arkadaşı Agathe ve ben) bu vesileyle orada görevlendirilen psikologların kahve ve rahatlatma tekliflerini geri çevirip dosdoğru salona girdik. Sahne önü çukuru-

nu çevreleyen parmaklığa dirseğimi dayayıp barın önünde duruyorum. Kısa süre önce başlayan tadilat için tamamen boşaltılmış çıplak mekân önümde uzanıyor. Küçük; konserlerden hafızamda kalandan çok daha küçük, boşluk yüzünden belki de. Kızımın sahnenin önünde, hafif solda yere düştüğü noktayla aramda sadece birkaç metre var. Çukurun iki yanında, kanatlarda bacaklarını kaldırmış kankan yapan dansçılar resmedilmiş duvarlara. Bataclan'ın rock

konserlerine değil de İkinci İmparatorluk'un kaygısız eğlencelerine ev sahipliği yaptığı, Paulus ve Aristid Bruant döneminde bir müzikhol mabedi olmazdan öncesine ait hatıralar. Anlaşılan, Buffalo Bill de burada gösteri yapmış. Eğer öyleyse, cihatçı katiller bu mekâna giren ilk silah manyakları değilmiş. Yine de hakkını yemeyelim, Paris'e geldiğinde, ihtiyar Billy Cody herhalde sadece mantar tabancası taşıyordu ve Yerlilerle bizonları katletmeyi bırakalı epey bir zaman geçmişti. Sahnenin solunda, üzerinde İmdat Çıkışı yazan bir kapı. Kaç kişi buradan çıktı acaba? Agathe sessizce ağlıyor kollarımda. Küçük Lolam son nefesini burada verdi.

DÜŞÜNCELERİMDE, hayatımda, karımın, oğullarımın, kızımın arkadaşlarının bakışlarında hep bu eksiklik, bu oyuk, Lola'nın gidişiyle evrende açılan boşlukla dolu bu baloncuk var. Hayatın her ayrıntısında görülebilen ve görüntüyü berbat eden bir boşluk. *"Kadınların Albertine'le benzerlikleri, Albertine'de olup da onlarda eksik olan şeyleri bana daha fazla hissettiriyordu; bu da her şey demekti ve Albertine öldüğüne göre de, artık hiç var olmayacaktı."* Marcel Proust *Albertine Kayıp*'ta böyle diyordu. Çok sayıda yaşlı ebeveynle tanıştım. Hepsinde bir yerde benzer bir oyuk vardı. Kimileri bunu taşımakta zorlanıyordu, oyuk büyüyor, şişiyor, her şeyi yutuyor, zihni, dirayeti, hayatı içine çekiyordu. Kimileri bunu herdaim pimi çekilmiş bir el bombasına, bir savaş silahına, kızgınlıklarını, mücadelelerini, kimi zaman belki nefretlerini besleyen bir yakıta dönüştürüyordu. Kimileriye (çoğunluk olduğunu ümit ediyorum) nihayetinde bu kara deliği bir yaranın kabuğu içine iyi kötü kapatabiliyor. Boşluk herdaim orada, ama tamlık hissi onun etrafında yeniden örülebilir. Kabuk elbette çok kırılabilir, her an yarılabılır. *"Bazen, gün batımında otele dönerken, eski Albertine'in, benim için görünmez olduğu halde, benliğimin derinliklerine, adeta içsel bir Venedik'in, duvarları kurşunla kaplı zindanlarına hapsedilmiş olduğunu hissediyordum; bazen bir olay, bu hapishanenin katı duvarlarını kaydırıyor ve geçmiş, ince bir aralıktan görmemi sağlıyordu"* diye yazıyordu yine Marcel Proust. Böyle bir hadise olduğunda, acı uyanıyor, göz yaşları çoğu zaman geri geliyor. O zaman içerdeki kabuğu sabırla yeniden inşa etmek ya da kapağı tekrar mühürlemek için üzerine kurşun dökmek gerekiyor.

Boşluk

DAVİD BOWİE 11 Ocak 2016'da öldü. Lola'nın en sevdiği şarkıcıydı. Père-Lachaise'deki törende *Life on Mars* ve *Space Oddity* bize re-fakat etti. Ve ânında, huzursuzluk dağıldı.

Hemen her zaman olduğu gibi yine en hızlı ve en iyi Julie [Lola'nın yakın arkadaşı] ifade etti: *"Lola, oraya durup dururken gittiğine ha-*

Bowie

yatta inandırılmazsın beni. Hayır hayır hayır, bu kadar da olmaz ki kızım. Ölüyorsun ve hoop idolün de ölüveriyor". Virginie [Lola'nın başka bir arkadaşı] yakın tarihli diğer kayıplara (başta Motörhead'in başcısı Lemmy Kilmister olmak üzere) sözü getirerek konuşmayı devraldı. *"Şu aralar orada nasıl bir festival düzenliyor bilmiyorum, ama tek tek şöhretleri yanına almasına bir son vermek gerekecek bir aşamada..."* Mizah, hüzne karşı her zaman en iyi silah.

CİHAD YOLUNA ÇIKMIŞ kimi beyinsizler ve Müslüman olmayanların büyük çoğunluğu için bu sözcüğün anlamı *dinî savaş*, hatta son yıllarda, terörist saldırı sanılıyor. Halbuki Arapça kelime anlamı *gayret, çaba*.

Tüm imanlı Müslümanların ödevi sayılan *"büyük cihad"* kişinin kendi üzerinde hakimiyetini, kendi güdülerinin denetimini sağlayarak daha iyi bir insan olma çabası. Savaşçı biçimiye *"küçük cihad"*. Kıymeti daha düşük. Amacıysa esasında savunma. Meşru liderlerin çağrısıyla ilan edilir. Tüm Müslümanları kapsamaz. Fakat günümüzün kana susamış cihadçıları tüm bu kavramların için boşaltmış durumda. Kendi dinlerinin ilkelini eğip bükmekten çekinmiyorlar. Hatta Fransız Basın Ajansı'na (AFP) yansıyan bir haberde polislin sorguladığı genç bir cihadçı açıkça şöyle diyordu: *"Kuran hiç umrumda değil. Benim için önemli olan cihad."* Olivier Roy'nın günümüzdeki hareketlere dair yorumunun daha iyi bir kanıtı olamazdı herhalde: *"Bugünkü hareket İslamın radikalleşmesi değil, radikalizmin İslamlaşmasıdır."*

BİR GÜN TÜM HAKİKATİ ÖĞRENEBİLECEK MİYİZ? Bilimle bu kadar içli dışlı olunca bunun mümkün olduğuna inanmak zor: Hakikat bir hedeftir, bir arayış, ona yaklaştıkça uzaklaşan bir ufuk çizgisi. Ama bu arayıştan vazgeçmeyecek kadar da bilim kafalıyım. Her zaman hakikate doğru yürüyerek insanlık kendini gerçekleştiriyor. Peşinde olduğumuz hakikatse tek değil. Bir yakınını kaybedenler için, olanları hatırlayamayan yaralılar için ilk amaç tam olarak ne olduğunu bilmek. *Başıma ne geldi? Evladımın başına ne geldi?* Kimi ebeveynler bu ihtiyacı duymuyor. Dehşet ve acı veren ayrıntılar üzerinde durmaktan kaçınıyorlar (adli tıp ve polis raporları duygusalığa ve incitici olmama özenine kesinlikle yer vermeyen bir dille kaleme alınıyor ve bakması hiç kolay olmayan fotoğraflar içeriyor). Birçok kişi sunulan olgularla zihninde oluşturduğu belki kurgusal, ama daha katlanılır bir yoruma inanma-

Cihad

Bataclan

yı tercih ediyor. Bense, çocuğunu kaybeden diğer pek çok anne baba gibi, kızımın nasıl öldüğünü tam olarak bilmek, bu konuda toplanabilmiş her şeyi görmek istiyordum.

Bu en ince ayrıntısına, en mahremine kadar, ya da isterseniz egoistçe diyebileceğiniz, bilme ihtiyacını bir kere giderdikten sonra, hakikat arayışı devam ediyor.

- Suçlulara dair hakikat. 13 Kasım'da tam olarak ne oldu? Bu trajedinin doğrudan aktörleri kimlerdi? Kim neyi yaptı? Ne zaman? Nerede? Nasıl? Katiller kimdi? Nereden geliyorlardı? Kişisel hikâyeleri ne? Kim onları yönlendirdi? Şu anda hapisanede ya da ölü olmayanlar nerede? Yakalanıp yargılanacaklar mı?

- Cihadçı ağlarla ilgili polis eylem ve istihbaratına dair hakikat. Katiller Fransa'ya nasıl girebildi? Niçin tespit edilip tutuklanmadılar? Bu fiyaskoda Belçikalı, Fransız Avrupalıların sorumlulukları neler?

- Saldırı mahallerinin çevresindeki güvenliğe dair hakikat. Bataclan niçin daha iyi korunmamıştı? Sokaklarda gayet anlamsız ve gülünç gözükten devriyeler için onca çaba harcanırken, belli başlı muhtemel hedefleri korumak için görünün o ki niçin bu kadar az şey yapılmış?

- Saldırı sonrasına dair hakikat. Bataclan'a müdahale niçin bu kadar geç yapıldı? Yaralıları yönelik yardım zamanında, etkili ve koordineli miydi? Sağ kurtulan onca kişi niçin ilgilenilmeden kendi başlarına evlerine dönmek zorunda kaldı? Acil yardım

telefonu 13 Kasım'ı 14 Kasım'a bağlayan gece boyunca niçin

Hakikat

ulaşılamaz durumdaydı? Ölülerin ve bazı yaralıların kimlik tespiti niçin o kadar uzun sürdü? Yakınlarından haber alamayan aileler niçin hiçbir destek almadan kendileri telefon başında ya da bizzat giderek tek tek hastane ve adli tıp merkezlerinde kayıplarını aramak zorunda kaldı? Vefatların bildirimi niçin bu kadar kötü biçimde yapıldı?

- Kötlüğün köklerine dair hakikat. Bazı Fransız gençlerin yaşıtları başka gençlerin canını almaya ve aynı anda kendi hayatlarını da kaybetmeye ikna olmaları nasıl açıklanabilir? Etkili bir önleyici çalışma mümkün değil miydi?

- Bu köklerin filizlendiği zemine dair hakikat. Dünyamızda ne yanlış gidiyor da bu-
raya vardık?

BU ELİ KANLI SERSEMLER hakkında yazıp yazmamak konusunda çok tereddüt ettim. Uzun süre isimlerini özellikle görmezden geldim. Bu sayede sonraki hayatımın bir parçası olmamışlardı. Fakat zamanla bu dramın sorumluları hakkında daha fazla bilgi sahibi olmak istedim. Kızımı ve daha birçok kişiyi öldüren bu gençler birer canavar ya

da hayvan değil: Her zaman olduğu gibi bu vahşetin sorumluları da birer insan. Hannah Arendt'in dediği gibi en büyük kötülükler en sıradan alçakların başının altından çıkabiliyor. Evet, onlara bu metinde yer vermek insanlıklarını kabul etmek anlamına geliyor. Fakat insan olduklarını kabul etmek, bağışlamak demek değil. Onları bu ölümcül yola sürükleyen şeyler üzerine kafa yormaya kapı açmak sadece.

Samy Aminour 28 yaşında, Bataclan saldırganlarından. 21:59'da kendini ilk havaya uçuran terörist. 1987 Paris doğumlu. Kuzey banliyölerinden

Drancy'de, pek de dindar olmayan Kabil kökenli bir ailenin çocuğu. Lisenin edebiyat bölümünden mezun. 2011'de Paris yakınlarında bir hatta otobüs şoförlüğü yapmaya başlamış. O dönemde radikalleşmiş, 2012'de istifa etmiş. Aynı yıl, Yemen'e gitmeye çalışırken gözaltına alınmış ve denetimli serbest bırakılmış. 2013'te Suriye'ye gitmiş; babası Azzedine de onu geri getirmek için peşinden. Membic'te bulmuş oğlunu, IŞİD'i terk edip Fransa'ya dönmeye ikna edememiş. Aminour Suriye'de yine Paris civarından gelen Kahina'yla evlenmiş. Kahina'nın Samy'le çalıştığı banliyö otobüsünde tanıştığı söyleniyor. Samy Suriye'ye gittikten sonra Kahina onunla internet üzerinden bağlantıyı sürdürmüştü. 2014'te lise sona okulu bırakıp evlenmek için Suriye'ye gitmiş. Kahina polisin ele geçirdiği e-mail'lerde Fransa'daki arkadaşlarına IŞİD'deki yaşam koşullarından duyduğu memnuniyeti, kocasıyla ne kadar gururlandığını ve sevincini anlatıyor, Fransa topraklarında yeni saldırılar olacağını müjdesini veriyordu.

Ismaël Omar Mostefaï 29 yaşında, Bataclan saldırganlarından. Fouad Mohammed-Aggad'ın patlayıcı kemerinin pimini çekmesiyle ölen iki saldırgandan biri. 1985'te Paris'in güneyindeki Courcouronnes'da doğmuş. Babası Mohammed Cezayirli, sonradan Müslüman olan annesi Lucia Fatima ise Portekizli. Meslek lisesinde okumuş. Ufak tefek suçlardan önce çocuk mahkemesi, ardından da Ceza Mahkemesi'nde sekiz kez hüküm giymiş, ama hiç hapse girmemiş. 2007'de ailesiyle Chartres şehrine taşınmış. Bu dönemde Paris banliyösü Créteil'de bir pastanede çalışıyormuş. 2008'de Oran yakınlarında bir köyden Hadica'yla evlenmiş, iki çocuğu olmuş. Lucé camiinde başlayan radikalleşmesi nedeniyle 2010'dan beri istihbarat dosyalarına dahil edilmiş. 2013 sonunda en temel Suriye'ye geçiş yolu olan Türkiye'ye gittiği ve burada birkaç ay kaldığı söyleniyor. Türkiye hükümetinden bir yetkiliye göre, Türkiye aralık 2014 ve haziran 2015'te Mostefaï'ı Fransız yetkililere ihbar etmiş, fakat herhangi bir yanıt almamış.

Fouad Mohammed-Aggad 23 yaşında, Bataclan saldırganlarından. 00.23'te yediği iki kurşun sonucu ağır yaralıyken patlayıcı kemerini çalıştırarak kendisini havaya uçurdu. Çocukluğu Strasbourg'un kuzeyindeki Steinseltz köyünde geçmiş. Fas kökenli annesi, iki kız ve bir erkek kardeşiyle (Cezayir kökenli babası daha önce aileyi terk etmiş) dar gelirli aileler için inşa edilen sosyal konutlarda yaşadıkları sekiz bin nüfuslu Wissemburg şehrine taşınmış. Meslek lisesinin ardından çeşitli işlerde çalışmış. Birkaç puan farkla polislik sınavında başarısız olmuş, asker olmak için başvurdu-

ğu ordudan reddedilmiş. Kardeşi Karim'in de içinde bulunduğu Rhin Nehri'nin karşı kıyısında, Alman Kehl kasabasındaki bir nargilecide buluşan on kişilik bir grubun üyesiymiş. İnsani yardım amaçlı olduğunu söyledikleri 2013 yolculuklarını bu kafede planlamışlar. Suriye'ye ailelerinden gizli, Hatay üzerinden geçiş yapmışlar. Strasbourglu bu grubun bazı üyeleri Suriye'deyken öldürülmüş. Karim de dahil, hayatta kalanların hepsi Fransa'ya dönmeye çalışmış. Geride bir tek orada bir Fransızla evlenen ve bir çocuğu olan Fouad kalmış. Fransa'ya dönenlerin hepsi 2014'te yakalanmış ve terör örgütü üyeliği suçlamasıyla tutuklanmış. 2014 nisanında Mohammed-Aggad kardeşlerin annesi Karim'e, Fouad'ın Ramazan ayında şehit olmak istediğini söylediğini anlatmış. Polis Karim Mohammed-Aggad'ın bilgisayarında Fouad'ın 2014'te yolladığı şu mesajı bulmuş: "Fransa'ya dönersem hapse girmek için değil, her şeyi havaya uçurmak için döneceğim. O yüzden dönmem için çok ısrar etmeyin."

Samy Aminour, Ismaël Omar Mostefaï, Fouad Mohammed-Aggad: Kızımı öldüren kızımı öldüren yayılım ateşi bu üçünden biri açtı. Fakat tabii ki o tüm suçluları birbirine bağlayan upuzun zincirin son halkasından başka bir şey değil.

Lazarus

Look up here, I'm in Heaven
I've got scars that can't be seen
I've got drama, can't be stolen
Everybody knows me now
David Bowie, Lazarus

Bak, burada Cennet'teyim
Yaralarımın izleri görünemez
Dramlarım araklanamaz
Herkes biliyor beni artık

CANIM, SEVGİLİ KIZIM. Severdin sana verdiğimiz ismi, bu müzikal iki heceyi. Bir yarış arabası ve su perisi ismi. Jacques Demy'nin bir filminin, Kinks'in bir şarkısının, Manet'nin bir tablosunun adı. Mavi Melek'in ismi.

Lola

14 KASIM'DA yeni bir kimlik verildi bana, mağdur kimliği. Ve kısa sürede bu kimliğin bir statü de getirdiğini fark ettim. Baş-

Mağdur

kalarının gözünde, medyanın gözünde, yetkililerin, yönetimin gözünde mağdur birden onu insanlığın geri kalanından ayıştıran bir değer kazanıyor. Aziz mağdur. 13 Kasım öncesinde de sonrasında da fikirlerim aynıydı, ama birden bire görüşlerimi almak için mikrofonlar tutulur, bakanlar tarafından kabul edilir oldum. Tabii ki bu yeni kudretin *tadını çıkarmak* için, konuşan ve eyleyen bir mağdur olmak gerekiyor. Suskun mağdur, yakın çevresi içinde adını sanını ifşa etmeden paramparça olmuş hayatını yeniden kurmaya gayret eden sessiz sedasız mağdur medyatik ve politik ortamda daha az değere sahip. Kendi dünyana kapanıp, öfkeden, gürültü, patırtıdan uzak hayatını yeniden kurma gayretini anlıyorum ve saygı duyuyorum. Bir ara, ben de kendimi ve ailemi korumak için bu arzuya kapıldım. 13 Kasım: Kardeşlik ve Hakikat derneğinin başkanlığını üstlenmeyi kabul ederken farklı bir seçim yaptım. Aşırı özgüven, hayalcilik, saflık? Bu tercihi, sınırlı olduğunu bildiğim bir süreliğine bana tanınan bu küçücük etki gücünü kullanarak faydalı olabilme umuduyla yaptım.

Dolayısıyla, ben resmî ve tanınan bir mağdurdum. Konumumu netleştireyim; benimki "dolaylı mağdur, yaslı ebeveyn". Zira çok geniş bir mağdur sınıflaması söz konusu. Doğrudan mağdurlar: Ölenler, yaralananlar, müdahiller. Dolaylı mağdurlar: Yaslılar, yaralıların aileleri ve yakınları, travma görmüş müdahillerin aileleri ve yakınları... Bu kategorilerin her birinin alt kategorileri de var: Yatarak tedavi gören yaralılar, ayakta tedavi gören yaralılar, hastaneye kaldırılmamış yaralılar, yaslı ebeveynler, yaslı eşler, yaslı kardeşler, yaralıların kardeşleri, yaslı yakınlar, yaralıların yakınları... Bir de birkaç kategorinin bileşimi var: müdahil ve yaslı ebeveynler, müdahil ve yaslı eşler, yaralı ve yaslı ebeveyn, eş ve yakınlar...

En kalabalık ve tanımlanması en zor, dolayısıyla mağdurluk statüsü en muğlak olan *müdahil* kategorisi. Neredeyse hafiften suçluluk ima eden tuhaf bir kelime. Peki kim tam olarak *müdahil*? Olaya hangi mesafedey-seniz müdahilsiniz? Bir müdahil mutlaka travmatize (kimileri *psikolojik yaralı* denmesini tercih ediyor) olmuş mudur? Saldırı mahallinde ne kadar süre geçirmiş olmak gerekiyor müdahil olmak için? Bataclan'dan sağ çıkan biri mutlaka birtakım semptomlar göstermeye, psikiyatra gitmeye, ilaç kullanmaya mecbur mudur *hakiki mağdur* sayılmak için? Teröristlerin kaldığı dairenin bulunduğu binada yaşayan ve kalabalık komşuların-

dan ötürü değil de polis baskını dolayısıyla travmatize olanlar diğerleriyle eşit derecede mağdur mudur? Eğer müdahiller mağdurların proletaryasıysa, bu zavallı komşular proletaryanın da proletaryası.

Çeşitli mağdur türlerinin ve alt-türlerinin medyatik değeri zamanla iniş-cıkışlar gösteriyor. İlk başta, müdahiller çok rağ-bette, çünkü olayın doğrudan tanıkları. Bu aşamada, mikrofonlara konuşabilecek ve gördüklerini anlatabilecek durumda, fiziksel olarak zarar görmemiş, psikolojik olarak da fazla sarsılmamış müdahiller daha değerli. İzleyen günlerde, yas tutanların değeri yükseliyor; gazeteler öldürülen yüz otuz kurbanın portreleriyle dolu. Mikrofonlar ve kameralar acılarını dile getirmeleri ve sevgili kayıplarının anısından bahsetmeleri için ölenlerin ailelerine yöneliyor. İlerleyen haftalarda mağdurlar borsasında iniş-cıkışlar yaşanıyor. Yastakiler, özellikle radyolar ve yazılı basın için sağlam bir kıymet. Fakat televizyonlar için yaşlılar biraz yavan kaçıyor; kederli ifadeleri monoton, dolayısıyla görselliğe uygun değil. Kotası yükselişe geçenler yaralılar. Görülebilir (kopmuş kol ya da bacak örneğin, felçten daha iyi), gösterilebilir (yüzdeki kalıcı bir yara, kopmuş penisten daha iyi) ve etkileyecek ciddiyette yaralanmalar tercihe şayan. Kameralar karşısında konuşan yaralıların sayısı epey az, dolayısıyla kanalların konuşmaya ikna ettiklerinin kotası hızla yükseliyor.

Mağdur çarkı feleği böyle dönüyor. Peki daha ne kadar süreyle? Yakında dünyanın hayhuyu 13 Kasım olaylarının üzerine yeni sefaletlerle, dertlerle, avuntularla örtecek. Kurbanlar ve mağdurlar belli zamanlarda hatırlanacak. Sonuncusu da aramızdan ayrı-lana kadar her 11 Kasım'da madalyalarını kuşanmış halde resmi geçitlerde yürütülen Birinci Dünya Savaşı gazileri gibi, anmalar-da tozlu dolaplarından çıkarılacaklar. Ya da benzer bir olay meydana geldiğinde haber kanallarının kesintisiz akışında bir bölümü doldurmak için tepkileri sorulacak. Geri kalan zamanda, dünya kurbanları ve mağdurları unutacak. Fakat yakınlarının yasını tutanlar, yaralılar, travmatize olanlar hayatlarının bundan sonraki her gününde, ölümün içlerinde oyduğu boşluğu, bedensel ve psikolojik yaraları, bu lanet 13 Kasım'ın anısını kendileriyle birlikte taşıyacaklar.

FİLMLERDE, yakınlarının mezarını ziyarete gidenler, müteveffayı düşünür, kimi zaman onunla konuşur, ağlar, hayatın ve ölümün anlamı üzerine tefekküre dalar. Gerçek dünyada mezarlığa gidenlerse bunların hepsini biraz yapıyor tabii, ama bir de pratik işler var onları çok meşgul eden: temizlemek, sulamak, solmuş çiçekleri at-

Mezar

mak... Mezarın somut bir gerçekliği var. Kirleniyor, bozuluyor, başka hiçbir şeyden daha ebedî değil.

SIK SORULAN BİR SORU. Çoğu zaman mekanik bir şekilde soruluyor, sonuçta bir tanıdığa rastlandığında ağızdan çıkan klişelerden biri. Bu tür durumlarda, çoğunlukla, soruyu soran birden kendini toparlıyor: "Özür dilerim ya, aptalca bir soruydu tabii" (kastedilen: "Zavallı dostum, nasıl iyi olabilirsin ki?"). Kimi zaman, soru gerçekten bir cevap alma beklentisiyle soruluyor. Her halükârda, cevap vermek kolay değil. Kötü gidiyor, çok kötü, ama ben uyuyorum (uyku ilaçsız), yemek yiyorum, spor yapıyorum, çalışıyorum, hasta değilim, anılarla başbaşa kalınca kederleniyorum, ama klinik olarak depresyonda değilim. Dünya Sağlık Örgütü sağlıklı olmayı hasta *olmamak* olarak değil, beden, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik hali olarak tanımlıyor. Tam iyilik hali açısından bakarsak, durumum bu tanıma uymuyor, muhtemelen de bir daha hiçbir zaman uymayacak. Lola'nın eksikliği her an, haz anlarında bile, zihnimde mevcutken tamlik haline nasıl erişilebilir ki?

Nasıl gidiyor?

ZERRESİ YOK. Hiçbir an bu hissi duymadım. Kızımın canını alan ve aynı esnada kendi hayatlarını da kaybeden bu kötülük saçan sersemlerden nefret edemem. Onları manipüle eden tarikattan elbette hazzetmiyorum, ama bu, tarihini ve jeopolitik bağlamını bildiğim bir olguya dair düşünmüş, tartılmış entelektüel bir yargı. Bu kötülüğün köklerine dair düşünürken, Fransa da dahil Batılı iktidarların on yıllardır yürüttüğü ve içinde bulunduğumuz durumda büyük payı olan politikaları da çok sert eleştiriyorum. Terörizmi ortadan kaldırmaya katkıda bulunacak her şeyi desteklemeye kararlıyım, ancak buradan somut bir nefret nesnesi tespit etmeye varmıyorum. Acı çektiğini görmeyi dilediğim hiç kimse yok; acı çekmenin erdemine inanmıyorum. Ölümünü görmeyi dilediğim hiç kimse yok; idam cezasına temelden şiddetle karşıyım. Nefret bana göre bir duygu değil.

Nefret

WHO KILLED DAVEY MOORE? DA Bob Dylan sorumluluk meselesini muhteşem bir biçimde tasvir ediyor. Boksör Davey Moore rakibinin amansız yumrukları altında can veriyor tabii. Fakat Moore'un ölümünün esas sorumlusu kimdir? Dövüşü durdurmaya hakem, paralarının karşılığında ter ve kan görmek isteyen seyirci, sporcusunun attığı ve yediği her yumruktan komisyon alan

menajeri, bahisçiler, gazeteciler her biri sorumluluğu reddediyor: "Not me, not us, it was destiny, it was God's will..." [Ben değilim, biz değiliz, kaderi buymuş, Tanrı öyle buyurmuş]. 1990'lar-da, birçok kişinin AIDS veya Hepatit C

Sorumlular

virüsü kapmasına yol açan kan nakli skandalı sırasında dönemin Fransa sağlık bakanı Georgina Dufoix'nın hazin savunması "sorumlu ama suçsuz" lafını, pek de ciddiye alınmayan bir deyiş olarak literatürümüze soktu. Halbuki sorumluluk ve suçluluk arasındaki ilişki bana göre son derece mühim. Daha önce de söyledim: 13 Kasım saldırılarının suçluları saldırıyı gerçekleştirenler ve azmettirenler. Fakat kızımın ölümünün sorumluluğunu kısmen taşıyanların sayısı çok daha fazla:

- Bataclan'ın güvenliğini gerektiği gibi sağlamayanlar. O salona yönelik daha önce de tehditlerin olduğu basına bile sızmıştı ve Paris'te bir konser salonuna saldırı yapılması bekleniyordu. 19 Ekim'de Palais de Sports'daki Bob Dylan ve 11 Kasım'da Bercy'deki U2 konserlerinin girişinde de seyircinin üzeri bile aranmamış.

- Gerek Belçika'da, gerekse Fransa'da bu cihadçıları belirleyip durdurmayı başaramayanlar.

- Ortadoğu'nun içine düştüğü felaketin oluşmasına katkıda bulunanlar. Bu sorumluların listesi uzun ve bir kısmı eskilerde kaldı. Bu girift tabloya rağmen, François Hollande ve Manuel Valls'ın sorumluluklarını görmezden gelemeyiz. Hem Beşar Esad'a hem de IŞİD'e karşı tamamen savaşı politikalarını, üstelik son derece gösterişli biçimde yürüttüler. Bu iki hedefin aleni kötülüğü, yöneticilerimizin müdahalelerini özgürlük ve insan hakları savunusu süsüne bürümelerine olanak tanıdı. Fakat diğer yandan Katar, Suudi Arabistan ve Mareşal Sisi'nin Mısır'ı gibi ülkelerin müttefiki, hatta hizmetinde olmayı sürdürerek inandırıcılıklarını yitiriyorlar. Evet, Muhammed Mursi'nin cumhurbaşkanlığı felaketti, ama en azından seçimle gelmişti, Sisi ise iktidarı darbeyle devraldı. Dört hafta sonra Kahire'de toplanan Mursi destekçilerinin üzerine ateş açma emri vererek altı yüz ile bin beş yüz kişinin ölümüne sebep olduğunda (Human Rights Watch'a göre modern Mısır tarihinin en büyük katliamı) insan haklarının beşiği Fransa devleti ne yaptı? Çenesini tuttu ve Putin'e satmak istemediği savaş gemilerini, parasını Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin ödediği savaş uçaklarıyla beraber Sisi'ye sattı!

- Sosyal, coğrafi ve kültürel eşitsizlikle ri onarmak yerine, ardı arkası kesilmeyen neoliberal politikalar ve popülist söylemlerle daha da vahim hale getirenler. Olivier Roy'nın bir söyleşide dediği gibi: "Devlet ol-

duğu yerden kovulmadı. Devlet elini çekti. Ortak kamusal mekânları, sosyal yardım bürolarını, belediye evlerini kapatırsanız sonra pişman olursunuz. Orta okul ve liselerde gözetmenleri kaldırıp yerlerine abileri koyarsanız gençlerin örnek alabileceği kişileri ortadan kaldırırsınız." 13 Kasım'ın sorumlusu gözünü kan bürümüş örgütün eleman devşirenleri, müstakbel askerlerini genç müslümanların öfkesinde, yaşadıkları kültürel kopuşta, aşağılanmışlık ve yoksunluk duygularında buluyor. Belki daha da kötüsü kendileri bizatihi terörist olmayan kişileri ya da cihada karışmamış grupları da bu katilleri hoş görmeye, onlara yardım etmeye iten anlayışsızlık ve iletişim kopukluğu.

Tüm bu sorumlulardan beklediğim öz eleştiri ya da özür olmasa da, en azından bir açıklama ve daha önemlisi vatandaşlıktan çıkarma tartışması gibi abes hareketler yerine, ne yapılması gerektiğine dair derinlemesine düşünceleri.

POLO: Bataclan katillerinin kullandığı araç. Clio: Stade de France katillerinin aracı. Seat:

Taşıtlar

Kafe önünde oturanların katillerinin aracı. Üç küçük otomobil: Katil mütevazı ve göze batmak istemiyor, üstü açık bir Ferrari'yle ya da pembe bir Chevrolet Corvette'le dolaşmaktan kaçınıyor. Bir Alman, bir Fransız, bir İspanyol: Avrupa, Avrupa, Avrupa!

13 KASIM 2015'TE kızımın dünyadaki varlığının alınması, benim için öylesine büyük, öylesine değerli, öylesine önemliydi ki hiçbir şey bu kaybı telafi edemez. Ama, tuhaf bir şekilde, sonraki hayat, önceki hayat eksi Lola'dan ibaret değil. Onu trajediye çeviren yeni bir boyutu var. Kendi halinde bir varoluş birden, ıstırap verici, ama gündelik hayatın bütün sıradanlığını ortadan kaldıran şiddetle bir duygusal yoğunluğu yükleniyor. *De facto*, hayat daha kederli, daha buruk, ama aynı zamanda daha az monoton. Özlü sözün yankısı: *Mutlu insanların hikâyesi yoktur*, mutsuzların bir hikâyesi var.

YAŞAMAYA DEVAM ETMEK GEREKİYOR. Hayat devam ediyor, diyorlar bize iyi niyetle.

Yaşamak

The Show must go on. Evet, hayat devam ediyor, ama bok gibi bir tadı var. Oysa yüzeyde hayat değişmemiş gibi: yol-iş-uyku, haftasonu gezmeleri, tatiller. Ama yokluk hep baki, beynin bir kenarına büzülmüş, hayatın doyasıya tadını çıkarmama mani. Ama yaşıyorum. Yaşamayı seçiyorum. Kendim için ve diğerleri için.

*I must be strong
And carry on
'Cause I know I don't belong
Here in Heaven
[...]
I'll find my way
Through night and day*

Eric Clapton, *Tears in Heaven*

*Güçlü olmalıyım
Ve devam etmeliyim
Çünkü buraya, cennete
Ait değilim biliyorum
[...]*

*Bir yol bulacağım
Geceden gündüze
Çünkü biliyorum
Kalamam burada, cennette*

Madem ki yaşıyoruz, hayatın bir anlamı (hiçbir zaman oldu mu bir anlamı?) olmalı, yoksa da hiç değilse bir estetiği. Hayat güzel olmalı. Lakin ancak dolu olduğunda güzel hayat. Bahçeyi ekmek, dünyayı her gün biraz daha çok anlamak lazım. Harekete geçmek. Gülmek ve güldürmek. Başkalarına iyilik yapmaya çalışmak. Başkalarından almayı kabul etmek. Başkalarına asla kötülük yapmamak. *Ölümü beklerken mutlu yaşayalım* diyordu merhum Pierre Desproges. Mutlu yaşamak, fazla ihtiraslı, ama kendinle barış içinde yaşamak, o da hiç fena sayılmaz.

YAZMAK KOLAY DEĞİL, ama yine de bana hâlâ büyük ölçüde anlaşılmasız gelen şey hakkında konuşmak yazmaktan daha zor. Yazarken yalnızsın, düşünüyorsun, acele etmeden doğru kelimeyi arıyorsun, cümleleri tartıyorsun. Yazmanın benim için her şeyden önce pratik bir amacı vardı: Unutmamak. Önce, günlerce kimi kelimeleri not ettim. Giderek büyüyen, şekilsiz küçük bir yığın oluşturmaya başladı kelimeler. Pek çok cins isim, bazı özel isimler, birkaç sıfat, kimi kısaltma ve bir-iki sayıyı içeren bir tür sözlük oluştu böylece. Birkaç hafta sonra, ara ara, hayatımda artık iyice kıtlaşan ölü zamanlarda, kaçarken göçerken notlara dönmeye başladım. Özellikle sabahları, bazen akşamları, hafta sonları, öğle yemeği molalarında, fırsat doğduğunda ve içimden geldiğinde, bir kelimeyi çekip çıkarıyordum, tozunu alıyor, yokluyor, neyi gizlediğini görmek için anlamının katlarını aralıyordum. Çoğu zaman, yedekte bekleyenlerden birini çekip almak yerine, gündüz bisikletimin pedalına asılırken ya da koşarken veya gecenin ortası uyanıverdiğimde zihnime düşen yeni bir kelimeyi evirip çeviriyordum.

Yazmak

ÇEVİREN: SİREN İDEMEN - ALİCAN TAYLA

MUTFAK TARİH YAKIN TARİHİMİZİN EN SİYASİ YEMEĞİ

Maklubenin serencamı

Gülen cemaatinin nasıl palazlandığı, hele bugünkü cüssesine nasıl, ne hızla eriştiği büyük sırmış gibi, “kandırıldık, Allah affetsin” diyorlar. Darbe girişiminin ardından cadı avları, hapishanelerde her türlü hukuksuzluk, siyasetteyse sessizlik hüküm sürerken, cemaatin bütün “şifre”leri de sökün ediyor. Bir dolarların, Bank Asyaların, dersanelerin, ışık evlerinin, dizilerin, dergilerin yanında, cemaat maklube de ikonografisinin has parçalarından elbette. *Mutfaktarih: Yemeğin Politik Serüvenleri* adlı kitabı İletişim’den çıkan Burak Onaran, Kestanepazarı günlerinin mitleri arasında dünyada hegemon bir tarif haline gelişine, maklubenin izini sürüyor...

BURAK ONARAN

Türkiye’nin yakın tarihi politik anlamlar yüklenmiş yiyeceklerle yabancı değildir. Mutfagımızda alaturka-alafranga geriliminden başlayarak çizilebilecek, siyasi göstergeleri malûm bir hat zaten mevcuttur. Alkollü içkiler mesela, bu hatta seküler hayatın sınır taşı işlevini de haizdirler. Detaya inildikçe pek tabii alaturka-alafranga sınırında işlerin daha karmaşık olduğu da görülür, bazı daha belirgin politik renklere de işaret edilebilir. Mesela rakı –pek tabii münhasıran Atatürkçü değildir ama– etrafında kurulmuş “zengin” Kemalist bir ikonografi mevcuttur. Kaçınılan, siyasi iğnelemeye, hatta açıktan tehdide “meze” edilmiş yiyecekler de vardır ayrıca. Havyar burjuvalaşma ve dejenerasyo-

nun işareti olarak sol,¹ salyangoz da tahammül sınırlarının işareti olarak milliyetçi-muhafazakâr politik dilde iş görmüştür, hâlâ da görmektedir. Örnekleri artırmak mümkün, ama siyasi kimliğinin kuvveti maklubeyle aşık atacak bir başka yemeğe işaret etmek hayli zor. Maklube 2000’li yıllar Türkiye’sinin kesinlikle en politik yemeğidir, hatta muhtemelen Türkiye tarihinin de... Onun yükselişini ve ani çöküşünü anlayabilmek için bu unvanını teslim ve tescil etmek şart.

Maklube 15 Temmuz’dan siyasi rengine muvafık bir biçimde etkilendi. “Demokrasi nöbetleri”nde alaycı pankartlara konu olmakla, hakaret sıfatı (“maklubeci”, “maklube kafalı”) olarak tescil edilmekle kalmadı, Fethullahçı sürek avında kullanılan işaretlerden biri olarak da öne çıktı. Maklubenin mutlak olumsuz bir bağlam içerisinde keskinleşen siyasi

kimliği ve artan şöhreti mönüsünde maklube bulunduran bazı restoranları da tedirgin etmiş gibi gözüküyor.² Her ne kadar hâlâ “eskisi gibi” maklube servisine devam edenler varsa, hatta çoğunluğu teşkil ediyorsa da, 15 Temmuz sonrası yükselen siyasi hava karşısında radikal bir hamle yapmaya kendini mecbur hissederek dükkânın (“maklubeli”) adını değiştiren de yok değil.³ Maklubenin tehlikeli bir sembol haline gelişinin sonrasındaki serencamına yazının sonunda tekrar döneceğiz. Buraya nasıl geldiğimizi anlayabilmek için evvela bazı temel soruların peşinden gitmek gerek: Maklube nedir ve Gülen Cemaati’nin yemeği haline nasıl gelmiştir?

Tarihi ve tarifiyle cemaat maklubesi

Tüm ününe rağmen maklubeyi herkes tarafından lâyıkıyla bilinen bir yemek saymak zor. Bir İskender değil nihayetinde! Siyasi kimliğinin rengi ve keskinliği nedeniyle özellikle seküler çevrelerde pek tanınmayabiliyor mesela, ya da namının ayyuka çıkmasıyla beraber ancak “gıyaben” bilinir hale gelmiş durumda. Eğer maklubeyi hiç tanımayanlardan sansız endişeye mahal yok. En kestirme tarifile haşmetli bir sunuma sahip bir etli pilav. Kapama pilavını biliyorsanız onun “janjanlısını” düşünün...

Maklube geniş Arap coğrafyasının büyük bir kısmında tanınan, sevilen ve hatta birçok ülkede de “millî” sıfatına layık görülmüş bir yemek. Bu coğrafi genişliğin tabii bir sonucu olarak farklı maklube tarifleri mevcut haliyle. Velhasıl tarifte detaya girdikçe yukarıdaki basit tanım kifayet etmez hale gelmeye ve işler karışmaya başlıyor. Bizi ilgilendiren cemaat maklubesidir, sadece ona bakalım denince mesele biraz daha az karmaşık hale geliyorsa da, büsbütün basitleşmiyor. Zira cemaat maklubesinin tarihi de ta İzmir Kestanepazarı dönemine uzanıyor. Maklubenin cemaatin kurucu mitleri arasında bir yeri var yani! Öyle anlaşıyor ki maklube aradan geçen uzun zaman zarfında cemaatle beraber değişiyor, çeşitleniyor ve “büyüyor”.

Işık Evleri’nde ziyafet kelimesinin eşanlamlısı haline gelmiş olan bu yemeğin cemaate nasıl ve ne zaman “dâhil” olduğuna dair hikâye pek karmaşık değil Allahtan. Tek bir anlatı var ortada, o da cemaatin Kestanepazarı yıllarında Arap bir öğrenciyi işaret ediyor. Biraz eşelenince Ürdünlü Kayid Ahmed El Kayid’in ismine kolaylıkla ulaşmak mümkün. El Kayid Diyanet İşleri başkan yardımcılığı da yapmış olan, cemaatin önde gelen simalarından Yaşar Tunagür’ün (1924-2006) de damadı. Konuya yabancı olanlar için Gülen’in bir cümlesini alıntıyla Tunagür’ün ehemmiyetini göstermek iyi olur: “Kestanepazarı’na gelmesi, orada ilk meşaleyi yakması, ilk kibriti çakması ona ait bir şereftir.” El Kayid 1965’te İzmir’e tıp okumaya gelmeden evvel,

İstanbul'da yurttta beraber kaldığı Arap arkadaşlarının kendisine Tunagür'ü görmesini salık verdiklerini anlatıyor. Vakit kaybetmeden yanına gittiği Tunagür El Kayid'e sahip çıkıyor, o da hemen her gün Tunagür'ü ziyaret etmeye başlıyor. Velhasıl cemaatle ilişkisini derinleştirdiği ve onlara maklubeyi tanıttığı Kestanepazarı yıllarında El Kayid henüz evli değil. Bu tespit vesilesiyle iki mühim (!) hususu vurgulamak imkânı var. Birincisi, El Kayid maklubeyi dostlarına ilk defa bekâr haliyle, "İzmir'de evde arkadaşlarla kalırken" yapmış. Cemaat yurtlarının ve öğrenci evlerinin yemeği olarak gelenekselleşecek olan maklube için son derece münasip bir başlangıç öyküsü olduğunu takdir etmek lâzım bunun... İkinci husus ise, cemaati maklubeyle tanıştıran El Kayid'in bilahare Tunagür'ün kızı Makbule hanımla evlenmiş olması. "- Makbule mi?" "- Yok hayır maklube" türü yanlış anlamaya dayalı "komikli" diyalogların cemaatin anı, öykü (ve tabii hepsi aslında ahlâk kitabı) literatüründeki yaygınlığına bakılırsa, bu mizah ögesinin bile böylesi kadim bir tarihle taçlanmış olması dikkate şayandır elbette. Cemaatin önemli isimlerinden, *Zaman* gazetesinde genel yayın yönetmenliği ve köşe yazarlığı da yapmış olan Abdullah Aymaz'ın (d. 1949) anlattıklarına bakılırsa, 1971'de karısıyla beraber Ürdün'e dönen El Kayid için daha o zamanlarda "Bu Ürdünlü geldi bize Maklubeyi öğretti. Sonra Makbule'mizi aldı Ürdün'e götürdü" diye epey espri-ler yapılmış.

O ilk maklubeleri pişiren El Kayid uzun yıllar sonra, kayınpederinin ardından yazılan bir kitapta anılarını aktarırken tarif de veriyor: "*Önce patlıcan veya karnabahar kızartılarak bir tencerenin dibine konuyor, ondan sonra kızartılmış et veya tavuklar patlıcanların üstüne konuyor. Ardından ıslatılmış pirinç konuyor. En son haşlanmış et suyu ilave edilerek yarım saat pişiriliyor. Piştikten sonra tencere geniş bir tepsi içine ters çevrilerek boşaltılıyor. Tabii kalıplı ve şekilli bir yemek çıkıyor ortaya.*"⁴ El Kayid'e bakılırsa bu Ürdün yemeği o yıllarda Türkiye'de tanınmamaktadır. Fakat biraz mutfığa düşkün olanların hemen fark edebileceği üzere aslında anahatlarıyla bu tarifi Türkiye'de çeşitli yörelerde pişirilen ve başka isimlerle anılan (kapama pilavı, çevirme pilavı, Divriği pilavı gibi) yemeklerden ayırt etmek hayli zor. Dahası, Türkiye'de Arap nüfusun yoğun olarak bulunduğu birçok yerde maklubenin adıyla sanıyla yöresel bir yemek olarak tanındığını da not etmek gerek. Yani "Türkiye'de kimse bilmezdi" sözlerinde bir mübalağa olduğu kesin. Ama bu sözleri takiben öne sürdüğü "bizim maklubemiz dünyanın dört bir tarafına yayıldı" iddiasında El Kayid'in haklı olduğunu teslim etmek gerek. Gerçekten cemaat maklubesi diye bir yemek var ve cemaat okullarıyla beraber "dünya-

ya" yayılmış olan da o maklube nihayetinde. Sadece belki küçük ama mühim bir şerh düşmek icap ediyor: Bu maklube de tam olarak El Kayid'in tarifini verdiği maklube olarak kalmış gibi gözüküyor. Mesela El Kayid daha tarifin en başında "patlıcan veya karnabahar" diye işe girişse de, cemaat maklubesinde daha ziyade patates kullanılıyor. Samanyolu'nda yıllarca yemek programı yapan Oktay Usta'nın reçetesi de patatesli versiyonun hâkim olduğuna tanıklık ediyor. Ancak El Kayid'in reçetesinin maruz kaldığı yegâne mutasyonun bu olmadı aşikâr. Patatesin yanına havuç ve bezelyenin de eklendiği cemaat maklubesi reçeteleri bir hayli yaygın mesela.

Moritanyalılar alışılageldik tarife riayet ederken, Tanzanyalılar yoğurt sevmedikleri için tepsi süslemesinde sadece salata kullanmışlar, Pakistanlılar tavuk etlisini tercih ederken, Uganda'da ise ananaslı maklube yapılmış.

Bir "Işık Evi" hayatının, daha doğrusu akşam "çay sohbetleri"nin hikâye edildiği, diyalog usulü yazılmış bir ahlâk kitabı olan *Akşam Çayı*'nda da patatesli, havuçlu ve bezelyeli bir maklube tarifi mevcuttur. Kitaptaki evin abisi (İhsan) maklube yapacağını müjdelediğinde, evdekilerden ne dediğini anlamayanlar illa olur: "- Ne, makbule mi dedi?" "- Hayır, Makbule değil, maklube." Neyse, neticede İhsan abinin hazırladığı bu yemeğe herkes bayılır. İçlerinden biri de "makbule mi, maklube mi ne ise, şu yemeğin bir tarifini verebilir misin, nöbetçi olduğum zaman ben de yapmak istiyorum" deyince İhsan abi mufassal tarifine başlar. Naturalist

romancıların tüylerini diken diken edecek ve yemek kitaplarını kıskandıracak detaycılıkla verilmiş bu uzun tarif, Kestanepazarı yıllarından beri maklube zanaatında alınmış olan yolun ve işe yarar bilgi verme çabasında cemaat kitaplarının ulaştığı mertebenin somut bir belgesidir adeta.

Cemaatin iyi ahlâk kitabının şakirdin mutfak maharetlerini geliştirmeyi bu derece önemsemiş olması başlı başına dikkate değer bir husus tabii. Ancak tarife gösterilen özeni maklubenin cemaat evi hayatında işgal ettiği merkezî konuma dair bir işaret olarak da görmek gerek galiba. Masa yerine yer sofrasında yenmeye daha uygun bir sunumla hazırlanan maklube evvela cemaat evinin düzenine uygun ve onu anlamlandıran bir yemek. Ayrıca toplanıp ortak bir tepside yenmeye müsait olması, ardından gelecek çayla uzayacak "sohbet"lere kapı açmasıyla tanıdıkları eve davet etmenin bahanesi ve bir sosyalleşme, kaynaşma vesilesi. Eve davet edilen o yeni dostları kazanmaya imkân sağlaması da cabası... Mevzubahis olan Gogol'un her bir köşesi ayrı bir şölen olan o hayali kulebyaka tarifi⁵ kadar fantezilerle yüklü bir yemek de değil tabii. Yine de salata ve yoğurt süslemeli tepsinin ortasında sofraya getirilen zengin malzemeli cemaat maklubesinin haşmetli görünüşüyle yıllarca Işık Evleri'ne misafir olan öğrencileri büyülemeye kadir olduğu malûm.

Velhasıl, maklube cemaatin dinî hüviyetiyle gayet kuvvetli olan sosyalleşme ritüellerine eşlik eden şatafatlı ve törensel bir yemek. Dolayısıyla ritüellerin usûl ve adabıyla beraber maklube tarifinin belellenmesinin de şakirtler için elzem görülmüş olduğunu, bu nedenle kendisine ahlâk kitabında uzun uzun yer verildiğini varsaymak mümkün.

Maklubenin tam olarak nasıl, hangi süreçlerden geçerek Işık Evleri'nin vazgeçilmez ritüel yemeği haline geldiğini, bu süreçte tarifin nasıl evrildiğini kestirmek zor. Zira birçok kurucu efsane gibi, maklube de hep oradaymış ve hep aynı önemi haizmiş gibi anlatılageliyor. Öte yandan, tarihsel seyri nasıl olmuş olursa olsun, giderek cemaat kimliğinin en aslı parçalarından biri olarak yerleşmiş olduğu, cemaatin büyümesine "paralel" olarak dünyaya yayıldığı aşikâr. Çeşitli ülkelerde çekilmiş fotoğraflara, videolu tariflere bakılırsa sunuş estetiğinde cemaat maklubesi kurallarına bağlı kalınmaya gayret edildiğine hiç şüphe yok. Ama farklı coğrafyalarda yerel imkânlar ve yerleşik tatlarla uyum gösterme mecburiyetinden kaynaklanan değişiklikler de olmuyor değil. Mesela Moritanyalılar alışılageldik tarife riayet ederken, Tanzanyalı öğrenciler yoğurt sevmedikleri için tepsi süslemesinde sadece salata kullanmışlar, Pakistanlılar tavuk etlisini tercih ederken, Uganda'da ise (pek tabii)

ananaslı mahlube yapılmış. Güney Afrika'da mahlube etinde zebra kullanılabildiğine dair bazı emareler de mevcut...

Cemaatin yayılması mahlubenin tarifini etkilemiş ve çeşitlendirmiş belli ki. Benzer bir çeşitlenme cemaatin kudret kazanmasını takiben yemeğin ticarî mutfaklarda arz-ı endam etmesiyle de ortaya çıkmış durumda. Ticarî mahlube varyetelerinin esasını et tercihi oluşturuyor. "Etli" (yani dana etli) mahlubenin yanısıra kuzu, tavuk ve hindi etiyle hazırlanmış ve hatta etsiz çeşitleri de müşterilerin beğenisine sunulmuş. Ancak, bu yemeği cemaate tanıtan El Kayid "et veya tavuk" ile hazırlanabileceği notunu düşmüş olmasına rağmen, cemaat literatürüne ve restoran mönülerine bakınca has mahlubenin dana etli olacağı kabulünün yaygın olduğu görülüyor. Mesela "adanmışlık ruhuyla dünyanın her tarafına fedakârca ve cefalara göğüs gererek giden eğitim gönüllüleri"nin gerçek (!) hayatlarının anlatıldığı iddia eden, kısa ahlâk hikâyeleri kitabı *Gidenlerin Ardından Sena'daki Bahri Bey* karakterinin düçar olduğu o dram... Hindistan'a hicret etmiş bulunan Bahri Bey "üniversite yıllarındayken öğrendiği 'mahlube' isimli yemeği" dostlarına pişirmek istemektedir, lâkin "İneğin kutsal sayıldığı bu diyarlarda kırmızı et bula-bilmek çok zordu(r); o yüzden de bu yemeği tavuk etinden yapmaya çalışacaktı(r)".⁶

Mahlubenin yükselişi

2000'li yıllarda cemaat yükseldikçe mahlubenin de onun başlıca sembollerinden biri olarak daha fazla nam kazandığı aşikâr. Mahlube tepsisi, özellikle Ergenekon ve Bal-yoz davalarının patlak vermesini takip eden dönemde iyice hane dışına çıkmış gibi görünüyor. Mahlubenin mönülere girmesinde, hatta bazı lokantaların başlıca yemeği haline gelmesinde (2008'de "dünyanın ilk mahlube restoranı" olma iddiasını ortaya koyan bile olmuş!) Cemaatin siyasi, toplumsal ve ekonomik olarak tartışmasız bir güç haline gelmiş olmasının etkisi yadsınamaz elbette. Bu süreçte cemaatin kuvvetinin hem mahlubeyi muteber kıldığını hem de ticarî olarak cazibesini artırdığını söylemek mümkün. Tabii cemaatin o yıllarda "hissettirdiği" gücüne oranla mahlube arzının epey kısıtlı kaldığını teslim etmek şartıyla... Ama yine de bu süreçte "girişimci ruhla" sergilenen çabaları küçümsemek doğru olmaz. 2000'li yılların sonundan itibaren her ihtiyaca göre mahlubenin düşünüldüğünü, satışa sunulmaya başladığını görüyoruz. Bu alanda öncülük edenler arasında cemaat evlerinde tanışmış olduğu mahlubeyi uğraşıp didinip icat ettiğini söylediği tek kişilik porsiyon "konseptiyle" müşterisine sunan mütevazı bir pilavcı dükkânı sahibi de var, Anafen, Mehtap TV, Samanyolu TV, FSM Üniversitesi, Bank Asya

gibi en büyük cemaat şirketlerini⁷ (yani en çok mahlube mütehasısı ve müptelâsı barındıran müesseseleri) kurumsal müşterileri arasında listelemeye muvaffak olmuş, tepsile çeşit çeşit mahlube servisi yapan işletmeciler de...

Ticarîleşme sürecinde zuhur eden tek kişilik porsiyonla mahlube cemaat evinde sahip olduğu sosyalleşmeye dair işlevleriyle çelişen bir forma bürünmüş gibi görünüyor. Hayatın ve kapitalizmin tabiatına gayet uygun bir dönüşüm öyküsü... Ama kimliğini büsbütün kaybetmekte olduğuna da hükmetmemek gerek. Mahlubenin İstanbul'da daha çok Üsküdar, Kısıklı, Fatih gibi muhafazakâr kimliği ve müteyeyyin nüfusuyla maruf ilçelerdeki restoranların mönülerinde kendine yer bulması buna delalet ediyor olsa gerek. Öte yandan hem cemaate hem de mahlubeye bu mahallelerin dar geldiği zamanlardan geçmiş olduğumuzu da unutmamalı. Kişisel porsiyonlar halinde sunulan mahlube Nişantaşı'nda bile (!) kendisine yer

17-25 Aralık döneminde sosyal medyada hayli popüler olan "Mahlube soğuk yenen bir yemektir" sözüyle bezeli görseller yerini "Demokrasi Nöbeti" günlerinden itibaren "Darbe yapmak mahlube yapmaya benzemez"e bıraktı.

bulmuştur zamanında. Tabii mahlubenin Nişantaşı'na varışı ses getiren bir vaka da olur. Ahmet Hakan mesela bu kutlu olayı twitter'dan selamlayanlar arasında ilk sıradadır: "Mukaddes yemek mahlube Nişantaşı City's'de" (28 Aralık 2010). Bu arada, Nişantaşı'na mahlubeyi getiren restoranın artık aktif olmayan sosyal medya hesaplarındaki "Bu gün (sic.) MAKLUBE günü..." postunun tarihine bakılırsa (23 Kasım 2012), bu "mukaddes" yemek için cuma gününün münasip bulunduğundan kuşkulabiliriz. Mahlube ticarete mevzi kazanırken piyasanın genel eğilimlerine gayet uygun olan manevi imajının cilası da ihmal edilmemiş gibi görünüyor velhasıl.

Mahlubenin yükseliş ve çöküş öyküsünde, ana medyada bu yemekle en çok ilgilenen isimlerden biri olan Ahmet Hakan'ın mahlubenin Nişantaşı'nda boy göstermeye başlamasında doğrudan dahil olduğu da söyleniyor. Rivayete göre mevzubahis restoranın aşçısı mahlubeyi mönüde olmasına rağmen pişirdiği bir gün tesadüfen orada bulunan Ahmet Hakan'a sunmuş, o da bunu twitter'dan duyurunca işletme mahlubeyi mönüye almaya kesin karar vermiştir... Bunu Gülay Atan'ın *Akşam* gazetesindeki

haberinden öğreniyoruz. Haberin başlığı ise şöyle: "Endişeli modern mahlubeyle tanıştı" (31 Aralık 2010).

Bu başlık mahlubenin ulaşmış olduğu mertebeye ilgili iki hususu açık bir biçimde görme imkânı veriyor. Birincisi, 2010 sonuna gelindiğinde artık mahlube yakın tarihimizin en popüler siyasi kavramlarından birisiyle yan yana gazete başlığında arz-ı endam edecek kadar siyaset sözlüğümüzde yer etmiştir. İkincisi, mahlube cemaat kimliğini kuvvetle korumaya devam etse de, yükselişi ve yaygınlaşması sırasında kadim alaturka/yerli - alafranga/yabancılaşmış gerilim hatında da kendine sağlam bir yer edinmeyi başarmıştır. Mahlubenin siyaset sözlüğü-müze yerleşmesi ve siyasi işlevinin gelişmesi sürecinde bir ara aşama olarak Binnaz Toprak'ın İrfan Bozan, Tan Morgül ve Nedim Şener ile beraber yaptıkları ve daha çok "mahalle baskısı araştırması" olarak bilinen çalışmanın raporu etrafında 2008 sonunda başlayan tartışmaları hatırlamak yerinde olur.⁸ Raporda yurtta kalan öğrencileri çekmek ve sohbet ortamı oluşturmak için cemaat evlerinde düzenlenen "mahlube davetleri"nin varlığı bir detay olarak mevcuttur. Ne var ki yemeğin ismi "makrube" olarak yazılmıştır... *Zaman* yazarları bu hatayı affetmez. Ekrem Dumanlı araştırmacıların üstünkörü iş yaptıklarının delilleri arasında "makrube"yi de sayar. Anadolu'nun bu yemeği iyi bildiği iddiasıyla ve pek tabii araştırmacıların hakkın-da konuştukları mahalleyi hiç tanımadıkları imasıyla...⁹ Mahlubenin yerleşmekte olduğu yerli - yabancılaşmış çatışma hattındaki cephanesinin Nişantaşı'na varmadan evvel "mahalle baskısı" argümanlarını savuşturmak üzere tecrübe edildiği de vakidir yani.

Hâsılı 2008-2009 döneminden itibaren mahlubenin bilinirliği, politik ve ticarî kullanım değeri artarak var olur, ta ki 2013 sonuna kadar... Bu yeni dönemde AKP ve Erdoğan ile çekişmesinde cemaat mevzi kaybettiğçe işin rengi değişir. Ne var ki, mahlubenin popüleritesi (bu defa daha ziyade olumsuz bir sembol olarak) yükselmeye devam eder. Bu nedenle aşağıda okuyacağınız mahlubenin çöküşüne dair notlar, aynı zamanda namının ayyuka çıkış öyküsünün de eskizleridir...

Mahlubenin düşüşü

Ahmet Hakan mahlubeyle ilgili şakayla karışık son olumlu yazısını ve (en "manidar") tweet'ini 17-25 Aralık'tan sadece birkaç hafta önce yayınlar. Önce gazetede "İnsan bu yemek uğruna 'cemaatçi' olmasa da hafiften sempatican olur" diye yazar (*Hürriyet*, 30 Kasım 2013), ertesi gün de Twitter'dan "Mahlube insanı muhalif kılan bir yemektir" mesajını paylaşır. 17-25 Aralık sonrasındaki AKP-cemaat saflaşması mahlube hakkındaki düşüncelerin gözden geçirilmesini gerekti-

ren yeni sürecin milâdıdır. Maklubese-verliğini ilan etmiş göz önünde bir figür olan Ahmet Hakan'ın bu süreçle beraber maklubeye mesafe almaya başlaması kayda değer bir işaret olarak görülmelidir.

Yeni dönemde maklubeseverlik herkesin harcı değildir artık. AKP-cemaat mücadelesinin nereye evirileceğinin belli olmadığı zamanlarda "neme lâzım" diyerek uzak durmak yeğlenir, "paralel devlet" yakıştırmaları kabul gördükçe yemeğin tadı iyice kaçır... Cemaate angaje olanlar için durum tam tersidir. Hâlâ buradayız demek için maklubeye daha bir sıkı sarılanlar da vardır. Google image'a bakılırsa basketbolcu Enes Kanter –kuşkusuz Amerika'da yaşamanın da verdiği avantajla– bu kuldarda başı çeken isimdir. Kanter'in sayısı hayli kalabalık maklubeli resim ve videoları arasında geçen haziranda Twitter'dan paylaştığı Mozambik'te hazırlanan 160 kiloluk maklubeye kaşık sallarken çekilen videosu (<https://goo.gl/qtuOi4>) ayrıca manidardır. Dev pilav vesilesiyle ortaya konan "dünya maklube rekoru" iddiası ve bu tören sırasında Kanter'in arkasındaki duvarda mevcut maklube tarifi üzerine konulmuş "Recipe for Humanity" ibaresi, aldığı tüm darbelere rağmen cemaatin "evrensel" önemini ve gücünü ispata hamle eden bir inadin nişaneleridir. Bu iddianın inşasını birkaç ay öncesine, *Zaman* gazetesinde 12 Şubat'ı "Dünya Maklube Günü" ilan eden bir yazının yayımlanmasına kadar götürebilmek mümkün görünüyor. Bu arada söz konusu teklifin öyküsünde de yine Enes Kanter'in maklubeli görüntülerinin (bu defa arkadaşı NBA oyuncusu Russell Westbrook ile beraber) verdiği ilhamın önemli bir yeri olduğunu not etmek gerek.

Maklubenin itibarını korumaya, yeniden yükseltmeye yönelik cemaat cenahından gelen hamlelerin etkisi 15 Temmuz'u takip eden süreçte tamamen kayboldu tabii. Maklube hızla itibar kaybetti. 17-25 Aralık döneminde sosyal medyada hayli popüler olan "Maklube soğuk yenen bir yemektir" sözünü bezeli görseller yerini "Demokrasi Nöbeti" günlerinden itibaren "Darbe yapmak maklube yapmaya benzemez"e bıraktı. Darbe girişimini "telin" etmekten çok cemaatin kabiliyetsizliğine işaret etmek istemiş gibi duran bu sözün bir hikmeti de "maklube" ve "inkılap" kelimeleri arasındaki kökten gelen akrabalıkta yatıyor olsa gerek. Bu akrabalık komplo teorisi severliğin iyice zirve yaptığı bugünlerde dikkatlerden kaçmadı (ama şaşırtıcı biçimde popüler köşelerde kendisine hak ettiği yeri de bulamadı).¹⁰ 15 Temmuz sonrası cemaate yönelen maklubeli salvolar arasında, maklubenin darbe planlarının "kutlama" safhasındaki rolüne işaret eden ve birçok gazetede benzer başlıklarla kendine yer bulan bir haber de dikkat çekiciydi:

Maklubenin Nişantaşı'na varışı ses getirir. Ahmet Hakan bu kutlu olayı selamlayanlar arasında ilk sıradadır: "Mukaddes yemek maklube Nişantaşı City's'de!" 15 Temmuz'un ardından şöyle yazar: "Bugünlerde 'o kadar da matah bir yemek değildi' diyorum."

"FETÖ'cü ablalar maklubeyi bile hazırlamış" (*Milliyet*, 22 Ağustos 2016). Özetle, darbe girişiminin ardından ününün zirvesine çıkan maklube "hainlerin zafer yemeği" olarak damgalanmış oldu.

OHAL ilanıyla taçlanan bu politik iklimde "rasyonel" olan pek tabii herkesin maklubeyle mesafesini gözden geçirmesiydi. Yükseliş döneminin en popüler maklubeseverlerinden Ahmet Hakan ise en hızlı ve keskin tavır değişikliğin sergileyenlerden oldu. 15 Temmuz sonrası dükkânının maklubeli ismini değiştiren işletmeci daha yeni tabelasını asmadan Ahmet Hakan köşesinde şunları yazmıştı bile: "Ben de bir ara bayağı merak etmişim bu yemeği. Hatta bir-iki denedim de. İtiraf etmeliyim denediğimde bir parça hoşuma gitmişti. Bugünlerde ise 'ya aslında o kadar da matah bir yemek değildi' falan diyorum" (*Hürriyet*, 7 Ağustos 2016).

Cemaatin alâmet-i farikası haline getirdiği bu yemeğin 15 Temmuz sonrası süreçte avında delil olarak değerlendirildiğine dair birçok haber çıktı basında. Sözleşmeli öğretmen adaylarının mülâkatında sorulduğu basına sızan yemekle ilgili sorulara "maklubeli" cevap arandığı düşünüldü. İçinde bulunduğumuz dönemde ne dükkânının ismini değiştiren esnafa ne Ahmet Hakan'a şaşıracak halimiz var. Asıl şaşırtıcı olan hâlâ mönüsünde bu kadar stigmatize olmuş bir yemeğin bulunduran dükkânların var olabil-

mesidir. Maklube ortadan kaybolurverse, hatta kapama pilavından "aman kripto maklube derler" diye çekinilse içinde yaşadığımız politik gerçeklikle daha uyumlu olurdu herhalde. Ama yemeklerin anlık siyasi değişime derhal uyum sağlamaları, bu tür nedenlerle bir anda ortadan yok olmaları beklenemeyecek kadar kompleks kültürel unsurlar olduklarını da hesaba katmak gerek. Yeni dönemde maklubenin sadakatının ispat edilmesi şart tabii. Darbe girişimi sonrası bulunduğu mahallenin en büyük bayrağını asan bir maklubecinin lâykıyla yaptığı gibi... 15 Temmuz'un ardından büyük bir "darbe" yemiş olsa da, netice itibarıyla en azından son yirmi yılda yolu cemaat kurumlarıyla, Işık Evleri'yle, maklubecilerle kesişmiş muhtemelen sayısı milyonları bulan insanın mutfak kültürlerinin bir parçası olmuş bir yemek sözü konusu olan. Çoğu yükselişi devam eden işlâmcı-muhafazakâr çevrelerden olan insanların gündelik hayat deneyiminde, kişisel tarihinde yer almış olan maklubenin zaman içinde cemaatle bağının gevşemesi ve yerleşmekte olduğu Osmanlı/alaturka/yerli/İslâm mutfağı hattından yeni bir hamleyle dirilmesi ihtimalini hesaba katmak gerek. Yani bu çöküş sürecinin ardından "post-cemaat maklube"nin doğuşuna da tanık olabiliriz...

NOTLAR

- 1 Solda havyar sevmezliğin kökeni Türkiye değildir tabii. Küçümseyici "havyar solu" (*gauche caviar*) tabirinin menşei Fransa'dır.
- 2 Maklubenin izini sürmeye 15 Temmuz sonrası bir restorandaki değişikliklere dair duyduklarımın sonrasını niyet ettim. Bana gözlemlerini aktaran sevgili Banu Acun'un dikkati bu yazının ilhamının menşei.
- 3 OHAL şartlarını hesaba katarak yazı boyunca restoran ismi vermeyeceğim.
- 4 Ramazan Cihan, *Bir Yasak Devri Beyefendisi: Yaşar Tuna-gür*, Kaynak Yayınları, İzmir, 2009, s. 234.
- 5 Kulebyaka Rus mutfağına ait zengin malzemeleri ve şatafatlı görünüşüyle maruf katmanlı bir tart. Anya von Bremzen, *Sovyet Mutfak Sanatı*'nda (çev. Özlem Yüksel, YKY, 2015) kulebyakanın ehemmiyetini leziz bir biçimde aktarıırken, Gogol'un *Ölü Canlar*'ından iyice çığırdan çıkmış kurmaca bir kulebyaka tarifini alıntılıyor: "Bir köşesine mersin balığının yanakları ile kurutulmuş sırt etlerinden koy, öbür köşesine biraz karabuğday, biraz mantar ile soğan ve birazcık da balık yumurtası ile beyin ... alt kısmına gelince... ufalanacak kadar değil de ağzda kar gibi eriyecek ve hiç çıtırdamayacak kadar iyi pişmiş olsun" (s. 21).
- 6 Ramazan Kerpeten, *Gidenlerin Ardından Sena*, İstanbul, Işık Yayınları, 2007, s. 50.
- 7 Kurumsal müşteri listesi hususunda Ekşi Sözlük yalan-cısıym, zira bu bilgilerin olduğu internet sitesi artık kapanmış durumda...
- 8 Raporun asıl başlığı *Türkiye'de Farklı Olmak: Din ve Muhafazakârlık Ekskinde Ötekileştirilenler*'di, 2009 yılında Metis Yayınları tarafından kitap olarak basıldı.
- 9 Ekrem Dumanlı, "Böyle araştırma mı olur?", *Zaman*, 22 Aralık 2008. Oysa Türkiye'deki birçok yabancı kökenli kelime gibi, maklube de sıklıkla yanlış (*makrube*) yazılmaktadır aslında. Google, cemaat çevrelerinde bu hatanın epey sık yapılır olduğuna tanıklık ediyor hâlâ...
- 10 İbrahim Baz, "Maklube İnkılabın Şifresi miydi?", *Haberin Kapısı*, 6 Ağustos 2016 (<https://goo.gl/gP6xq2>).

Kahkaha, gözyaşı ve sükût

Kierkegaard'dan "Kafka feneri"ne, *Berlin Üzerindeki Gökyüzü*'nden *Torino Atı*'na, Marx'ın Tarih'inden Machiavelli'nin "fortuna" ile "virtü" suna, Spinoza'nın kahkahasından Nietzsche'nin gözyaşlarına, Lenin'in *Yüksek Bir Dağa Tırmanmak*'ından Gandhi'nin "satyangraha" ve "ahimsa"sına, Balibar'ın Lenin-Gandhi karşılaştırmasından Badiou'nun kurduğu poetik adanmışlık-komünist adanmışlık ilişkisine, Benjamin'in "imdat freni"nden "kontra-kahraman" Şvayk'a, Tekel işçilerinden Soma'ya, *Express*'in geçen sayıdaki kapağından Meram'ına birçok istasyona uğrayarak yol alan Şükrü Argın, "Bütün nâmümkünlerin orta yerinde, ne yapabiliriz"e dair ufuk açıcı bir paradigmanın haritasını çıkarıyor. Can kulağıyla dinliyoruz...

ŞÜKRÜ ARGIN

Dogmalaşmış dünya inançları arasındaki gediklerde saklı "hakikat"e odaklanıp bir kaybedilmiş davalar geleneği inşa etmek; şimdiye dek ad verilmemiş olana ad vermek.
(Siegfried Kracauer)

Fakat yaratıcı bir insan ortaya çıkıp da –nihayet– dünyayı olduğu gibi kabullenmek gerek demek yerine, bu dünya ne olursa olsun, ben [asla] onun keyfine göre değiştirmeye gönül indirmeyeceğim bir doğruluğa sadık kalacağım dediği ve bu iştirildiği anda, adeta tüm bir varoluş dönüşüme uğrar; tıpkı perimallerinde, o malum söz iştirilir iştirilmez –yüz yıldır tılsımla mühürlenmiş olan– büyüülü şatonun yeniden açılması ve her şeyin canlanması gibi: varoluş aynen böyle gözlerini dört açar. Melekler hareketlenir; nelerin olacağını görmek için merakla bakınırlar, zira onları ilgilendiren şey budur. Öte yandan: uzunca bir süredir turnaklarını kemirerek boş boş oturmuş olan karanlık ve mel'un şeytanlar da derhal ayağa kalkıp silkinirler: zira, "bu tam bize göre bir şey" derler.
(Kierkegaard'dan alıntılanan Kafka)¹

Yaratıcı insan, dünya, melekler ve şeytanlar... Kierkegaard modernitenin epik düzenini böyle tasvir eder. Sahne, olduğu haliyle "dünya"; kahraman, bu dünyada kendi yazgısını ele geçirmeye, bizzat yazmaya cüret eden "yaratıcı insan"; karşı-karakterler, bu epik çabayı trajediye çevirecek olan tuzaqları, engelleri temsil ve tesis eden mel'un "şeytanlar"; ve nihayet, seyirciler: olup bitecek olanlara tanıklık edecek meraklı "melekler". Kısacası, Sancho Panza'nın refakatinde "Eski Dünya"dan yola çıkan "maharetli şövalye" Don Quijote, "Yeni Dünya"nın topraklarında yerini Faust'a bırakmış gibidir ve elbette, bu yolculukta kendisine –şeytanî cahil Sancho Panza değil– şeytanın ta kendisi, bilge Mefisto eşlik edecektir artık.

Bu tasviri alıntılanan Kafka olduğuna göre, galibin nihayetinde Mefisto olacağı söylenebilir. Daha doğrusu, söz konusu epiğin iki perdesi olduğu; ilkinin –Goethe'nin anlatmış olduğu gibi– Faust'un Mefisto'nun ayarmalarına direnişini, ikincisinin ise –tam da Kafka'nın anlatıp duracağı gibi– Faust'un teslim oluşunu, daha doğrusu Mefisto tarafından teslim alınışını tasvir ettiği ileri sürülebilir.

Söz konusu uzun soluklu epik, Kafka'nın elinde neredeyse habire nükesedip duran kısacık bir "mesel"e dönüşür. Burada sadece insan ve onun şeytanî dünyası vardır artık. İnsan kendi tahayyülünün cisimleşmiş halleri olan "yel değirmenleri"nin esiri olmuştur. Başka bir deyişle, Kafka'nın meselinde şeytan biza-tihi "olduğu haliyle dünya"dır: eşsiz bir insan eseri, fakat aynı zamanda insanın esir düştüğü, içine hapsediği bir "büyülü şato".

Bu tuhaf dünyada insan yeryüzünden neredeyse tamamen silinmiş gibidir. Ya insanlığın yazgısını ele geçirmiş şeytanların sinsi suretine bürünmüştür artık ya da yeryüzünde müebbet tanıklığa hüküm giymiş meleklerin silik suretine hapsolmuştur. Bu "büyülü şato"da olup biten her şeyde şeytanların parmağı vardır ve melekler –tıpkı Wim Wenders'in o mükemmel filmi, *Berlin Üzerindeki Gökyüzü*'nde tasvir etmiş olduğu öfkeli Tanrı'nın yeryüzüne sürgüne gönderdiği asi melekler gibi– her şeyi görüp iştikler halde hiçbir şeye dokunmadan, olup bitenlere hiçbir müdahalede bulunamadan umarsızca etrafta dolanıp dururlar.

"Şato"nun "tılsımla mühürlenmiş" kapısını açacak, varoluşu yeniden uyandıracak o sihirli söz de çoktan söylenip harcanmıştır üstelik. Şimdiye dek sarf edilmiş bütün sözler teker teker taş kesilmiştir ve "Şato"nun bütün "büyüsü" de, duvarlarının böyle ölü kelimelerden örülü olmasıdır zaten. İçinde sadece şeytanların korkunç kahkahalarının ve meleklerin kederli hıçkırıklarının iştirilebildiği derin sükûtun sebebi budur.

Bu yüzden, Siegfried Kracauer'in –söz konusu filminde Wenders'in de kendisin-

den el aldığı– bir "düşmüş melek"ten, Walter Benjamin'den ve onun ünlü "Tarih Meleği" alegorisinden ilhamla, çıkış umudunu "gediklerde", çatlaklarda "saklı hakikate" odaklanmada, buradan hareketle "bir kaybedilmiş davalar geleneği" inşa etmede bulması manidardır. Zira "şimdiye dek ad verilmemiş olana ad vermek", yani tılsımı bozacak o sözü bulmak ve dile getirmek, ancak şimdiye dek söylenmiş sözlerin didik didik eşelenip bunların isabet ettikleri yerde neyi ıskaladıkları, işaret ettikleri yerde neyi sakladıkları üzerine düşünmekle; başka bir deyişle, dile getirdiklerinin hakikatine değil, tam da dillerinden kaçırdıkları hakikate dikkat kesilmekle mümkün olacaktır.

Modernitenin ilk perdesi

Aşağıda bu imkân üzerinde düşünmeye çalışacağım. Problem, yani bizi burada ilgilendiren "kaybedilmiş dava" konusu, sanırım şimdiye dek söylenenlerden rahatlıkla çıkarsanabilir: modernite! Bu davanın günümüzdeki en sıkı takipçilerinden birinin, Jürgen Habermas'ın net formülasyonu, "kendi normatif [yazgısını] kendisi yaratmak zorunda olan"² bir tarihsel dönemdir modernite. İnsanın kendi yasalarının ve yazgısının yazarı olduğu bir çağın, özerk bireylerin tarih sahnesine çıktığı yeni bir dönemin adıdır. Yurtta özerk bireyi, yurttaş, cihanda bağımsız ulusu, ulus-devleti "kendi kaderini tayin hakkı"yla kuşatan nevi şahsına münhasır bir dönemdir modernite.

Şüphesiz kayıtsız şartsız bir özgürlük, özerklik hali değildir bu. Kant tarafından dile getirilmiş en saf, en formel halinde bile, en azından "cüret edilmesi", cesaretle sahiplenilmesi gereken bir insanlık halidir. Modernitenin ilk perdesinde sahne alan tüm düşüncüler, etrafta ellerini ovuşturarak dolanan "şeytanlar"ın varlığından haberdardır elbette. Marx örneğin, böyle bir farkındalıkla, insanların kendi tarihlerini bir "tabula rasa" üzerinde değil, geçmişten devralınan belirli ve belirleyici tarihsel koşullar altında yaptıklarına dikkat çekti. Tıpkı selefi Spinoza gibi, Marx

Siegfried Kracauer'ın –Berlin Üzerindeki Gökyüzü'nde Wenders'in de kendisinden el aldığı– bir “düşmüş melek”ten, Walter Benjamin'den ve onun ünlü “Tarih Meleği” alegorisinden ilhamla, çıkışı umudunu “gediklerde”, çatlaklarda “saklı hakikate” odaklanmada, buradan hareketle “bir kaybedilmiş davalar geleneği” inşa etmede bulması manidardır.

için de özgürlüğü mümkün kılan, zaruretin, belirlenimin yokluğu değil, tam tersine bunların varlığının bilinci idi.

Aynı farkındalık, elbette daha geleneksel bir terminolojiyle, modernitenin kurucu düşünürlerinden Machiavelli tarafından da dile getirilmişti. Marx'ın “tarih” ya da “tarihsel koşullar” dediği şeyin Machiavelli'deki adı “talih”tir (Fortuna) ve Marx için “tarih”, Machiavelli için “talih” hem insanlara –diledikleri formu verebilecekleri– fırsatlar sunan hem de “karanlık ve mel'un şeytanların” işte “bu tam bize göre” diyerek ellerini ovuşturmaya başlayacakları müphem bir uğraktır.

“Fortuna” ve “Virtù”

Machiavelli “fortuna”yı tasvir etmek için bazen “nehir” bazen de “kadın” mecazına başvurur. “Fortuna” –“tıpkı azgın bir nehir gibi”– yatağından taşıtığında önüne geçilemez bir hal alır. Böyle bir durumda, onun hiddetine teslim olmaktan, daha doğrusu onun kan bürümüş gözünün önünden bir süre kaybolmaktan başka yapılabilecek pek bir şey yoktur. Böyle bir durumda yapılabilecek, yapılması gereken tek şey, onun durulmasını beklemek ve şartlar müsait olduğunda, bir daha onun öfkesine maruz kalmamak için –bentler vs. inşa ederek– tedbir almaktır.

“Fortuna” bazen de tıpkı bir kadın gibidir: “ve onu alt etmek için darbedip yere çalmak zorunludur. Öyle görülüyor ki, bu kadın, işini soğukkanlı bir şekilde yapan [diyebiliriz ki, “efendi/kibar”] adamlardan sa taşkınlıkla yapan [diyebiliriz ki “hoyrat/

cabbar”] adamlarca alt edilmesine müsaade eder. Bu yüzden “fortuna”, kadın olarak, hep delikanlıların dostu (amica de'giovanı) olur, çünkü onlar [boyun eğmekten] ziyade [başkaldırırlar] ve ona cür'etkârca [hükmetmeye çalışırlar].”³

Machiavelli için “fortuna” denen şey ya ancak teslim olarak hakim olunabilecek “azgın bir nehir” ya da teslim almak için kendisinden “müsaade alınması” gereken –demek ki, her halükârda taliblerinden çok daha güçlü– bir “kadın”dır,⁴ ki bu mecazî dilin, Spinoza'nın felsefi ve Marx'ın politik diline akrabalığı sanırım yeterince aşîkârdır.

Machiavelli'yi modernitenin kurucu düşünürlerinden biri, belki de ilki kılan, şüphe-siz onun insanın “fortuna” ile ilişkisini –ister

Modernitenin ikinci perdesinde, yani “geç modernite” denen dönemde, modern “kendi kaderini tayin etme” fikrinin ve hissiyatının hem bireysel (etik) hem de toplumsal (politik) bağlamda güçten düşmesi, yerini yine her iki bağlamda da gözlenen yaygın bir güçsüzlük, kayıtsızlık, takatsizlik haline bırakması... Bizi burada ve şimdi ilgilendiren temel mesele bu.

boyun eğme, ister başkaldırma olarak düşün-sün– daima bir aktivite hali olarak görmesidir, diyebiliriz. Bu “aktivite” haline verdiği ad –başka dillere tercümesi neredeyse imkânsız olan– “virtù”dur: bir tür “sürekli teyakkuz hali”. Machiavelli için karşısı “vizio” (vice), yani “erdemsizlik”, “kötülük” falan değil, doğrudan “ozio”dur: “miskinlik”, “tembellik”, “kayıtsızlık”, “güçsüzlük”, “takatsizlik” manasında. Bu bakımdan “virtù”, modern insanın “kendi yazgısının yazarı olma”, “kendi kaderini tayin etme” arzusunun ifadesi olarak görülebilir. “Fortuna”dan kaçarken de, ona kafa tutarken de aktif olan bir enerji, güç kaynağı. Her halükârda eyleme dökülmesi, pratiğe geçirilmesi gereken bir kuvvet...

Her halükârda fiiliyata geçirilmesi gereken bir kuvvettir “virtù”; fakat bu, bu uğurda her yolun mübah olduğu anlamına da gelmez elbette. Zira Machiavelli için, karşısı “erdemsizlik” olmasa da, “virtù”nun kendisi “erdem”le alâkasız bir kavram değildir. “Gloria” ile, “şeref/onur” ile taçlandırılmamış “virtù”nun kusuruna/kötülüğüne dikkat çeker Machiavelli ve “alçaklık yoluyla prensliğe yükselmiş” acımasız, gaddar tiran Agathokles ile “başkasının silahları ve sırf Fortuna'nın, talihin eseri olarak prensliğe gelmiş” kurnaz, sinsî Borgia'yı “gloria”dan yoksun “virtù” sahiplerinin tarihsel örnekleri olarak anar. Dolayısıyla, popüler Makyavelizmin “amaçlar araçları meşru kılar” ilkesinin Machiavelli'nin kendi düşünce sistemindeki manasının çok daha başka ve derin olduğu söylenebilir. En azından gerçekten bir ilke'dir bu

Machiavelli için; çarpıtılmış popüler algıda olduğu gibi, nihayetinde ilkesizliği meşrulaştırmak için kullanılabilecek bir araç değildir.

“Virtù” eyleme kuvvetidir evet, ama “gloria” eşliğinde ya da peşinde olmadığında salt kötülüğe meyleder ve kendisi olmaktan çıkar. Şahsi amaçlar uğruna harcanabilecek bir kuvvet değildir örneğin. Kişinin kendi şahsi çıkarını, hatta ait olduğu toplumsal kategorinin kısmi (tikel) çıkarlarını bile değil, esasen ve sadece devletin, fakat münhasıran onun aklının (yani “hikmet-i hükümet”in) değil, tüm bedeninin, dolayısıyla herkesin –demek ki “tümel”in ya da diyebiliriz ki, “kamu”nun– çıkarlarının peşindedir “virtù” sahibi. Bu manada “virtù” sahibi dört isim sayar Machiavelli (Musa, Keyhüsrev, Romulus ve Theseus) ve devamını getirmeyi okurlarına bırakır gibi, “ve benzerleri” deyip keser.

Modernitenin ikinci perdesi ve bir Kafka feneri

Şimdi, kendi meselemizi tam da bu noktada açabiliriz sanırım. Bu aslında *Express*’in önceki sayılarında altını çizmeye çalıştığım bir mesele⁵ ve burada –kısaca– politik/kamusal bir erdem/güç olarak “virtù”nun azalışı, hatta yok oluşu olarak yeniden formüle edilebilir. Başka bir deyişle, modernitenin ikinci perdesinde, yani “geç modernite” denen dönemde, modern “kendi kaderini tayin etme” fikrinin ve hissiyatının hem bireysel (etik) hem de toplumsal (politik) bağlamda güçten (“virtù”) düşmesi, yerini yine her iki bağlamda da gözlenen yaygın bir güçsüzlük, kayıtsızlık, takatsizlik (“ozio”) haline bırakması... Bizi burada ve şimdi ilgilendiren temel mesele bu.

Söz konusu yazılarda bu meselenin daha çok politik veçhesine dikkat çekmeye çalıştım. Söylediğim kısaca şuydu: Günümüz koşullarında politika giderek daha çok “üst katlarda”, yani münhasıran devlet içinde ve devletler arasında geçen bir oyuna dönüşmüş ve dolayısıyla, devlet ile ulus, yönetenler ile yönetilenler, hükümet ile halk arasındaki ilişkiler giderek ikinciler aleyhine zayıflamış, nihayetinde politika asimetrik bir idare tekniği haline gelmiştir. Kısacası, günümüzde artık neredeyse her yerde Agathoklesler, Borgialar egemendir ve üstelik, bu “gloria”dan yoksun egemenler Machiavelli’nin tedrisatından geçmiş “tilki”lerdir. Dolayısıyla, karga sürüsü olarak gördükleri kitlelerin (halkın), La Fontaine’i okumuş olduğunu, olabileceğini hesaba katarak hareket ederler. Buna kısaca “egemenlerin Makavelizmi” diyebiliriz.

Önceki yazılarda, bunun karşısına bir tür “kontra-Makavelizm”, yani bir tür “madunlar Makavelizmi”nin çıkarılabileceğini iddia ettim. “Fortuna”yı savuşturmaya, teskin etmeye ya da onu “ayartmaya”, “baştan çıkarmaya”, eğer mümkünse onu “başka bir dünyanın mümkün olduğu”na ikna etmeye niyetli bir

karşı-politika... Bu tür bir politikanın ne menem bir şey olacağına ve bunların günümüz dünyasında vücut bulmaya başlayan bazı somut hallerine de işaret ettim. Fakat bunların tümü –bana o zaman öyle geliyordu ve hâlâ öyle geliyor ki– “Fortuna”nın şu an bizim karışımıza bir “kadın” değil de daha çok azgın bir “nehir” suretinde çıktığına işaret eder gibiydi. Kısacası, “karanlık zamanlar”da politika yapmaktan söz ediyordum. Hâlâ böyle düşünüyorum. Bana öyle geliyor ki, an itibarıyla acilen ihtiyaç duyduğumuz şey şu: sihirli, imkânsız, ütöpik bir ışık! Karanlığı aydınlatmayacak, tam tersine bize –içine hapsediğimiz– karanlığı olduğu gibi gösterebilecek titrek bir ışık. Bir Kafka feneri...

An itibarıyla acilen ihtiyaç duyduğumuz şey şu: sihirli, imkânsız, ütöpik bir ışık! Karanlığı aydınlatmayacak, tam tersine bize –içine hapsediğimiz– karanlığı olduğu gibi gösterebilecek titrek bir ışık. Bir Kafka feneri...

İzleyen bölümde bu imkânı takip etmeye çalışacağım. Önce kısa bir parantez açıp “karanlık zamanlar”da politika yapmanın olmazsa olmaz şartı olan “virtù” ile karamsarlığın “ozio”su arasındaki hayati farkı netleştirmeye çalışacağım. Sonra da Machiavelli’nin “virtù” dediği ve daha çok yönetenlerin vasfı olarak gördüğü –ve bu sebeple, çağı gereği büyük ölçüde aristokratik nitelik taşıyan– gücü nasıl demokratikleştirebileceğimiz, yani “kamulaştırarak” nasıl yeniden canlandırabileceğimiz; bunun için ihtiyacımız olan “sihirli söz”ü, hapsediğimiz “Şato”nun duvarları arasındaki gediklerden nasıl söküp alabileceğimiz, ıskalanmış hakikatleri nasıl yeniden dillendirebileceğimiz üzerine düşüneceğim.

Spinoza’nın kahkahası, Nietzsche’nin gözyaşları

Ulus Baker yazar ya da sanatçıları kavramak için bazen gerekli olan yaşamöyküsünün bir filozofu anlamak için pek gerekli olmayabileceğinden bahsetmişti. Ona göre, filozofları anlamak için gerekli, daha doğrusu önemli olan şey, onların bizlere bıraktığı anekdotlardır. Bu sebeple, Spinoza’nın dostu Tschirnhaus’un anlattığı bir anekdotun filozofu anlamak bakımından taşıdığı öneme işaret eder: “*Spinoza’yı bir gün örümcek ağlarına sinekler atıp çocuklar gibi kahkahalarla gülerken yakaladım.*” Baker, “belki bir ‘zalimlik’ belirtisi olarak görülebilecek bu anekdot”un, “*Ethica* yazarının asırlar öncesinden bize gönderdiği bir mesaj” ol-

duğunu kanısındadır: “Yaşam hiçbir surette ‘iyilik’ ve ‘kötülük’ terimleriyle sorgulanamaz. Hayat sürer... Yaşamın özü, amaçsızca ve belirsizce süregitmesidir.”

Bize bu –hiç de tekin olmayan– anekdotu aktaran Tschirnhaus’un Spinoza’nın “dostu” olduğunu nereden anlıyoruz? Basit: “kahkahalar”ın önüne ekleyiverdiği “çocuklar gibi” ifadesinden. Baker de zaten buna dikkat çeker ve bu “çocuksuluğu” Spinoza “düşüncesinin temel unsuru” olduğunu düşündüğü “doğada mutlak bir masumiyet varsayma” fikrine bağlar. Kısacası, doğa –Baker’in Spinoza’sı için– “iyilik” ve “kötülük” yargılarının berisindedir.⁶ Belki de daha doğru bir ifadeyle, Spinoza doğayı “masum” değil, daha çok “ıssız” bir yer olarak görmeye özen gösteren bir düşünürdür. Zira “masumiyet”, “iyi” ve “kötü” yargıları olmadan, dolayısıyla insan sahneye çıkıp oyunun idaresini eline almadan tahayyül edilebilecek bir hal olamaz.

Bu sebeple, şimdi burada, ‘iyinin ve kötünün ötesine geçmek’ten dem vurmuş, dolayısıyla insanı aşılması gereken bir engel olarak görüp ısrarla “üst-insan”ın yaratılması gerektiğinden bahsetmiş başka bir filozofa dair, bambaşka bir anekdotan söz etmemiz gerek. Aslında anonim bir anekdotur bu, fakat bir vesile ile bir kez daha anan kişinin adını şimdilik saklı tutarak alıntılayalım:

“*Friedrich Nietzsche, 3 Ocak 1889’da, Torino’nun Carlo Alberto caddesindeki 6 numaralı kapıdan sokağa adını atar. Niyeti belki biraz yürüyüş yapmak, belki sadece postadan mektuplarını almaktır. Az ileride ya da aslında onun ilgi alanının tamamen dışında yaşlı bir arabacı inatçı atıyla didişmektedir. Arabacının tüm çabalarına rağmen, at yerinden kımıldamamaya yemin etmiş gibidir. Arabacının- artık adı Giessépe mi, Carlo mu, yoksa Ettore midir bilinmez- sonunda sabrı tamamen tükenir ve öfkeyle atı kırbaçlamaya başlar. Nietzsche, olay yerine toplanmış meraklı kalabalığı hissimla aralar ve öfkeden çıldırmış arabacının bu vahşi saldırısına son verir: gürbüz vücutlu, gür bıyıklı Nietzsche derhal arabanın önüne atlar ve kollarını atın boynuna dolayarak hıçkırıklar içinde ağlamaya başlar.*”

Kahkaha ve gözyaşları... Bu iki anekdot, ilk bakışta, aslında kökleri felsefi düşüncenin erken dönemlerine dek uzanan bir yarılmanın modern ifadesi olarak görülebilir. Tiyatroyu sembolize eden ünlü maskelerde suret bulmuş bir yarılmadır bu: Gülen filozof olarak Demokritos komediyi, ağlayan filozof olarak Herakleitos ise trajediyi temsil eder, derler. Ve yine başka bir rivayete göre, Demokritos Altın Çağ’ın gelecekte olduğuna inandığı için her halükârda iyimser, Herakleitos ise tam tersine, söz konusu çağın çok geride kaldığına inandığı için kötümser, karamsar imiş. İki farklı “dünya görüşü”; dünya karşısında sergilenen iki farklı duruş...

Spinoza’nın kahkahası ve Nietzsche’nin

gözyaşları bunların modern yankıları olarak görülebilir. Fakat, başta da belirttiğim gibi, ilk bakışta böyledir bu. Daha yakın bir bakış, öncelikle ve özellikle Herakleitos ile Spinoza ekseninde işlerin epeyce karışık olduğunu, en azından burada gözyaşları ile kahkahaların zaman zaman ayırt edilemeyecek denli birbirine karıştığını idrak edebilir. Dolayısıyla, şu söylenebilir sanırım: Herakleitos'un gözyaşlarını karamsarlığa, Spinoza'nın kahkahalarını da iyimserliğe bağlamak pek mümkün değil gibidir. Sanki başka bir şey söz konusudur burada; en azından durum bir hayli müphemdir.

Aynı müphemlik Nietzsche'nin gözyaşları için de geçerlidir elbette. Zira gözyaşları da –zorunlu olarak– dünya karşısında takınılan karamsar bir duruşun ifadesi olmayabilir. Örneğin, modern bir filozof, Irving Singer, Nietzsche'nin Schopenhauer ile çekişmeli “platonik” ilişkisine işaret ettiği bir yerde, onun gözyaşlarını tetikleyen şeyin karamsarlık değil, tam tersine iyimserlik olduğunun iddia edilebileceğini söyler. Daha doğrusu, kendisi söylemez, kurguladığı hayali bir diyalog içinde bunu Schopenhauer'a söyler. Zira Nietzsche, son kitaplarından birinde, Schopenhauer'ın kendisine yakıştırdığı ve başkalarının da yaygın biçimde ona yakıştırdığı “kötümser filozof” lakabını pek hak etmediğini söylemiştir. Nietzsche, “Schopenhauer'ın gününü nasıl geçirdiğini biliyor musunuz?” diye sormuş ve şöyle yanıtlamıştı: “Sabah iyi bir kahvaltı yapar, yazardı, öğleden sonra ise kanışlarıyla yürüyüşe çıkardı. Yürüyüşten sonra, eve döner, güzel bir yemek yer ve ardından geceyi flüt çalarak geçirirdi.” Nietzsche'nin nihai yargısı nettir: “Kötümserlik böyle bir şey olamaz!”

Singer işte bu Nietzsche'yi hayalinde Schopenhauer ile karşı karşıya getirir. Ona göre, bu hayali Schopenhauer, Nietzsche'ye –büyük bir ihtimalle– “kötümserlik” denilen şeyin tam da bu olduğunu söyleyecektir: “Çünkü bir kötümsersen dünyadan çok fazla şey beklemezsin, kimsenin tatmin edemeyeceği yüksek, uzak, harika, ama gerçek-dışı ideallere göre yaşamaya çalışmazsın, böylelikle eksikliklerin yüzünden kendine acı çektiirmezsin. Böyle ideallere erişemeyeceğini idrak ettiğinde, kendini olduğu gibi kabul eder, elinden geldiğince yaşamdan haz almaya çalışırsın.”

Singer, eğer Schopenhauer Nietzsche ile tanışsaydı ve onun hayat hikâyesinden haberdar olsaydı, ona şunları söyleyebilecek olduğunu da hayal eder: “Ama sen çok mutsuz bir yaşam sürmüşsün, kimi zaman psikosomatik hastalığın nedeniyle çok fazla acı çekmişsin. Ve tüm bunlar kendini yüce, ama faydasız idealler peşinde helâk eden iyimserliğinizden kaynaklanıyor.”

Bütün bunlar bize, bana öyle geliyor ki, Spinoza'nın kahkahasına da, Nietzsche'nin gözyaşlarına da “iyimserliğin ve kötümserliğin” ötesinde, başka bir gözle bakmamız ge-

rektiğini söylüyor. Bu ölçütün, geçici olarak “realizm-romantizm ayrımı” diyebileceğim şeyde bulunabileceğini düşünüyorum. Dünyayı olduğu gibi görmeye çalışmak ve dünyaya yakışanı aramak... Elbette bunlardan ilkin, dünyayı görüldüğü gibi kabul eden ve kabullenen kaba pozitivizm ile ikincisini de dünyaya anlam yakıştıran uçuk romantizm ile karıştırmamak gerek.

Spinoza dünyanın haline gülen bir “realist” idi; Nietzsche dünyaya yakıştıramadığı haller yüzünden gözyaşı döken bir “romantik”. Ne Spinoza gördüğü dünya haline gülüp geçen kayıtsız bir sinik ne de Nietzsche dünyanın gerçek halinden habersiz bir hayalperest idi. Bu sebeple, bugün biz ne Spinoza'nın kahkahasından vazgeçebiliriz ne de Nietzsche'nin gözyaşlarından. Dünyayı anlamak ve kendimizi dünyaya anlatabilmek için her ikisine de ihtiyacımız var çünkü. Zira Spino-

**Bugün irademizin
“iyimserliği”ni aklımızın
“karamsarlığı” ile hemhal
kılmak zorundayız. İrademize
ket vurmak, onun dizginlerini
“ozio”nun takatsiz kollarına
terk etmek için değil,
“virtù”nun (yani “akıllı
erdem”in ya da “erdemli
akıl”ın) elini kolunu, dilini
güçlendirmek için... Zorlu bir
görev yüklü omuzlarımızda:
durmaksızın çabalamak ve
habire düşünüp durmak.
Marx'ın ünlü 11. tezine nazire
olarak diyebiliriz ki, dünyayı
ne sadece yorumlamakla
yetinebiliriz ne de sadece
değiştirmeye çabalamakla...**

za'nın kahkahası da, Nietzsche'nin gözyaşları da –doğru anlaşıldığında– “ozio”yu (güçsüzlüğü, takatsizliği, mecalsizliği) değil, tam tersine “virtù”yu (gücü, kuvveti) besler. Yeter ki dünyanın haline kimseye ağlamadan, kimseyi ağlatmadan bakabilelim ve aynı zamanda, kimseye gülmeden, kimseyi güldürmeden ona yakışan haller hayal edelim. “Kafka feneri”nden söz etmemim sebebi de bu zaten. İçine hapsolmuş olduğumuz “büyülü şato”nun kapısını açabilecek sihirli söz, kahkaha ile gözyaşının yan yana, kol kola, sırt sırta yürüdüğü Kafka metinlerinin çatlaklarında; onun ironiyi kısa devreye uğratan çatallı dilinde saklı olabilir çünkü.

Bu sebeple, Express'in son sayısının kapa-

ğında, “Bütün Mümkünlerin Kıyısında” (biz şimdi diyebiliriz ki, “Fortuna”nın karşısında) sorulmuş şu kritik, “Buradan Nereye?” sorusunun, öncelikle “bura”nın ne menem bir yer olduğunun mümkün olduğunca “realist” bir idrakını gerektirdiğini, o “romantik” “nereye” sorusunu ancak böyle bir idrak eşliğinde yanıtlamaya cüret edebileceğimizi söyleyebiliriz. O halde, açtığımız “karamsarlık-iyimserlik” parantezini kapatıp asıl meselemize, “virtù”yu kamusallaştırarak canlandırma ve bunun için ihtiyaç duyduğumuz “sihirli söz” konusuna geri dönebiliriz.

Yükseklerde uçup düze inmek

Buraya kadar anlatıp durduklarımızdan kolaylıkla anlaşılabilirdiği gibi, bana göre mesele Express'in formüle ettiğinden biraz farklı. Şu an, “Bütün Nâmümkünlerin Orta Yerinde” kendimize sormamız gereken hayatî sorunun, “Burada ne yapabiliriz?” olduğu kanaatindeyim hâlâ. İçine hapsoldüğümüz bu “büyülü Şato” tek kelimeyle “pan-kapitalizm” olarak adlandırılabilir. Küresel ölçekte bir “karşı-devrim” gerçekleştirmiş ve böylece, sadece sosyalizmi değil, bizatihi kapitalizmi dahi “tek ülkede” inşa edip ihya etmeyi “neredeyse” imkânsız kılmış küresel bir neoliberal cendere içinde yaşamakta olduğumuz, şu an için hâlâ tartışma götürmez görünüyor.

Şüphesiz hiçbir kısıpırtı olmadığı söylenebilir. Evet, 1980'lerden 1990'lara uzanan ağır yenilgi koşulları altında hem küresel hem de yerel ölçekte neredeyse yaprak kıpırdamadığı söylenebilir. Fakat yakın zamanlarda durum epeyce değişti. Sokaklar artık zaman zaman da olsa hareketli, meydanlar kısmen dolu. Dünyada: 1994'te Zapatistalar'ın “devrimi mümkün kılan devrim”leri, 1999'da Seattle eylemleri, 2001'de Porto Alegre'de toplanan Dünya Sosyal Formu. Ardından 2007-8 krizini izleyen bir dizi küresel kamusal eylem (“Arap Baharı” denen dalga, İspanya'daki Öfkeli hareketi, Wall Street'i işgal eylemleri, Yunanistan'daki kalkışmalar, vs.); burada, Türkiye'de: Tekel işçilerinin direnişi, Hırant Dink'in katlinin yarattığı kendiliğinden kamusal infial, Bergama köylülerinin uzun süreli, renkli direnişinden tomurcuklandığını söyleyebileceğimiz HES direnişleri, nihayet Gezi ve müteakip olaylar... Ayrıca, Kürt hareketinin hem Ortadoğu'da hem de burada yürüttüğü özgürlük mücadelesi bu “kıpırdayan yapraklar” arasında sayılabilir.

Neoliberal karşı-devrimin kibrini sarsan, hiç değilse onun aktörlerinin ve her türden görevli/gönüllü savunucularının yüzündeki sırtışı bir anlığına da olsa donduran bütün bu olayların, bir “insan evladı”nı sevindirmemesi, yüzünü güldürmemesi imkânsızdır elbette. Özellikle de, o kibir sahipleri ve onların sırttan savunucuları tarafından yıllardır “dinozor” ilan edilip arsızca aşağılanmış olan solcular

Lenin'in 1922'de, "iç savaşın kazanılmasının hemen ardından Bolşeviklerin NEP'e geri çekilmek zorunda kaldıkları" yılda kaleme aldığı *Yüksek Bir Dağa Tırmanmak* başlıklı "harika kısa makalesi" nde teklif ettiği taktik "geri çekiliş"i, biz bugün stratejik bir muhalefet, direniş pratiği olarak hayata geçirmek durumundayız. Başka bir deyişle, bugün "direniş" –bizim için– tırmanmaya çalışacağımız bir "patika" değil, daha çok tutunmaya çabalayacağımız bir "siper" ya da "barikat" gibidir.

(sosyalistler, komünistler, anarşistler vb.) açısından, bütün bu ve benzeri olaylar –teslim edelim ki– bilhassa keyif vericidir. Ne yalan söyleyeyim, bütün bu kıpırdanmalar, sadece "olup bitseler" dahi beni de epeyce sevindiriyor ve keyiflendiriyor.

Fakat bu sevinç ve keyfi yaşamak kadar (ki buna hakkımız var), bu sevinç ve keyif de dahil olmak üzere, olup biten her şey, her olay ve bunların tetiklediği her türden hissiyat üzerinde uzun uzun düşünmek durumundayız, ki bu da ödevimiz. Ya da şöyle ifade edeyim: Bugün irademizin "iyimserliği"ni aklımızın "karamsarlığı" ile hemhal kılmak zorundayız. Elbette, irademize ket vurmak, onun dizginlerini "ozio"nun takatsiz kollarına terk etmek için değil, tam tersine "virtü"nun (yani "akıllı erdem" in ya da "erdemli akıl"ın) elini kolunu, dilini güçlendirmek için... Kısacası, bugün oldukça zorlu bir görev yüklü omuzlarımızda: durmaksızın çabalamak ve aynı zamanda da, habire düşünüp durmak. Marx'ın ünlü 11. tezi ne nazire olarak diyebiliriz ki, bugün biz, dünyayı ne sadece yorumlamakla yetinebiliriz ne de sadece değiştirmeye çabalamakla...

Niçin? Bu soruyu yanıtlamak için –hızır söz Marx'tan açılmışken– şahsi bir anekdot ile devam etme izin verin. Yıllar önce, 1992'de Birikim Dergisi'nde Marx ile Weber'in toplumsal sınıf anlayışlarını mukayese etmeye yeltenen bir yazı kaleme almış ve epigraf olarak biri doğrudan Marx'tan, diğeri dolaylı olarak Weber'le ilgili iki söz alıntılanmıştı. Marx'ın Kapital'in birinci cildinin başından alıntılanmış söz şuuydu: *"Bilime giden düz yol yoktur ve*

ancak bilimin dik patikalarında yorucu tırmanmaları göze alanlar onun aydınlık doruklarına ulaşabilirler." Weber'le ilgili olan ise, onun eşi Marianne Weber'e aitti: *"Bir defasında öğrenmenin onun için ne anlama geldiğini sorduğumda, basitçe şu yanıtı vermişti: Ne kadar çok şeye dayanabileceğimi görmek istiyorum."*

O günlerde kendi hissiyatımı Weber'den ziyade Marx'a yakın bulurdum. Dibe vurmuş, fakat inatla gözünü zirveye dikmiş bir halde... Ancak zamanla Weber'e yaklaştığıma şahit oldum. Zira içinde hapsoldüğümüz dünyanın, giderek Weber'in tasvir ettiği "demir kafes"e ("büyülü şato"ya da diyebilirsiniz) daha fazla benzediğini idrak etmeye başladım. Şüphesiz, bu "yaklaşma", bu "idrak" bariz bir irtifa kaybı, bir "düşüş" idi benim için. Bilim'in (ya da Tarih'in diyebilirsiniz) "cennet"inden dünya'nın ve şimdi'nin "cehennem"ine düşüş... Ya da hadi biraz yumuşatıp "iniş" diyelim.

"İniş"ten dem vurmam boşuna değil. Zira çağdaşımız olan, yani aynı "demir kafes", aynı "büyülü şato" içine hapsolmuş ve ısrarla, bizi buradan çıkarabilecek olan o "sihirli söz"ü arayan düşünürlerden biri olarak görebileceğimiz Slavoj Žižek, devrimci söylemin gözden düştüğü ve asıl önemlisi artık yürekleri eskisi gibi titretmediği bir şimdi'de, yani az önce "yaprakların kıpırdamadığı" dediğimiz o dönemde, "işimize yarayabilecek en özlü" sözün, Lenin'in metinlerinde bulunabileceğini iddia etmişti.

Yüksek bir dağa tırmanmak

Žižek'in özellikle işaret ettiği metin, Lenin'in

1922'de, "iç savaşın kazanılmasının hemen ardından Bolşeviklerin NEP'e geri çekilmek zorunda kaldıkları" yılda kaleme aldığı *"Yüksek Bir Dağa Tırmanmak"* başlıklı "harika kısa makalesi" idi. Lenin'in bu –sık alıntılanmış, gerçekten "harika"– metninden uzunca bir bölüme yeniden bakmaya değer:

Çok yüksek, dik ve o âna kadar keşfedilmemiş bir dağa çıkan bir dağcı olduğumuzu hayal edelim [Marx'ı göz önüne getirin!]. Varsayalım ki bu dağcı eşi benzeri görülmedik zorlukları ve tehlikeleri aşıp kendisinden öncekilerin vardığından çok daha yüksek bir noktaya vardı, ama yine de zirveye ulaşamadı. Kendini öyle bir durumda bulur ki, seçtiği istikamet ve yolda ilerlemek hem zor ve tehlikeli, hem de tam olarak imkânsızdır. Dönmek, aşağıya inmek, belki daha uzun, ama zirveye ulaşılmasını sağlayacak başka bir yol aramak zorunda kalır. Kendisinden önce kimse'nin erişemediği bir yükseklikten aşağıya inmenin, hayali seyyahımız için tırmanmaktan daha tehlikeli ve zorlu olduğu [ortada] –kaymak çok daha kolaydır; basacak sağlam bir yer bulmak hiç de kolay değildir; hedefe doğru ilerlerken, yukarı tırmanırken hissedilen çışku yoktur, vs. Aşağıdan gelen sesler kötücül bir neşe ile cınlar [O malum neo-liberal aktörlerin ve onların görevli/gönüllü savunucularının suretindeki sırtışı ya da tırnak kaşıyan mel'un şeytanları göz önüne getirin!]. Saklamadan keyifle kıkır kıkır gülüp bağırırlar: "Düştü düşecek! Kafasız herif, müstahakkını buldu sonunda!" Diğerleri ise kötücül neşelerini saklamaya ve çoğu kez Judas Golovlyov⁸ gibi davranmaya çalışır [Soldan gönüllü/görevli ricat etmiş şimdinin bazı 'sol

liberal' aydınlarını göz önüne getirin!]. Bunlar yakınrlar ve gözlerini 'keder'le göğe dikip şöyle derler adeta: "Endişelenmekte haklı olduğumuz ortaya çıkması bizi fena halde üzüyor! Fakat ömrü hayatını bu dağa tırmanmak için makûl bir plan tasarlamakla geçirmiş bizler, bu tırmanışın -planımız son şeklini alana dek- ertelenmesini talep etmemiş miydik? Ve eğer bizler, şimdi bu kafasızın terk ettiği yoldan gidilmesine [daima] hararetle karşı çıktıysak, (...) eğer bu kafasız kıyasa tenkit edip herkesi onu örnek almaması ve ona yardım etmemesi için uyardıysak, bunu sırf bu dağa tırmanmak için yapılan o büyük plana bağlılığımızdan ve bu büyük plan itibarını tamamen kaybetmesin diye yaptık."

Lenin zirveden vazgeçmiş biri değildi elbette. Hâlâ Marx'ın göz hizasından ve gönül irtifasından konuşuyor ve doğal olarak, stratejik bile değil, sadece taktik bir geri çekilmeden söz ediyordu. Aşağıdakilerin "düşüş" olarak gördükleri şey, bu sebeple, onun için kontrollü bir "iniş"; deyiş yerindeyse, "Fortuna"nın azgın dalgalarını savuşturmak amacıyla icra edilen aktif bir "boyun eğiş" idi sadece: yeniden zirveye tırmanmak için bir tür güç toplama, yenilenme pratiği... Üstelik Lenin burada, geri çekilmeden –nihayetinde– bir iktidar pratiği olarak söz etmektedir, bir muhalefet pratiği olarak değil.

Burada ne yapabiliriz?

Şimdi, bugün içinde bulunduğumuz halin bir "düşüş" mü, yoksa bir "iniş" mi olduğu tartışmasını bir yana bırakalım. Üzerinde düşünmeyi teklif edeceğim asıl soru şu: burada şimdilik ayaklarımızı basabildiğimiz zemin [Kıpırdayan yapıları, hareketlenen sokakları, dolan meydanları göz önüne getirin!] "zirve"yi kollayabileceğimiz geçici bir basamak mı, yoksa kendimizi koruyabileceğimiz yegane siper mi? İkincisi olduğu kanaatindeyim. Express'in kapağında bize yöneltilmiş olan "Buradan nereye?" sorusunu "Burada ne yapabiliriz?" sorusuyla değiştirmeyi teklif etme sebebim de bu zaten. Zira "Nereye?" sorusu her halükârda, yani ister iyimser, ister kötümser bir öngörüye dayansın, daima geleceğe dairdir; buna karşılık, "Ne yapabiliriz?" –ısrarla nüksedip duran– bugüne dair bir sorudur.

Bu sebeple, bana öyle geliyor ki, Lenin'in dün bir iktidar pratiği olarak uygulamayı teklif ettiği taktik "geri çekiliş"i, biz bugün stratejik bir muhalefet, direniş pratiği olarak hayata geçirmek durumundayız. Başka bir deyişle, bugün "direniş" –bizim için– tırmanmaya çalışacağımız bir "patika" değil, daha çok tutunmaya çabalayacağımız bir "siper" ya da "barikat" gibidir. Şüphesiz, pasif bir "geri durma", bir tür Golovlyovlaşma ya da Oblovlaşma teklifi değildir bu. Tersine aktif bir "geri çekilme"den; Machiavelli'nin "Talih", Marx'ın "Tarih" dediği şeye kafa tutmaktan, hiç değilse ayak direktmekten bahsediyorum.

Karl Marx, *Felsefenin Sefaleti*'nde "ütopyacılık" ile itham ettiği sosyalist ve anarşistlere, tarihin "kötü yanından" ilerlediğini; daha açık bir ifadeyle, tarihi ilerleten şeyin "kötülük" olduğunu hatırlatmıştı. Marx'a göre, tarihsel ilerleme denen şey, toplumların bünyesindeki "kötülükler"in kıskırttığı, tetiklediği mücadele ve direniş pratikleri sayesinde gerçekleşiyordu. Kısacası, Marx için "kötülük" Tarih'e değil, toplumlara ait bir veçheydi ve asıl önemlisi, modernite epiğinin ilk perdesinde rol almış bir düşünür olarak Marx için Tarih, sadece insanı bulunduğu yere getiren, sürükleyen bir süreç değildi, geleceğe açılan bir "talih kapısı"na da sahipti. Başka bir deyişle, Marx için Tarih sadece geçmiş ve bugünü kapsamıyordu, geleceğe de uzanıyordu.

Oysa bugün biz –tam da, söz konusu epiğin ikinci perdesinde, trajik evresinde sahneye çıkmış bize daha yakın bir düşünürün, Walter Benjamin'in işaret ettiği türden– kelimenin tam anlamıyla "kötü yanından" ilerleyen bir Tarih'le; hatta neredeyse salt kötülük haline gelmiş bir felaket tarih, bir felaketler tarihiyle baş etmek durumundayız. Bu sebeple, bu ilerleyen tarihe, tarihin bu ilerleyişine iştirak etmek, katkıda bulunmak yerine, belki de asıl –Benjamin'in teklif etmiş olduğu gibi– onu frenlemek, mümkünse durdurmak gibi bir görev yüklenmiştir omuzlarımıza. Zira, "lokomotif" [Tarih olarak okuyabilir-

Neredeyse salt kötülük haline gelmiş bir felaket tarih, bir felaketler tarihiyle baş etmek durumundayız. Onu frenlemek, mümkünse durdurmak gibi bir görev yüklenmiştir omuzlarımıza. Zira, "lokomotif" [Tarih olarak okuyabilirsiniz] burnunu çoktan cehenneme sokmuş görünüyor. Bu sebeple, şimdi –eğer varsa– "devrimci misyon", Benjamin'in söylediği gibi, "imdat freni"ni çekmek ve yolcuları –"insaniyet namına"– aşağıya inmeye davet etmekten ibaret gibidir.

siniz) burnunu çoktan cehenneme sokmuş görünüyor. Bu sebeple, şimdi –eğer varsa– "devrimci misyon", yine Benjamin'in söylediği gibi, "imdat freni"ni çekmek ve yolcuları –"insaniyet namına"– aşağıya inmeye davet etmekten ibaret gibidir.

Direnişten muvakkat bir basamak değil de

yegane siper ya da barikat olarak söz etmemin sebebi bu. Peki ama, nasıl bir direniş pratiği olabilir bu? Aşağıda kısaca bu soruyu yanıtlamaya çalışacağım. Önce Machiavelli'nin yukarıda anmış olduğumuz "virtù"yu "gloria" ile taçtandırmış şahsiyetler listesine üç yeni isim ekleyeceğim ve onların şahsında vücut bulmuş "virtù"nın nasıl kamulaştırılabileceği, daha doğrusu nasıl kamusal direniş pratiklerine taşınabileceği üzerinde duracağım. Ve nihayet, bunun için ihtiyaç duyduğumuz "sihirli söz"ün bir-iki veçhesine işaret ederek bitireceğim.

Üç devrimci figür

Étienne Balibar, *Lenin ve Gandhi: Gerçekleşmiş Bir Karşılaşma mı?* başlıklı önemli bir makalesinde,¹⁰ "Lenin ile Gandhi'nin 20. yüzyılın ilk yarısının en büyük devrimci kuramcı-uygulayıcı figürleri" olduğunu söyler. Ona göre, bu iki önemli politik figür; "şiddet içeren devrim" ile "şiddet içermeyen devrim", "sosyalist devrim" ile "milli ya da milliyetçi devrim", "bilimsel bir ideolojiye, toplumsal ilişkiler kuramına dayalı devrim" ile "dini bir ideolojiye ya da din esinli bir ahlâka dayalı devrim" gibi bir dizi karşıtlık çerçevesine sıkıştırmak pek yerinde olmayacaktır. Zira Balibar, bu iki figür ve onların şahsında vücut bulmuş iki farklı "devrimcilik tarzı"nın aslında iki ortak veçheye sahip olduğunu ve aralarındaki temel farkın da zaten burada ortaya çıktığını düşünür.

Bu veçhelerin ilki, " 'etkin' evrelerden 'edilgen' evrelere ve tersine geçen," fakat "uzun vadede ayakta kalmayı" başaran ve bu sayede bir "çoğunluk" teşkil edip "kamusal alana özerk biçimde" müdahil olan, dolayısıyla yerleşik kurumların "disiplininden ve kontrolünden kaçabilen" kitle hareketlerinin yeri"yle ilgilidir. İkinci veçhe ise, "yasallık ile -dolayısıyla devlet ile- kurulan çelişkili ve hatta özünde çatışkılı ilişki"dır. Her iki devrimcilik tarzı da, kitle hareketleri vasıtasıyla mevcut yasal düzeninin açık ihlâlini hedefler.

İlk durumda, "Lenin, klasik hükümrانlık tanımlarına başvurarak devrimin özünü, toplumsal bir sınıfın (proletaryanın) kendi dönüşüm taleplerini 'yasaların üzerine' çıkarması olarak betimler". Diğer durumda, "Gandhi, devleti kendi kurucu ilkeleriyle açıkça çelişkiye düşeceği bir noktaya itip bunları gözden geçirmek zorunda bırakmayı hedefleyen" direniş taktikleri geliştirir. Bu yasal düzenin, Lenin durumunda olduğu gibi, "görmemezlikten geldiği anlamına gelmez". Daha ziyade, "yasallık" denen şey ve bizatihi yasal düzen, "aşmış olduğunu iddia ettiği güç ilişkileri alanına geri getirilmiş olur".

Kısacası, Leninist devrim anlayışı, mevcut yasal düzenin güç ilişkileri çerçevesinde aşılmasını hedeflerken, Gandhici devrim anlayışı, mevcut yasal düzenin aşındırılması ve böylece, bu düzenin içine yerleştiği, yerleş-

tirildiği güç ilişkileri çerçevesinin görünür hale gelmesini amaçlar. Hatta daha doğrusu, bunu dahi amaçlamaz, sadece sahiplendiği amaçların takibi böyle bir sonucun açığa çıkmasına vesile olur. Dolayısıyla şu söylenebilir sanırım: Leninist devrim anlayışı, nihayetinde iktidar ile, güç ile yüzleşmeyi, buna karşılık Gandhici devrim anlayışı, yüzünü hakikate (adalete) dönerek yasa'ya, iktidar ve güce sırt çevirmeyi göze alır ki bütün kudreti de zaten bu cüretten gelir.

Balibar söz konusu makalesinde, açıkça ifade etmese de, bu iki politik figürün, Lenin ile Gandhi'nin günümüz koşullarında "yasallık ihlâli" içeren herhangi bir siyaset tarzının tahayyülünde ve hayata geçirilmesinde birlikte düşünülmesinin, kol kola getirilmesinin önemine işaret eder gibidir. Politik ve etik hakikate dair kerteriz noktalarının iyice gözden kaybolduğu bir çağda, Gandhisiz bir Lenin "kör" (dayanaksız), Leninsiz bir Gandhi "boş" (kudretsiz) olacaktır sanki.

Tamamen katılıyorum! Fakat içinde bulunduğumuz ağır ve karanlık şartları göz önüne alarak, bunlara bir figür daha ekleyebileceğimizi, eklememiz gerektiğini düşünüyorum. Bu figür, diğerleri gibi gerçek, tarihi bir figür değil; kurgusal, edebi bir şahsiyet: Şvayk. Bertolt Brecht'in Yarosef Haşek'in ünlü eserinden hareketle sahneye uyarladığı oyunun baş kahramanı, bugün Lenin ve Gandhi ile birlikte bize yol gösterebilir.

Hatta biraz daha ileri gidip şunu bile söyleyebilirim: Günümüz koşullarında, yani "zirve"nin (siz isterseniz "sosyalizm" in ya da dilerse "başka bir dünya"nın deyin veya ben bu yazı çerçevesinde kalarak bizi hapsoldüğümüz "büyülü şato"dan çıkarabilecek "sihirli söz"ün diyeyim) iyice seçilmez olduğu ve yeniden ortaya çıkma umudunun epeyce güçten düştüğü bir dönemde, yoldaşlığına en fazla ihtiyaç duyacağımız figürler, şimdilik Lenin değil, daha ziyade Gandhi ve Şvayk olacak gibidir.

Bir "kontra-kahraman" olarak Şvayk

Bütün güçlerini esasen ve sadece sıkıştırıldıkları güçsüz konumlardan alan iki figür... Bir yanda bir sivil itaatsizlik tarzı; diğer yanda, bir tür yıkıcı konformizm¹¹... Bir yanda, gücünü "hakikat"ten, göz yaşlarından alan etiko-politik bir duruş; diğer yanda, mizahtan, kahkaha-dan güç devşiren görünüşte etik-dışı, apolitik fakat aslında bambaşka, hatta son derece tuhaf, neredeyse tekin olmayan, neredeyse şeytanî denebilecek bambaşka bir duruş...

Ancak, ilginçtir, bu ilk bakışta taban tabana zıt iki farklı duruşun politik etkileri neredeyse aynıdır: mevcut, yerleşik ve egemen "yasallık hali"nin kendiliğinden ölümü, daha doğrusu ölümüne aşın/dırıl/ması... Zira, hem hakiki-etik bir figür olarak Gandhi hem de kurgusal-edebi bir figür olarak Şvayk, aslında

"hakikat" (adalet) ile "yasallık" (düzen) arasındaki uçurumun kenarında dans eden iki önemli figürdür ve bu halleriyle bize oldukça yakın düşerler.

Üstelik şu da var: Mevcut "yasallık" hali, yani düzen ve devlet, Lenin'in ve de Gandhi'nin durumunda her halükârda bir muhataptır. Yüzleşilen ya da yüz çevrilen bir muhatap... Oysa Şvayk için durum kesinlikle böyle değil. O, aslında kendisini asla muhatap almayan bir "yasallık" ve/veya "güç/kuvvet", yani "devlet" formu ile cebelleşip durur. Başka bir deyişle, bugün tam da bizim başımıza musallat olmuş

Leninist devrim anlayışı, mevcut yasal düzenin güç ilişkileri çerçevesinde aşılmasını hedeflerken, Gandhici devrim anlayışı, mevcut yasal düzenin aşındırılması ve böylece, bu düzenin içine yerleştiği, yerleştirildiği güç ilişkileri çerçevesinin görünür hale gelmesini amaçlar.

türden bir "asimetrik idare" tarzını başından savuşturmaya, deyiş yerindeyse, idare etmeye çalışır ve bu sebeple, bize diğerlerinden çok daha yakın bir figür, çok daha bize benzer bir kahraman; daha doğrusu, bu bakımdan tam da bize göre bir "anti-kahraman", bir tür "kontra-kahraman"dır Şvayk.¹²

Bu yazı dizisinin başında, Bertolt Brecht'in oyununun altı bölümden oluştuğuna işaret etmiştim: "Yüksek katlarda" geçen ve kahramanı Hitler olan üç, "aşağı katlarda" geçen ve kahramanı Şvayk olan iki, ve nihayet, iki katın bulunduğu, yani Hitler ile Şvayk'ın yüzleştiği bir "son perde". Orada, bu oyun düzeninin, "son perde" hariç, bugün bizim başımıza gelenler, gelmekte olanlarla neredeyse hemen aynı olduğuna işaret etmiş; ve sahnede bir "komedi" olarak izlenen bu oyunu, bizim kendi hayatımızda bir "trajedi" olarak yaşadığımızdan bahsetmiştim. Şimdi, orada kaldığımız yerden devam edebiliriz.

Bana -hâlâ- öyle geliyor ki, bugün bizim trajedimiz, siyasetin giderek daha fazla "yüksek katlar"da oynanan bir oyuna dönüşmesidir. Bu sebeple, "aşağı katlar"da siyaset yapmanın [Her türlü sol siyasetin günümüzdeki acıklı halini göz önüne getirin!] ister istemez komik bir yanı var. Hele hele bir de "aşağı katlar"da "yüksek siyaset" yapmaya yeltenenler var ki [İktidara ve devlete her dara düşer gibi olduğunda derhal yardıma koşan sağlıklı sollu liberal aydınlarımızın komik halini göz önüne getirin!] onların hali -söylemeye dahi gerek

yok- "traji-komik" bile değil, pek acı.

"Aşağı katlar"da "yüksek siyaset" yapmak bizim işimiz olamaz elbette. "Yüksek katlar"da "aşağı katlar"ın siyasetini yürütebilecek (Leninist) şevkimiz ve mecalimiz de pek yok şu an. O halde, önümüzde -şimdilik- "aşağı katlar"-da siyaset yapmanın "komik" tarafını -Şvayk gibi- "silah"a dönüştürmek; fakat bu silahı ateşleyecek barutu -Gandhi gibi- "hakikat" in cephaneliğinden tedarik etmeye çalışmaktan başka güvenilir ve etkili bir yol olmadığını teslim edebiliriz. Aşağıda işte bu fikri açmaya ve bu yazıyı, mümkün olduğunca u/mutlu bir sonla noktalamaya çalışacağım.

Sihirli söz

Başlangıçta, içine hapsoldüğümüz "büyülü şato"nun kelimelerden örülü olduğundan bahsetmiştim. El konulmuş, icat edilmiş, çitlenmiş, uydurulmuş, katledilmiş, esir alınmış kelimelerden...¹³ Bu sebeple, şimdi burada karşı karşıya olduğumuz temel problemin, Fuzuli'nin -Express'in son sayısının Meram'ında alıntılanan- kadim sözünde çoktan tespit edilmiş olduğu söylenebilir: "Söylenmiş bir şeyin evvelce söylenmiş diye, söylenmemiş bir sözün de evvelce söylenmemiş diye söylenememesi."

Mevlana'nın "dün geçti, düne ait söz de dün gibi gelip geçti, artık yeni şeyler söylemek lâzım" mealinde lafı var ya, şimdi biz, Fuzuli'nin bu çok daha kuşatıcı tespiti çerçevesinde diyebiliriz ki, artık bu da geçti; en azından Mevlana tarafından dile getirilmiş olduğu ve müteakip kuşaklarca ezbere alınmış olduğu için, bu söz de nihayetinde "dün gibi gelip geçti". Dolayısıyla, şimdi asıl mesele, "yeni bir söz söylemek" değil, daha ziyade bizatihi söz söylemek, dili canlandırmak, söylenmiş sözleri bu meramla yinelemektir belki de.

Express'in Meram'ında şairlere başvurulması, bu bakımdan oldukça manidardır. Zira sözün bittiği, dilin tükendiği yerde ancak şairler konuşabilir; ancak onlar söz alabilir. Elbette Adorno okumuş şairler; söz söylerken dilindeki hakikati, etrafını kuşatmış sinsî tilkilerden sakınan şairler...

Alain Badiou, bir konuşmasında, geçen yüzyılın -hemen hemen yeryüzündeki her dilde- hakikaten büyük bazı şairlerinin, aynı zamanda komünist olduklarından söz etmiş ve hızlıca şöyle bir liste çıkarmıştı: Türkiye'de Nâzım Hikmet, Şili'de Pablo Neruda, İspanya'da Rafael Alberti, İtalya'da Edoardo Sanguineti, Yunanistan'da Yannis Ritsos, Çin'de Ai Qing, Filistin'de Mahmut Derviş, Peru'da César Vallejo ve Almanya'da, parlak bir örnek olarak öne çıkan Bertolt Brecht.¹⁴

Badiou, "poetik adanmışlık" ile "komünist adanmışlık" arasındaki bu ilişkinin bir tesadüf ya da yanılısıma mahsulü olarak görülemeyeceğini; "kök anlamda" "her şeyin ortaklığını" savunan "komünist idea" ile şiirin esaslı bir akrabalığı olduğunu söylemişti. Ona göre,

şairler dile getirilemez görüneni dile getiren, dille bu amaçla cebelleşen kişilerdir ve şiirden önce dilde “hiçbir ad’a sahip olmayan” şeyler için adlar yaratmaya çalışırlar.

Bu bakımdan, Badiou şiirin, şairin dile “armağanı” olduğunu düşünür. Başka bir deyişle, şair bir dil işçisidir, fakat mal değil armağan üreten bir işçidir. Zira bu “armağan”, tıpkı dilin kendisi gibi, “ortak olmaya yazgılı”dır; yani, “meselenin münhasıran tek bir kişinin değil, bilhassa herkesin meselesi olduğu bir anonim eşige kayıtlıdır”.

Badiou, işte bu “komünist şairler”in daha şahsi tınlı “lirik” şiirlerinin yanında, “kamusal” diyebileceğimiz gür bir sesle “epik” şiirler de kaleme aldıklarını söyler. Ona göre, bu şairler, eski bir poetik formu yepyeni politik bir içerikle yeniden canlandırmaya çalışırlar. Bu sebeple, epik için yeni mecralar açmak, yeni maceralar bulmak ve yeni kahramanlar yaratmak için dilde hummalı arayışlara başlarlar. Badiou’ye göre, onların bu çabalar neticesinde ürettikleri şey, artık şövalyelere, aristokralara ait olmayan ve biz diyebiliriz ki, başladıkları yere geri dönmek, terk ettikleri dünyaya yeniden kavuşmaktan başka dertleri olmayan soylu kahramanların maceraları yerine, bambaşka bir yere, bir “başka dünya”ya ulaşma arzusuyla hareket eden kolektif bir kahramanın hikâyesi, tek kelimeyle “halk” destanlarıdır. Egemenlerin/devletlerin “mit”lerine karşı madunların/halkların “destan”ları...

Şiirin sesi

Poetika ile politika arasındaki ilişkiler bu kadar basit olmayabilir elbette. Fakat, Badiou’nun “poetik adanmışlık” ile “komünist adanmışlık” arasında kurduğu bağ düşündürücü. Özellikle de, “komünizm”in “kök anlamı” göz önüne alındığında. “Ortak” bir dünya... Ki bu, günümüzün –her şeyi ve her yeri metalaştıran– “pan-kapitalist” koşulları altında, tek kelimeyle “başka” bir dünya demek ve bugün, işte tam da bu sebeple, “pan-kapitalizm”in bu mel’un zaferi ile birlikte hem “başka bir dünya” umudunun ve/veya hevesinin hem de poetik dilin, şiirin giderek güç kaybedişi, gözden düşüşü ya da en azından gözlerden ırak hale gelişi arasındaki ilişki üzerine düşünmek gerek. Şüphesiz kolay bir iş değil bu. En azından, benim için... Bu sebeple, bir-iki muvakkat –dolayısıyla, büyük bir ihtimalle “sakat”– kanatımı paylaşıp asıl meselemiz hakkında somut bir-iki noktaya işaret etmekle yetineceğim.

Günümüzde şiirin sesi gerçekten “kısılmış”tır. Yani, Badiou’nun bahsettiği o gür sesli “halk destanları” çağı sona ermiştir; zira, bizatihi “halk” fikri/ideası krizdedir. Nâzım’ın *Güneşi İçenler* için haykırdığı o “Türkü”nün dün muhatabı olan, olduğu düşünülen “halk” artık yoktur. Bugün ancak bizatihi onun yokluğu tarafından yaratılan boşlukta –politik bir güç temsili olarak değil, sadece nostaljik bir

Politik ve etik hakikate dair kerteriz noktalarının iyice gözden kaybolduğu bir çağda, Gandhisiz bir Lenin “kör” (dayanaksız), Leninsiz bir Gandhi “boş” (kudretsiz) olacaktır. Bunlara bir figür daha ekleyebileceğimizi, eklememiz gerektiğini düşünüyorum. Edebî bir şahsiyet: Şvayk. Brecht’in sahneye uyarladığı oyunun başkahramanı, bugün Lenin ve Gandhi ile birlikte bize yol gösterebilir.

teselli olarak– yankılanabilir bu türkü; kent meydanlarında değil, giderek daralan “dost meclisleri”nde...

Fakat umut henüz tam anlamıyla tükenmiş de değildir elbette. Zira tam da o gür sesli şiir zamanlarının işitemediği, hatta bastırdığı, küçümsediği ve bazen aşağıladığı poetik dilin, yani bizatihi kendi güçsüzlüğünün farkına varmış ve dolayısıyla, bunu dert edinmiş, sesini yükseltmek yerine bile isteye kısan, sözünü haykırmak yerine mırıldanmayı tercih eden bambaşka bir şiir damarı da vardır.

Badiou’nun adını andığı şairlerin şiirlerinin de içinden geçen sessiz ve derin bir damardır bu. Hakikati dile getirmek için sesini yükseltmez, bu amaçla retorik araçlar (megafonlar, hatta mikrofonlar) keşfetmeye ya da icat etmeye kalkışmaz. Tam tersine, hakikati bulandırmamak için, onun olduğu gibi görünmesine imkân vermek için poetik sükût mekânları inşa etmeye çalışır, bunun için

dilin kuytularına, ıssız bölgelerine çekilir. Adsız olana adını bahşetmek yerine, öncelikle ona hakkını teslim etmektir meramı. Söyledikleri net değildir bu sebeple; çoğu kez ne dediği tam anlaşılmaz. Zira söylemek istediği şeyi –ironik bir dil vasıtasıyla– farklı manalar arasında gerili bir ağ üzerine işler. Hiçbir umut vaat etmez; sadece umudu var kılmaya/tutmaya çalışır. Üstelik kendisi için bile değildir bu çabası; umudun közünü başkaları için canlı tutmaya çabalar daha çok –onun payına küller düşer. Bu sebeple, gözyaşlarını kahkahalarıyla örter veya tersi; daha doğrusu, neşe ve kederi birbiriyle örtüşür. Tıpkı Kafka metinlerinde olduğu gibi...

İşte bu şiir damarının bugün bize yoldaşlık edebileceğini, hatta zaman zaman ettiğini söylemek mümkündür sanırım. “Halk”ı “eksik” olan (15); daha doğrusu, “halk”ı bizatihi “eksiklik” –yani “negatif” bir varlık, doğası gereği “namevcud” bir “temsili varlık”– olan (16) yetim bir şiir damarı. Bu sebeple, habire kendi kendine mırıldanıp duran kısık sesli bir poetika... Elbette gün yüzüne hiç çıkmayan, çıkamayan tamamen şahsi bir mırıltı da değildir bu. Zira Badiou’nun bahsettiği poetik yazgı, nihayetinde onun alnına da yazılmıştır. En kuytu odada yazılmış olsa dahi, sokağa yazgılıdır. Misal Gezi’de işittiğimiz, sanırım bu şiir diliydi. Bir tür Turgut Uyar etkisi de diyebiliriz buna: Gezi’de sokaklara çıkan, meydanlara inen derin “mırıltı”...

Şüphesiz bu şiir dili de hakikat ile temasını, irtibatını her an yitirebilir. Fakat Badiou’nun işaret ettiği o “epik” şiir geleneği gibi, en azından “kendi hakikatini” henüz yitirmiş değildir ve bana öyle geliyor ki, ihtiyaç duyduğumuz “sihirli söz” bu şiir dilinde saklı olabilir. Öyleyse, bu poetik dilden çıkarabileceğimiz “politik dersler”e işaret ederek artık sesimizi “keşebiliriz”.

Ve sükût

Her sözün şiire dönüştüğü anı severim.

(Hsü Wei)¹⁷

Sanırım –birbiriyle iç içe– üç temel ders çıkarabiliriz bu dilden. Bir: politik dilimizi hakikate açık kılabiliriz. Başka bir deyişle, “hakikat”i dile getirmek yerine, dilimizi hakikat ile temas halinde tutmaya; hakikat ile ona dair sözlerimiz arasındaki irtibatı koparmamaya özen gösterebiliriz.

İki: hakikati, bakış açımızla sınırlı, onunla “çitleyip” üzerimize geçirebileceğimiz özel bir mülk olarak değil; tam tersine, doğası gereği bakış açımızı aşan ve bu sebeple asla ele geçiremeyeceğimiz, sadece gözden yitirmemek için özen göstermemiz gereken müşterek, kamusal bir ufuk olarak görebiliriz.

Nihayet üç: adı olmayana, ad verilemeye ad bahşetmek yerine, ona bizimle –öylece ya da kendine verdiği, vereceği ad her ne ise onunla– konuşma hakkını teslim etmeye

hazır olabiliriz. Kısacası, sadece ağzı değil, gözleri ve kulakları da olan, hakikati söylemenin şehvetiyle kendinden geçmeyen, sadece ona şahitlik eden, göz kulak olan, dolaşısıyla aynı zamanda şiddetten uzak şevkatli bir politik dil...

Burada yoldaşımızın –büyük ölçüde– Gandhi olacağı aşikâr. Balibar, andığımız yazısında, onun metinlerinden, konuşmalarından Batı dillerine yapılan tercümelerde “şiddetten uzak olma” ifadesiyle karşılanan orijinal kelimenin, aslında iki farklı –ancak iç içe geçmiş– kavram içerdiğine dikkat çekmişti: “*Gandhi tarafından türetilen (satyangraha ve Hindu çileci geleneğinden uyarlanmış ya da alınmış olan ahimsa.*”

Satyangraha, kelimesi kelimesine “hakkatin gücü” olarak tercüme edilebilir. Ahimsa ise, “Gandhi’nin bireysel olandan bireylerarası ilişkilere genişlettiği” geleneksel bir çilecilik terimidir ve bu –Hıristiyanlıktaki ‘komşunu sev’ anlayışını andırırsa da– ‘Batı’nın ruhani diline çevrilmesi epeyce zor’ bir kavramdır. Zira, her şeyden önce düşmanın nefretine karşılık vermemeyi ya da karşı-şiddeti devreden çıkarmayı mümkün kılacak “bir enerji yoğunlaşmasına işaret eder”.

Balibar’ın yorumuna göre, ahimsa Gandhi’nin ünlü “diyalojizm”i ile; yani her türlü politik mücadelenin öncelikle “hasma bakış açısını değiştirme imkânı tanıyan bir ‘açıklık anı’ içermesi gerektiği fikri”yle ilişkilidir. Fakat Gandhi’nin “diyalojizm”ini sadece “hasımlar” ile değil, öncelikle “hakikat” ve aynı zamanda “hısımlar” ile de ilgili veçheleri olan üç boyutlu karmaşık bir süreç olarak görmek sanırım çok daha doğru olur. Kısacası, önce “hakikat”e, sonra “hasımlar”a ve “hısımlar”a eşzamanlı hürmet.

Dolayısıyla şu söylenebilir sanırım: Gandhi için politik söz ve eylem, öncelikle “hakikat”ten güç almalı ve hem kendisinin hem de hasmının bakış açısını bu “hakikat”e açık tutmaya özen göstermeli ki, hem bizatihi “hakikat” hem de onun ve bizatihi kendinin hasım ve hısımları karşısında şiddetten uzak, hürmetkâr, şevkatli bir politik duruş sergileyebilsin.

Bu noktada, şiddetin “politik” ve “linguistik” türleri arasında ayırım yapmak gerekli ve faydalı olabilir. “Politik şiddet” elbette daha çok “hasımlar”a yöneliktir, “linguistik şiddet” ise “hakikat”e hücum eder daha çok. İlki, hükmünün hasımlarının bedenine naksetme peşindedir, diğeri “hakikat”in gövdesine kasteder. Biri hasımlarının kolektif ya da şahsî bedenini parçalamayı, imha etmeyi amaçlar, diğeri “hakikat”i parselleme ve kendi mülkü kılma peşindedir. Şüphesiz analitik bir ayırımdır bu; zira gerçek hayatta bunlar –ayırt edilemeyecek denli– iç içe geçmiş haldedirler. Örneğin, hasım ya da düşman, eğer “faşist”, “komünist”, “terörist”, “vatan haini” gibi lin-

guistik şiddet vasıtalarıyla damgalanmışsa, ona karşı politik/fiziki şiddet uygulamak da daha bir “makul” ve kolay hale gelir. Hatta “hasım” ve “düşman” lâkapları dahi –çoğu durumda– bu linguistik şiddet vasıtalarından başka bir şey değildir zaten. Aynı şekilde, “hakikat”i parsellemeye yönelik her linguistik şiddetin er ya da geç fiili bir “politik tehcir”e yol açacağı da aşikârdır.

Torino Atı

Burada bir-iki somut örnek üzerinden gidecek, sadece “linguistik şiddet”ten bahsedip bunların fiili şiddet potansiyelleri hakkında düşünmeyi okura bırakacağım. Ayrıca, “linguistik şiddet” vasıtalarının da tümünden değil

“Aşağı katlar”da “yüksek siyaset” yapmak bizim işimiz olamaz elbette. “Yüksek katlar”da “aşağı katlar”ın siyasetini yürütebilecek (Leninist) şevkimiz ve mecalimiz de pek yok şu an. O halde, önümüzde –şimdilik– “aşağı katlar”da siyaset yapmanın “komik” tarafını –Şvayk gibi– “silah”a dönüştürmek, fakat bu silahı ateşleyecek barutu –Gandhi gibi– “hakikat”in cephaneliğinden tedarik etmeye çalışmaktan bir yol olmadığının teslim edebiliriz.

elbette, sadece önemli bulduğum ikisi üzerinde odaklanacağım: “adlandırma” (yani olayları ve insanları “etiketleme” ve “damgalama”) ve “hikâye etme” (yani olayları ve insanları belirli bir “hikâye”nin içine “yerleştirme”). Bu sebeple, önce geri dönüp yukarıda anlatmış, daha doğrusu alıntılanmış olduğumuz şu meşhur Nietzsche anektodunun devamını getireceğim. Sonra da, buradan hareketle “linguistik şiddet”in somut bir iki örneğini ortaya koymaya çalışacağım. Şimdilik, Wim Wenders’in şu hakikatli ve harika saptamasını aklımızda tutalım yeter: “*Hikâyeler sadece filmlerde olur.*”

Söz konusu ünlü Nietzsche anektodunu –fark edilebileceği gibi– Béla Tarr’ın *Torino Atı*’ndan alıntılanmışım. Tarr filmini bu anektod ile açar ve devamı şöyledir: “*Komşuları [atın boynuma sarılıp huçkırlara boğulan] Nietzsche’yi oradan uzaklaştırıp evine götürürler. İki gün boyunca bir divanda kıpırtısız ve sessiz bir halde yatar Nietzsche, şu ihtiyarı son sözlerini mırıldanana dek: ‘Anne, ben bir budalayımı! Ve hayatının son on yılını, uysal bir kaçık olarak,*

annesinin ve kızkardeşlerinin himayesi altında geçirir.” Sonra Tarr, bu anektodu aniden keser –daha doğrusu “yırtıp atar”– ve izleyiciye filminin asıl açılış cümlesini mırıldanır: “*At’a gelince, onun hakkında hiçbir şey bilmiyoruz.*”

Tarr’ın “sonsuz bir sükût” olarak izlenebilecek filmi, bu atın, onun sahibi yoksul arabacının ve kızının “hikâye”sini anlatacaktır bize. Birbirinin tıpa tıp aynı olan altı koca gün boyunca... Daha doğrusu, hem “adlandırma”nın hem de “hikâye etme”nin içerdiği zaruri “linguistik şiddet”e karşı bir “manifesto” olarak çekecektir bu filmini Tarr –bir nevi “kontra-film” olarak yani. Zira Wenders’in işaret ettiği hakikatin farkında olan, bu sebeple hikâyelere sığmayan, sığdırılamayan “hakikat”in sine/masal gölgeleri peşine düşen bir yönetmendir Tarr.

Ve bu “hikâyesiz” filminde, o anekdotta adı hiç anılmayan (“artık adı Giesséppe mi, Carlo mu, yoksa Ettore midir bilinmez”), böylece “anonimlik” ile damgalanıp adı “meçhul”e kaydedilen arabacının ve onun iki kat “meçhul” kızının, fakat asıl olarak da, çok daha kayıtsız bir biçimde “at” deyip geçtiğimiz bir –daha doğrusu biricik– varlığın hayatına odaklar kamerasını. Onların kendi hayatlarının ve bizim bunu hikâye edip kendimize maledişimizin “hakikat”ine, Spinoza’nın “çocuk su kahkahaları”nın –ilk bakışta insanlara soğuk görünen– mesafesinden bakar Tarr. Fakat aynı zamanda, Nietzsche’nin gözyaşlarını da kadrajın dışında bırakmamaya, onların izini de takip etmeye özen gösterir. Kısacası, Tarr’ın elinde, sıradan bir kamera değil bir tür “Kafka feneri” vardır: “hakikat”i aydınlatmaz, sadece gösterir –ne ise o olarak!

Soma: “Hakikat” ve linguistik şiddet

Şimdi bu soyut “hakikat” lafını, “yakın geçmişte yaşadığımız” ve 301 maden işçisinin ölümüyle sonuçlanan somut “Soma Faciası” ve bu “facia”nın bizlerde tetiklediği hissiyat üzerinden giderek daha bir anlaşılır hale getirmeye çalışalım. Fakat, elbette öncelikle benim şu an sarf ediverdiğim bu cümledeki “linguistik şiddet” ve/veya “hakikatsizlik” üzerinde duralım biraz.

Soma’da olanları bir “facia” olarak adlandırıp geçişim bir yana, bu gerçekten “vahim” olayı, burada “retorik” bir meseleyi aydınlatmak, söylenen bir sözü, sarf edilen bir kelimeyi somutlaştırmak amacıyla “kullanmaya” kalkmamın ardındaki örtük “şiddet”e dikkat edin! Ya da bu “facia”yı –farkında olmadan– “yakın geçmişte” diyerek öteleyişimdeki ve çok daha vahim bir biçimde, “yaşadığımız” diyerek sahiplenmeye kalkışımındaki açık “şiddet”e bakın! Veya “somut” ile “Soma” kelimeleri arasında manasız bir diyalog peşine düşme keyfiyeti ve benim bundan aldığım sebepsiz keyif üzerine düşünelim.

Bütün bunları, aşağıda sıralayacağım

Béla Tarr *Torino Atı'nı* ünlü Nietzsche anekdotu ile açar sonra bu anekdotu aniden keser –daha doğrusu “yırtıp atar”– ve izleyiciye filminin asıl açılış cümlesini mırıldanır: “At’a gelince, onun hakkında hiçbir şey bilmiyoruz.” Tarr’ın “sonsuz bir sükût” olarak izlenebilecek filmi, bu atın, onun sahibi yoksul arabacının ve kızının “hikâye”sini anlatacaktır bize. Daha doğrusu, hem “adlandırma”nın hem de “hikâye etme”nin içerdiği zaruri “linguistik şiddet”e karşı bir “manifesto” olarak çekecektir bu filmi Tarr –bir nevi “kontra-film” olarak yani. Zira hikâyelere sığmayan, sığdırılamayan “hakikat”ın sine/masal gölgeleri peşine düşen bir yönetmendir Tarr.

örneklerin, benim sadece başkalarında gördüğüm kusurlar değil, ben de dahil olmak üzere “hepimiz”in ister istemez sergilediği, sergileyeceği “insani, pek insani” kusurlar olduğunun altını çizmek için söylüyorum. Dolayısıyla, aşağıdaki örnekleri bunu dikkate alarak okumakta fayda var.

Söz konusu “Facia”nın hemen ardından, sol partilerden birinin İstanbul ilçe örgütlerinden birine ait twitter hesabından şöyle bir mesaj atılmıştı: “Öfkemiz acımızdan büyük!” Bildiğim kadarıyla, RAF’ın efsanevi “lider”lerinden biri olan Ulrike Meinhof’un “Üzgün olmak yerine öfkeli olmayı yeğlerim” mealindeki –bambaşka bir bağlamda söylenmiş– sözünün kısaltılarak buraya taşınmış haliydi bu söz ve hiç şüphesiz, bu sözün sarf edenin ya da edenlerin hiçbir kötü niyeti yoktu. Samimi idiler yani.

Fakat söz konusu bağlamda, “Soma Faciası” denip geçilen bağlamda, dolayısıyla mecburen bu “bağlam”ın dışından sarf edildiğinde, bu söz sadece şu hakiki anlama geliyordu: Acımız öfkemizden küçük! Bu sözün bir gerçekliği vardır elbette: zira “ateş düştüğü yeri yakar”! Hiçbirimizin acısı, orada hayatını kaybedenlerin yakınlarının hissettiği denli “büyük” olamaz! Onların hissettiği acı, hiç değilse henüz öfkeye tercüme edilemeyecek denli “büyük”, “başka”dır çünkü.

Dolayısıyla, diyebiliriz ki “sosyal medya”ya atıvermiş bu söz, nihayetinde –niyetine rağmen– maalesef işaret etmek istediği “hakikat” ile rabitasını çoktan yitirmiş bir “boş söz”dür. Zira her halükârda başkalarının acılarına el koyarak ya da onların yaşadığı acıların altını çizerek (ki bu da –nihayetinde– onların acılarının üstüne basmak anlamına

gelir zaten) hızla yüksek siyaset katına çıkma arzusunun ifadesinden başka bir şey değildir. Kısacası, “hakikat”ı mecburen arkasında, daha doğrusu “aşağıda” bırakmış veya –eğer sarf edenin/edenlerin “solcu” kimliğini hesaba katarak ifade edersek– habire nüksedip duran bir tür “sol çocukluk hastalığı”, yani şu ya da bu şekilde, fakat her halükârda “hakikat”ı “hatalı sollama” halidir bu.

Soma’da hayatını kaybeden madenciler için öncelikle ve belki de sadece yas tutmamız, hiç değilse, onların yasını politiklaştırmak yerine, bir tür “yas politikası”nı ya da “yas poetikası”nı hayata geçirme yolları aramamız gerekirken, bazı “hısımlar”ımızın, o madenci yakınlarının acısından, işçi sınıfının politik öfkesini devşirmeye kalktıklarına, hatta o mecburen şahsi acıda, “işçi sınıfı”nın ya da “sınıf mücadelesi”nin kolektif vücut buluşuna, bulma imkânına dair melankolik bir “keyif”, “sevinç” aradıklarına, hatta bulduklarına şahit olmadık mı?

Bir zamanlar, Türk Solu’nun mümtaz şahsiyetlerinden biri, Tekel işçilerinin –şimdilerde çoktan unutulmuş olan– o “şanlı” Ankara direnişinin nihayete erişiminin hemen ardından, şöyle bir söz söylemişti örneğin: “Tekel işçileri kaybetti, ama işçi sınıfı Çankaya Meydan Muharebesi’ni kazandı.” Benzer bir söz işte. Gerçekliği olabilir elbette, fakat “hakikat” ile rabitası tamamen kopuk. Zira her halükârda Tekel işçilerinin ancak büyük “işçi sınıfı hikâyesi” içinde anlatılabilir ve anlaşılabilir bir dertleri olduğunu düşünüyor. Başka bir deyişle, “at” umrunda değil!

İkinci örnek çok daha “çocuksu” ve fakat, çok daha vahim bir duruma işaret ediyor. Gezi direnişinden bir şekilde etkilenmiş ve

şimdi direnme gücünü esasen bu “olay”dan almak isteyen, fakat solun “hikâye” anlatma ve buna inanma geleneğinden bir türlü kopamamış olduğu için, Gezi “olay”ını Haziran Hareketi adıyla “hikâyeleştirmeye” çabalayan bir dergide şöyle bir ifadeye rastladım: “ (...) Bunun yetmediği yerde, Soma’nın karşısına Toma’yı diyorlar.”

Burada “linguistik” bir “şiddet”; ancak, sadece gözyaşlarının konuk olabileceği bir “taziye evi”nde, gayrı ihtiyari atıverilen bir kahkahanın yersizliğiyle mukayese edilebilecek türden bir “densizlik” yok mu? Tıpkı benim yukarıda sarf ettiğim o cümlede olduğu gibi, tıpkı şimdide dek sarf etmiş olduğum her cümlede, tüm sözlerde olduğu gibi... “Hakikat”e sırtını dönmek demeyelim hadi, fakat onunla temasını yitirmekten kaynaklanan, tıpkı fiziki şiddet gibi, her halükârda karşımıza almamız ve kıyasıya mücadele etmemiz gereken “linguistik” bir şiddet yok mu burada?

Hakikat ile aracasız, “hikâyesiz” temas

Nihayet, bir de orada ölen madencilerden birinin eşinin haykırdığı şu söze kulak verin: “Soma kömürleri hesap versin, kocam yıllardır kendi mezarını kazdı.”

Bu sözü, bu denli güçlü kılan şey ne? “Hakikat” değil mi? Bunu ifade eden “özne”nin “hakikat” denilen şey ile aracasız –biz şimdi diyebiliriz ki, “hikâyesiz”– teması değil mi? Bizimle aynı dili konuşuyor. Aynı “linguistik” vasıtalarla başvuruyor. Hiç sakınmıyor, “mecaz”sa “mecaz”, “eğretileme” ise “eğretileme”, kullanıp atıyor, “yan anlam”, “düz anlam”, her ne ise, bunların hiçbirine aldırmadan acısını ve öfkesini –birbirinden ayırmadan– dile getiriyor.

Oysa aynı söz ve aynı mecaz (yani madencilik) “kendi mezarını kazma” işi olarak tasviri) –sizin ya da benim– herhangi birimizin ağzından çıksaydı, kesinlikle içi boş bir kelime oyunu, içinde hiçbir hakikat barındırmayan boş bir söz olmaz mıydı?

Söylemek istediğim kısaca şu: Sadece metalar alemi değil, aynı zamanda bizatihi insanların –siz ister “sınıfsal” ya da “toplumsal” deyin ya da ben “kamusal” demeyi tercih edeyim, her ne ise işte o– dünyasını da büyük ölçüde “özelletmiş” olan bir “pan-kapitalizm” çağında, bizi onun “büyülü şato”-sundan kurtarabilecek “sihirli söz”, ancak “hakikat” ile, yani yek diğerimizin derdi ve acısıyla irtibatını koparmamış bir politik dilde vücut bulabilir.

Başka bir deyişle, bizler Soma’da dün yaşanmış ve bugün hem orada hem de başka yerlerde hâlâ yaşanmakta olan –sistemin “münferit” addedip geçiştirmeye, bizlere unutturmaya çalıştığı– acı olaylarda, o acıların fiili, doğrudan muhataplarının yanında, onların acısını ve yasını “çalmadan” durabilir ve politik öfkemizi bu acıların omuzlarımızı yüklediği etik/ahlakî ağırlıkla dizginleyip medenileştirerek örgütleyebilirsek eğer, şimdilik bu “şato”nun değilse de, en azından kendi dilimizin “büyü”-sünü çözebiliriz sanırım. Yani bugün Gandhi’yi hâlâ kendimize yoldaşlık etmeye ikna edebilirsek eğer; sanırım elimizden gelenin en iyisini ve en etkilisini yapmış ya da yapma fırsatını yakalamış oluruz. Bugün “doğası gereği” –yani içinde hapsoldüğümüz “pan-kapitalizm” koşulları nedeniyle– politik nitelik taşıyan acı, dert ve tasaları politize etmeye kalkmadan, bunların yanında olanca ağırlığımızla ve gücümüzle durabilirsek eğer...

Ya Şvayk? O nerede duracak?

Gezi’nin birinci “yıldönümü”nde (linguistik “tırnak” işaretlerine dikkat!), İstanbul’da, Taksim Meydanı’da estirilen polis terörünü, sahnelenen kaba boy gösterisini, serilenen zavallı iktidar teyakku-zunu televizyondan izlerken, yanımdaki arkadaşım, “Keşke,” demişti, “keşke bir ortak irade olsa da şöyle bir şey yapılabilse örneğin: ‘Bugün saat altıda Gezi Parkı’nda toplanacağız’, deyip o gün tam saat beş buçukta, bugünlük bundan vazgeçildiği fakat yarın aynı saatte orada olunacağı ilan edilse ve ertesi gün ve sonrasında bunun aynısı tekrarlanırsa, böylece iktidar ve polisi madden ve manen telef edilse ve tam da onların artık beklemekten vazgeçtiği bir anda orada toplanılıverilse.” İçimden “Şvayk olsaydı, kesin öyle yapardı,” diye düşündüğümü hatırlıyorum –bir de, arkadaşımın “Ama ne yazık ki böyle bir ‘ortak irade’

yok,” diye kendi kendine yakınısını...

Doğru! Şvayk başına buyruk bir figür. “Buyruk” ya da “yasa” denen şeyle ile tek başına, kendi usullerince başetmeye çalışan biri. Bir bakıma Gandhi gibi... Fakat esaslı bir farkla: o, hasmı ile, neredeyse hırsız, ıssız bir dünyada, tek başına mücadele eder.

Dolayısıyla, bu yazının son sözleri şu olabilir: Daha önce söylemiş olduğumuz gibi, bugün Gandhisiz bir Lenin nasıl “kör”, Leninsiz bir Gandhi nasıl “boş” olursa, aynı şekilde Şvayksız bir Lenin ve Leninsiz bir Şvayk da aynı şekilde “kör” ve “boş” olacaktır. Zira aksi durumda ya biri ya da diğeri yapayalnız, tek başına kalacaktır. Evet, Şvayk’ı Lenin ile, hatta Gandhi ile birlikte, bir arada düşünmek bugün için

Bugün Gandhisiz bir Lenin nasıl “kör”, Leninsiz bir Gandhi nasıl “boş” olursa, Şvayksız bir Lenin ve Leninsiz bir Şvayk da aynı şekilde “kör” ve “boş” olacaktır. Zira aksi durumda ya biri ya da diğeri yapayalnız. Evet, Şvayk’ı Lenin ile, hatta Gandhi ile birlikte, bir arada düşünmek...

epeyce zor olabilir elbette. Her şeyden önce, Şvayk diğerlerinin aksine sadece “sahne”de var olabilen “hayalî”, kurgusal bir figürdür. Fakat, onun Şarlo suretine bürünerek dünyaya inmiş halini, Gandhi ile yan yana getiren esrarengiz kolun, Lenin’e ait olduğunu, olabileceğini kolaylıkla hayal edebiliriz. Böyle düşünüyorum; daha doğrusu düşünmek istiyorum.

NOTLAR

1 Her iki alıntı da şu kitaptan: Siegfried Kracauer, *Tarih: Sondan Bir Önceki Şeyler*, Çev. Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2014, s. 237. Elimdeki İngilizce baskısına bakarak metinlerde ufak bazı değişiklikler yaptım: *History: The Last Things Before the Last*, Markus

WienerPublishers, 1994, p. 219.

2 *The Philosophical Discourse of Modernity: Twelve Lectures*, tr. F. Lawrence, Cambridge: Polity Press, 1987, p. 7.

3 Solmaz Zelyüt, “Makyavelyen Virtü”, Cemal Baki Akal (Haz.), *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*, Dost Kitabevi Yayınları, 2012, s. 62. Virtü ve ilişkili kavramların açıklamasını Zelyüt’ün bu nefis makalesinden takip ediyorum.

4 Zelyüt, Machiavelli’nin burada kullanmış olduğu dilin “mizojenik”, hatta “maço” görünümüne dair uyarıda bulunuyor ve virtü ile *Fortuna* karşılaşmasında karşı karşıya gelenlerin “esasen iki kadın” olduğunu unutmamamız gerektiğini söylüyor. Fakat burada eril dil aşıkâr olmasına rağmen, bunun “mizojenik” ya da “maço” bir dil olmadığı söylenebilir sanırım. Dolayısıyla, şimdilik “mecaza zeval gelmez”, deyip geçebiliriz.

5 *Aşağı Katlarda Siyaset* ana başlığı altında yayımlanmış birbiriyle ilintili olduğunu düşündüğüm üç yazı: *Kontra-Makyavelizm* (Sayı: 141), *Muğlak Monarşilere Karşı Müphem Halk Hareketleri* (Sayı: 142) ve *Üç Tarz-ı Siyaset* (Sayı: 143).

6 Ege Berensel (Der.), *Yüzeybilim Fragmanlar*, Birikim Yayınları, 2009, s. 17.

7 *Aşk Felsefesi: Özet Metinler*, Çev. A. C. Altunkanat, Doruk Yayınları, 2013, s. 78-79.

8 M. Y. Saltykov-Shchedrin’in *Golovlyov Ailesi* adlı romanının -darkafallığı, riyakârlığı ve duyarsızlığıyla ünlü toprak sahibi- ana karakteri.

9 Alıntılardan Slavoj Žižek, *Ahır Zamanlarda Yaşarken*, Çev. E. Ünal, Metis Yayınları, 2010, s. 549-550.

10 *Şiddet ve Medeniyet: Welles Library Konferansları ve Diğer Siyaset Felsefesi Denemeleri*, Çev. S. Tamgüç, İletişim Yayınları, 2014, s. 287-302.

11 “Yıkıcı konformizm” teriminin anlamı ve kontra-Makyavelizm ile ilişkisi için, bu sayıdaki şu yazıma bakılabilir: *Efendilerin Makyavelizmine Karşı Kölelerin Kontra-Makyavelizmi*.

12 Brecht bu oyununu ve Şvayk’ın buradaki ‘rol’ünün bir arkadaşına şöyle özetler: “Yani olay işlemeyecek. Neden işlemeyecek? Ludendorff’un haritada Alman birliklerini ileri geri itip savaş yönettiği devasa odanın altında, askerlerle dolu, büyükçe, bodrum gibi bir yer olacak. Ama yukarıdan bakıldığında bu askerlerin hepsi, bir biçimde Schweyk’a benzeyecek. Ve bu Schweyk’lar hareket geçirilmiş olacak. Direnmeyecekler, ama gelmeyecekler, ya da zamanında gelmeyecekler. (...) Hiçbir yerde aktif bir direnme yok. Hatta savaşa karşı sözle bile bir muhalefet yok. Bütün emirlere uyuyorlar, üstlerine saygı [gösteriyorlar], yürüyüş emri aldıkları zaman harekete geçiyorlar. Ama asla, Ludendorff’un yukarıda haritada belirlediği yer ve zamanda olamıyorlar ve asla sayıları onun belirlediği kadar olmuyor.” *Bertolt Brecht: Bütün Oyunları*,

Çev. Y. Erten, Agora Kitaplığı, 2014, s. 335.

13 Bu vesileyle *Defter* dergisini ve orada yayımlanmış harika bir makaleyi yadedelim: Mustafa Khayati, *Esir Alınmış Sözcükler: Bir Situasyonist Sözlüğe Önsöz*, Çev. N. Gürbilek, 1988, Sayı: 4.

14 Bruno Bosteels (ed/tr.) *The Age of the Poets and Other Writings on Twentieth-Century Poetry and Prose*, Verso, 2014, pp. 93-108.

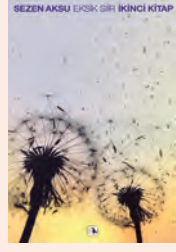
15 Bu Deleuze ‘kavram’ını bizimle hemhal kılan iyi-ısrarla güzel demiyorum- gerçekten iyi bir değerlendirmeye için Nurdan Gürbilek’in şu makalesine bakılabilir: “Ayhan Geçgin’in Düşünce Deneyi: Uzun Yürüyüş, Eksik Halk”, *Express*, Sayı: 144.

16 Bu meseleyi özellikle şu yazıda tartışmaya açmaya çalışmıştım: “Muğlak Monarşilere Karşı Müphem Halk Hareketleri”, *Express*, Sayı: 142.

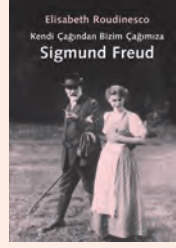
17 *Çin Denemeleri*, Çev. Nusret Hızır, MEB Yayınları, 1991.

metis'ten yeni

Birlikte yaşamayı öğrenmek –

Sezen Aksu
Eksik Şiir İkinci Kitap
Metis Edebiyat
240 sayfa

Elisabeth Roudinesco
**Kendi Çağından
Bizim Çağımıza
Sigmund Freud**
Çeviri: Nesrin Demiryontan
516 sayfa

Türker Armaner
Hüküm
Metis Edebiyat / Roman
208 sayfa

Jacques Bidet
**Foucault'yu
Marx'la Okumak**
Çeviri: Zehra Cunniler
208 sayfa

Murathan Mungan
Küre
Poetika Yazıları, Mavi Kitap
Metis Edebiyat
114 sayfa

Jennifer M. Groh
Mekân Yaratmak
Beyin Neyin Nerede
Olduğunu Nasıl Biliyor?
Çeviri: Gürol Koca
Metis Bilim
232 sayfa

Haz. Tania Modleski
Eğence İncelemeleri
Kitle Kültürüne
Eleştirel Yaklaşımlar
Çeviri: Nurdan Gürbilek
286 sayfa

Elizabeth Harrower
Gözetleme Kulesi
Çeviri: Deniz Keskin
Metis Edebiyat / Roman
256 sayfa

Mary Doria Russell

Tanrının Çocukları

Metis Edebiyat | Roman, Çeviri: Başak Bekişli, 548 sayfa

Mary Doria Russell'ın ilgiyle okunan romanı *Serçe*'den sonra *Tanrının Çocukları* da Türkçede: Beklenmedik dönemeçlerle dolu incelikli olay örgüsü ve edebi ustalığıyla en az ilki kadar güçlü bir eser.

Roman, Jana'ata ve Runa adlı iki akıllı türün bulunduğu Rakhat gezegenine yapılan ilk seferde yaşanan felaketin ardından, yeni bir sefer için kolların sıvanmasıyla başlıyor. Zorlu bir yolculuğun ardından Dünyalı ekip hedefe vardığındaysa, iki gezegenin halklarının kaderi bir kez daha kesişiyor.

Bir bilimkurgu romanı olarak *Tanrının Çocukları*'nın ayırt edici özelliği antropolojik derinliği: karakterlerin karmaşık iç dünyasını ikna edici bir şekilde resmetmesi; onların zaaflarını, kendi kendini kandırma ve anlam olmayan yerde bile sürekli anlam arama eğilimlerini, hırs ve yanlıgılarını, iyi niyetle de olsa başkalarına zarar verme kapasitelerini gözler önüne sermesi.

Tüm bilimkurgu hayranlarına ve edebiyatseverlere tavsiye ediyoruz.

Tarih okumuş herkes bilir ki, itaatsizlik insanın asıl erdemidir –

Oscar Wilde

Sosyalizm ve İnsan Ruhu

Çeviri: Fatih Özgüven, 136 sayfa

“Sosyalizmin tesisinden elde edilecek en büyük kazanç, bizleri o pek sıkıcı şeyden, başkaları için yaşama zorunluluğundan kurtarması olacaktır.” Oscar Wilde'ın bu açılış cümlesi, toplumsallığa değil de bireyselliğe vurgu yapan bir sosyalizm anlayışına karşılık geliyor. Kalabalıkların inanç ve değer yargılarının çoğu zaman mutlakiyetçi otoriteye yol açtığını çok erken bir tarihte görmüş olan Wilde, geleneksel ahlaklıklara, din temelli hayır kurumlarına karşı çıkar, belirleyici olanın insanın hayırseverliğe muhtaç olma durumundan kurtulması olduğunu vurgular.

Öyle bir kurtuluş ki, sömürüyü ortadan kaldırarak insanlara kendi hayatlarını zenginleştirmede eşit imkânlar yaratsın, böylece bir insanın başka bir insana acımasının, yardım etmeye çalışmasının, ama bir türlü gerçekten yardım edememesinin bütün manevi yükünü de ortadan kaldırsın. Bu gerçekleşmedikçe insanın gerçek özgürlüğü de mümkün olmayacaktır.

THE SOUL OF MAN UNDER
SOCIALISM 1891
ROLL DERGİSİ EDİSYONU

Tüyp Kitap Fuarı

12-20 Kasım 2016

Salon 3, Stand 3306 ve Salon: 2, Stand 2412 B

► Söyleşi: Dünyaya Kafa Tutan Köy

Konuşmacılar: Dan Hancox (Dünyaya Kafa Tutan Köy'ün yazarı)
ve Fatih Mehmet Maçoğlu (Ovacık Belediye Başkanı)
Moderatör: Müge Gürsoy Sökmen

12 Kasım Cumartesi
Karadeniz Salonu, Saat: 14:00-15:00

► Murathan Mungan söyleşi ve imza

“Geleceği Kitaplardan Okumak”

19 Kasım Cumartesi
Interexpo Salonu, Saat: 15:30-16:30

metis

metiskitap.com

f /metis-yayınevi

metiskitap

E bilgi@metiskitap.com

MÜZİK DOLABI

DANNY BROWN

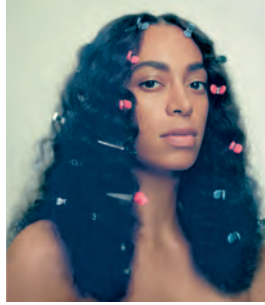
Bu sene Kanye West'in *The Life of Pablo*'su, Chance the Rapper'ın *Coloring Book*'u gibi uzun süredir beklenen hip-hop albümleri çıktı. Ancak kendi adımıza en merak ettiğimiz kayıt biraz daha az tanınmış bir isme, **Danny Brown**'a ait olan ***Atrocity Exhibition***'di. İki sebepten: 2013'te çıkardığı *Old* çok iyi albümdü ve takipçisi adını Joy Division'ın *Closer*'ini açan şarkıdan alıyordu –ki Joy Division bu ismi, bir J.G. Ballard kitabı olan *The Atrocity Exhibition*'dan almıştı. Katılımcıları arasında Black Milk, Petite Noir, Kelela, Cypress Hill'den B-Real, Ab-Soul, Kendrick Lamar, Earl Sweatshirt'ün olmasını bir tarafa bırakalım, Brown albümün Talking Heads, Björk ve System of a Down'ın *Toxicity*'sinden etkilendiğini söyleyince merakımız da beşe, ona katlanmıştı. Boşa beklememişiz, sonuç muazzam. *Atrocity Exhibition*'da bildik mânâda rock yok, ama punk çığlığıyla koptarılmış dört dörtlük bir hip-hop var. Ballard'ın kitabı nasıl on beş adet birbirine gevşekçe

bağlı hikâyeden oluşuyorsa, burada da şöhret, yalnızlık, uyuşturucu ve uyarıcılar üzerine Ian Curtis'in izinden giden on beş karanlık şarkı bulunuyor. Açılış yapan "Downward Spiral"ın meşhur Nine Inch Nails plağı ile adaş olması tesadüf değil. J.G. Ballard *Vahşet Sergisi*'nden sonra *Çarpışma*'yı yayınlamıştı, şimdiki merak konumuzsa, Danny Brown bundan sonra ne yapacak acaba?

SOLANGE

Solange, şarkıcı, şarkı yazarı, model ve aktris. Aynı zamanda Beyoncé'nin küçük kızkardeşi. Yalan yok, ***A Seat at the Table***'dan önceki iki albümü radarımıza girmemişti. Zaten ilk plağı *Solo Star*'ı daha on altısında, neredeyse çocukken yazdığı şarkıları toparlayarak yayınlamıştı. Beş sene sonra çıkardığı *Sol-Angel and the Hadley St. Dreams*'de çok daha olgun, genç bir kadın olarak çıktı dinleyicilerinin karşısında. Ancak belli ki, daha kat etmek istediği mesafe vardı. Aradan sekiz uzun sene geçtikten sonra, o yolu adım adım yürüyüp nasıl çağının sözcüsü bir sanatçıya dönüştüğünü görmek mümkün. Günümüz pop'una yüz vermiyor, sessiz, sakın ve derin siyah kadın hikâyeleri anlatıyor bize –ablasının asla kaydetmediği kadar klas bir albüme imzasını atarak hem de. Supremes, Marvelettes, Vandellas gibi Motown gruplarından, blue-eyed soul'un kraliçelerinden Dusty Springfield'dan etkilenen bu saykodelik R&B başyapıtını, rafa kaldırdığımızda, geçen sayıda bahsettiğimiz Frank Ocean albümünün hemen yanına koyacağız herhalde.

LEONARD COHEN

Ardı ardına bu kadar iyi iş çıkarmak, hiç tökezlemeden bu kadar kalburüstü plak yayınlamak fazla sanatçının harcı değil. **Leonard Cohen** istisna. Her yaptığı albüm, kaydettiği her şarkı diskografisine incecik işlenmiş bir nakış oluyor, her daim kusursuz deseni azar azar büyütüyor. ***You Want It Darker***'da duyacaklarınızla ilgili ne söyleyebiliriz? Eski ekibiyle, oğlunun prodüktörlüğünde dokuz güzelim parça kaydetmiş yine. Orgdan mandoline, buzukiden klasik müzik yaylılarına, Yidiş folk'undan blues'a akıp giden klasik Cohen şarkıları bunlar. Ancak insan dinleyince düşünmeden edemiyor işte... Bazı söyleşilerinde "hazır olduğunu" söylediği ölüm vakti yakın mı? David Bowie misali, *You Want It Darker*'a ya bu son olursa gözüyle mi bakıyor acaba? "Leaving the Table"da "Bir özüre ihtiyacım yok / Suçlayacağım kim var ki etrafta / Masadan kalkıyorum / Oyunun dışındayım artık" derken, sahiden veda mı ediyor bize? Iggy Pop'un "TV Screen"ine göz kırpan "You Want It Darker"ın yarı İbranice nakaratı, "Hineni hineni / Hazırım Tanrım," ciddi ciddi bir merhaba mı diğer tarafa? Hadi canım oradan!

Yılların Cohen'i işte. Tüm bunların birer ironi olduğunu, günün sonunda yüzümüzde hüznün değil, gülümseme görmeyi beklediğini bilmiyoruz mu? Facebook sayfasında *You Want It Darker*'ın çıkışını müjdeleyen "post"lardan birisinde şöyle demeleri boşuna değil: "82 yaşındaki sanatçımızın yeni albümü *You Want It Darker* raflarda, üstelik kendisinin hâlâ bitirilmeyi bekleyen sayısız şarkısı, düzenlenmesi gereken sayısız şiiri varken." En azından bir Nobel de sen almadan hiçbir yere gitmek yok Leonard Cohen.

ITAL TEK

Elektronik müzik, yeni nesil icracıları için bir dönemdir çıkmaz sokak niteliğinde. En üst düzey albümlerin ortaya çıkma aralığı giderek uzuyor. Bu durum, başaltı denilebilecek seviyede bir kümelenme oluşturdu ve Brighton'lı prodüktör Alan Myson da (nam-ı diğer **Ital Tek**) ***Hollowed*** ile 2016'da bu gruba giriş yapanlardan. Bir karanlık atmosfer albümünün baş ganesi olan bütünlüğü yakalarken izlediği yol, yumuşak kısa entrümanlar ve sert sesleri/efektleri birbirinin tamamlayıcısı olarak kullanmak. Bu iki zıt unsurun birbirinden kaçınılmaz ayrışmasının gerçekleştiği anlarda ise, synth'ler ve ritimlerle gürültüyü daha büyük gürültüyle bertaraf eden alternatif bir çözüme sahip. Yükselen her sesin kaotik ortamda yok olmaya mahkûm edildiği, ama kesilemediği mevcut dünya haliyle olan bu uyumu değerli yanı. Mükemmellikten uzak, ama zamanının sesini yansıtabilme becerisine sonuna kadar hâkim.

MICHAEL KIWANUKA

Yılın en büyük sürprizlerinden biri olan ***Love & Hate***, ilk yarısı Pink Floyd'u, ikincisi ise ilkiyle birleşerek Isaac Hayes'i hatırlatan on dakikalık açılış parçasıyla en sert yumruğu

en başta vuran bir albüm. Şaşkınlık veren tarafı ise, bu standardı neredeyse tüm süresi boyunca koruması. Her şarkıya bir noktadan nüfuz eden koroların elektro gitarlar ve büyüleyici yaylı düzenlemeleriyle başrol için mücadelesine sahne olan katman katman

örülmüş bu müzik, uzun zamandır icra edilmeyen eski usûl orkestral soul'un neredeyse kusursuz bir örneği. Albümden bahseden her yazının Uganda asıllı İngiliz müzisyen **Michael Kiwanuka**'yı Curtis Mayfield, Terry Callier gibi seslerini sayısız enstrümanla ve inceliklerle çevrelemeleriyle ünlü isimlerle karşılaştırması da bundan. Kıssadan hisse: **Love & Hate** sadece bu yılın değil, yakın dönemin en önemli albümlerinden biri ve galiba soul dirilişinde yeni zirvelerin de müjdecisi.

WILLIAM BELL

Gérard Herzhaft'ın *Blues* kitabında (Dost) "... dönemin her şirketinden daha fazla blues özellikleri taşıyan çok saf bir soul müzik" olarak tarif eder plak şirketi Stax'in alâmet-i farikasını. İşte o mutfağın baş şeflerinden ve erken dönem Memphis sound'unun yıldız ve yaratıcılarından biri olan **William Bell**'in, 77 yaşında yeni besteleriyle geri dönüşüne tanıklık etme şerefine nail olduk. Yeni albüm ***This is Where I Live***, ispat edecek bir şeyi kalmamış hikmet sahibi yaşlı bir adamın, tek dördüğe bir kitaba bedel anlam yüklediği, yalın bir dille anlattığı sıradan yaşamın sıradan hikâyelerinin, tam da başta tarif edilen retro sound'un üzerinde gösterişsiz ama zarafetli bir sunumu. Albümün en özel ânı ise, Albert King ve Cream'den (ve hatta Homer Simpson'dan) bildiğimiz, Bell'in yazdığı en büyük hit "Born Under a Bad Sign"ın kendi sesinden blues icrası.

JENNY HVAL

Oslo doğumlu müzisyen **Jenny Hval**'in dördüncü uzunçaları ***Blood Bitch*** daha baştan adıyla dinleyiciye gardını aldırarak. Kadın olma haline ve kadın bedenine dair söz söyleyegelen müzisyen bu sefer yüzeyde vampir dünyasına, bir katman altta ise menstrüasyon mevzuuna el atmış. En doğal şekilde akan ama hakkında en zor konuşulan bu kan formu üzerinden sevdaya ve kapitalizme de dokunan kışkırtıcı ve alaycı felsefî sorular soran Hval, iş sese gelince, yer yer şarkılara sızan

drone gürültülerini saymazsak deneysel pop melodilerine tutunan synth'ler ve yumuşak vokalleriyle oyun alanını davetkâr kılmış.

EMMA RUTH RUNDLE

Los Angeles menşeli **Emma Ruth Rundle**, Red Sparowes ve Marriages gibi post-rock/sludge gruplarında mesai yapmış bir isim. Solo kariyeri ise tek tabanca şarkıcı/şarkı

yazarı kulvarında ilerlemesine rağmen takım çalışmalarının birikimini de yansıtmakta. Yokuş aşağı giden ilişkileri ve ölümlülüğü konu alan yeni albümü ***Marked For Death*** şüphe ve içe dönme dönemlerinin med-cezirli kafa hallerini yansıtan dürüst ve kırılğan bir iş. Ritimler ve akor dizgileri tanıdık; şarkıların draması dingin atmosferlerden gürültü patlamaları arasında ivedi geçişler sağlayan katmanlı prodüksiyonda yatıyor, bir de Rundle'in efkârları dırırken omuz veren vokallerinde.

DE LA SOUL

Son birkaç yıl müzikte daha önce rastlanmamış bir dönemin doğuşuna sahne oluyor: Eski Toprak Devri. Vurgulanan zaman diliminde, ilgili yılların en iyi albümleri arasında, bu başlık altında toplanabilecek isimlere sıklıkla rastladık. Yaş sıralamasıyla bu yılın listesinde zirveyi zorlayacak isimlere kısa bir bakış: David Bowie, Nick Cave & The Bad Seeds, Radiohead. Bunu (nereden geldiği belirsiz bir cüretle) bir "devir" olarak etiketleme ısrarı, sadece en iyiler katının değil, orta karar albümler bölümünün de bu usta isimlerle doluyor olmasından. Bunlardan biri de **De La Soul**. Grubun 1989 tarihli ilk albümü *3 Feet High and Rising* dönemin tekme tokat hip-hop dünyasından ayarlı mizahı, olumlu bakış açısı ve en önemlisi "jazzy" altyapısıyla ayrılıp hızla bir klasiğe dönüşmüştü. Yeni albüm ***and the Anonymous Nobody...*** elbette o seviyenin uzağında, ama grubun böyle bir iddiayla yola çıkmadığı da açık. Albümün iddiası olarak okunabilecek tek şey bir hip-hop retrospektifi ortaya çıkarmak ve belirli bir seviyede buna ulaşıldığı

uzunçalar

Aynur Hevra / Beraber
Bon Iver 22, A Million
David Crosby Lighthouse
Eis Ten Polin Wild Flowers of Anatolia
Elza Soares A Mulher do Fim do Mundo
Green Day Revolution Radio
Hakan Kurşun Kuark
Hope Sandoval & The Warm Inventions
 Until The Hunter
Jamila Woods Heavn
Lady Gaga Joanne
Lambchop Flotus
Luke Haines Smash The System
Mick Harvey Intoxicated Women
Nick Cave & The Bad Seeds The Skeleton Tree
Norah Jones Day Breaks
NxWorries Yes Lawd!
Pixies Head Carrier
The Pretenders Alone
Regina Spektor Remember Us To Life
Suzanne Vega Lover, Beloved: Songs from an Evening with Carson McCullers

kısaçalar

David Bowie No Plan
Drake Fake Love
Kevin Morby Beautiful Strangers
Kovacs 50 Shades of Black
LP Lost On You
Mor ve Ötesi Anlatamıyorum
Rag'n'Bone Man Human
Rolling Stones Just Your Fool
Tarkan Cuppa
Yasmine Hamdan Nediya

söylenbilir. Tabii bir şarkıda narin bir kadın vokaliyle sıcak bir atmosfer yaratırken bir sonrakinde elektro gitarları uçurunca, albüm içi dengede dalgalanmalar kaçınılmaz oluyor. David Byrne işbirliği "Snoopies" gibi kaçırılmaması gereken güzelliklerine rağmen bağ gerektiren bir müzik. Bu bağ grupla olabilir, türle olabilir, hiç olmadı geçmişle olabilir.

Anadolu Cumhuriyeti'nin kır çiçekleri

13 yıldır Türkiye'de yaşayan, '70'lerin sonundan bu yana modern deneysel doğaçlama gruplarının menajerliğini yapan, onlarca farklı projesiyle kendisi de bu "sahne"nin faal bir üyesi olan Nikolai Galen (nam-ı diğer Nick Hobbs), yanına Baba Zula'nın Murat Ertel'ini, Gevende'nin Gökçe Gürçay'ını alarak harika bir albüm yayınladı. Gürçay'ın aksak ritimleri, Ertel'in davudî sazı eşliğinde 13 yılın dökümünü ve duygusunu aktaran Galen'le *Wild Flowers of Anatolia*'ya uzanan günleri, olayları, düşünceleri konuştuk...

Wild Flowers of Anatolia yeni çıktı sayılır, ama kayıtlar daha eski galiba...

Nikolai Galen: Biz zaman mefhumuna pek inanmıyoruz. (gülüyor) Albüme giren son şarkıyı ve kayıtları Gezi'den sonra yaptık, onun dışında hepsi daha önceden yazılmışlardı, ama çok da önce değil tabii. Söz yazarı, eğer soyut, şahsî denebilecek şeyler yazmıyorsa, başına gelenlerle, etrafında olup bitenlerle ilgili şeyler yazar. Türkiye'de yaşamanın hoş taraflarından biri sürekli bir sürü malzeme çıkması; edecek laf bir türlü tükenmiyor. Tam her şey sıkılaştı derken birdenbire bir şey oluveriyor. (gülüyor)

Bu sözleri şimdi yazıyor olsaydınız, Gezi'den bir adım önceye göre değişen bir şey olur muydu? Albüme ne tür konular sinerdi?

Belki üzerine çok şey yazılacaktır, ancak darbe ancak girişimden ibaret. Öte tarafta IŞİD meselesi var, fuck them! Bugünün Türkiye'sinde beni her şeyden çok üzen Güneydoğu'nun durumu. Daha üç yıl önce, Güneydoğu'da barış ortamının sağlanması yolunda genel bir eğilim hâkimdi. Bütün siyasi partiler, öyle ya da böyle, barışın tesis edilmesinden yanaydı. İki sene önce her şey dağılıverdi. Bu, Türkiye'nin başına gelen en kahredici, en dramatik gelişmeydi; yaşanan diğer hiçbir şey bu seviyede değil bence. IŞİD mesela, bir fenomen, geçip gidecek. Bir sürü cana kıyabilirler, her şeyi mahvedebilirler, ama sonları gelecek. Darbe, artık her nasıl bir şeyse öyle bir şey. Halbuki öte tarafta, Kürt sorununun çözümü için en küçük umut parçası bile berhava edildi, asıl kahredici olan bu. Şarkıları şimdi yazsam, asıl bu konuyu yazmam lüzum derdim.

Bu albümün de dahil edilebileceği bir müzikal geleneğin, avangard, doğaçlamacı bir rock anlayışının İngiltere'deki öncüsü diyebileceği-

miz, Robert Wyatt'ın, Kevin Ayers'in '60'lar-daki grubunun adı The Wilde Flowers'dı. Wild Flowers of Anatolia ile bir akrabalığı var mı?

Hiç böyle düşünmemiştim. Direkt bir etki yok tabii. Robert'ın yaptığı her şeyi, solo veya Soft Machine'le yaptıklarının tamamını dinlemişimdir herhalde, çok severim. Benim vokalinin kökleri başka yerlerde, ama politik sözler yazmak açısından benzeşebiliriz. "Wild flowers" (kır çiçekleri) imgesinin bende farklı karşılıkları var. Öncelikle Ayşenur Kolivar'ın ilk albümü *Bahçeye Hanımeli*'ye (2011) bir gönderme. Ayrıca müziğin esasen "yaban" bir şey oluşunu da çağrıştırıyor. Bu müziğin, bu grubun temsil ettiği şey yaban bir ruhiyat barındırıyor. Kapalı, belirlenmiş bir şey değil, dışarıya, etkilenmelere açık bir hal, müziği antenler açık bir şekilde yaşama hali... Tutku, duygu, kendini ifade etme, ruh-yaban, bütün bunları kapsıyor. Öfke de orada, güzellik de, doğa da. Böyle diyorum ama, aynı zamanda kentin müziği bu. Anadolu'ya, çiçek çeşitliliği açısından dünyanın en zengin yerlerinden biri olması nedeniyle doğrudan bir gönderme de var albümün adında. Özellikle İstanbul'un çevresinde olağanüstü güzellikte çiçekler görmek mümkün. Britanya'daki ev ya da bahçe çiçeklerinin pek çoğu Anadolu kökenlidir, kardelen, çiğdem, lale... "Wild flowers" imgesi tabii beni bir de hippilere, çiçek çocuklarına, barış hareketine götürüyor. Çiçekler de, birçoğu diyelim, barışçıl varlıklardır. Hoşuma giden de işte "yaban"la "barışçılığın" böyle bir arada bulunması. Anadolu tabirini de çok seviyorum; ulus-devlet kafasıyla değil, coğrafya mantığıyla düşünürüm.

Ülkenin adı Anadolu Cumhuriyeti olsaydı çok daha iyi olurdu tezine ne diyorsunuz? Atatürk'ün en büyük hatalarından biri ülke-

nin adını Anadolu koymamak. Bu isim gözünün önünde öylece duruyordu halbuki, herkes dahil olabilirdi bu çatının altına. Türkiye dediğin anda Türklere has bir ulus-devlet kurmuş oluyorsun. Türkler için bu hoş bir şey olabilir, ama ya başkaları? Bu ülkenin bu topraklarda yaşayan herkese ait olduğu, bir etnisitenin bir başkasına göre daha üstün, daha önemli olmadığı böylece vurgulanabilirdi. Kimin umurunda olabilir ki böyle bir şey, çok aptalca. 1923'te farklı bir dünya vardı, farkındayım elbette, ama şimdiden bakınca da böyle görünüyor. Ben mesela kendim için hiçbir zaman İngiliz demem. Nerelisin dediklerinde Britanyalı derim. İnsanların kafası karışıyor, İngilizsin diye ısrar ediyorlar, ama hayır, bunu benimsemiyorum, kabullenmiyorum. Britanya adalarından geliyorum, bu durumla barışığım.

Wild Flowers of Anatolia'nın aslında kente ait bir müzik olduğunu söylediniz. Nitekim İstanbul'a evrilen Eis Ten Polin, Yunanca "şehir doğru" demekmiş.

Bu müzik şehrin müziği, ama şehrin doğayla, ülkenin geri kalanıyla, geçmişle ilişkisiyle de ilgili. Biz şehirli bir grubuz, şehirlerde yaşamayı tercih ediyoruz. Kırı, şehrin dışını seviyorum ama, bana kültür hayatı lüzum, ben onunla besleniyorum.

Epey şehir dolaştığınızı biliyoruz, müzisyenliğinizin yanında uluslararası konser organizatörlüğü de yaptınız. İstanbul'a ilk ne zaman geldiniz?

2003'te. Çalıştığım gruplar Türkiye'de hiç çalmadılar, buralar hiç ilgi alanımızda değildi. Aslında Türkiye Babylon açıldıktan sonra radara girmeye başladı denebilir, ondan önce bu tarafa doğru çok bir trafik yoktu.

Ne zaman başladınız menajerlik işlerine?

Henry Cow'la çalışırken daha 22 yaşında filandım, gruptakiler benden beş yaş büyüktü. Menajerliğimizi yapsana dediler, tamam dedim. 1977'yi galiba.

Tam da punk'ın patladığı yılda, hem de 22 yaşında, Henry Cow gibi deneysel, avangard bir topluluğa nasıl takıldınız?

İtalya'da yaşıyordum, tam punk başlarken memlekete döndüm. Fred Frith'in kız arkadaşı Sex Pistols'la, Malcolm McLaren'la çalışıyordu. Sıkı bağlantılarımız vardı, Henry Cow'cuların punk âleminde bir sürü arkadaş vardı. Gruptan The Fall'u, Buzzcocks'u, Scritti Politti'yi özellikle hatırlıyorum, hepsi Cow'cuların yakın ahbabıydı. Ben de tonla punk konserine gittim tabii. John Walters, radyoda John Peel'in prodüktörü, beni ilk defa

FOTOĞRAF: ŞAHAN NUHOĞLU

The Clash'ın konserine götürmüştü. Güzel zamanlardı. Punk âlemine açık bir kişi olduğumu sanıyorum. Ama punk aslında Iggy and the Stooges'tır, MC5'tir, o asıl punk dalgasının Britanya sahillerine pek vurduğunu sanmıyorum. Punk daha başlangıcından itibaren içinde bir sürü farklı renk barındırıyordu.

Britanya punk'ının pür beyaz bir müzik olduğu da söylenemez herhalde, The Clash'i, ska'cılar düşününce...

Reggae'yle ciddi bir kesişim oldu tabii. Sonradan punk olan beyaz gençler hep reggae dinliyorlardı. Çokkültürlü bir toplumda yaşıyorduk, reggae'nin kulağımıza çalınması normaldi, pek çok punk grubuna çeşitli şekillerde esin oldu reggae. Punk'la aynı sıralarda ska da büyük bir olaydı tabii. Aynı zamanda son derece politik bir dönemdi, Rock Against Racism hareketi vardı, ırkçılığa karşı mücadele çok güçlüydü, punk da, tabii reggae de bu mücadelenin birer parçasıydı.

Siz o sıralarda kendiniz müzik yapmak istemiyor muydunuz?

Punk için biraz yaşıyordum, ama hippie olmak için de çok gençtim. Biraz daha önce ya da geç doğsaymışım keşke. (gülüyor) 16 yaşında Captain Beefheart'ı keşfettiğimde müzikle ilgileneceğimi hissetmiştim, ama ne yapacağımı, nasıl yapacağımı bilmiyordum, Captain Beefheart çok uzaktaydı. Bir gruba Henry Cow'un menajerliğinden sonra girebildim ancak. İsveç'te, Beefheart'ı andı-

Daha üç yıl önce barış ortamının sağlanması yolunda genel bir eğilim hâkimdi. İki sene önce her şey dağılıverdi. Bu, Türkiye'nin başına gelen en kahredici, en dramatik gelişme. Şarkıları şimdi yazsam, asıl bu konuyu yazmam lâzım derdim.

ran bir gruptu, orada bir yıl boyunca vokali üstlendim. Memlekete dönünce de kendi grubumu, The Shrubs'ı kurdum. Zamanın ruhunu biraz yakalamış gibiydik, küçük bir takipçi kitlemiz oluşmuştu, NME dergisinin C86 derlemesine şarkı vermiştik. Kendi namıma 15 dakikalık şöhretime o sıralarda erişmiştim, metroda beni tanıyanlar bile çıkıyordu. (gülüyor)

The Shrubs'ın müziği şimdi yaptığınız müziklerden ne kadar farklı?

O zaman da şimdiki gibi çalışıyordum, ben hep emprovizasyona yatkın olmuşumdur. Şu ya da bu şekilde dahil olduğum bütün gruplar doğaçlamacı. The Shrubs zamanında da sadece kayıt cihazı kullanırdık, kimse not almazdı. Girersin, doğaçlamayla çalarsın, sonra bütün o kayıtları dinleyen genelde hep ben olurum, "şurası iyi" dediğimiz yeri geliştirmeye başlarız, süreç böyle işler.

Murat Ertel'e yıllarca horgörülen "üç telli saz"ın içinde bir koca dünya olduğunu söylüyor, aynı şey çokça hor görülen punk'ın "üç akor"u için de geçerli değil mi?

Punk bir tür folk müziğidir, rock'a dahildir. Blues'a bakarsanız, o da son derece basit bir müziktir, ama onu icra ediş biçiminiz, nüanslar, ölçüler, işin incelikleri sınırsızdır. Bu sadece müziğin karmaşıklığıyla açıklanabilir bir şey değil, ama müziğin icrasına, yani müziğin şeklini giydirmeye bağlı bir şey. Bence punk'a basit bir müzik deyip geçmek doğru olmaz. Ayrıca bazı punk grupları gayet basit de çalardı, ama bazıları da çalmazdı. The Slits'le The Damned'in birbiriyle alâkası yoktu, ama aynı âlemin içindeydiler, Sex Pistols da, The Fall da oradaydı. Bu grupların çeşitli boyutlarda ortaklıkları mevcuttu, ama aralarından bugüne kalanlar, bugün hâlâ dinleyici bulan gruplar kendi sesini bulanlar, yaptıkları işe kendini katabilenler oldu. Yani olay basitlik veya karmaşıklık meselesi değil. Olay o alanı nasıl doldurduğunla, nasıl işlediğinle ilgili bir şey. İster sade, basit bir ifade olsun, ister kompleks, karmaşık, ama ona nasıl bir hayat üflüyorsun, ona nasıl bir anlam kazandırıyorsun, kendinden ona neler katıyorsun? Ne sadelikten ne de karmaşıklıktan bir din çıkarma taraftarıyım. Bir zaman gelir, birini değil, diğerini yapmak isterim. Sadece solo vokalden ibaret, başka hiçbir ses bindirmesi olmayan bir albümüm

var, daha basit nasıl olabilir? Ama bu ay sonunda Estonya'da bir orkestrayla konserim de var! Son derece kompleks, en ince detayına kadar notaya dökülmüş bir müzik. Büyük bir meydan okuma, ama daha büyüğü var: Ona nasıl bir hayat üfleyeceksin?

İstanbul'a gelmeden önce Türkiye'de yapılan müzikler hakkında bir fikriniz var mıydı?

Yoktu, daha doğrusu yok denecek kadar azdı. Buraya gelişimin sebeplerinden biri de buydu, tam bu bilinçle olmasa da. Yine de Türkiye hakkında hiçbir şey bilmediğim için Türkiye'ye geldim diyebilirim.

Peki başka Doğu müziklerine hiç ilgi duymamış mıydınız?

Daha önce iki grubum vardı, birinin adı Mecca'ydı (Mekke), diğeri de Infidel (Kâfir). (gülüyor) Gençken epey Hint müziği dinlemiştim, Britanyalılar, özellikle de "post-hippi"ler için normal sayılır. Niye bilmiyorum, Ortadoğu daha ilgi çekici geldi bana.

Türkiye'ye yerleşmeden önce neredeyse bütün Avrupa'da bulunmuştunuz, Soğuk Savaş sonrası doğuyu da biliyordunuz, ama İstanbul'u tercih ettiniz. Öte yandan, bütün Avrupa şehirleriyle İstanbul'un farkı, İslâm'ın egemenlik kurduğu bir şehir olması.

Bunu da pek önemsemediğimi söyleyemem. Burada ahabım yoktu, dili bilmiyordum, ayrıca bir şekilde doğuya gitmek istediğimi biliyordum. Başını belaya sokmadan İstanbul'un daha doğusuna gitmek de doğrusu kolay bir şey değil. (gülüyor) İstanbul'un daha doğusuna gitmek istemiyordum, daha batısında kalmayı da canım istemiyordu, burada durdum.

Yani Doğu'yla Batı İstanbul'da mı buluşmuş oluyor?

Bu bir klişe tabii. Birbirinden çok farklı şeyleri bir arada bir sürü başka yerde de bulur-

sunuz. Dünyanın neredeyse her yerini ev olarak da benimseyebilirsiniz. Burada edindiğim mükemmel dostluktan, yapıp ettiğim işlerden başka beni Türkiye'de tutan başlıca sebeplerden biri buranın müziği, yerel, kendine has müziği. Özellikle de menşei Anadolu olan halk müziği. Maalesef Türkiye'deki pop ve rock âleminde ilginç bir durum göremiyorum, Baba Zula, Mercan Dede, Gevende gibi bazı istisnaların dışında. Bunlar da fazla sayılmaz, ülkenin nüfusuyla kıyaslayınca. Türkiye'deki iyi pop rock grupları

Gezi'ye kadar, her şeye rağmen, bir şekilde iyimser davranmak için nedenler vardı. Bu halk hareketinin yenilgisinin ardından çok şey değişti. İnsanlar iyimserliğini kaybetti, kötümserlik ve bunalıta hâkim oldu. Ama burası benim evim, planlarım arasında buradan ayrılmak yok, elimdeki çok kısıtlı araçlarla elimden geleni yapmayı sürdüreceğim.

doğrusu öyle çok fazla ilginç sayılmaz, yani niye buranın Radiohead'i yok mesela? Peki buranın büyük elektronikçileri, şahane cazcıları nerede? Barış Manço'yu, Selda'yı dinliyorum, çok iyi, çok seviyorum. Türkiye'deki müzik âleminin başına üzücü bir şey gelmiş ve sebebini hâlâ anlamış değilim, bilemiyorum. Ama bir de tabii gayet zengin bir halk müziği âlemi var.

Türkiye'ye has müzikler aslında çok çeşitli, uzak mesafeden bakınca hangi halk müziğinden bahsediyoruz?

Hepsi. Türkmüş, Kürtmüş, öyle bakmıyorum. Zaten bu çeşitlilik olduğu için zengin bir müzikten bahsediyoruz. Roman da var, rebetiko da. Burada Avrupa'dan değil, Asya'dan hareket eden bir sürü müzik türü var. Burada mesela armoni o kadar büyük bir mesele değil, ama doğaçlama melodî akışının geliştirilmesi daha önemli, ben de zaten bunu seviyorum işte. İstanbul'un ses yapısı elbette ki Batılı değil, aslında tamamen Ortadoğulu olduğu söylenebilir, ama bu beni bozan bir şey değil.

İstanbul'a ilk geldiğinizde sizi çarpan, hemen ilginizi çeken müzikler nelerdi?

Kalan'dan çıkan birçok albümün üzerimde çok büyük etkisi oldu, özellikle Arşiv serisinin. Bu da zaten müzik namına çok şey demek. Sadece Aşık Veysel değil, Muharrem Ertaş gibileri de var orada, Pontus müzikleri, Süryani, Yahudi, Ermeni müzikleri... Çok heyecan vericiydi, bu müziklerin birçoğunu daha önce hiç dinlememiştim, rebetiko'yu mesela hiç duymamıştım. Doublemoon'un fusion albümleri tabii daha tanıdık, Mercan Dede'nin, Baba Zula'nın buradaki bazı işlerini seviyordum, ama Selim Sesler'inki (Oğlan Bizim Kız Bizim, 2006) gibi bazı albümleri gerçekten muhteşimdi. Arif Sağ, Zeki Müren, Barış Manço, elime ne geçerse dinledim. Dengbejleri keşfetmek, Kürt firmalarından çıkan albümleri takip etmek de heyecan vericiydi. Şivan Perwer çok iyiydi, ama Kom'dan çıkanlar, Radio Yerevan kayıtları hayranlık uyandırıcı müziklerdi.

Kültürünü ilgi çekici bulmanıza rağmen İstanbul'da kalma kararı zor olmamış mıydı?

Dünyaya bakışım yapmak istediğimi yapı-

EIS TEN POLİN'İN DAVULU: GÖKÇE GÜRÇAY

Buralı Captain Beefheart

Ben bu gruba Murat'ın (Ertel) dave-tiyle dahil oldum. Onunla daha önce beraber çalışmışımız var Gevende'nin bir sahnesinde, Cive Pakistan diye depremzedeler için düzenlenen bir konserde. Depremle ilgili bir parçası vardı Murat'ın, onu çalışmışık. Eis Ten Polin'de tek bir saz, bir de davul var, nasıl bir uyum olacak? Bu durum hem sevdiğim tarzda oyuncaklı bir alan oluşuyla, hem de kuraldışı-lığıyla hoşuma gitti. Bir davul isteniyor, ama basa ihtiyaç yok. Klasik bir müzik grubu formundan daha başka bir şeyde yer alacaktım, bu nasıl bir "challenge" olur, ortaya nasıl daha iyi bir müzik koyarım diye düşündüm. Böyle bir araştırmayla başladım, sonra da galiba grubun iskeletine yavaş yavaş dahil oldum. Ben maalesef hiç teknik ve hız sa-

hibi, cazın şu kadar parçasını bilen bir davulcu olmadım. Bunun yerine, groove ve ritm çeşitliliğine sıkı sıkıya bağlandım. Anadolu'nun farklı tarratımlarını, hem içerdiği hem de etkilediği ritimleri işlemek, Kafkaslar'dan Ortadoğu'ya, Trakya'ya, Makedonya'ya uzanan seslerle oynamak son yıllarda en severek yaptığım iş. Hatta yurtdışında 9/8'in çok havasını da attım. (gülüyor) 9/8'den 7/8'e, oyun havasından şaman davuluna geçen böyle bir yapı benim için şahane bir oyun alanı oldu. Öte yandan, Frank Zappa veya Captain Beefheart buralı çocuklar olsaydı müzikleri nasıl olurdu, bunu düşündük çalarken. Bir kere canlı çalabildik, orada da müzik bambaşka yerlere döndü, bu da bir davulcu için bulunmaz bir nimet. Davul, bendir, def var, ama hiç La-

tin perküsyon yok albümde. Davul setini bu müziğe uyacak şekilde harmanlamak da ayrıca zevkli bir iş. Gerçek kick yerine askı davulvari bir sound'un peşine düştük mesela. Siyah abiler marching band'lerin zilini trampetini bir araya getirmişler ve aynı bedende tek bir perküsyon takımı icat etmişler. Kayıtlar bana hep bunu hatırlattı: Davul seti Türkiye'de icat edilseydi, nasıl olurdu? Dört uza-va ayrı perküsyonlar yüklüyorsunuz ve dörtten daha fazla şey çalışırsunuz, ama buraların perküsyonlarının tınısı çıkıyor. Benim esas grubum Gevende şu anda albüm kaydında. En son Sen Antuan'daki konserin kaydını albüm ve video olarak çıkardık, arada bir de bir bilgisayar oyununa yaptığımız müzikler vardı. Böyle bakınca dört albüm var, ama aslında üçüncü stüdyo albümümüz çıkmak üzere. İnsanlar hep "Gevende'den üçüncü, dördüncü albümde beklediğimiz atılım ikinci albümde geldi" diyorlardı. Arada hem

kavramsal hem deneyimsel dönüşümler oldu, yurtdışından pek çok müzisyenle ortak işler yaptık. İlk albüm Gevende'nin o âna kadar biriktirdiklerinin bir finali, jübilesiydi. Bunun ardından mesela Fransız Balbazar grubuyla sound painting'e, doğaçlamasının bambaşka bir yöntemine giriştik. Tobias Klein ve Damien Cluzel gibi kompozisyon ve orkestrasyon dehası müzisyenlerin bize kattığı çok şeyler oldu, dolayısıyla ikinci albüm bambaşka yerlere gitti. Bu süreçte albüm denen şeyin esprisini, değerini iyice anlamış olduk. Şimdi hafiften elektronik öğelere de göz kırpan, synthesizer seslerine de başka bir kubbe sağlayacak unsurları katmaya başladığımız bir albüm oluyor bu. Daha önce bile isteye hiç synthesizer çalışmamıştık, şimdi trompetçi arkadaşımız Serkan'ın sadece synth çaldığı parçalar var. İkinci albümdeki sekiz-on dakikalık kompozisyonlar yerine daha "radio friendly" denebilecek, yer yer gayet sert parçalar var bu sefer.

Eis Ten Polin: Gökçe Gürçay, Murat Ertel ve Nikolai Galen

bilmek, yapmak istemediğimi yapmamak üzerine kurulu. Zaten sanattan da öyle büyük paralar kazanmıyorum, ya da çeşitli sa-natlardan demeliyim belki de.

Kaç değişik müzik projeniz var bu aralar?

İstanbul'daki iki ana grubum Hoca Nasreddin ve Eis Ten Polin. Bir tiyatro projem, müzik de ihtiva eden bir radyo oyunum, Jacques Brel üzerine bir solo projem var.

Nasreddin Hoca nasıl bir grup?

Kelimelere başvurmuyorum orada, tam olarak yaptığım bu. Kelimeler olmadan düşünüyorum. Eis Ten Polin'den en büyük farkı, benim ortak faktör olmam.

Peki Jacques Brel?

Kendisini çok severim. Mevcut çeviriler beni pek sarmamıştı, oturdum, bir de ben çevirdim. Akapella söylemeye karar verdim, müzik yok, sadece benim vokalim var. Brel'in sahne performansı hakikaten istisnai ve olağanüstüydü. Bu projede adaletli olmak, hem kendime hem de Brel'in müziğine sadık kalmaya çalışmak benim için gerçek bir eşikti. Başarabildiğimi sanıyorum. Albüm yakında çıkacak, bakalım ne düşüneceksiniz. Anadolu halk müziğiyle etkileşimime de bu gözle bakılabilir. Benim en büyük avantajım, akademik yaklaşmıyor oluşum. Uğraştığım şeyi usulüne uygun yapmak gibi bir kaygım yok. Anadolu halk müziğinden etkilendiğimi düşünerek bir şey yapmışsam ve bir uzman çıkıp "hayır, bu halk müziği değil" diyorsa, peki öyle olsun derim, sorun yok... Ama yine de etkilendiğim işte halk müziğinden ve sonuçta bir albüm çıkmış ortaya. "Gerçek" değil, öyle olmaya da çalışmıyor. Zaten Anadolu bir müzisyen değilim, ben benim, nasıl olsun.

Wild Flowers of Anatolia'yı uzun bir deneysel

doğaçlama tarihinin parçası olarak görebilir miyiz?

İsterseniz, tabii. Deneysel lafı neredeyse her işim için kullanılabilir. Bence deneysel olmakla yaratıcı faaliyetlerde bulunmak aynı şeyler. Müzik yaparken tabii ki deniyorum, nasıl bir şey çıkacağını önceden bilmiyorum. Her farklı projemde farklı insanlarla, farklı yaklaşımlarla çalışıyorum. Para, zaman, insan faktörü, yaratıcılık, böyle her tür engelle rağmen herkes elinden geleni yapmaya çalışıyor her zaman.

Wild Flowers of Anatolia bir duble albüm; birinci CD'nin adı "Smyrna" (İzmir), ikincisi "Salonica" (Selânik), ki kendisi için "İzmir'in güzel ablası" denirmiş.

Bence ikiz şehirler. Yanıp yıkılmak gibi ortak bir kaderleri de var, ortak bir trajedi demek bu aynı zamanda. İstanbul'la Roma nasıl ikiz şehirlerse, onlar da öyleler. "Smyrna and Salonica" şarkısı ise çok kısa bir parça, yaşanan trajedinin ardından yakılan bir ağıt.

Sizde bu topraklar üzerine, Türkiye'de yaşananlara dair yazmayı tetikleyen ne oldu?

Albüme çalışmaya koyulurken her parçanın öyle ya da böyle Türkiye'yle ilgili olmasına karar vermiştim. Bu albüm bir insan tekinin Türkiye'yi kendi küçük bakış açısından görmesi gibi düşünülebilir. Kendi hakkımda bir şey anlatmıyorum albümde, daha ziyade bir gözlemci pozisyonundayım.

Bu pozisyon daha ikinci şarkıda, "Power, Order and Wealth"de (İktidar, düzen ve zenginlik) günümüz realitesine topluyor.

Her yer gibi Türkiye de kendine has bir yer. Sorunlarının bir kısmı ona hasmış gibi görünüyor, ancak başka bir açıdan bakınca hiç de benzersiz olmadıkları anlaşılıyor. Dünyanın

başka yerlerinde de farklı biçimler altında aynı çatışmalar yaşanabiliyor. Albümün yerel gerçekliğe bağlı kalmasına çalıştım. Sanat üreten biri olarak hareket noktalarından biri unutulmuş, dışlanmış, ihmal edilmiş şeyleri gün yüzüne çıkarıp insanların dikkatine sunmak. Cevapları bulup çıkarmak, insanlara ne yapmaları gerektiğini söylemek benim işim değil. Benim işim çatışmaları, farklılıkları, karışıklıkları öne çıkarmak, daha iyi görülebilir olmaları için onlara alan açmak. Sanatsal faaliyet için önemli bir ölçüt bu bence. İçinde yaşadığım topluma dair gözlemlerimi şiirselleştirmeye, müzikleştirmeye gelince, ele aldığınız konulara örneğin bir gazetedenkinden daha farklı bir hayat verme imkânınız var. Mesela yolsuzluk hakkında konuşuyorsunuz, peki ona nasıl bir hayat üfleyebilirsiniz ki böylece bir de onu hissetmeye başlarsınız? Sanatçının sorusu bu olmalı bence. Tiyatro oyunu, film, müzik, pek çok aracınız olabilir bunun için.

2003'ten bu yana Türkiye'de, toplumda, sokaklarda ne gibi farklılıklar gözlemlediniz, sizce neler değişti bu süreçte?

Bence değişimin pivot noktası Geziydi, özellikle de İstanbul'da yaşayanlar için. Diyarbakır'da yaşasaydım başka bir şey söyleyebilirdim. Gezi'ye kadar, her şeye rağmen, bir şekilde iyimser davranmak için nedenler vardı. Bu halk hareketinin yenilgisinin ardından çok şey değişti. Ben de Gezi'nin bir parçasıydım. Parka beş dakika yürüme mesafesinde oturuyorum, tabii ki ben de bir sürü gaz yedim, binlerce fotoğraf çektim. İlk gün gaz kapsülüyle yaralanan, aylarca komada kalan Lobna Allami'yle beraber çalışıyorduk. Sabah kahvaltı ettik, sonra üç ay komadan çıkamadı. Gezi'den sonra insanlar iyimserliğini kaybetti, üst üste gelen seçimler de bu duyguyu perçinledi, kötümserlik ve bunaltı hâkim oldu. Tabii ilelebet böyle gitmeyecek, ama geleceği, ne zaman ne olacağını bilemiyoruz. Türkiye eskiden daha çoğulcu, kültürel açıdan daha zengin, demokrasi eğilimi daha yüksek bir yer gibi görünüyordu. Şimdiye tanıdığım birçok insan ülkeyi terketti veya gitmek istiyorlar. Ama burası benim evim, burada yaşıyorum, planlarım arasında buradan ayrılmak yok, elimdeki çok kısıtlı araçlarla elimden geleni yapmayı sürdürüceğim. Rusya'da, demokratik olmayan başka pek çok başka ülkede bulundum, nasıl bir şey olduğunu biliyorum. Türkiye hâlâ demokratik bir ülke hüviyetinde, çok adaletli bir sistem sayılmasa da seçimler yapılıyor. Türkiye'nin diyelim ki Britanya gibi bir yerden en büyük farkı, orada devletin toplum için çalışması. Türkiye'deyse sanki insanlar devletin varlığını sürdürmesi için yaşıyor gibi düşünülüyor. Britanya'da hoşuma giden şeylerden biri devlet bürokrasisine "sivil hizmetler" (civil service) denmesi. Hem si-

vil hem de bir hizmetten bahsediliyor, yani devlet için çalışan insanlar sivilliğe, medeniyete hizmet ediyorlar. Türkiye’de böyle bir şeyden söz edilemez. Britanya’da devlette çalışan insanlar siyasi varlıklar değildir, işleri ülkeye hizmet etmektir. Kimi siyasi kararlar için, sosyalizm mi gelecek, daha kapitalist mi olunacak, bunlar için politikacılar vardır zaten. “Sivil hizmet” anlayışının bu kadar güçsüz oluşu Türkiye’nin büyük bir handikapı. Türkiye’nin sorunlardan biri de çürüme. Parayla, yolsuzlukla ilgili değil illâ bu, bütün bir devlet algısı, ruhiyatı çöküntü içinde. Devlet toplumdan yavaş yavaş ayrışıyor ve başka türlü bir varlık haline geliyor. Bugünler de geçer diye umuyorum.

Brexit hakkında ne düşünüyorsunuz?

Nefret ediyorum. Dev bir saçmalık. Sağ Britanya’da da yükselişte elbette. “Küçük İngilterecilik” dediğim şey bu, yabancı düşmanlığı, pür kalma arzusu... Bu insanları çok iyi tanıdığım söylenemez, ama işte, ülkenin yüzde 52’si Brexit lehine oy verdi, aynı Türkiye gibi. Bu türden bir dinci-milliyetçi muhafazakârlığı pek aklım almıyor. Şu an demokrasiden daha iyi bir alternatifimiz olduğunu sanmıyorum, ama bu da sabit bir şey değil, demokrasiyi sürekli yeniden icat etmek gerekir. Sadece seçimlerde değil, sistemin pek çok farklı seviyesinde işlemesi gerekir.

Avrupa Birliği’nin göçmen politikalarını nasıl yorumluyorsunuz?

Kendimi bir Avrupa yurttaşı olarak görüyorum, bu belirsizlik de hoşuma gidiyor, insanın kimliği akışkan olmalı. Somali’de, Libya’da, Suriye’de yaşasaydım, oradan kaçıp kurtulmak isterdim. Madalyonun iki yüzü var. Bir defa, dünyanın zengin ülkeleri üçüncü dünya denen ülkelerde yaşanan sorunlarla, çatışma alanlarıyla, savaşlarla nasıl baş edebileceklerini bilemiyorlar. Bu çatışmalardan tabii bir dereceye kadar yerel yöneticiler, ayrıca sömürgecilik tarihi sorumlu, ama cehennemden nasıl çıkılacağını bilemiyoruz. İş bir kere cehenneme dönünce de oradan kaçan insanları kabul etmeyip geri çeviriyoruz. Bu izah edilebilir, insanî bir tavır değil.

Wild Flowers of Anatolia 13 yıldır Türkiye’de yaşamının ürünü. Türkiye’li dinleyiciler ne bulur sizce bu albümde?

Köken olarak buraya yabancı olabilirim, ama kendimi dışarıklı biri olarak görmüyorum. Hem yabancı hem de buralıyım. İki haftalığına gelip Türkiye hakkında albüm yapan birininki gibi değil bu albüm. Hatta Türkçe bir albüm gibi düşünülmesini isterim. 13 yıldır buradayım, Türkiye’nin tarihi benim de bir parçam. Bu ülke hakkında bilmediğim, anlamadığım pek çok şey var elbette, ama burada doğan pek çok kişi için de geçerli bu. (gülüyor)

Albümde söylediğim hiçbir şeyden pişmanlık duymuyorum, kalemimin ucuna ne geldiyse yazdım. Sansüre uğrayan bir-iki yer var, ama sözlerde değil, müzikte. Bir şarkının başında dua kullanacaktık, vazgeçtik, onun yerine kendi hayalî duamı kurguladım, bu sanatsal çözümden gayet memnunum. “Land of Love” şarkısı yeni bir marş önerisi gibi düşünülebilir, orada da mevcut millî marştan bir bölüm kullanacaktık, ondan da vazgeçtik. Albümde dışarıdan başka kayıtlar, sokak kayıtları mevcut, hatta biri Gezi günlerinden kalma. Britanya’da söylediklerinizden, çaldıklarınızdan dolayı asla başınız belaya girmez, bildiğim tek istisna çıkarılan fetvanın ardından Salman Rüşdi. Sex Pistols’ın “God Save The Queen”i gibi bazı şarkılar radyoda sansürlenebilir belki, ama plak bir numaraya çıkar, Johnny Rotten’ın başına da bir şey gelmez. Türkiye’yle aradaki büyük farklardan biri de bu. Söylediklerimde saldırgan veya hatta provokatif olmaya çalışmıyorum, ama Türkiye’de sonuç hiç belli olmuyor. Nihayetinde burası benim evim. Evimi dağıtmak, yıkmak istemiyorum, daha iyi bir hale getirmeye çalışıyorum. Mesela Taksim Meydanı griden başka bir renge bürünsün, daha fazla çiçek, daha fazla renk, daha fazla sevinç olsun istiyorum. Hippierinki gibi, benim de olayım aşk ve barış!

SÖYLEŞİ: **MERVE EROL**

EIS TEN POLİN’İN SAZLARI: MURAT ERTEL

İstanbul âşıklarının izinde

Çaldığım enstrümanlar açısından Eis Ten Polin’de bir fark olsun istedim, yanımdaki iki müzisyenden nasıl duyurucu bir ses gelir diye düşündüm. Böylece akustik enstrümanlar çalmaya karar verdim: Cura, bağlama, divan sazı ve Makedon tamburu —iki telli, sazla buzuki/mandolin arası bir enstrüman. Bunları pedallardan geçirerek ve üç kanala dağıtarak geniş, yaygın bir ses elde etmeye, tek başıma çaldığım halde sanki dört kişi çalışıyormuş gibi bir etki elde etmeye çalıştım. Devamlı öğreniyorum, okuyarak, dinleyerek, çalarak, deneyerek kendimi aşmaya çalışıyorum. Kolay bir şey değil, çok güvenli birtakım kalıpların oluyor çünkü, herkes “ne kadar iyi çalıyor” diyor, ama böyle olunca ilerleyemiyorsun. İllâ birtakım riskli alanlara girmek gerekiyor. Bir makam var diyelim ki, onu halk müziği deyimiyle “enginleştireceksin”. Bir Kerem Ayağı var mesela, bir de Engin Kerem var. O makamları kromatikleştirerek, başka notalar koyarak hem o makamı gösteriyorum hem de onu genişletiyorum. Daha efektleri şusu busu var, büyük bir okyanus içinde buluveriyorsun kendini...

Eis Ten Polin’de Nik sözleri getiriyorduk, sonra emprovizasyona başlıyorduk. Bir sonraki buluşmada Nik en

sevdiği bölümleri seçip dinletiyordu, ben de oradan devam ediyordum. Başka gruplarda fazla sorumluluk alma hissi varoldu bende, burada kendimi Nik’e teslim ettim. Baba Zula’nın son albümü 34 *Oto Sanayi* şarkı ağırlıklı bir albüm, ama *Wild Flowers of Anatolia*’yla sözler açısından bir yakınlığı var. Memleketle olup bitenlerle ilişkili bu yakınlık. Nik’in bu dünyaya bakışı benden çok uzak değil. Söyleyebileceğim veya dinleyip onay verebileceğim şeyler söylüyor. Bu albümde sözler de, müzik de kolay yenilir yutulur cinsten değil, bayağı bir birikim ve derinlik gerektiriyor. Ben de albümü baştan sona dinlemiyorum, zor bir albüm. Türkçe söylenmesi gereken şeyler söyleniyor *Wild Flowers of Anatolia*’da gibi bir his içindeyim. Nik’in sözlerini, yaklaşımını beğeniyorum, ondan ilham alıyorum. Bizi de kapsayan bir ismi var grubun. Eis Ten Polin, İstanbul, âşıkların da memleketi. Nerelisin diye sorduklarında Fethiyeli Ramazan Güngör’üm, Sivasslı Âşık Veysel’im gibi İstanbullu Murat Ertel’im dediğimde garip bir durum oluyor, sanki halk müziğine oturmuyormuş gibi oluyor, ama öyle değil. Âşıklığın merkezi zaten burası, Bektaşî kahvehaneleriyle bu şehir

âşıklıkta merkez olma durumu var. Yalnızca Anadolu coğrafyasıyla bitmeyen, çok büyük bir Doğu coğrafyasını içeren bir merkez burası. 19. yüzyılın sonuyla beraber teknolojik imkânlar nedeniyle kayıtların burada yapılması ve herkesin buraya gelmesi, Unkapanı’nın burada olması, Ruhi Su’ların, Neşet Ertaş’ların burada birtakım gazinolarda, kulüplerde çalması gibi durumlar da var. İstanbul, saray dışında, halk kültürünün de merkezi. Bunu öğrendikten sonra üzerimdeki kompleksi attım. İstanbul’da saz çalınmaz, gelenek dışıdır diye bir şey yok aslında... Nik’in şarkı sözleri başlı başına da okunabilir. Şarkıcılığı da öyle: Bazen resitatif, hiphop da var içinde, ama şansonlar gibi, ayrıca avangard, deneysel bir durum da var. Biz 7/8 çalıyoruz, o başka bir ritimde söylüyor, ritmi kafasında başka şekilde yorumluyor, böyle şeyler de oldu. En yoğun akustik çaldığım albüm diyebilirim buna. Elektrosaz her ne kadar çok zengin bir enstrüman olsa da, bir yabancılaşma yaratıyor, bir şehirli ve 20. yüzyıl durumu oluyor. Akustikte o zamansal yayılım çok daha uzun ve özellikle de geçmişe doğru götürüyor insanı. İnsanlar genellikle çok kısa zaman dilimlerini düşünerek yaşıyorlar, mesela kıyafet kodlarında ancak yüz seneyi düşünüyorlar. Anadolu deyince insanın aklına Ana Tanrıça veya Amazonlar pek gelmiyor. Resmî tarihin

biçimlendirmesi içinde yer almayan birtakım şeyler var. Bir Bizans müziği nedir mesela? Ya da, saz şöyle çalınır, böyle çalınmaz deniyor ama, Pir Sultan’ın nasıl çaldığını kimse bilmiyor aslında. Neyin ne olduğunu tam bilmiyoruz, birtakım yerlerde bazı kırıntılar var ve o kırıntıları bulabilmek çok önemli. Bizans müziğinin kırıntısı halk müziği türküsünün içinde bile yer alabiliyor, illâ bir Ortodoks korusu olması gerekmiyor. Yalnızca kilise müziği yapmıyor ki bu adamlar, onların da halk müziği var ayrıca. Ya da, yalnızca Ortodoks da değillerdi. Sadece tek tanrılı din yok ki, baskın Ortodoks kültürün dışında da çok şey var. Ya da mesela buzuki ne kadar Yunan enstrümanı? Onun içinde Anadolu var, Rum var, olay Pire limanında başlamıyor, onun bir geçmişi var. Bu kırıntıları da dışarıdan bulmak mümkün değil. Nik mesela, buradan beslenen bir insan, burada yaşıyor, buradaki kültürü çok iyi biliyor. Göçmenlikte bir dönüş durumu da var. Gidiyorsun, ama geri dönüyorsun, döndüğün yere başka bir gözle bakıyorsun. Gittiğin yere de zaten biraz buradan bakıyorsun. Yani bir tek dünya, tek bir yaşam şekli yok, bir yerde ayıp olan başka yerde ayıp değil veya tam tersi. Hep değişik açılar var. Kul Nesimi’nin “Gâh çıkarım gökyüzüne seyredirim âlemi” demesi gibi, mikro ve makro kozmos hikâyesi hep var. Tek bayrak, tek din filan hele, çok fena bir şey hakikaten...

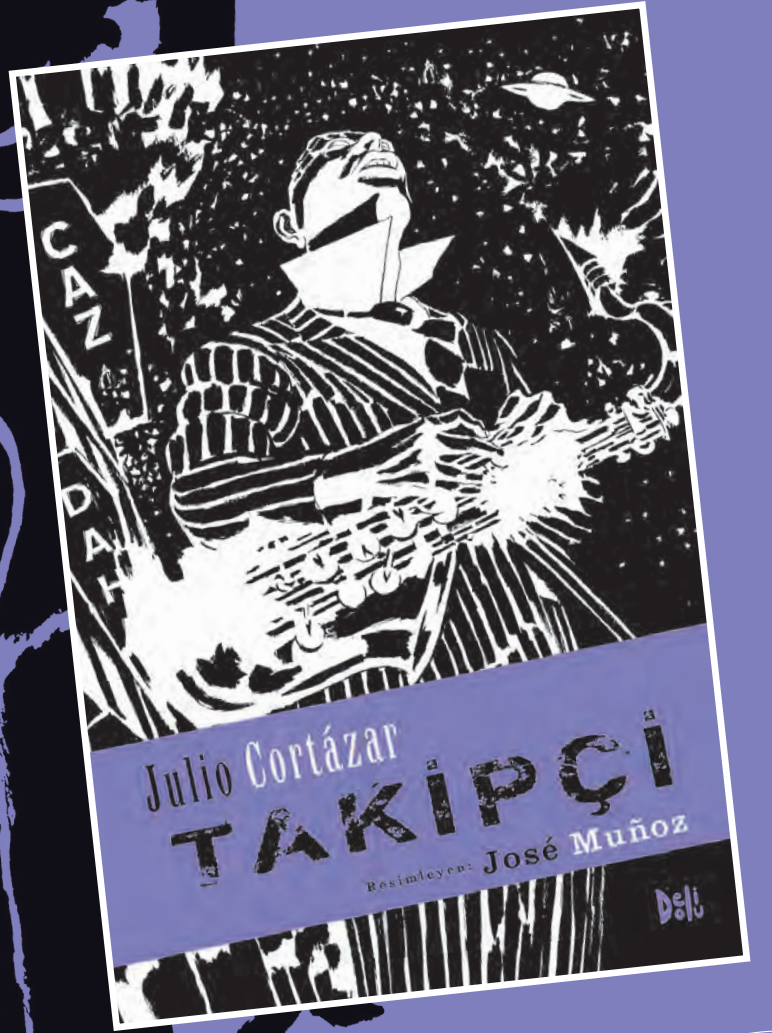
Charlie Parker'a
adanmış bir öykü

Julio Cortázar'ın kaleminden

TAKİPÇİ

Resimleyen:
José Muñoz

“Saksofon
çalmaya
başladığımda
bir zaman
asansörüne
biniyordum.”

TÜYAP
İSTANBUL
KİTAP FUARI

SALON 3
No: 3407/B

www.delidolu.com.tr

[f/delidolu](https://www.facebook.com/delidolu) [@delidolukitap](https://www.instagram.com/delidolukitap) [@delidolukitap](https://www.instagram.com/delidolukitap)

Delidolu

dil tarih coğrafya

HAZIRLAYAN: DERYA BENGİ

Rakı, kadın, saz, cinayet

Geçen akşam Boğaz kıyısında bir bahçeye gittim. Alaturka saz dinlemeğe. Yıllar var ki, bu aleme uğradığım yoktu. Söyliyenler de değişmişti, dinliyenler de. Safile Aylalar, Müzeyyen Senarların yerinde şimdi hangi bülbüller şakıyordu? (...) Kadın, erkek, genç, ihtiyar, orta halli bir halk yığını... Her masa bir ziyafet sofrasıydı. Rakısıyla, birasıyla, kavunu, karpuzu, cacığı, çirozu ve balığın-dan muska böreğine kadar sıcak mezeleriyle donanmış tepsilere, garsonların hünerli ellerinde müşterilerin üstünden aşıyordu. Yiyorlar, içiyorlar, eğleniyorlardı. Az zamanda çok şey değişmişti. Eskiden rakı, kadın, saz bir cinayetin üç unsuru idi. O gece masalar yan yana, ama herkes kendi zevkine, kendi keyfine dalmış, kendi dünyasında eğleniyordu. Kimse kimseye göz süzmeden, söz atmadan, kadeh

Necmi Rıza Ayca, Akbaba, 4 Nisan 1957

kaldırmadan. Ne karanlıkta bir bıçağın şimşegi çaktı, ne savrulan bir sandalyenin öfkeyle uçuşunu gördük. (...) Demek şu beş on yıl içinde, çok kazanan, kolay harcayan

ve efendice eğlenen bir sınıf yetişmiş. Buna, Beyoğlu hacıağalarından tiksinen bütün İstanbullular sevinmeliyiz. Artık bu içkili saz bahçesinde eski meyhane sululukları da yoktu. En hicranlı gönül şarkılarını, en oynak halk türkülerini, karanlıkta bir tek sarhoş nâ-rası yalpalamadan dinledik. Ama durgunlaşan, kibarlaşan müşteri çoğunluğunun tam tersine, sahne cıvımsı, sahne şımarmış, sahne terbiyesini kaybetmişti! Güneş yanığı sırtının etleri üstünde bal rengi saçları dalgalanan alımlı çalımli bir ses sanatkarı, baharda çayıra saliverilmiş bir kısrak neşesiyle âşinalara gülücükler dağıttı ve haksız kazancının cesaretile, çok şatafatlı, çok pahalı ve çok zevksiz tuvaletinin içinde gururlanarak teklifsiz şakalar yaptı! Sesler mi? Haaa, az daha unutuluyordum. Ama mikrofon icat edildikten sonra sese hacet kalmamıştı ki! Yusuf Ziya Ortaç, Akbaba, 8 Ağustos 1957

Talebe kampı

Torosların en güzel bir yerinde teessüs eden Bürücek yaylasında bu yaz bir talebe kampı kurulması takarrür etmiştir. Kampın kurulacağı mahal, vaktile Amerikalıların kamp kurdukları saha ve binalardır. Kampa iştirak edecek talebeye müzik (mandolin ve keman) öğretilecek, jimnastik yaptırılacak ve ayrıca derslerinden zayıf olanlara, mütehasşis öğretmenler tarafından yormıyacak şekilde ders gösterilecektir. Kampta okuma odası, eğlence vasıtaları olacak, iyi gıda ve istirahat temin edilecektir. Maarif idaresinin bu kararı, birçok çocuk babalarını memnun etmiştir. Cumhuriyet, 11 Haziran 1939

Kismetse olur

● 19 yaşında, 1.57 boyda, normal vücutlu, esmer, elâ gözlü, namuslu, ilkökul mezunu, fakir bir kızım. 29 yaşına kadar, Müslüman, helal süt emmiş, öğretmen, memur veya iyi bir sanat sahibi bir beyle yuva kurmak istiyorum. Rumuz: Ölünceye Kadar ● 19 yaşında, elâ gözlü, sarıya çalan saçları olan, mütenasip vücutlu bir kızım. Tıp Fakültesinde ve İngiltere'de lisan okullarında talebeyim. Şiirlerimin tutsakladığı sevgili, uzun boylu, yakışıklı, kültürlü bir gençtir. 24-27 yaşlarında olması gönlümcüdür. En büyük meziyetim, kutlu kılmaktır. Suçum ise... kalpsiz dedirtecek kadar güzel olmam. Oysa ki benim de bir kalbim var. Rumuz: Sevmek istiyorum Hayat, 8-15 Haziran 1967

Meyhaneler mesken olsa

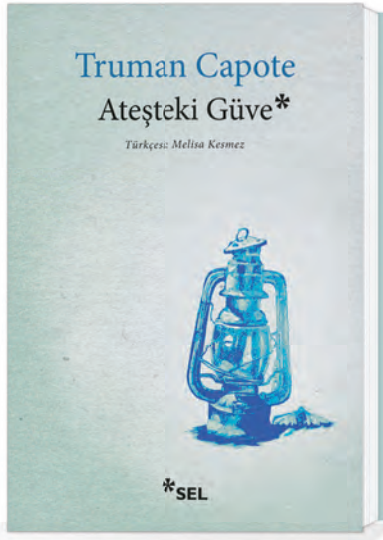
Beyoğlu caddesinde omuz omuzu sökmiyen bir kalabalık var. Dar bir oluktan boşanan koyu bir mayi gibi ağır ağır kaldırımları yayılan bu kalabalığın bir kısmını, ışıktan harflerin içinde parıl parıl yanan bir kadın adı, kendine çekiyor. Aralarına ben de karıştım. Tavandan ve duvarlardan dökülen renk renk ampullerle, bir film stüdyosu kadar aydınlatılmış, sıcak bir salon. Hennesi bir zarafetle sıralanmış masalar... Ve bu masaların etrafında yer almış, birkaç yüz insan. (...) İşte kanunlar, udlar, kemanlar hep birden harekete geldiler. İnceli kalınlı sesler arasında ağır ezgi fıstık makam bir eski şarkı: "Fariğ olmam, meşrebi rindaneden / Yüz çevirmem nafile peymaneden." Dikkat ettim, 'Çıkmam, Allah etmesin meyhane'nden" sözüne sıra gelince, birçokları önlerindeki kadehe sarıldılar. (...) Ateş kelimesi, bu çalgılı gazinodaki pahalılığı ifade eder

avuç kar kadar soğuk kalır. Öyle iken içerisi gene hıncahınç. (...) Büyük şöret, hâlâ sihirli sesini bizden esirgiyor. Eskiden en parlak sesli kadın şarkıcı, gecede on liraya on kere boyun kırardı. Adları solist olduktan sonra hepsine azamet geldi. (...) Söyledikleri de nedir? Kırk yıllık şarkılar... Hele nedir o, kötü tekerlemeli türküler. (...) İşte başladı: "Şahane gözler şahane / Hüsnüne yoktur bahane / Süleyman olsa cihane / Gönül eğlenmez eğlenmez". Büyük ses şöreti devam ediyordu: "Akan sular şarab olsa / Uçan kuşlar kebab olsa / Meyhaneler mesken olsa / Gönül eğlenmez, eğlenmez". Bir aralık bana öyle geldi ki solistin ağzile bu sözleri tekrar eden İstanbul halkıdır: Üç şarkı dinliyebilmek için avuç dolusu içki içen ve gene de bir türlü gönül eğlendiremeyen İstanbul halkı. Salâhaddin Güngör, Cumhuriyet, 21 Aralık 1937

Sahiden Türk müsünüz?

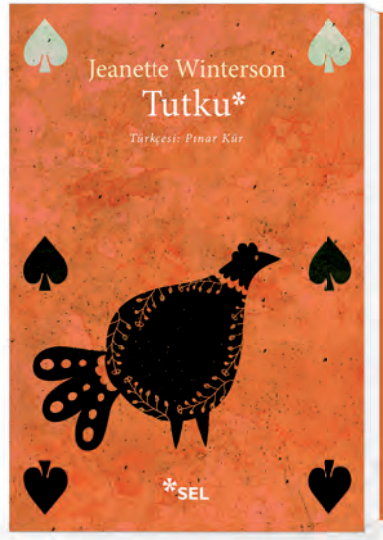
Bir televizyon konuşması sırasında samimiyetle söylediği sözler yanlış anlaşılınca, Ajda Pekkan'ın Amerika gezisi zehir oldu. "Türk asıllı olmadığımı" yolunda yaptığı konuşma büyük yankı yapınca, Ajda Pekkan Hayat'a kendini şöyle savundu: "TV'deki programım çok kısa oldu. Önce iki şarkı söyledim, sonra sorular sordular. Kaç yaşında sahneye çıktınız? Anne babanız buna ne dedi? Sonra bana Türkiye benzemediğimi söylediler. Ben de 'Annem Romanya'da doğmuş, belki onun için' diye cevap verdim. Bu cümle dönmüş dolaşmış, bambaşka bir mânâ almış. Kasıt olduğu ortada. Ben böyle bir şeyi niçin söyleyeyim? Hem asker kızı olduğumu da belirttiğim halde." Hayat, 2 Aralık 1971

Ateşteki Güve

Truman Capote

Türkçesi: Melisa Kesmez

Tutku

Jeanette Winterson

Türkçesi: Pınar Kür

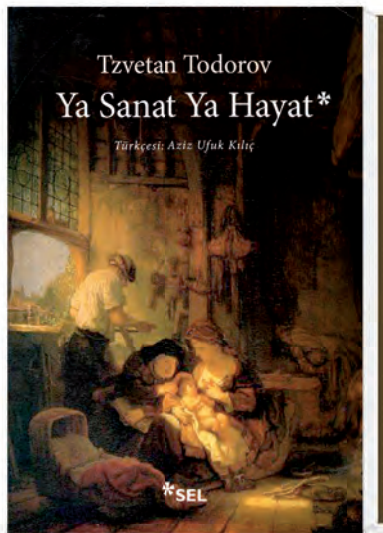

Şu Yağmur Bir Yağsa

Kâmil Erdem

Usta yazar Truman Capote'nin sesini çok genç yaşta bulduğunu kanıtlayan ilk öyküleri **Ateşteki Güve**; Jeanette Winterson'nın çıplak gerçeği hayallerin büyülü dünyası üzerine kurduğu etkileyici romanı **Tutku**; Kâmil Erdem'den uzak bir kasabadan ya da şehrin göbeğinden, bütün bir ömürden birikerek süzülen zamansız öyküler **Şu Yağmur Bir Yağsa**; Tzvetan Todorov'dan sanatla hayatın bağına çoğu zaman kaçırdığımız bugünlerde, bu bağa yeniden inanç duymak isteyenlere **Ya Sanat Ya Hayat**; Türker Ayyıldız'dan ömürlük yaraları hiçbir zaman kabuk bağlamamış insanların çabalarının, kırılmalarının, kırıklarla yola koyulmalarının, hep yeniden yeniden başlamalarının hikâyeleri **Şikeste**; David Le Breton'dan, bireyin sahip olduğu beden coğrafyasında kendi duygu ve düşünceleriyle gezindiği, kusurlu olsa da onun imkânlarını kullandığı mevcut realitenin karşısına, bedensiz yaşama özlem fenomenini koyduğu çalışması **Bedene Veda** Ekim'de **SEL**'de...

Ya Sanat Ya Hayat

Tzvetan Todorov

Türkçesi: Aziz Ufuk Kılıç

Şikeste

Türker Ayyıldız

Bedene Veda

David Le Breton

Türkçesi: Aziz Ufuk Kılıç

***SEL**
YAYINCILIK

POSTER: MILTON GLASER

*There's no success like failure
and failure is not success at all.**

Love Minus Zero / No Limit, 1965

DYLAN

* Başarı aslında başarısızlıktır. Başarısızlık ise asla başarı değildir.